

บทที่ 4

ผลการศึกษา

จากการศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้บริเวณเขาเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2546 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2548 เก็บตัวอย่างได้ทั้งสิ้น 155 หมายเลข จำแนกได้ 106 ชนิด จาก 59 สกุล 5 วงศ์ย่อย ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 รายชื่อพืชวงศ์กล้วยไม้ที่สำรวจพบในพื้นที่เขาเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่

ชื่อวิทยาศาสตร์	ประเภทป่า ¹	ลักษณะวิสัย ²	ปริมาณที่พบ ³
วงศ์ย่อย Apostasioideae			
<i>Apostasia nuda</i> R.Br.	TF	T	*
<i>Apostasia odorata</i> Blume	HF	T	*
<i>Apostasia wallichii</i> R.Br.	TF	T	*
วงศ์ย่อย Neottioideae			
<i>Anoectochilus albolineatus</i> C.S.P.Parish & Rchb.f.	HF	T	*
<i>Cryptostylis arachnites</i> (Blume) Hassk.	HF	T	*
<i>Tropidia curculigoides</i> Lindl.	TF	T	*
<i>Zeuxine affinis</i> (Lindl.) Benth. ex Hook.f.	TF, HF	T	**
<i>Zeuxine nervosa</i> (Wall. ex Lindl.) Benth. ex C.B.Clarke	HF	T	**
วงศ์ย่อย Orchidoideae			
<i>Disperis neilgherrensis</i> Wight	HF	T	*
<i>Habenaria dentata</i> (Sw.) Schltr.	GS, TF, HF	T	***
<i>Habenaria rhodocheila</i> Hance	TF	T, L	**
<i>Peristylus tentaculatus</i> (Lindl.) J.J.Sm.	HF	T	**
วงศ์ย่อย Epidendroideae			
<i>Acanthephippium sylhetense</i> Lindl.	TF	T	*
<i>Agrostophyllum brevipes</i> King & Plantl.	HF	E	***
<i>Agrostophyllum planicaule</i> (Wall. ex Lindl.) Rchb.f.	TF	E	**
<i>Appendicula cornuta</i> Blume	HF	E,L	**
<i>Bulbophyllum angustifolium</i> (Blume) Lindl.	TF	E	**
<i>Bulbophyllum clandestinum</i> Lindl.	TF	E	**
<i>Bulbophyllum pumilio</i> C.S.P.Parish & Rchb.f.	HF	E	**

ตารางที่ 4.1 รายชื่อพืชวงศ์กล้วยไม้ที่สำรวจพบในพื้นที่เขาเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ประเภทป่า ¹	ลักษณะวิสัย ²	ปริมาณที่พบ ³
<i>Bulbophyllum siamense</i> Rchb.f.	HF	E, L	***
<i>Bulbophyllum suavissimum</i> Rolfe	HF	E	**
<i>Calanthe hirsuta</i> Seidenf.	HF	T	*
<i>Calanthe triplicata</i> (Willemet) Ames	TF, HF	T	****
<i>Coelogyne cumingii</i> Lindl.	HF	E, L	*
<i>Coelogyne fimbriata</i> Lindl.	TF, HF	E, L	**
<i>Coelogyne quadratiloba</i> Gagnep.	TF	E	**
<i>Coelogyne schultesii</i> S.K.Jain & S.Das	HF	E	***
<i>Coelogyne trinervis</i> Lindl.	GS, TF, HF	E, L	**
<i>Dendrobium acinaciforme</i> Roxb.	GS, TF	E	***
<i>Dendrobium calicopsis</i> Ridl.	TF	E	*
<i>Dendrobium ciliatilabellum</i> Seidenf.	HF	E	**
<i>Dendrobium crumenatum</i> Sw.	GS, TF	E	***
<i>Dendrobium crystallinum</i> Rchb.f.	GS, TF	E	***
<i>Dendrobium dantaniense</i> Guillaumin	HF	E	*
<i>Dendrobium ellipsophyllum</i> T.Tang & F.T.Wang	GS, TF	E	***
<i>Dendrobium heterocarpum</i> Wall. ex Lindl.	GS, TF, HF	E	**
<i>Dendrobium salaccense</i> (Blume) Lindl.	TF	E, L	**
<i>Dendrobium scabrilingue</i> Lindl.	HF	E	***
<i>Dienia ophrydis</i> (J.König) Ormerod & Seidenf.	HF	T	**
<i>Drymoda gymnopus</i> (Hook.f.) Garay, Hamer & Siegerist	HF	E	***
<i>Epipogium roseum</i> (D.Don) Lindl.	TF	M	**
<i>Eria bractescens</i> Lindl.	HF	E	**
<i>Eria eriopsidobulbon</i> C.S.P.Parish & Rchb.f.	HF	E	*
<i>Eria globulifera</i> Seidenf.	TF	E	*
<i>Eria lasiopetala</i> (Willd.) Ormerod	GS, TF, HF	E, L	****
<i>Eria muscicola</i> (Lindl.) Lindl.	HF	E	**
<i>Eria siamensis</i> Schltr.	HF	E	**
<i>Eria spicata</i> (D.Don) Hand.-Mazz	HF	E	**
<i>Gastrodia exilis</i> Hook.f.	HF	M	*
<i>Glossochilopsis chamaeorchis</i> (Schltr.) Szlach.	HF	T, E, L	*

ตารางที่ 4.1 รายชื่อพืชวงศ์กล้วยไม้ที่สำรวจพบในพื้นที่เขาเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ประเภทป่า ¹	ลักษณะวิสัย ²	ปริมาณที่พบ ³
<i>Ione cumberlegei</i> Seidenf.	HF	E	**
<i>Lecanorchis malaccensis</i> Ridl.	HF	M	*
<i>Liparis aurita</i> Ridl.	TF	E	**
<i>Liparis bootanensis</i> Griff.	HF	E, L	**
<i>Liparis caespitosa</i> (Lam.) Lindl.	HF	E, L	***
<i>Liparis nervosa</i> (Thunb. ex J.A.Murray) Lindl.	GS	T	**
<i>Liparis parviflora</i> (Blume) Lindl.	TF	E	*
<i>Oberonia acaulis</i> Griff.	HF	E	**
<i>Oberonia emarginata</i> King & Pantl.	HF	E	***
<i>Oberonia falcata</i> King & Pantl.	TF	E	*
<i>Oberonia gammiei</i> King & Pantl.	GS	E	*
<i>Oberonia mucronata</i> (D.Don) Ormerod & Seidenf.	GS, TF	E	*
<i>Oberonia rufilabris</i> Lindl.	HF	E	*
<i>Otochilus fuscus</i> Lindl.	HF	E	**
<i>Pachystoma pubescens</i> Blume	GS	T	*
<i>Panisea uniflora</i> (Lindl.) Lindl.	GS, TF	E, L	**
<i>Pholidota convallariae</i> Hook.f.	HF	E	***
<i>Pholidota imbricata</i> Lindl.	TF	E	***
<i>Pholidota recurva</i> Lindl.	HF	E, L	***
<i>Plocoglottis bokorensis</i> (Gagnep.) Seidenf.	HF	T	*
<i>Podochilus microphyllus</i> Lindl.	HF	E	***
<i>Porpax elwesii</i> (Rchb.f.) Rolfe	HF	E, L	**
<i>Spathoglottis affinis</i> de Vriese	GS	T	**
<i>Tainia penangiana</i> Hook.f.	HF	T	***
<i>Trias nasuta</i> (Rchb.f.) Stapf.	GS	E	*
<i>Trichotosia dasyphylla</i> (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Kraenzl.	HF	E	***
<i>Trichotosia pulvinata</i> (Lindl.) Kraenzl.	TF	E	*
วงศ์ย่อย Vandoideae			
<i>Acriopsis indica</i> Wight	GS	E	*
<i>Aerides falcatum</i> Lindl. ex Paxton	GS, TF, HF	E	***
<i>Biermannia ciliata</i> (Ridl.) Garay	GS, TF	E	*
<i>Chrysoglossum ornatum</i> Blume	HF	T	*

ตารางที่ 4.1 รายชื่อพืชวงศ์กล้วยไม้ที่สำรวจพบในพื้นที่เขาเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (ต่อ)

ชื่อวิทยาศาสตร์	ประเภทป่า ¹	ลักษณะวิสัย ²	ปริมาณที่พบ ³
<i>Cleisostoma birmanicum</i> (Schltr.) Garay	HF	E	***
<i>Cleisostoma discolor</i> Lindl.	TF	E	***
<i>Cleisostoma subulatum</i> Blume	TF	E	**
<i>Cymbidium bicolor</i> Lindl.	TF	E	*
<i>Cymbidium lancifolium</i> Hook.	HF	T	*
<i>Diploprora championii</i> (Lindl.) Hook.f.	TF, HF	E	**
<i>Eulophia macrobulbon</i> (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Hook.f.	HF	T	*
<i>Gastrochilus calceolaris</i> (Buch.-Ham. ex J.J.Sm.) D.Don	HF	E	**
<i>Gastrochilus rutilans</i> Seidenf.	HF	E	*
<i>Grosourdyia appendiculata</i> (Blume) Rchb.f.	TF	E	***
<i>Kingidium deliciosum</i> (Rchb.f.) H.R.Sweet	TF	E	**
<i>Malleola dentifera</i> J.J.Sm.	GS	E	**
<i>Micropera pallida</i> (Roxb.) Lindl.	GS	E	*
<i>Ornithochilus difformis</i> (Wall. ex Lindl.) Schltr.	GS, TF	E	*
<i>Pennilabium struthio</i> Carr	TF	E	*
<i>Polystachya concreta</i> (Jacq.) Garay & H.R.Sweet	GS	E	**
<i>Pteroceras compressum</i> (Blume) Holttum	TF	E	**
<i>Pteroceras teres</i> (Blume) Holttum	GS, TF	E	*
<i>Rhynchostylis retusa</i> (L.) Blume	GS, TF	E	**
<i>Robiquetia spathulata</i> (Blume) J.J.Sm.	TF, HF	E	**
<i>Schoenorchis gemmata</i> (Lindl.) J.J.Sm.	TF, HF	E	***
<i>Smitinandia helferi</i> (Hook.f.) Garay	TF	E	***
<i>Thecostele alata</i> (Roxb.) C.S.P.Parish & Rchb.f.	TF	E	*
<i>Thrixspermum annamense</i> (Guillaumin) Garay	GS, TF, HF	E	****
<i>Thrixspermum centipeda</i> Lour.	GS, TF, HF	E	****

หมายเหตุ

¹ประเภทป่า GS = พุ่มหญ้าและป่าร่วน, TF = ป่าดิบชื้น, HF = ป่าดิบเขา

²ลักษณะวิสัยของกล้วยไม้ T = กล้วยไม้ดิน (Terrestrial orchids), E = กล้วยไม้อิงอาศัย (Epiphytic orchids), L = กล้วยไม้อิงอาศัยบนหิน (Lithophytic orchids), M = กล้วยไม้สังเคราะห์แสงเองไม่ได้ (Mycotrophic orchids)

³ ปริมาณที่พบ	*	พบต้นเดี่ยวหรือกลุ่มเดี่ยว
	**	พบหลายต้นแต่อยู่ในบริเวณเดียวกัน
	***	พบหลายต้นในระดับความสูงจากน้ำทะเลเดียวกัน
	****	พบหลายต้นในระดับความสูงจากน้ำทะเลต่าง ๆ

จากการศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างกล้วยไม้ที่เก็บรวบรวมได้และตัวอย่างในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ดังได้ระบุในบทที่ 3 แล้ว จึงได้จัดทำรูปวิธานจำแนกวงศ์ย่อย คำบรรยายลักษณะวงศ์ย่อย รูปวิธานจำแนกสกุล คำบรรยายลักษณะสกุล รูปวิธานจำแนกชนิดและคำบรรยายลักษณะชนิด พร้อมทั้งถิ่นที่พบในประเทศไทย การกระจายพันธุ์ ชื่อพื้นเมืองและข้อมูลทางนิเวศวิทยา เรียงลำดับวงศ์ย่อยตามที่แสดงในตารางที่ 4.1 ดังต่อไปนี้

รูปวิธานจำแนกวงศ์ย่อย

1. มีเกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 2 อัน ละอองเรณูเป็นผง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกลักษณะคล้ายกัน ไม่มีกลีบปากที่แตกต่างจากกลีบอื่น..... APOSTASIOIDEAE
1. มีเกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 1 อัน ละอองเรณูรวมกันเป็นกลุ่มเรณู มีกลีบปากลักษณะต่างจากกลีบอื่น
 2. ส่วนใหญ่เป็นกล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง ไม่มีหัวเทียม กลุ่มเรณูลักษณะอ่อนประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อยจำนวนมากจับกันอย่างหลวม ๆ
 3. ไม่มีหัวใต้ดิน ส่วนใหญ่มีเหง้าทอดขนานกับพื้นดิน อับเรณูตั้งตรงหรือโค้งงอเล็กน้อย กลุ่มเรณูแยกเป็น 2 พูอยู่บนเส้นเหนียวเดียวกัน มีฝาคอบกลุ่มเรณู จะงอยเล็กยืดยาว..... NEOTTIOIDEAE
 3. มีหัวใต้ดิน อับเรณูตั้งตรงหรือโค้งพับลง กลุ่มเรณูแยกเป็น 2 พู มีเส้นเหนียวแยกกัน ไม่มีฝาคอบกลุ่มเรณู ส่วนปลายของจะงอยเล็กยึดตัวอยู่ระหว่างกลุ่มเรณูทั้งสองพู ..
..... ORCHIDOIDEAE
2. กล้วยไม้ดินหรือกล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอดหรือเจริญทางด้านข้าง พวกที่เจริญทางด้านข้างมักมีหัวเทียม ผนังอับเรณูส่วนบนแยกเป็นฝาปิดและหลุดร่วงเมื่อเจริญเต็มที่ กลุ่มเรณูเป็นก้อนค่อนข้างแน่น แบ่งเป็นกลุ่มเรณูย่อย 2-8 กลุ่ม
 4. ส่วนใหญ่เจริญทางด้านข้าง กลุ่มเรณูส่วนใหญ่ไม่มีก้าน อาจมีเยื่อกลุ่มเรณู..... EPIDENDROIDEAE
 4. ส่วนใหญ่เจริญทางยอด กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นค่อนข้างเหนียวหรือแข็ง มีก้านกลุ่มเรณูและเส้นเหนียว VANDOIDEAE

วงศ์ย่อย APOSTASIOIDEAE

กล้วยไม้เจริญตามพื้นดิน กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน ไม่มีกลีบปากที่แตกต่างจาก กลีบอื่น อับเรณูที่สมบูรณ์ 2 หรือ 3 อัน ละอองเรณูเป็นผง ยอดเกสรเพศเมียมีก้านชู ภายในรังไข่มี 3 ช่อง (Lasen and de Vogel, 1972; ออบจันท์ ไทยทอง, 2543) ในประเทศไทยมี 5 ชนิด ใน 2 สกุล คือ *Apostasia* 3 ชนิด และ *Neuwiedia* 2 ชนิด (Thaithong, 1999) ในพื้นที่เขาเขียวพบ กล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้ 1 สกุล 3 ชนิด

APOSTASIA

Blume, Bijdr. 6: f. 39. 1825; Hook.f., Fl. Brit. India 6: 174. 1890; Holttum, Fl. Malaya. 1: 65. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 297. 1967; Baker & Bakh.f., Fl. Java. 3: 211. 1968; de Vogel in Blumea 17(2): 335. 1969; Lasen & de Vogel in Fl. Thailand. 2: 134. 1972; Seidenf., Opera Bot. 114: 13. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 34. 1992; J.B.Comber, Orch. Sumatra.: 19. 2001; Beaman, Orch. Sarawak. 130-131. 2001.

กล้วยไม้ดินอายุหลายปี ยอดใหม่แตกจากไหล ต้นพอมยาวตั้งตรง มีกาบใบคลุม รากแข็ง และเหนียว มีรากช่วยพยุงลำต้น ใบ 2-3 ใบถึงจำนวนมาก เรียงเวียนรอบต้น โคนเป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายเรียวแหลม ค่อนข้างยาว แผ่นใบเกลี้ยงพับจีบตื้น ๆ ตามยาว ใบอ่อนม้วนตามยาว ช่อดอกเกิดที่ยอด แบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง ใบประดับติดทน ดอกค่อนข้างเล็ก สีขาวหรือสีเหลือง ดอกบานกลีบแผ่ออกหรือโค้งลงสู่ก้านดอก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกเป็นอิสระ ลักษณะคล้ายกัน อย่างละ 3 กลีบ ไม่มีเดือย โคนก้านชูอับเรณูและโคนก้านชูยอดเกสรเพศเมียเชื่อมกัน เป็นแท่งเส้นเกสร เกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 2 อัน มีเกสรเพศผู้ที่เป็นหมัน 1 อันซึ่งอาจปรากฏหรือไม่ก็ได้ แต่ละอับเรณูมี 2 ช่อง โคนกว้างปลายเรียว ก้านชูอับเรณูค่อนข้างสั้น ละอองเรณูเป็นผง ก้านชูเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก ยอดเกสรเพศเมียรูปกลม รังไข่มีสันแหลมตามแนวยาว 3 สัน ผลแห้งแล้วแตก เมล็ดขนาดเล็กพอมยาว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 3 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. โคนอับเรณูไม่สมมาตร ก้านชูอับเรณูติดด้านหลัง มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน
2. โคนเส้นเกสรมีสันนูน 2 สันตามแนวยาวรูปครึ่งวงกลม แผ่นใบกว้างประมาณ 2 ซม. กลีบเลี้ยงยาวประมาณ 9 มม. 2. *A. odorata*
2. โคนเส้นเกสรไม่มีสันนูน แผ่นใบกว้างประมาณ 8 มม. กลีบเลี้ยงยาวประมาณ 5.5 มม. 3. *A. wallichii*

1. โคนอับเรณูสมมาตร ก้านชูอับเรณูติดด้านล่าง ไม่มีเกสรเพศผู้เป็นหมัน.....1. A. nuda

1. *Apostasia nuda* R.Br., Pl. Asiat. Rar. 1: 76. t. 85. 1830; Hook.f., Fl. Brit. India 6: 175. 1890; Holttum, Fl. Malaya. 1: 66. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 297. 1967; de Vogel in Blumea 17(2): 346-348. 1969; Lasen & de Vogel in Fl. Thailand. 2: 137. 1972; Seidenf., Opera Bot. 114: 15. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 36. 1992; J.B.Comber, Orch. Sumatra: 21. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 131. 2001.

ต้น ขึ้นตรง สูง 28-30 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-3.5 มม. ใบ รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 7 มม. ยาว 10-12 ซม. แผ่นใบค่อนข้างเหนียว เส้นใบ 3-5 เส้นจากโคนใบ เห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ห้อยลง ออกที่ปลายยอดและด้านข้างลำต้น ไม่แยกแขนง มี 1-3 ช่อ ทั้งช่อยาวประมาณ 5 ซม. ดอกในช่อ 15-20 ดอก ก้านและแกนช่อสีเขียวมีเนื้อ ใบประดับรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลม ดอก สีขาว ขนาด 3-4 มม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอก รูปรี มีเนื้อ ด้านนอกมีสันนูนตลอดความยาวและยื่นเป็นติ่งสั้น ๆ ที่ปลายกลีบ แผ่นกลีบเป็นแอ่ง กลีบเลี้ยง กว้างประมาณ 1.4 มม. ยาวประมาณ 4.5 มม. กลีบดอก กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 5 มม. เส้าเกสร ผิวเรียบเกลี้ยง อับเรณู ที่เป็นหมันไม่ปรากฏ อับเรณูที่สมบูรณ์ 2 อัน รูปรี ปลายมน โคนสมมาตร กว้าง 0.8-1.2 มม. ยาว 3-3.3 มม. ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 0.3 มม. ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 3.5 มม. ปลายโค้งงอ ก้านดอกและรังไข่ ยาว 9-10 มม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.1, 4.107 และ 4.108)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช กระบี่

การกระจายพันธุ์.— พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบน้อยชิ้นเป็นกลุ่มในพื้นที่ค่อนข้างร่ม บนดินที่มีใบไม้ทับถม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— ตานโมย (นราธิวาส)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 66, C. Torat 244 (BCU); C. Niyomdham and P. Puudjaa 4707, V. Chamchumroon and C. Puff 1149 (BKF)

2. *Apostasia odorata* Blume, Bijdr.: 423. 1825; Hook.f., Fl. Brit. India 6: 175. 1890; Baker & Bakh.f., Fl. Java. 3: 211. 1968; de Vogel in Blumea 17(2): 343-344. f. 12. 1969; Lasen & de Vogel in Fl. Thailand. 2: 134. f. 7. 1972; Seidenf., Opera Bot. 114: 13. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 35. 1992; J.B.Comber, Orch. Sumatra: 19. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 131. 2001.

ต้น ขึ้นตรง สูง 15-20 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-3.5 มม. ใบ รูปขอบขนาน กว้าง ประมาณ 2 ซม. ยาว 16-18 ซม. แผ่นใบค่อนข้างเหนียว เส้นใบ 3 เส้นจากโคนใบ เห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ห้อยลง ออกที่ปลายยอดและด้านข้างลำต้น ไม่แยกแขนง มี 1-3 ช่อ ทั้งช่อยาว ประมาณ 7 ซม. ดอกในช่อ 10-12 ดอก ก้านและแกนช่อสีเขียวมีเนื้อ ใบประดับรูปไข่ ยาว ประมาณ 4 ซม. ปลายแหลม ดอก สีเหลืองสด ขนาด 1-1.5 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอก รูปรี มีเนื้อ ด้านนอกมีสันนูนตลอดความยาวและยื่นเป็นติ่งสั้น ๆ ที่ปลายกลีบ แผ่นกลีบเป็นแฉ่ง กลีบเลี้ยง กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 8-9 มม. กลีบดอก กว้าง 2-2.3 มม. ยาว 9-9.5 มม. เส้าเกสรบริเวณโคนมีสันนูน 2 สันตามแนวยาวรูปครึ่งวงกลม อับเรณู ที่เป็นหมันยาวประมาณ 2.8 มม. อับเรณูที่สมบูรณ์ รูปรี ปลายมน โคนไม่สมมาตร กว้างประมาณ 1.4 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 1.3 มม. ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 7 มม. ปลายโค้งงอ ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 14 มม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 2 มม. ยาว 4 มม. ปลายเรียวแหลม ฝัก ยาวประมาณ 2 ซม. (ภาพที่ 4.2, 4.109 และ 4.110)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคใต้: สงขลา สุราษฎร์ธานี

การกระจายพันธุ์.— ยูนาน อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.— พบน้อยขึ้นเป็นกลุ่มในพื้นที่ค่อนข้างร่ม บนดินที่มีใบไม้ทับถมบริเวณผาเดี่ยวตาย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— ตานโมย (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 142 (BCU)

3. *Apostasia wallichii* R.Br., Pl. Asiat. Rar. 1: 75. Pl. 84. 1830; Hook.f., Fl. Brit. India 6: 175. 189; Holttum, Fl. Malaya. 1: 65. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 297. 1967; Baker & Bakh.f., Fl. Java. 3: 211. 1968; de Vogel in Blumea 17(2): 338-340, 343. 1969; Lasen & de Vogel in Fl. Thailand. 2:135. 1972; Seidenf., Opera Bot. 114: 13. f. 2. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 35. f. 10. 1992; J.B.Comber, Orch. Sumatra: 20. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 132. 2001.

ต้น ขึ้นตรง สูง 30-35 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ใบ รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 8 มม. ยาว 15-18 ซม. แผ่นใบค่อนข้างเหนียว เส้นใบ 5-7 เส้นจากโคนใบ เห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ออกที่ปลายยอด แยกแขนง มี 1 ช่อ ทั้งช่อยาว 8-10 ซม. ดอกในช่อ 30-50 ดอก ก้านและแกนช่อสีเขียว มีเนื้อ มีใบประดับรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายแหลม ดอก สีเหลืองอ่อน ขนาด 8-10 มม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอก รูปรี มีเนื้อ ด้านนอกมีสันนูนตลอดความยาว และยื่นเป็นติ่งสั้น ๆ ที่ปลายกลีบ แผ่นกลีบเป็นแฉ่ง กลีบเลี้ยง กว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 6-7.5 มม. กลีบดอก กว้าง 1.5-1.7 มม. ยาว 6-6.5 มม. เส้าเกสร ผิวเรียบเกลี้ยง อับเรณู ที่เป็นหมันยาวประมาณ 3 มม. อับเรณูที่สมบูรณ์ รูปรี ปลายมน โคนไม่สมมาตร กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 3.8 มม. ก้านชูอับเรณู ยาวประมาณ 1.5 มม. ก้านชูยอดเกสรเพศเมีย ยาวประมาณ 4 มม. ปลายโค้งงอ ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 14 มม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1.8 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. ฝัก ยาวประมาณ 2.4 ซม. (ภาพที่ 4.3, 4.111 และ 4.112)

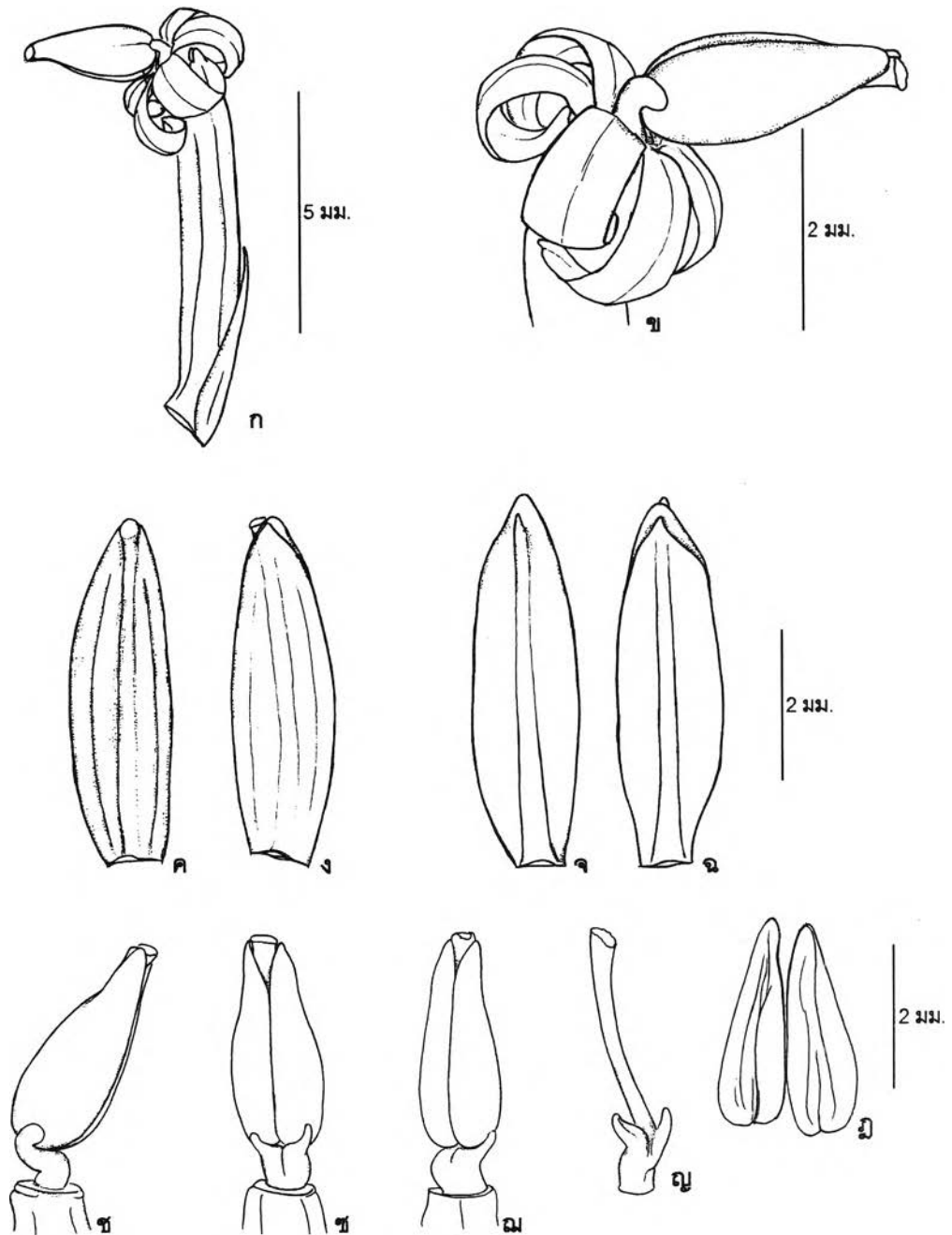
ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** สระแก้ว (ปางสีดา); **ภาคใต้:** กระจายทั่วไป

การกระจายพันธุ์.— ศรีลังกา เนปาล อินเดียจีน มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ นิวกินี

นิเวศวิทยา.— พบน้อยชิ้นเป็นกลุ่มในพื้นที่ค่อนข้างร่ม บนดินที่มีใบไม้ทับถม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

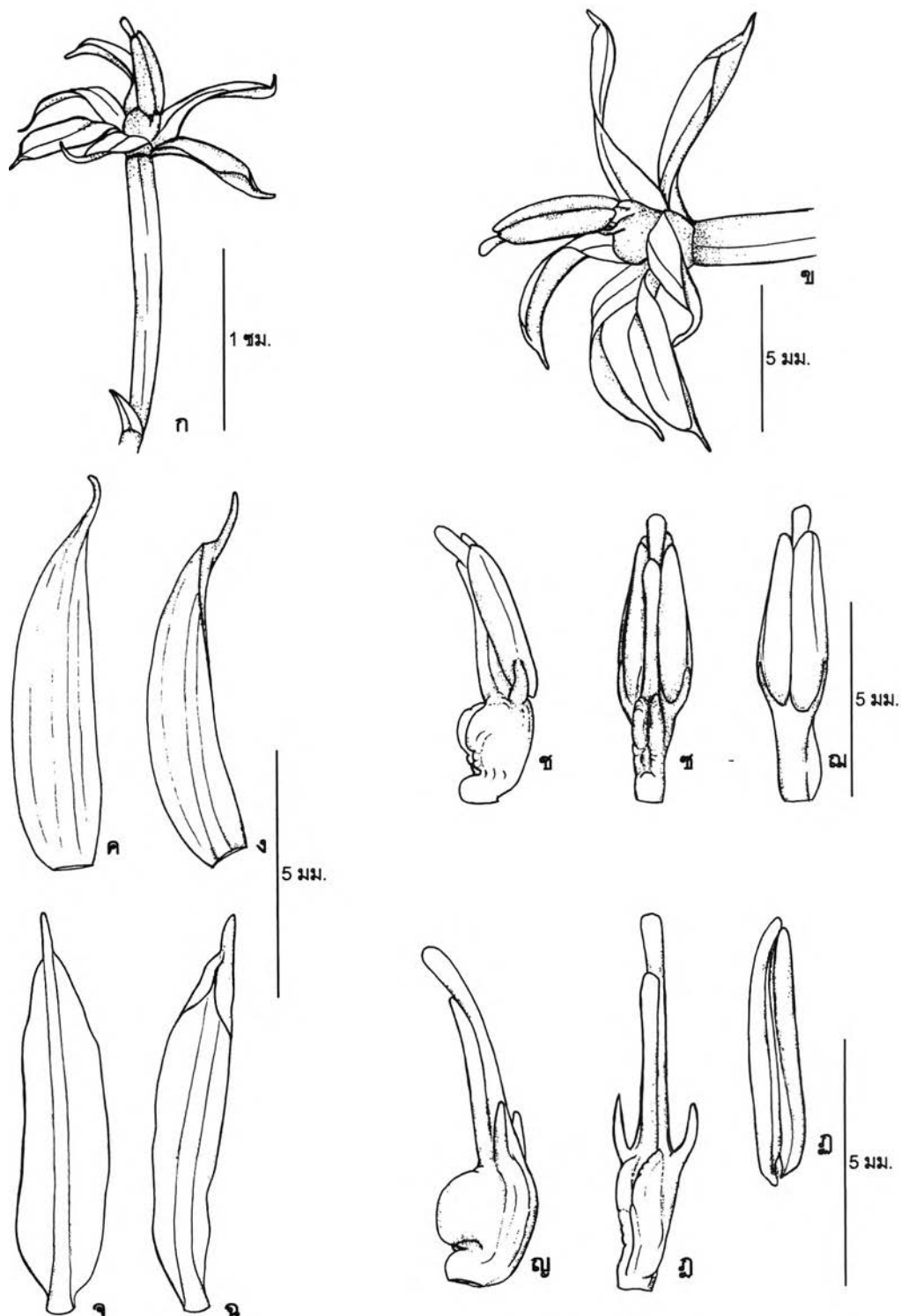
ชื่อพื้นเมือง.— ตานโมย (นครศรีธรรมราช)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 71, P. Jaikrasane 50 (BCU); B. Sankajan 147, Boonchu and Sinchai 278, C.F. van Beusekom and T. Santisuk 3180, C. Niyomdham 1298, C. Phengklae et al. 13012, R. Geesink et al. 6577, R. Pooma 1682, T. Smitinand 11505, T. Smitinand 5045 (BKF)

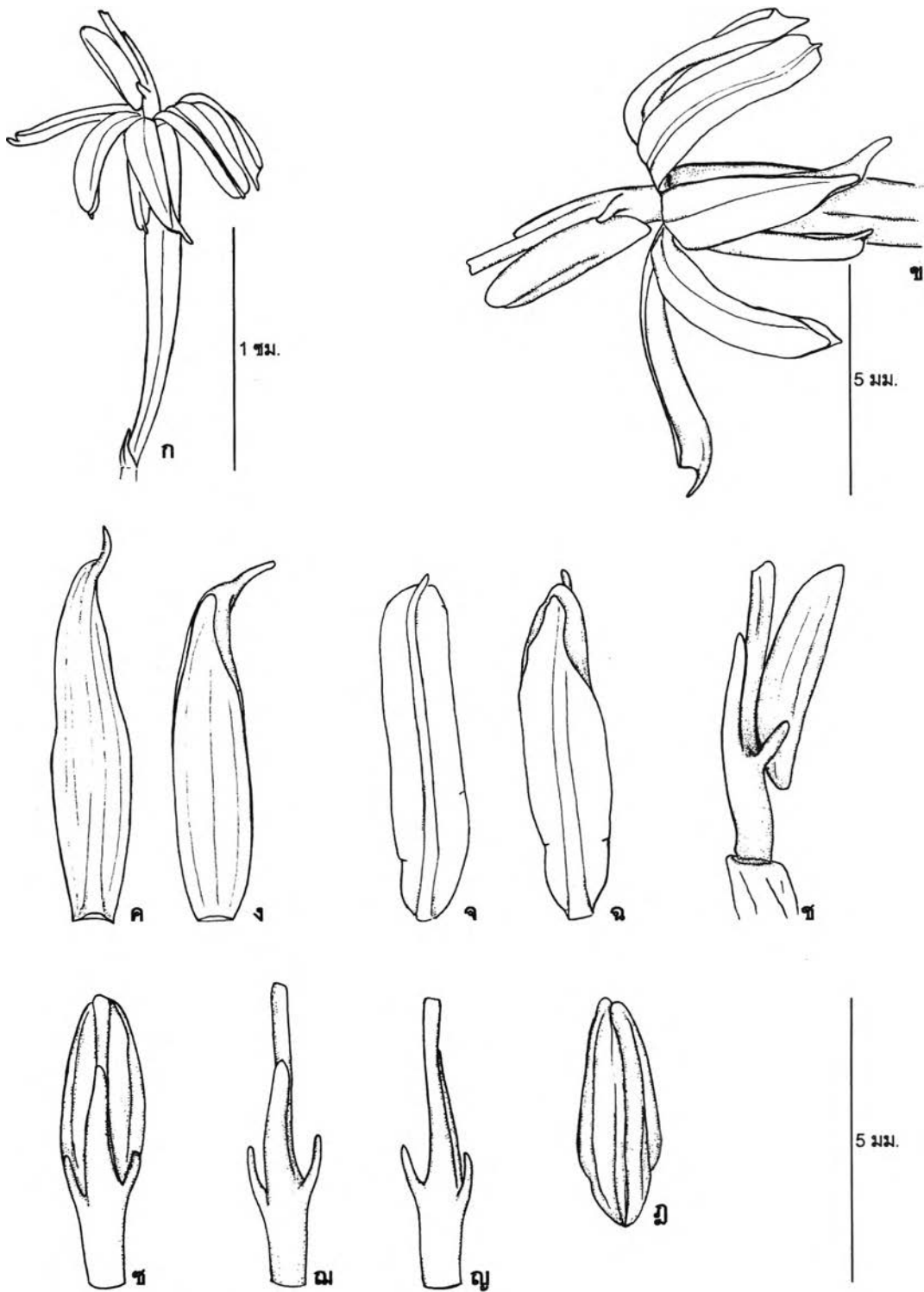
ภาพที่ 4.1 *Apostasia nuda* R.Br.

ก.-ข. ดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยง ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบดอก จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน
 ช.-ฅ. เสาเกสร ช., ฅ. ด้านข้าง ช. ด้านหน้า ญ. เกสรเพศเมีย ฎ. อับเรณู

ภาพที่ 4.2 *Apostasia odorata* Blume

ก.-ข. ดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยง ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบดอก จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน
 ช.-ฌ. เส้าเกสร ช. ด้านข้าง ฌ. ด้านหน้า ฉ. ด้านหลัง ญ.-ฎ. เกสรเพศเมีย ญ. ด้านข้าง
 ฏ. ด้านหน้า ฏ. อับเรณู

ภาพที่ 4.3 *Apostasia wallichii* R.Br.

ก.-ข. ดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยง ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบดอก จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน
 ช.-ช. เส้าเกสร ช. ด้านข้าง ซ. ด้านหน้า ฉ.-ญ. เกสรเพศเมีย ฉ. ด้านหน้า ญ. ด้านหลัง
 ฎ. อับเรณู

NEOTTIOIDEAE

กล้วยไม้ดิน มีเหง้าทอดไปตามผิวดินหรือมีหัวใต้ดิน ใบบางเรียงเวียน กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกัน กลีบปากลักษณะต่างจากกลีบดอกอย่างชัดเจน เกสรเพศผู้ 1 อัน กลุ่มเรณูลักษณะอ่อนประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย ยึดติดกับเป็นเหนียว จะงอยเล็กยี่ดยาว (Seidenfaden and Wood, 1992) ประเทศไทยมีรายงาน 24 สกุล 68 ชนิด (Thaithong, 1999) ในพื้นที่เขาเขียวพบกล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้ 4 สกุล 5 ชนิด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ต้นขึ้นตรง ไม่มีเหง้า รากเกิดเป็นกระจุกเฉพาะที่โคนต้น กลีบปากอยู่ทางด้านบน
 2. ใบออกที่โคนต้น มีก้านใบยาว แผ่นใบไม่พับจีบ ดอกสีส้ม ช่อดอกแบบช่อกระจจะ.....
 -2. CRYPTOSTYLIS
 2. ใบเรียงตัวตลอดความยาวลำต้น ไม่มีก้านใบ แผ่นใบพับจีบตามยาว ดอกสีขาว อัดกันแน่นบริเวณปลายช่อ 3. TROPIDIA
1. ต้นมีเหง้าทอดไปตามผิวดิน รากเกิดตามข้อเกือบตลอดความยาวของเหง้า กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง
 3. กลีบปากส่วนกลางคอดเป็นคอกกลีบปาก มีรยางค์เป็นเส้นยาวตามขอบ
 - 1. ANOECTOCHILUS
 3. กลีบปากส่วนกลางคอดเป็นคอกกลีบปาก ไม่มีรยางค์บริเวณขอบ 4. ZEUXINE

1. ANOECTOCHILUS

Blume, Bijdr.: 411. Pl. 1. f. 15. 1825; Holttum, Fl. Malaya: 126. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part I: 87. 1959; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 212. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 266. 1968; Seidenf., Opera Bot. 114: 30. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 71. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 746. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 41. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 129. 2001.

กล้วยไม้ดินเจริญทางด้านข้าง ขนาดค่อนข้างเล็ก ต้นประกอบด้วย 2 ส่วน คือส่วนเหง้าทอดไปตามผิวดินและส่วนต้นขึ้นตรง เจริญขึ้นมาในช่วงฤดูฝน รากออกบริเวณข้อของเหง้า ใบสีเขียวหรือสีน้ำตาล เหลือบสีเงิน สีทองหรือมีเส้นใบสีชมพู เรียงเวียนถี่รอบยอด จำนวนใบน้อย โคนใบสอบเป็นก้านแล้วแผ่เป็นกาบ กาบใบเชื่อมเป็นรูปกรวยกว้างหุ้มลำต้น แผ่นใบบางเกลี้ยง ใบอ่อนม้วนตามยาว ช่อดอกแบบช่อกระจจะเกิดที่ยอด ก้านช่อดอกข้างสั้น มีขนคลุม ดอกจำนวนไม่

มาก ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอกชิดกันมองดูคล้ายหมวกคลุมเส้าเกสร กลีบเลี้ยงด้านข้างเป็นอิสระ กลีบปากสีขาวหรือขาวแกมชมพูอยู่ทางด้านล่างติดกับโคนเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ มักมีเดือยที่มีลักษณะเป็นตุ้ ภายในเดือยบริเวณปลายมักมีปุ่มเนื้อเยื่อทั้งสองข้าง แผ่นกลีบปากส่วนกลางคอดเป็นคอกลิบปาก ขอบของแต่ละด้านม้วนเข้ามาบรรจบกันเป็นร่องตื้น ๆ มีรยางค์เป็นเส้นยาวตามขอบ ส่วนปลายของคอกลิบปากแผ่ออกเป็นแผ่นแบนแยกเป็น 2 แฉกคล้ายปีกนก เส้าเกสรสั้นไม่มีคาง ด้านหน้ามีครีบบาง 1 คู่ เรียงตัวขนานกันและงุ้มลง กลุ่มเรณู 2 กลุ่มอยู่ทางด้านบนเส้าเกสร แต่ละกลุ่มประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อยเกาะติดอยู่บนเยื่อเหนียว ไม่มีก้านแต่มีแป้นเหนียวบริเวณปลาย เกสรเพศเมียแยกเป็น 2 พู

Anoectochilus albolineatus C.S.P.Parish & Rchb.f., Trans. Linn. Soc. London 30: 141. 1874.—*Anoectochilus siamensis* Schltr., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. 2: 83. 1906; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part I: 91. 1959; Seidenf., Bot. Tidsskr. 66: 320-322. f. 14. 1972; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 51-52. f. 29. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 32. 1992.

เหง้า รูปกลมและยาว สีเขียวอ่อน ไล เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ต้น สูง 6-7 ซม. ราก สีขาว จำนวน 4-5 ราก ยาว 7-8 ซม. มีขนรากจำนวนมาก ใบ สีน้ำตาลแดง มีลายเป็นตารางสีเขียวอ่อนแกมชมพูตามแนวเส้นกลางใบ จำนวน 3-4 ใบ รูปไข่ กว้าง 3.5-4 ซม. ยาว 5-6 ซม. โคนมน ปลายแหลม ก้านใบยาวประมาณ 1 ซม. ใบที่เหง้าเป็นแผ่นบางและแห้ง รูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ช่อดอก ตรง ยาว 13-15 ซม. ดอกในช่อ 7-10 ดอก ก้านและแกนช่อสีน้ำตาลแดงมีขนสั้นนุ่มสีขาว ดอก ขนาด 1-1.5 ซม. กลีบเลี้ยงสีน้ำตาลแดง ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาว กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 10-11 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนานเฉียงเบี้ยว กว้าง 4-5 มม. ยาว 10-12 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบดอก ช่อนอยู่ใต้กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนานเฉียงเบี้ยว กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 9-10 มม. สีขาว โคนสอบ ปลายแหลม เกดียงทั้งสองด้าน กลีบปาก สีขาว กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ส่วนโคนมีลักษณะเป็นตุ้ ภายในมีปุ่มเนื้อเยื่อลักษณะเป็นแผ่นแบนขอบไม่เรียบ ทั้ง 2 ข้าง คอกลิบปากมีขนครุยเป็นเส้นสีขาวทั้งสองด้าน ด้านละ 5-7 เส้น ยาว 6-7 มม. ส่วนปลายแผ่ออกเป็นแผ่นแบนปลายแยก 2 แฉกรูปรี กระดกขึ้น เส้าเกสร ยาวประมาณ 5 มม. มีปุ่มเนื้อเยื่ออยู่ด้านข้างทั้ง 2 ด้าน กลุ่มเรณู รูปกระบอก ยาวประมาณ 4 มม. แป้นเหนียวรูปรี ฝาดรอบอับเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1 ซม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 5-6 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.4 และ 4.113)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ) แม่ฮ่องสอน (ขุนห้วยพอง) พิชณุโลก (ภูเมี่ยง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.— พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบเพียงกอเดียวบริเวณผาเดียวดายบนดินที่มีใบไม้ทับถม ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.— ว่านโหมนา (เชียงราย)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 108, S. Chantanaorrapint s.n. (BCU); S. Mitsata et al. 42349, T. Santisuk 879, TDBS 10911 (BKF)

2. CRYPTOSTYLIS

R.Br., Prodr.: 317. 1810; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 117. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 103. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 224. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 256. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 291-292. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 26. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 49. f. 14. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 819. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 86. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 230. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง ไม่มีเหง้า ต้นขึ้นตรงจากผิวดิน รากอวบน้ำออกที่โคนต้น แผ่นใบรูปไข่ มีก้านชัดเจน ใบอ่อนม้วนตามยาว ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ยอด ดอกขนาดกลาง กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกับกลีบดอกแต่ยาวกว่าเล็กน้อย กลีบปากมักมีสีเหลืองหรือสีน้ำตาลแดงและมีแต้มจุดสีที่เข้มกว่า อยู่ทางด้านบน ตั้งขึ้น ส่วนโคนกว้าง ขอบโค้งโอบเข้าเกสร ติดอยู่บริเวณฐานของเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ ขอบกลีบเรียบ ไม่มีเดือย เกสรสั้น มีติ่งซ่อนอยู่ในช่องของโคนกลีบปาก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อยจำนวนมาก ไม่มีเยื่อและก้านกลุ่มเรณู แต่ปลายมีแป้นเหนียว

Cryptostylis arachnites (Blume) Hassk., Cat. Bog.: 48. 1844; Blume, Coll. Orchid. 133. 1858; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 118. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 103-104. f. 15. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part I: 53. 1959; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 225-226. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 257. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 106. f. 66. 1978; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 292-294. f. 129. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 26. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 49-50. f. 14. 1992; H.J. Su

in Fl. Taiwan 5: 819. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 87-88. 2001; Beaman, Orch. Sarawak. 230. 2001.—*Zosterostylis arachnites* Blume, Bijdr.: 419. 1825.

ต้น สั้นมาก ราก จำนวนไม่มาก มีเนื้อหนา เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3.5 มม. ยาว 8-15 ซม. ใบ มี 1 ใบ รูปไข่ กว้าง 6-7 ซม. ยาว 13-15 ซม. โคนใบมน ก้านใบ ยาว 3-5 ซม. เส้นใบ 3 เส้นจากโคนใบ เห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ยาว 20-30 ซม. ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 10-15 ดอก ก้านและแกนช่อดอกสีขาว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ก้านช่อดอก ยาว 15-18 ซม. มีใบประดับรูปสามเหลี่ยม บาง หุ้มบริเวณช่อดอก ขนาด 2.5-3 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง สีเขียวใส รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 3 มม. ยาว 1.2-1.4 ซม. โคนมน ปลายมน กลีบดอก สีเหมือนกลีบเลี้ยง รูปขอบขนาน โคนมน ปลายมน กว้างประมาณ 1.3 มม. ยาวประมาณ 7 มม. กลีบปาก สีส้ม มีประสีน้ำตาล รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 7 มม. ยาวประมาณ 12 มม. ขอบบริเวณโคนโค้งเข้าหากัน ปลายแหลม ไม่มีเดือย เส้าเกสร ยาว 2-2.5 มม. ปลายผายออก ด้านข้างมีติ่งแหลมขนาดเล็ก กลุ่มเรณู รูปกระบอก ยาวประมาณ 2 มม. ฝากรอบอับเรณูรูปไข่ กลีบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 10-14 มม. ใบประดับย่อย รูปไข่ กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 8-8.5 มม. ปลายแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.5, 4.115 และ 4.116)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ภูหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (เกาะพระงาม) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) ปัตตานี (เขากาลาคีรี)

การกระจายพันธุ์.—ศรีลังกา อินเดีย อินโดจีน ฟิลิปปินส์ เกาะโซโลมอน

นิเวศวิทยา.—พบต้นเดี่ยวบนดินที่มีใบไม้ทับถม ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องแมงมุม (เลย)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 36, C.Torat 165, H. Trip 1347 (BCU); H. Keng et al. 7 (SINU)

3. TROPIDIA

Lindl., Edwards's Bot. Reg. 19: sub pl. 1618. 1833; Holttum, Fl. Malaya: 142. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 209. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 278. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 327, 328. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 26. 1992; Seidenf. &

J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 50. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1055, 1057. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 38. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 429, 430. 2001.

กล้วยไม้ดินเจริญทางด้านข้าง ต้นพอมสูง เหนียวและแข็ง ตั้งตรงหรือแตกกิ่ง ใบมี 2 ถึงหลายใบ เรียงเวียน โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยงพับจีบตามแนวยาว เส้นใบชัดเจน ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ไม่ร่วง ช่อดอกเป็นแบบช่อกระจุกหรือช่อเชิงลด ไม่แตกกิ่ง ออกทางด้านข้างลำต้นหรือที่ยอด มีใบประดับขนาดใหญ่ซ้อนเหลื่อม ดอกมักมีสีขาว ขนาดเล็ก อัดกันแน่นบริเวณปลายช่อ ดอกบานกลีบกางออกไม่มาก กลีบเลี้ยงมักแยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านบน กลุ่มเรณู 2 กลุ่มประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย มีก้านที่เกิดจากเยื่อกลุ่มเรณูและเป็นเหนียว

Tropidia curculigoides Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 497. 1840; Holttum, Fl. Malaya: 143. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part I: 98. 1959; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 209. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 278. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 110. f. 68. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 27. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 53. f. 16. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1057. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 39, 40. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 430. 2001.

ต้น ขึ้นตรงไม่แตกกิ่ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. สูง 50-70 ซม. มีหลายปล้อง แต่ละปล้องยาว 4-5 ซม. ใบ เรียงเวียนเป็นระยะตลอดต้น รูปขอบขนาน กว้าง 3-3.5 ซม. ยาว 10-15 ซม. โคนสอบ ปลายแหลมยาวคล้ายหาง ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มต้น แผ่นใบค่อนข้างบางแต่เหนียว ช่อดอก ออกใกล้ยอด ทั้งช่อยาว 3-5 ซม. ดอกในช่อ 2-5 ดอก โคนช่อมีใบประดับสีเขียว รูปคล้ายใบ ปลายแหลม ขนาดไม่เท่ากัน 2 ใบ ใบล่าง กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 4-4.5 ซม. ใบบน กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 3-3.5 ซม. ดอก สีขาวแกมเขียวอ่อน ขนาด 7-8 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปใบหอก กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 8-10 มม. โคนมน ปลายแหลม มีเนื้อ ขอบม้วนเข้า กลีบเลี้ยงข้าง รูปใบหอก กว้าง 2.5-3.8 มม. ยาว 9-11 มม. โคนมน ปลายแหลมเฉียงเบี้ยว กลีบดอก รูปขอบขนาน กลางกลีบโค้งงอ กว้าง 2.5-3.5 มม. ยาว 7.5-8.5 มม. โคนมน ปลายแหลม ขอบบริเวณปลายม้วนเข้า ด้านนอกมีสันนูนตลอดความยาว กลีบปาก รูปคล้ายเรือ กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 7.5-8 มม. โคนกลีบเป็นตุ่มตั้งปลายมนกลม แนวกลางกลีบด้านบนมีสันนูนจากด้านข้างทั้ง 2 ด้านยื่นมาชนกัน ปลายกลีบปากแหลม สีเหลือง โค้งออก เส้าเกสร ยาวประมาณ 4 มม. อับเรณูอยู่ในแนวตั้ง ปลายชี้ขึ้น กลุ่มเรณู รูปกระบอก ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 1 มม. เป็นเหนียวรูปรี ฝากรอบอับเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 5 มม. มีเกล็ดสีน้ำตาลเข้มที่ก้านดอก รังไข่และด้านนอกของกลีบเลี้ยง ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.6 และ 4.114)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันออก:** จันทบุรี (น้ำตกพลิ้ว); **ภาคใต้:** ระนอง (เขาคลอง เขาพะหมี่)

การกระจายพันธุ์.— หิมาลัย จีน อินโดนีเซีย กัมพูชา เวียดนาม ไต้หวัน

นิเวศวิทยา.— พบเพียงกลุ่มเดียวในบริเวณที่มีแสงน้อย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 900 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 85 (BCU); Larsen et al. 30675 (BKF)

4. ZEUXINE

Lindl., Orchid. Scelet. 1825; Holttum, Fl. Malaya: 132. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 216. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 269. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 316. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 35. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 83. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1072, 1074. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 82. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 437. 2001.

กล้วยไม้ดินเจริญทางด้านข้าง ขนาดค่อนข้างเล็ก ต้นประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนเหง้าที่ทอดไปตามผิวดินและส่วนต้นขึ้นตรง รากออกบริเวณข้อของเหง้า ใบสีเขียวหรือสีน้ำตาลอ่อน บางครั้งมีแถบสีเงินบริเวณเส้นกลางใบ จำนวนใบน้อย เรียงเวียนรอบยอด รูปไข่ รูปรีหรือรูปแถบ แต่ถ้าเป็นพวกลำต้นสั้นใบจะแคบยาวคล้ายใบหญ้า โคนใบสอบเป็นก้านแล้วแผ่เป็นกาบ กาบใบเชื่อมเป็นรูปกรวยกว้างหุ้มลำต้น แผ่นใบบางเกลี้ยง มักเหี่ยวในช่วงที่ดอกบานแต่ไม่ร่วง ใบอ่อนม้วนตามยาว ข้อดอกแบบช่อกระจะ ตั้งตรงออกที่ยอด ดอกในช่อจำนวนน้อยไปจนถึงมาก โปรงหรือเบียดกันแน่น ขนาดเล็ก มักมีสีน้ำตาลหรือสีเขียว กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอกซ้อนกันมองดูคล้ายหมวกคลุมเส้าเกสร กลีบเลี้ยงข้างเป็นอิสระ กลีบปากสีขาว อยู่ทางด้านล่างติดกับโคนเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย ส่วนโคนมีลักษณะเป็นถุง ภายในถุงมักมีปุ่มเนื้อเยื่อทางด้านข้าง ส่วนกลางคอดเป็นคอกลิบบาก ส่วนปลายแผ่ออกมองดูคล้ายปีก เส้าเกสรสั้นไม่มีคาง มีหรือไม่มีรยางค์ด้านหน้า จะงอยเล็กขนาดค่อนข้างใหญ่ เกสรเพศเมียแยกเป็น 2 พูอยู่ทางด้านข้างของเส้าเกสร กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม รูปกระบอก แต่ละกลุ่มประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย มีเยื่อกลุ่มเรณู มีหรือไม่มีก้าน ปลายมีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด ทั้ง 2 ชนิดมีลำต้นยาว

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. กลีบปากส่วนปลายรูปไข่ ขอบเรียบ เส้นเกสรด้านหน้ามีครีบริบรูปสามเหลี่ยม 1. *Z. nervosa*
 1. กลีบปากส่วนปลายรูปขอบขนานปลายตัด ขอบหยัก เส้นเกสรด้านหน้าไม่มีครีบริบ.....
 2. *Z. affinis*

1. *Zeuxine affinis* (Lindl.) Benth. ex Hook.f., Fl. Brit. India 6 (17): 108. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 217. 1967; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32 (2): 88, 90. f. 55. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 37. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 89. f. 34i-n. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 854. 2000.—*Monochilus affinis* Lindl., Gen. & Sp. Orch. 487. 1840.

เหง้า รูปกลมและยาว มีเนื้อ สีเขียวแกมน้ำตาล เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ต้นสูง 12-18 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3.5 มม. ราก สีขาว จำนวนไม่มาก เกิดบริเวณเหง้าและโคนต้น มีเนื้อและมีขนรากจำนวนมาก ใบ สีเขียวแกมน้ำตาล มีแถบสีเงินพาดกลางแผ่นใบตลอดความยาว จำนวน 5-8 ใบ เรียงเวียน รูปไข่ กว้าง 1.3-1.5 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. โคนมน ปลายแหลม ช่อดอก ยาว 8-10 ซม. ดอกในช่อ 10-12 ดอก ก้านและแกนช่อสีเขียวแกมน้ำตาลมีขนสั้นนุ่มสีขาว ดอก ขนาด 6-8 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียวแกมน้ำตาล ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาว กลีบเลี้ยงบนรูปไข่ กว้าง 4-5 มม. ยาว 7-8 มม. โคนมน ปลายมน กลีบโค้งเป็นแอ่ง ขอบซ้อนเหลื่อมกับกลีบดอกตลอดความยาว กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 2.3-2.5 มม. ยาว 6.5-7.5 มม. โคนมน โค้งเป็นแอ่งตื้น ปลายแหลม กลีบดอก สีขาว ช่อดอกอยู่ใต้กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนานเฉียงเบี้ยว กว้าง 2.3-2.5 มม. ยาว 7.5-8 มม. เกสรทั้งสองด้าน โคนสอบเฉียงเบี้ยว ปลายมน กลีบปาก สีขาว คอกลิบบากสีเหลือง ส่วนโคนลักษณะเป็นถุง ภายในมีปุ่มเนื้อเยื่อทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 1 ปุ่ม โค้งเข้าหากัน คอกลิบบาก กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 1.8 มม. ส่วนปลายแผ่แบนแยก 2 แฉก รูปขอบขนาน ปลายตัด ขอบหยักเล็กน้อย เส้นเกสร ยาวประมาณ 2 มม. จะงอยเล็กยื่นยาว กลุ่มเรณู รูปกระบอก ยาวประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปสามเหลี่ยม ฝาครอบอับเรณูรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 6-7 มม. มีขนสั้นสีขาว ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยมกว้าง 4-4.5 มม. ยาว 10-13 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.7 และ 4.117)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ อมก๋อย ดอยอินทนนท์ เขาห้วยแก้ว) พืชดูลูก (ทุ่งแสงหลวง ภูเมี่ยง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย (ภูเรือ ภูกระดึง); **ภาค**

ตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (สอยดาว มะขาม); **ภาคใต้:** กระบี่ (พนมเบญจา) สตูล (อาดัง บ้านอุโด ควนปอ) สุราษฎร์ธานี (เขารูม)

การกระจายพันธุ์.— ลิกซิม พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อย ขึ้นบนพื้นดินที่มีใบไม้ทับถม ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนมกราคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 12, O. Thaithong 1162, S. Chantanaorrapint s.n. (BCU)

2. *Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex C.B. Clarke, Gen. Pl. 3: 600. 1883; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part I: 84. 1959; Seidenf., Bot. Tidsskr. 65 (1-2): 114-115. f. 9. 1969; Seidenf, Dansk Bot. Ark. 32(2): 79-82. f. 49. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 37. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1076, 1078. 2000.—*Monochilus nervosus* Wall. ex Lindl., Gen. & Sp. Orch. 487. 1840.—*Haplochilus nervosus* (Wall. ex Lindl.) D.Dietr., Syn. Pl. 5: 172. 1852.

เหง้า รูปกลมและยาว มีเนื้อ สีเขียวอ่อนใส เส้นผ่านศูนย์กลาง 2 มม. ต้นสูง 13-15 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.3 มม. ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาว 2-3 ซม. ออกบริเวณเหง้าและโคนต้น มีเนื้อและมีขนรากจำนวนมาก ใบ สีเขียว มีแถบสีเงินกลางแผ่นใบตลอดความยาว จำนวน 3-5 ใบ เรียงเวียนรอบต้น รูปไข่ กว้าง 1-1.2 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. โคนมน ปลายแหลม แผ่นใบบาง ช่อดอก ยาว 8-10 ซม. ดอกในช่อ 4-5 ดอก ก้านและแกนช่อสีเขียว มีขนสั้นนุ่มสีขาว ดอก ขนาด 5-6 มม. กลีบเลี้ยงสีเขียว ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาว กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 2.5-3.5 มม. ยาว 4-4.5 มม. โคนมน ปลายมน กลีบโค้งเป็นแอ่งตื้น ขอบด้านข้างซ้อนเหลื่อมกับกลีบดอกตลอดความยาว กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-2 มม. ยาว 4.5-5 มม. โคนมน ปลายมน กลีบโค้งเป็นแอ่งตื้น กลีบดอก สีขาว รูปไข่เฉียงเบี้ยว กว้าง 1.7-2 มม. ยาว 4-4.2 มม. เกสรทั้งสองด้าน โคนมนซ่อนอยู่ใต้กลีบเลี้ยงบน ปลายมนเฉียงเบี้ยว กลีบปาก สีขาว ส่วนโคนเป็นถุง ภายในมีปุ่มเนื้อเยื่อทั้ง 2 ข้าง ข้างละ 3 ปุ่มโค้งเข้าหากัน คอกลีบปากกว้างประมาณ 1.2 มม. ยาวประมาณ 1.4 มม. ส่วนปลายแผ่แบนแยกเป็น 2 แฉก รูปไข่ ขอบเรียบ เส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. จะงอยเล็กยื่นยาว ได้จะงอยเล็กทั้งสองด้านมีครีบบางเรียงตัวขนานกัน 1 คู่รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. กลุ่มเรณู รูปกระบอก ยาวประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 0.8 มม. แป้นเหนียวรูปสามเหลี่ยม ฝากรอบอับเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ

1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 5-6 มม. มีขนสั้นสีขาว ไประดับย่อย
รูปสามเหลี่ยมกว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ฝักไม่พบ (ภาพที่ 4.8 และ 4.118)

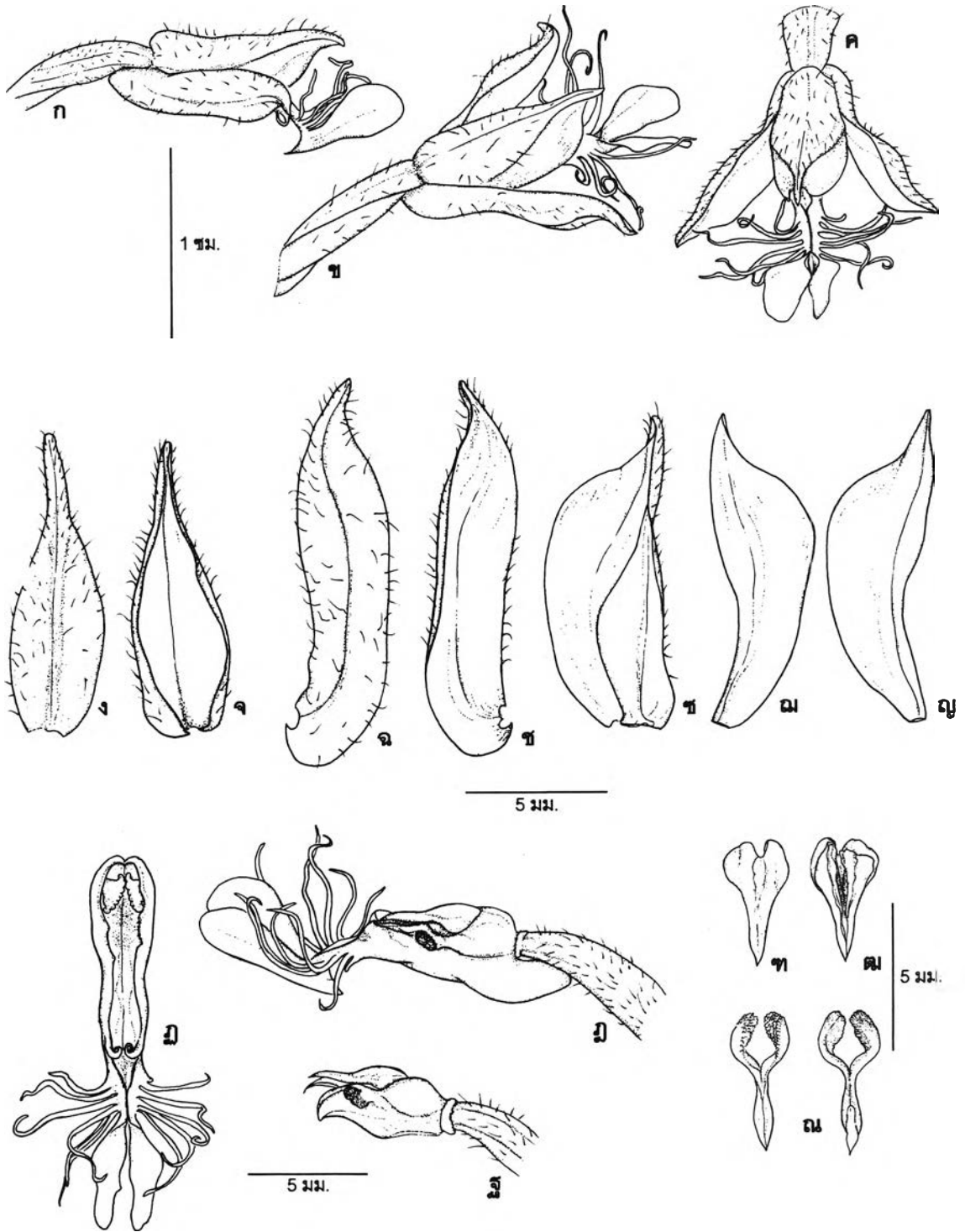
ประเทศไทย.—พบทั่วไป

การกระจายพันธุ์.— อัสมัส ลิกซิม ภูพาน เบงกอล

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อย ขึ้นบนพื้นดินที่มีใบไม้ทับถม ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่
ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนมกราคม

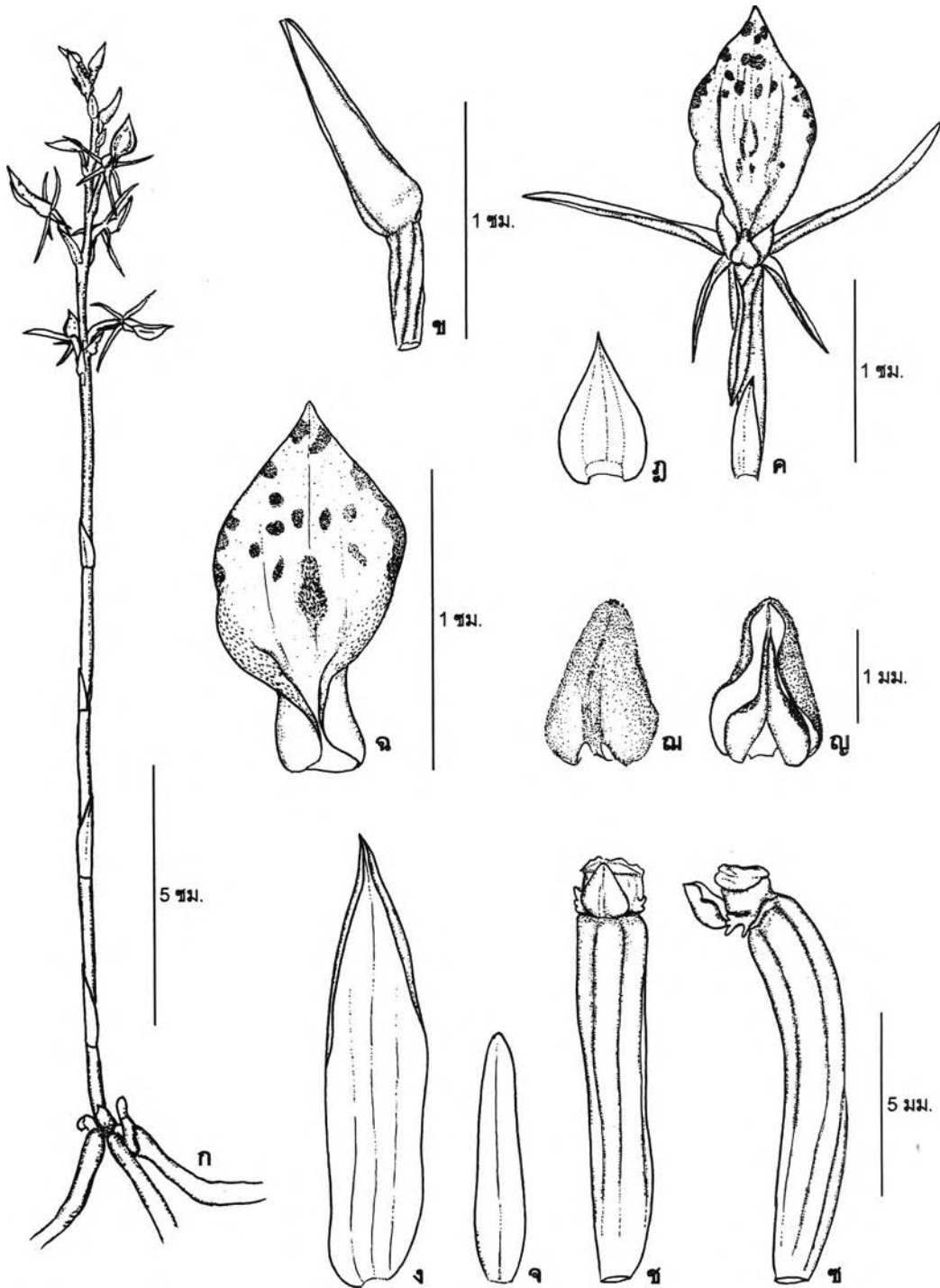
ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 119 (BCU)

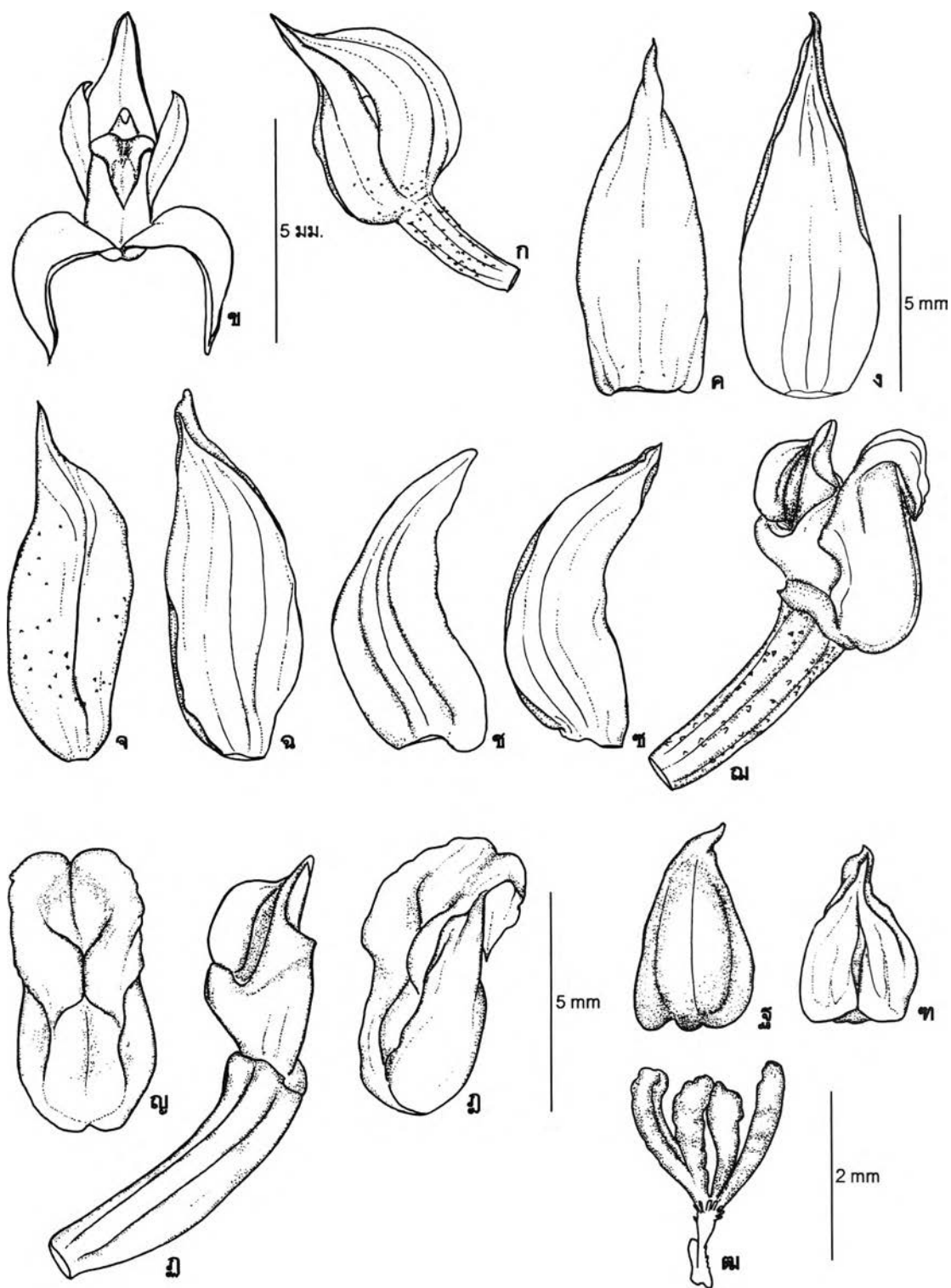
ภาพที่ 4.4 *Anoectochilus albolineatus* C.S.P.Parish & Rchb.f.

ก.-ข. ด้านข้างของดอก ค. ด้านบนของดอก ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช. กลีบดอกติดกับกลีบเลี้ยงบน ฉ.-ญ. กลีบดอก
 ฉ. ด้านใน ญ. ด้านนอก ก. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ก. กลีบปาก ก. เส้าเกสร ก.-ค. ฝากรอบ-
 กลุ่มเรณู ก. ด้านนอก ค. ด้านใน ค. กลุ่มเรณู

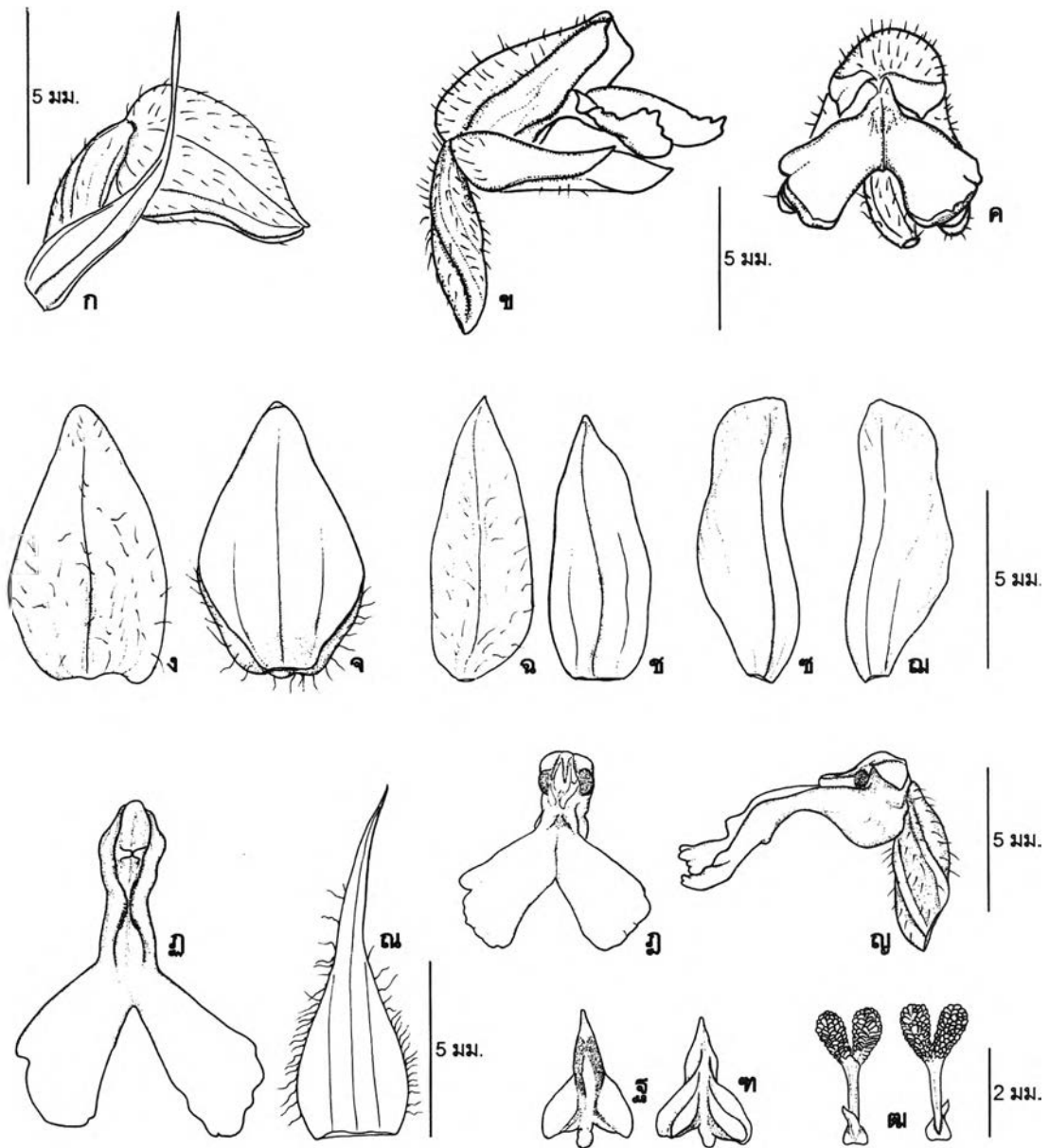
ภาพที่ 4.5 *Cryptostylis arachnites* (Blume) Hassk.

ก. ต้น ข. ดอกตูม ค. ดอกบาน ง. กลีบเลี้ยง จ. กลีบดอก ฉ. กลีบปาก ช.-ซ. เส้นเกสร
 ซ. ด้านหน้า ซ. ด้านข้าง ฉ.-ญ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฉ. ด้านนอก ญ. ด้านใน ฎ. ใบประดับย่อย

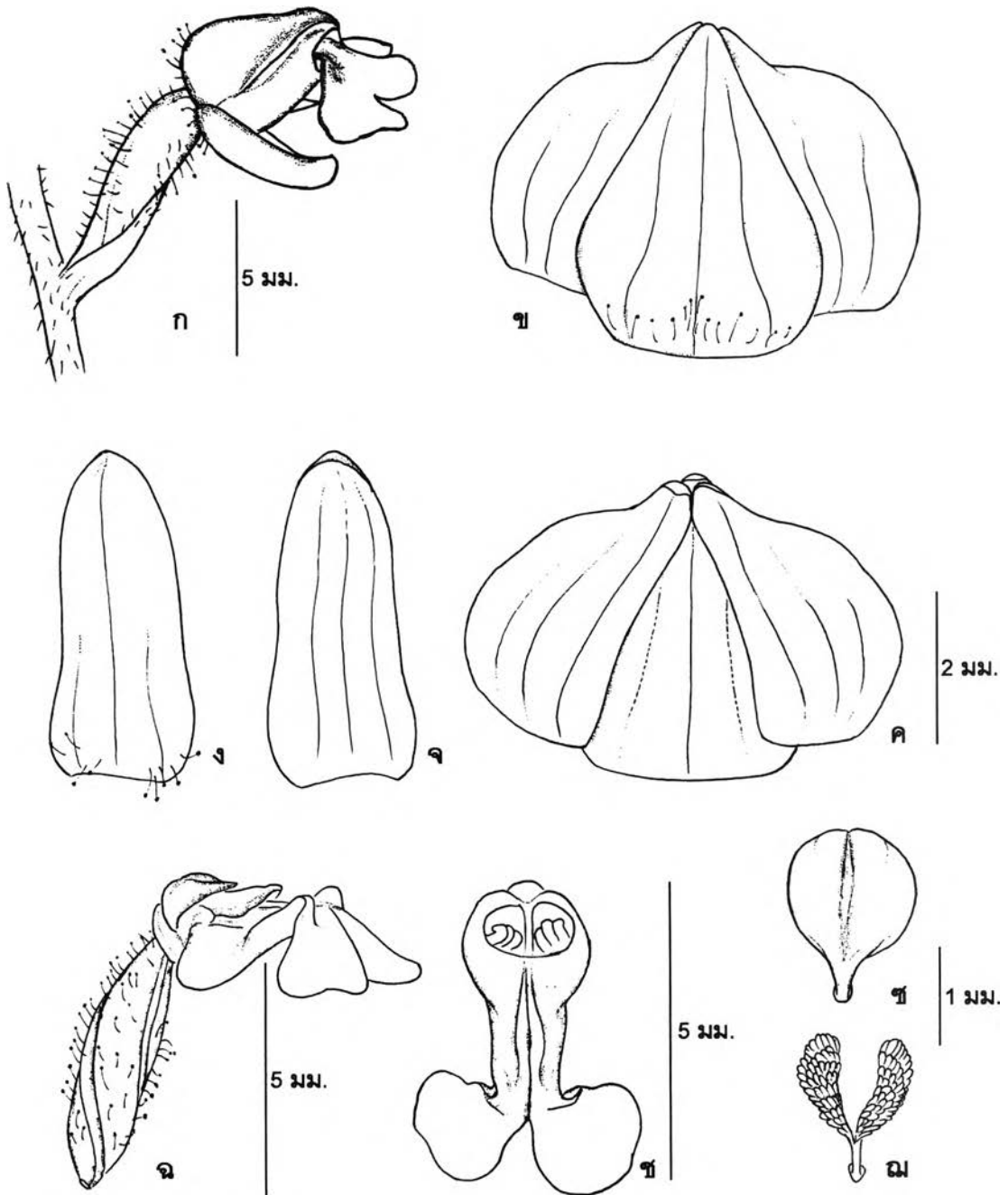
ภาพที่ 4.6 *Tropidia curculigoides* Lindl.

ก. ดอกตูม ข. ดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก
 ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ด. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ.-ฏ. กลีบปาก
 ฎ. ด้านหน้า ฏ. ด้านข้าง ฐ. เส้าเกสร ฑ.-ฒ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน
 ฒ. กลุ่มเรณู

ภาพที่ 4.7 *Zeuxine affinis* (Lindl.) Benth. ex Hook.f.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ข. ด้านข้าง ค. ด้านหน้า ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ.-ฅ. กลีบดอก ซ. ด้านนอก ฅ. ด้านใน
 ฉ-ญ. กลีบปากติดกับเส้นเกสร ญ. ด้านข้าง ฎ. ด้านหน้า ฏ. กลีบปาก ฐ.-ฑ. ฝากรอบกลุ่มเรณู
 ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู ณ. ใบประดับย่อย

ภาพที่ 4.8 *Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex C.B. Clarke

ก. ดอก ข.-ค. กลีบดอกติดกับกลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก
จ. ด้านใน ฉ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ช. กลีบปาก ซ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฅ. กลุ่มเรณู

วงศ์ย่อย ORCHIDOIDEAE

กล้วยไม้ดิน มีลำต้นใต้ดินหรือมีหัวสะสมอาหารอยู่ใต้ดิน แผ่นใบบาง เกสรเพศผู้ 1 อัน อับเรณูแตกตามยาว ฐานของอับเรณูเชื่อมกับเส้าเกสร กลุ่มเรณูมีลักษณะอ่อนประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย มีเยื่อกลุ่มเรณูยึดติดกับแป้นเหนียว จะงอยเล็กยึดตัวอยู่ระหว่างอับเรณู (Dressler, 1993) ประเทศไทยมีรายงาน 10 สกุล 65 ชนิด (Thaithong, 1999) ในพื้นที่เขาเขียวพบกล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้ 3 สกุล 4 ชนิด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. กลีบเลี้ยงข้างแยกเป็นอิสระ แต่ละกลีบไม่มีถุงบริเวณกลางกลีบ
 2. แฉกเกสรเพศเมียอยู่บนปุ่มหรือก้านที่เชื่อมกับเส้าเกสร กลีบปากมีเดือยยาวรูปหลอด.....
..... 2. HABENARIA
 2. แฉกเกสรเพศเมียอยู่บนปุ่มสั้น ๆ ที่เชื่อมกับกลีบปากส่วนโคน กลีบปากมีเดือยสั้นรูปร่างกลม.....3. PERISTYLUS
1. กลีบเลี้ยงข้างส่วนโคนเชื่อมติดกัน แต่ละกลีบมีถุงบริเวณกลางกลีบ..... 1. DISPERIS

1. DISPERIS

Sw., Kongl. Vetensk. Acad. Handl. 21: 218. 1800; Hook.f., Fl. Brit. India 6: 168. 1890; Backer & Bakh.f., Fl. Java 3: 253. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 380. 1981; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 854. 2000.

กล้วยไม้ดินขนาดเล็ก หัวใต้ดินค่อนข้างเล็ก รูปไข่หรือรูปกลม ลำต้นเหนือดินสีเขียว สีเขียวแกมม่วงหรือสีน้ำตาล ผอมยาวและมีเนื้อ มีขนยาวห่าง ใบสีเขียว เขียวแกมแดงถึงสีม่วง มี 1 ใบถึงหลายใบ ออกสลับเกือบตรงข้าม รูปไข่แกมรูปหัวใจหรือรูปไตแกมรูปหัวใจ ปลายแหลมถึงมน ไม่มีก้านใบ แผ่นใบบาง เกือบใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ไม่ร่วง ช่อดอกเกิดที่ยอด ดอกในช่อน้อยหรือมีเพียงดอกเดียว ขนาดเล็ก บานไปสู่ปลายช่อ กลีบเลี้ยงข้างบริเวณกลางกลีบเป็นแฉงเล็กๆ ลักษณะคล้ายถุง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือย โคนเชื่อมติดกับเส้าเกสร เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่มประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย มีก้านที่เกิดจากเยื่อกลุ่มเรณู ปลายมีแป้นเหนียว

Disperis neilgherrensis Wight, Icon. Pl. Ind. Orient.: 1719. 1851; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 169. 1890; H. Kurzweil, Blumea 50: 143-152. f. 1. 2005.—*Disperis siamensis* Rolfe ex Downie, Kew Bull. 422: 1925; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part I: 53. 1959;

Seidenf., Bot. Tidsskr. 65 (1-2): 101. f. 1. 1969; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv. 31(3): 139, f. 89. 1977; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 857. f. 363. 2000.—*Disperis zeylanica* Trimen, J. Bot. 23: 245. 1885; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 380. 1981.

ต้น เหนือดินสีเขียวเข้ม มีเนื้อ สูง 5-10 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.6 มม. หัวใต้ดินสีขาว รูปรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 3.5-4 มม. ยาวประมาณ 7 มม. มีขนคลุม ราก สีขาว ขนาดเล็ก จำนวนไม่มาก เกิดตามหัวใต้ดินและโคนต้น ใบ ด้านบนสีเขียวเข้มเป็นมัน ด้านล่างสีอ่อนกว่าเล็กน้อย จำนวน 3-5 ใบ รูปไตแกมรูปหัวใจ กว้าง 8-10 มม. ยาว 8-10 มม. ช่อดอก ยาว 1.5-2 ซม. ทั้งช่อมี 1-2 ดอก ทยอยบานครั้งละดอก ใบประดับรูปรางคล้ายใบ กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ดอก สีขาว ขนาดประมาณ 8 มม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอก เชื่อมติดกันเป็นแผ่นรูปโล่อยู่ทางด้านบนของดอก กว้างประมาณ 5.5 มม. ยาวประมาณ 6.5 มม. กลีบเลี้ยงข้างรูปรี กว้างประมาณ 3.3 มม. ยาวประมาณ 7 มม. โคนเชื่อมติดกัน ปลายแหลม ฐานบริเวณกลางกลีบเล็กประมาณ 1.5 มม. กลีบปาก แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนล่างทำหน้าที่คล้ายก้านชูส่วนปลายขึ้นมา ลักษณะเป็นแถบแบนสีเขียวใส กว้าง 0.5-0.6 มม. ยาว 1.3-1.5 มม. ด้านข้างของแถบมีแผ่นเยื่อบางตามแนวยาว กว้าง 0.3-0.4 มม. ยาว 0.6-0.7 มม. ส่วนบนแยกเป็น 3 แฉก ทางออกทางด้านข้าง 2 แฉกและยื่นมาทางด้านหน้า 1 แฉก ผิวด้านบนของแฉกด้านข้างขรุขระ เป็นปุ่มกลมเล็ก ๆ สีเหลืองสดกระจายตลอดความยาว แฉกที่ยื่นมาทางด้านหน้าเป็นแผ่นรูปคล้ายช้อน ปลายพับลง ผิวเรียบเกลี้ยง บริเวณปลายมีปุ่มกลมเล็ก ๆ สีเหลืองสด **เส้าเกสร** แบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนหลัง เป็นแผ่นรูปรี กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1.2 มม. กลุ่มเรณูอยู่ในช่องด้านข้างของแผ่นนี้ กลุ่มเรณู รูปทรงกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 1.5 มม. แป้นเหนียวรูปรี ส่วนหน้า ลักษณะเป็นแผ่นรูปคล้ายกางเขนปลายมน กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย อยู่บริเวณโคนของแฉก ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 6 มม. ฝัก รูปรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 มม. ยาว 5.5-6 มม. (ภาพที่ 4.9 และ 4.119)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ เชียงดาว) พิษณุโลก (ภูเมี่ยง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคใต้:** ตรัง (เขาช่อง)

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ฟิลิปปินส์ นิวกินี

นิเวศวิทยา.— พบน้อยบนดินทราย ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตร ออกดอกและผลเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 82 (BCU); K. Lasen, T. Smitinand and E. Warncke 925 (BKF)

2. HABENARIA

Willd., Sp. Pl. Editio quarta 4 (1): 5, 44. 1805; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 131. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 80. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 226. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 250. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 344. 1981; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 108. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 914. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 100. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง มีหัวสะสมอาหารใต้ดิน ลำต้นเหนือดินตั้งตรง ใบมีจำนวนน้อยไปจนถึงมาก เรียงเวียนสลับ บางครั้งเกิดใกล้ผิวดิน บางครั้งเกิดสูงกว่า แผ่นใบบางเกลี้ยง ไม่พับจีบ โคนใบแผ่เป็นกาบ ขอบใบเรียบ ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ไม่ร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจจะ ออกที่ยอด ค่อนข้างยาว ดอกขนาดเล็กถึงขนาดกลาง จำนวนดอกในช่อน้อยถึงมาก เรียงซ้อนกันแน่นหรือห่างกัน มักมีสีขาวหรือสีเขียวย บางชนิดกลีบปากสีเหลือง ส้มหรือชมพู บางชนิดดอกมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ติดกับโคนเส้าเกสร ขอบเรียบหรือมีหลายแฉก บริเวณโคนเป็นเดือยสั้นหรือยาว เส้าเกสรสั้น ไม่มีคาง อับเรณูไม่มีฝาปิด แตกตามยาว อยู่ทางด้านบนของเส้าเกสร กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ประกอบด้วยยกกลุ่มเรณูย่อย มีเยื่อและก้านกลุ่มเรณูปลายมีแป้นเหนียว เกสรเพศผู้เป็นหมัน อยู่ทางด้านข้างของเส้าเกสร ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 2 ยอด แต่ละยอดอยู่บนก้านซึ่งแยกเป็นอิสระจากกลีบปาก พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบเกิดสูงจากระดับดินเรียงเวียนห่างกัน ดอกสีขาว จะงอยเล็กสูงไม่เกินความสูงของอับเรณู
..... 1. *H. dentata*
1. ใบเกิดใกล้ระดับดินเรียงเวียนถี่ ดอกสีส้ม จะงอยเล็กสูงมากกว่าความสูงของอับเรณู
..... 2. *H. rhodocheila*

1. *Habenaria dentata* (Sw.) Schltr., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. Beih. 4: 125. 1919; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part I: 39. f. 28-29. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv bd. 31(3): 98. f. 60. 1977; Seidenf., Opera Bot. 114: 61. Pl. IVc. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 113. f. 47 (e-g). 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 915. 2000.—*Orchis dentata* Sw., Kongl. Vetensk. Acad. Handl. 21: 207. 1800.—*Habenaria geniculata* D. Don, Prodr. Fl. Nepal: 25. 1825.—*Platanthera geniculata* (D. Don) Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 296. 1835.

ต้น ขึ้นตรง ความสูงรวมช่อดอก 30-50 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลางต้น 3-4 มม. หัวใต้ดินสีน้ำตาลอ่อน รูปรี ผิวค่อนข้างเรียบ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 3-6 ซม. ใบ สีเขียวเข้ม จำนวน 4-5 ใบ เรียงเวียน เกิดสูงจากผิวดิน 8-10 ซม. รูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 3.5-4 ซม. ยาว 5-15 ซม. ปลายแหลม ช่อดอก ตรง ก้านและแกนช่อดอกสีเขียว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. ก้านช่อดอกยาว 20-30 ซม. ใบประดับรูปใบหอก กว้าง 2-4 ซม. ยาว 8-10 ซม. ดอกในช่อ 7-15 ดอก ขนาด 2-3 ซม. กลีบเลี้ยงบน ด้านนอกสีขาวแกมเขียว ด้านในสีขาว รูปไข่ กว้าง 6.5-7 มม. ยาว 8-10 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่แกมรูปใบหอก กว้าง 6-6.5 มม. ยาว ประมาณ 13 มม. โคนมนเบี้ยวเล็กน้อย ปลายแหลม กางออกเกือบตั้งฉากกับกลีบเลี้ยงบน ด้านนอกสีขาวแกมเขียว มีสันบริเวณปลายกลีบ ด้านในสีขาว กลีบดอก สีขาว รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 6-9 มม. ปลายกลีบขอบหยักไม่เป็นระเบียบ อยู่ในแนวตั้ง บางส่วนซ้อนอยู่ใต้กลีบเลี้ยงบน กลีบปาก ช่วงโคนสอบแคบคล้ายก้าน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ช่วงปลายแยกเป็น 3 แฉก แฉกกลางรูปแถบ กว้าง 1.5-2 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายแหลม แฉกข้างมี 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 แฉกข้างลดรูปลงเหลือเป็นติ่งแหลมเล็ก ๆ กว้างประมาณ 2 มม. ยาว ประมาณ 1 มม. ติดอยู่ทางด้านข้างของแฉกกลาง รูปแบบที่ 2 รูปคล้ายพัด กว้าง 7-8 มม. ยาว 6.5-7.5 มม. ขอบจักฟันเลื่อย โคนกลีบปากด้านล่างมีเดือยสีขาวรูปหลอด ยาว 3.5-4 ซม. บริเวณปลายพองออกสีเขียวอ่อน โคนซี่มาทางด้านหน้า ยาว 1.3-1.5 ซม. เส้าเกสร ยาวประมาณ 3 มม. จะงอยเล็กไม่ยึดตัว อับเรณู รูปรี เรียงตัวขนานกันอยู่ทางด้านบนของเส้าเกสร ปลายโค้งขึ้นเล็กน้อย แยกตามยาวทางด้านบน กลุ่มเรณู คล้ายรูปกระบอง ยาวประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณู ยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยอดเกสรเพศเมีย ยาวคล้ายกระบอง ยื่นออกไปทางด้านหน้าของเส้าเกสร ปลายโค้งลง ก้านดอกและรังไข่ โค้งลงเกือบตั้งฉากกับแกนช่อ ยาว 2.5-3 ซม. ใบประดับย่อย สีเขียว รูปใบหอกแกมรูปแถบ ยาว 2.5-3 ซม. ปลายเรียวแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.10, 4.120 และ 4.121)

ประเทศไทย.—พบทั่วไป

การกระจายพันธุ์.—พบทั่วไปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้หวัน ญี่ปุ่น

นิเวศวิทยา.—พบมากขึ้นกระจายทั่วไปบนพื้นดินในบริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-1,200 เมตร ออกดอกเดือนกันยายน-ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—ตะบันเดรก (เขมร-จันทบุรี); นางอ้วนน้อย (นครราชสีมา); ว่านข้าวเหนียว (สระบุรี); เชื้องข้าวตอก (เชียงใหม่)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 98, O. Thaithong 505, O. Thaithong 514, O. Thaithong 898, O. Thaithong 1692, S. Suddee 167 (BCU)

2. *Habenaria rhodocheila* Hance, Ann. Sci. Nat., Bot., sér. 5 (5): 243. 1856; Holttum, Fl. Malaya: 84. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part I: 22. f. 15. 1958; Cumberlege & Cumberlege in Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20 (3): 159. 1963; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv. 31(3): 134. f. 86. 1977; Seidenf., Opera Bot. 114: 69. Pl. IVd. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 113. f. 49a-d. 1992; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 138. 2003.—*H. pusilla* Rchb. f., Otia Bot. Hamburg: 33. 1878.—*H. militaris* Rchb. f., Gard. Chron. 2: 518. 1886.—*H. xanthocheila* Ridl., Journ. Linn. Soc. 32: 411. 1896.

ต้น ขึ้นตรง ความสูงรวมช่อดอก 5-20 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลางต้น 3-4 มม. หัวใต้ดินอาจมีหลายหัวต่อต้น สีน้ำตาลอ่อน รูปรีหรือเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. ยาว 1.5-3 ซม. ผิวค่อนข้างเรียบ ใบ สีเขียวบางครั้งมีประสีเขียวเข้ม ออกใกล้โคนต้น จำนวน 5-6 ใบ เรียงเวียน รูปขอบขนาน กว้าง 1-2 ซม. ยาว 5-8 ซม. ปลายแหลม ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย ช่อดอก ตรง ก้านและแกนช่อดีเขียว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.8-2 มม. ก้านช่อดอกยาว 6-8 ซม. ดอกในช่อ 2-7 ดอก ใบประดับลักษณะคล้ายใบ ยาว 1.5-2 ซม. ดอก สีส้ม ขนาด 3.5-4 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอก สีเขียวนวล เก้าแฉก ลักษณะคล้ายหวมกอยู่ทางด้านบนของดอก กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 8-9 มม. ยาว 12-14 มม. โคนมน ปลายมน โค้งเป็นแอ่ง มีลันด้านนอกชัดเจน กลีบเลี้ยงข้าง รูปรีเฉียงเบี้ยว กว้าง 7-8 มม. ยาว 12-14 มม. โคนมนเบี้ยวเล็กน้อย ปลายมน กางออกเกือบตั้งฉากกับกลีบเลี้ยงบน กลีบดอก รูปคล้ายช้อน กว้าง 2-3 มม. ยาว 12-14 มม. ครึ่งหนึ่งตามแนวยาวซ่อนอยู่ใต้กลีบเลี้ยงบน กลีบปาก สีส้ม รูปไข่แกมรูปขอบขนาน กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 3-4 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างขนาดใหญ่รูปไข่กลับ กว้าง 8-10 มม. ยาว 10-14 มม. ปลายมน แฉกกลางโคนแคบเป็นก้านแล้วผายออก กว้าง 15-20 มม. ยาว 20-24 มม. ปลายหยักลึกเป็น 2 แฉก รูปขอบขนาน ขอบหยักเล็กน้อย โคนกลีบปากมีเดือยสีเขียวอ่อนรูปหลอดโค้ง ยาว 4-4.5 ซม. ปลายมน และพองออกเล็กน้อย เส้าเกสร ยาวประมาณ 4 มม. จะงอยเล็กอยู่ระหว่างอับเรณู ขนาดค่อนข้างใหญ่ ยาวประมาณ 5 มม. ยึดตัวขึ้นไปสูงกว่าอับเรณู อับเรณู รูปรี เรียงตัวขนานกันอยู่ทางด้านบนของเส้าเกสร ปลายโค้งขึ้นเล็กน้อย แตกตามยาวทางด้านบน กลุ่มเรณู รูปคล้ายกระบอง ยาวประมาณ 3 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 5 มม. เป็นเหนียวรูปเกือบกลม ยอดเกสรเพศเมีย ยาวคล้ายกระบอง ยื่นออกไปทางด้านหน้าของเส้าเกสร ปลายโค้งลง ก้านดอกและรังไข่ โค้งลง เกือบตั้งฉากกับแกนช่อ ยาว 2-2.5 ซม. ใบประดับย่อย สีเขียว รูปใบหอก กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายเรียวแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.11 และ 4.122)

ประเทศไทย.—พบทั่วไป

การกระจายพันธุ์.— จีน มาเลเซีย อินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อย ขึ้นตามชอกหินหรือตามพื้นดินบริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนกันยายน-ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— ปัดแดง สังกหิน (เลย); เฟิน (นครศรีธรรมราช); ลิ่นมังกร (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 97, O. Thaithong 239, S. Suddee 116 (BCU); K. Lasen, T. Smitinand and E. Warncke 880, T. Shimizu et al. 19572 (BKF); J.F. Maxwell 84-492 (SINU)

3. PERISTYLUS

Blume, Bijdr. 6: Pl. 1. f. 30. 1825; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 248. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 365. 1981; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 994. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 105. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง มีหัวใต้ดินขนาดเล็ก ต้นเหนือดินขึ้นตรง ใบจำนวนน้อย ออกใกล้ระดับดิน โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบบาง กลี้ง ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ไม่ม้วน ช่อดอกแบบช่อกระจุก ออกที่ยอด ดอกในช่อจำนวนน้อยหรือมาก เรียงห่างกัน ก้านดอกมักแนบชิดกับแกนช่อดอก ดอกขนาดเล็ก มักมีสีขาว เขียวหรือสีน้ำตาล กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอกแนบชิดกัน ลักษณะคล้ายหมวกคลุมเส้าเกสร กลีบเลี้ยงข้างป็นอิสระ กลีบดอกกว้างกว่ากลีบเลี้ยงเล็กน้อย กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ขอบเรียบหรือมีหลายแฉก โคนเป็นเดือยสั้นรูปเกือบกลมหรือยึดตัวเป็นหลอดแคบค่อนข้างสั้น อับเรณูไม่มีฝาปิดอยู่ทางด้านบนของเส้าเกสร กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย มีก้านกลุ่มเรณูที่เกิดจากเยื่อกลุ่มเรณู ปลายมีแป้นเหนียว เกสรเพศผู้เป็นหมันอยู่ทางด้านข้างของเส้าเกสร จะงอยเล็กรูปลิ้มแคบหรือหยักซี่ฟัน ยอดเสรเพศเมียไม่มีก้านแยกเป็น 2 ยอด ลักษณะนูนคล้ายหมอนอยู่ที่บริเวณโคนขอบกลีบปาก ในบางชนิดรูปคล้ายกระบองติดอยู่บริเวณแกกข้าง

Peristylus tentaculatus (Lindl.) J.J.Sm., Fl. Buitenz. 6: 35. 1905; Backer & Bakh., f., Fl. Java 3: 249. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv. 31(3): 41, f. 18. 1977; Seidenf., Opera Bot. 114: 48. 1992.—*Glossula tentaculata* Lindl., Bot. Reg. 10: 862. 1824.—*Habenaria tentaculata* (Lindl.) Rchb. f., Otia bot. Hamb. 34. 1878.

ต้น ล้วน ขึ้นตรง ความสูงรวมช่อดอก 30-35 ซม. หัวใต้ดินรูปกลมรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ยาว 14-15 มม. มีขนสั้นหนาแน่น ใบ จำนวน 3-4 ใบ เรียงเวียน รูปใบหอก กว้าง 1.5-1.8 ซม. ยาว 10-15 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ ช่อดอก ยาว 20-25 ซม. ดอกในช่อ 20-25 ดอก ช่อดอกโปร่ง ดอก สีเขียวใส ขนาดประมาณ 5 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้างประมาณ 1.3 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. โคนมน ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบดอก รูปรีแกมรูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. โคนเฉียงเบี้ยว ปลายมน กลีบปาก มี 3 แฉก แฉกข้างลักษณะคล้ายเส้นด้าย ตั้งขึ้น ปลายโค้ง ยาว 15-20 มม. แฉกกลางรูปสามเหลี่ยมปลายมน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. โคนกลีบปากมีเดือยรูปเกือบกลม ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเว้าตื้น เป็น 2 พู เส้าเกสร ยาวประมาณ 1 มม. อับเรณู เรียงตัวในแนวนอน แตกตามยาวทางด้านบน กลุ่มเรณู รูปคล้ายกระบอก ยาวประมาณ 0.3 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 0.3 มม. แป้นเหนียวรูปรี ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 9 มม. ใบประดับย่อย รูปใบหอก ยาว 4.5-5 มม. โคนมน ปลายยาวคล้ายหาง ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.12, 4.123 และ 4.124)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยปุย ห้วยผาห้วยแม่วัน) เชียงราย (ดอยตุง) ลำปาง (ขุนตาน); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยางใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง)

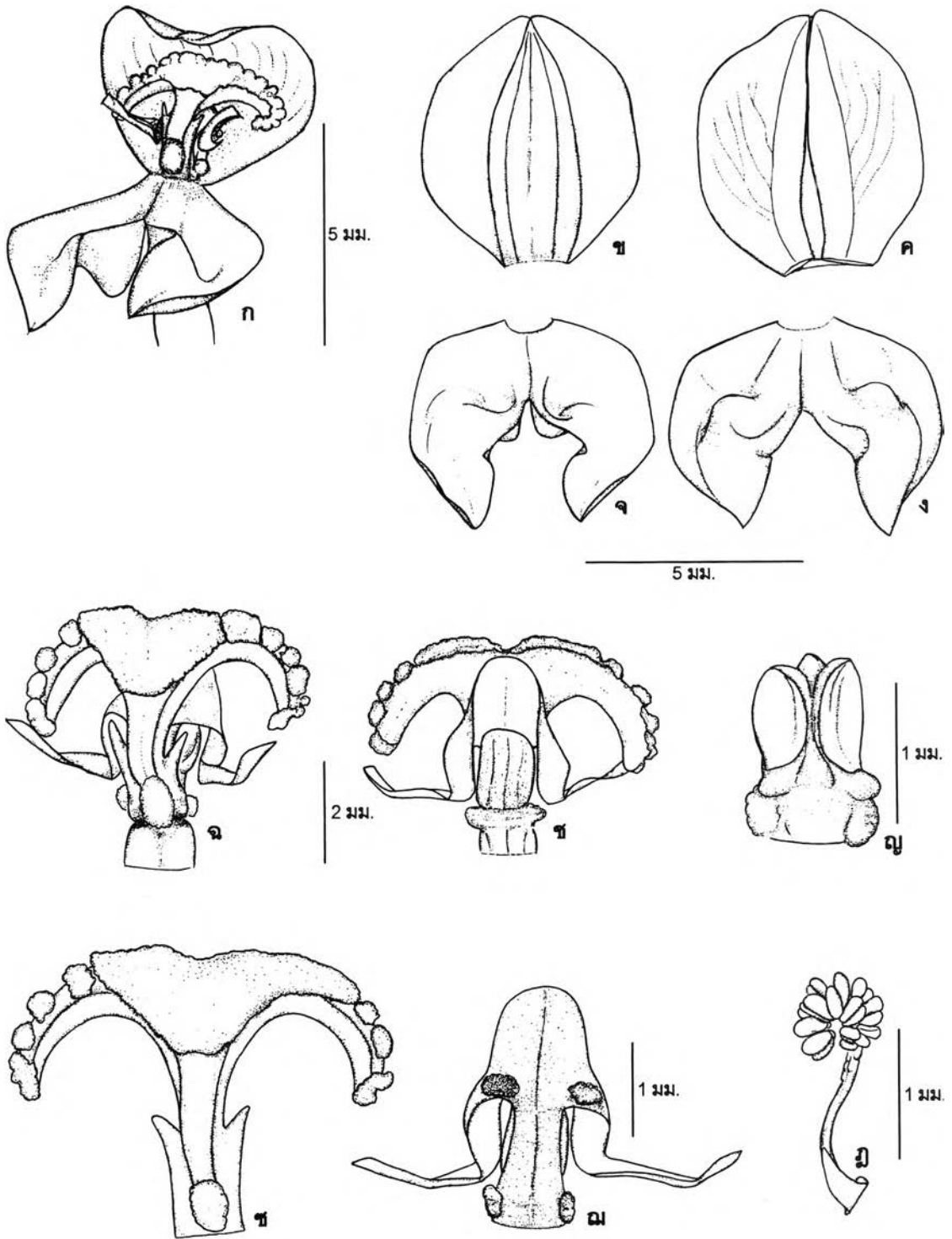
การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า อินโดนีเซีย อินโดจีน ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อยบนดินทรายในบริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม-กันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

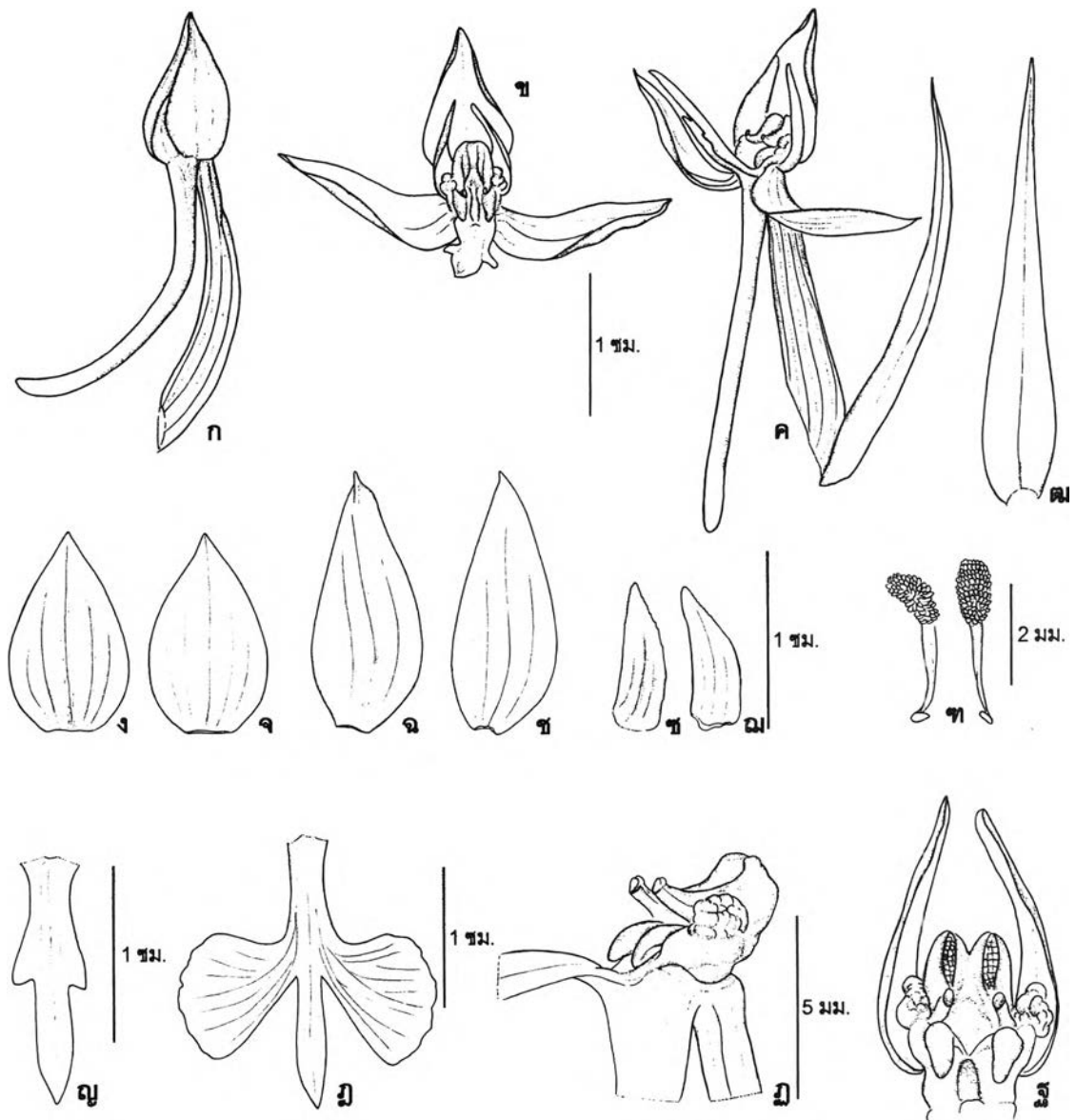
พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 88, O. Thaithong 745, O. Thaithong 1262, O. Thaithong 1495, S. Chantanaorrapint s.n. (BCU)

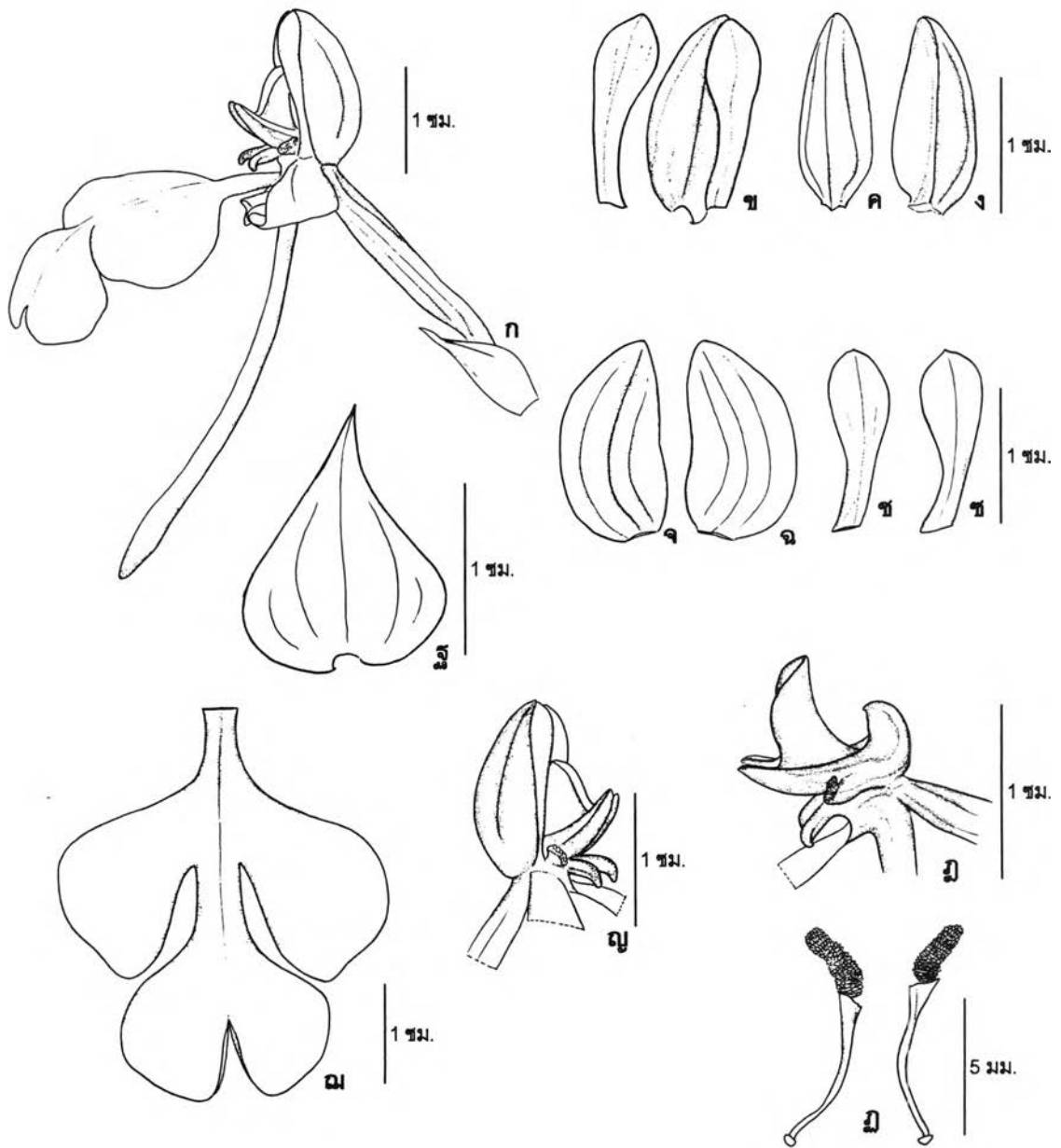
ภาพที่ 4.9 *Disperis neilgherrensis* Wight

ก. ดอก ข.-ค. กลีบดอกติดกับกลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฉ. ด้านหน้า ช. ด้านหลัง ฅ. กลีบปาก ฆ. เส้าเกสรผ่านหน้า ง. เส้าเกสรผ่านหลัง ฎ. กลุ่มเรณู

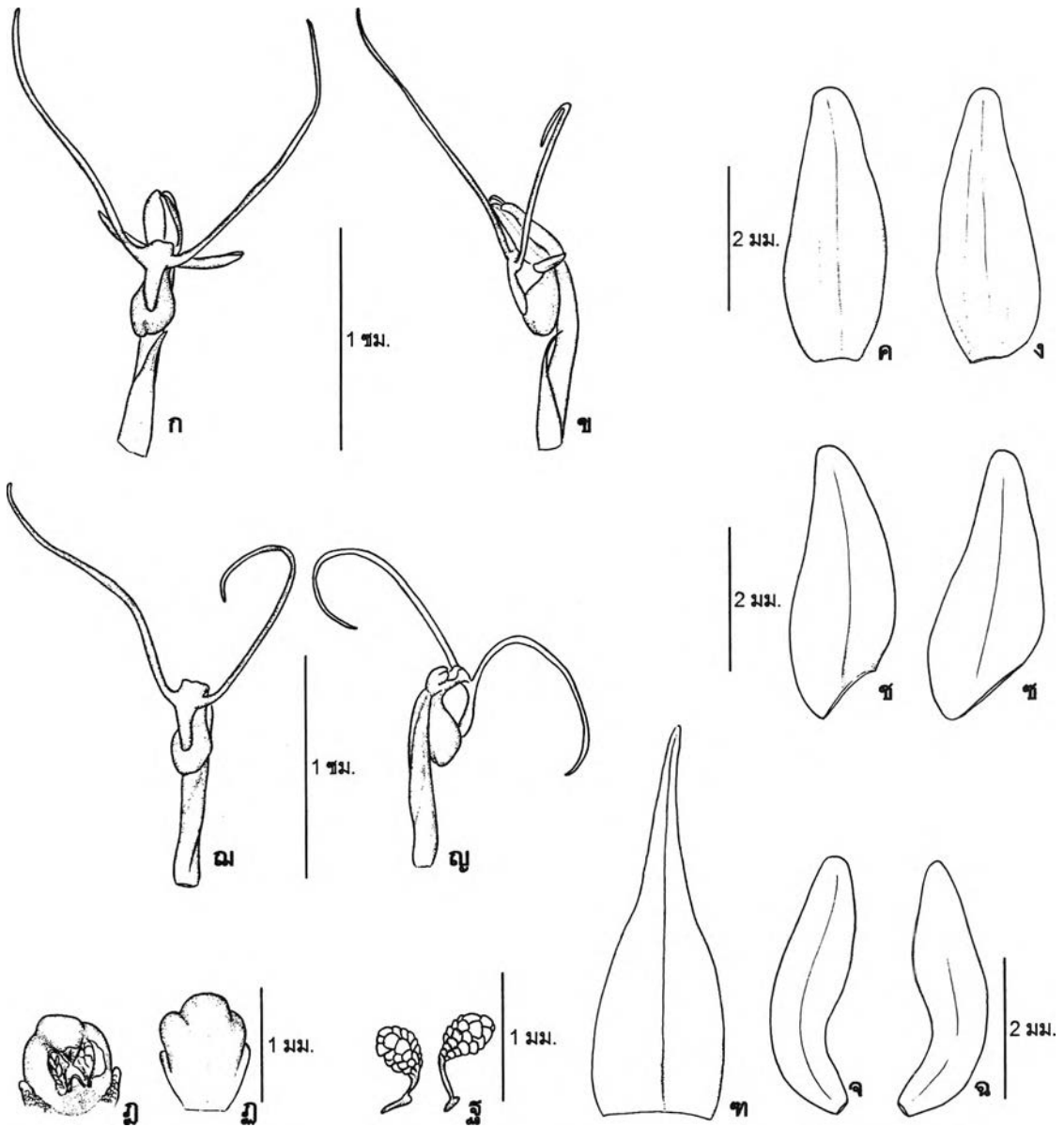
ภาพที่ 4.10 *Habenaria dentata* (Sw.) Schltr.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอก ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ.-ฅ. กลีบดอก ซ. ด้านนอก ค. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบปาก ฉ. รูปแบบที่ 1 ช. รูปแบบที่ 2 ฉ.-ช. เส้าเกสร ฉ. ด้านข้าง ช. ด้านหน้า
 ฉ. กลุ่มเรณู คม. โใบประดับย่อย

ภาพที่ 4.11 *Habenaria rhodocheila* Hance

ก. ดอก ข. กลีบดอกติดกับกลีบเลี้ยงบน ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ.-ฅ. กลีบดอก ซ. ด้านนอก ฅ. ด้านใน ฌ. กลีบปาก
ญ.-ฎ. เส้าเกสร ฏ. กลุ่มเรณู ฐ. โใบประดับย่อย

ภาพที่ 4.12 *Peristylus tentaculatus* (Lindl.) J.J.Sm.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ช. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฉ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฉ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง ฎ.-ฏ. เส้าเกสร ฎ. ด้านหน้า ฏ. ด้านหลัง ฐ. กลุ่มเรณู ท. ใบประดับย่อย

EPIDENDROIDEAE

กล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้มีทั้งกล้วยไม้ดิน กล้วยไม้อิงอาศัยและกล้วยไม้ที่สังเคราะห์แสงเองไม่ได้ ต้นและใบมีรูปแบบต่าง ๆ มากมาย มีเกสรเพศผู้ 1 อัน อับเรณูส่วนบนมีฝาครอบกลุ่มเรณูซึ่งมักจะหลุดร่วง เรณูจับเป็นก้อนแน่นแต่ไม่แข็ง ส่วนใหญ่กลุ่มเรณูไม่มีก้านและแป้นเหนียว (Dressler, 1993) ประเทศไทยมีรายงาน 63 สกุล 695 ชนิด (Thaithong, 1999) ในพื้นที่เขาเขียว พบกล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้ 28 สกุล 65 ชนิด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. กล้วยไม้ไม่มีสีเขียว สังเคราะห์แสงเองไม่ได้ เจริญบนพื้นดิน กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่ม
 2. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกเป็นอิสระ
 3. เรณูเป็นผงคล้ายแปง ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู ต้นพอมและเปราะ เหนือรังไข่มีเนื้อเยื่อแผ่เป็นวงรูปคล้ายปีกล้อมรอบรับดอก กลีบปากไม่มีเดือย..... 15. LECANORCHIS
 3. กลุ่มเรณูประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย มีเยื่อกลุ่มเรณู ต้นมีลักษณะอวบน้ำ เหนือรังไข่ไม่มีเนื้อเยื่อแผ่เป็นวง กลีบปากมีเดือยยาว 10. EPIPOGIUM
 2. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายมี 5 แฉก..... 12. GASTRODIA
1. กล้วยไม้ที่มีสีเขียว สังเคราะห์แสงเองได้ เจริญบนพื้นดินหรืออิงอาศัย
 4. กลุ่มเรณู 4, 6 หรือ 8 กลุ่ม มักอยู่เป็นคู่ มีเยื่อกลุ่มเรณู
 5. กล้วยไม้ดิน
 6. กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม
 7. ใบจำนวน 1 ใบต่อต้น มีก้านใบยาว แผ่นใบพับจีบ..... 26. TAINIA
 7. ใบมากกว่า 1 ใบต่อต้น
 8. กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นรูปคนโท 1. ACANTHEPHIPIUM
 8. กลีบเลี้ยงแยกจากกันเป็นอิสระ
 9. มีหัวใต้ดิน ใบรูปแถบคล้ายใบหญ้า 19. PACHYSTOMA
 9. มีหัวเทียม ใบรูปขอบขนานแกมรูปหอกกลับ แผ่นใบมีแนวพับจีบ
 10. กลีบปากไม่มีเดือย เล้าเกสรพอมยาว
..... 25. SPATHOGLOTTIS
 10. กลีบปากมีเดือย เล้าเกสรอ้วนสั้น..... 5. CALANTHE
 6. กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม กลีบปากเคลือบไหมได้ 22. PLOCOGLOTTIS

5. กัล้วยไม้อิงอาศัย
11. กลุ่มเรณู 6 หรือ 8 กลุ่ม
12. กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม
13. กลิบบ้างแยกเป็นอิสระ มีใบมากกว่า 2 ใบ
14. โคนกลีบปากเป็นถุงตั้ง 2. AGROSTOPHYLLUM
14. โคนกลีบปากไม่เป็นถุง
15. แผ่นใบเกลี้ยง ช่อดอกมีขน 11. ERIA
15. แผ่นใบ กาบใบและช่อดอกมีขนหนาแน่น
..... 28. TRICHOTOSIA
13. กลิบบ้างเชื่อมกันเป็นหลอด มีใบ 1-2 ใบ หัวเทียมกลมแป้น
..... 24. PORPAX
12. กลุ่มเรณู 6 กลุ่ม ใบเรียงสลับระนาบเดียวตลอดต้น 3. APPENDICULA
11. กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม
16. ใบเรียงสลับระนาบเดียวตลอดต้น ดอกขนาดประมาณ 3 มม.
..... 23. PODOCHILUS
16. การเรียงตัวของใบไม่เหมือนข้อข้างบน ดอกขนาดใหญ่กว่า 3 มม.
17. โคนกลีบปากเป็นแฉ่ง
18. ในแฉ่งกลีบปากมีสันตามยาว เล้าเกสรสั้นกว่า 5 มม.
..... 18. PHOLIDOTA
18. ในแฉ่งกลีบปากไม่มีสัน เล้าเกสรยาว 5 มม. ขึ้นไป
..... 21. OTOCHILUS
17. โคนกลีบปากโค้งแต่ไม่ลึกเป็นแฉ่ง
19. ดอกเดี่ยว โคนกลีบปากโค้งเป็นรูปตัวเอส (S) 20. PANISEA
19. ดอกช่อ โคนกลีบปากไม่โค้งเป็นรูปตัวเอส (S) 6. COELOGYNE
4. กลุ่มเรณู 2 หรือ 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่อาจมีก้านกลุ่มเรณู
20. ช่อดอกออกที่ปลายยอด เล้าเกสรไม่มีคาง ไม่มีเดือยหรือถุง
21. กัล้วยไม้อิงอาศัย ใบแบนเรียงสลับระนาบเดียวตลอดต้น 17. OBERONIA
21. กัล้วยไม้ดินหรืออิงอาศัย ใบเรียงเวียนรอบต้น
22. กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ด้านข้างเล้าเกสรแผ่เป็นปีก 16. LIPARIS
22. กลีบปากอยู่ทางด้านบน ด้านข้างเล้าเกสรมีเนื้อเยื่อลักษณะคล้ายแขน ปลายแยก 2 แฉก ยื่นออกมาทั้ง 2 ข้าง

23. กลีบปากแยก 3 แฉก 8. DIENIA
23. กลีบปากขอบเรียบ 13. GLOSSOCHILOPSIS
20. ช่อดอกออกด้านข้างลำต้น โกล็ยอดหรือออกจากเหง้า เล้าเกสรมีคางยาว มีเดือย
24. กลุ่มเรณูไม่มีก้าน
25. ต้นประกอบด้วยหลายปล้อง ใบจำนวนมากบางครั้งลดรูป กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้..... 7. DENDROBIUM
25. หัวเทียมประกอบด้วย 1-2 ปล้อง มีใบ 1-2 ใบ กลีบปากเคลื่อนไหวได้
26. กลีบเลี้ยงบนมีรูปร่างเหมือนกับกลีบเลี้ยงข้าง ปลายฝาดรอบกลุ่มเรณูมีตั้งยาว..... 27. TRIAS
26. กลีบเลี้ยงบนรูปร่างต่างจากกลีบเลี้ยงข้าง ปลายฝาดรอบกลุ่มเรณูไม่มีตั้งยาว
27. กลีบเลี้ยงติดกับคางเล้าเกสรเฉพาะบริเวณปลาย มีกลุ่มเรณู 4 กลุ่ม9. DRYMODA
27. กลีบเลี้ยงติดกับคางเล้าเกสรตลอดความยาว มีกลุ่มเรณู 2 หรือ 4 กลุ่ม.....4. BULBOPHYLLUM
24. กลุ่มเรณูมีก้านสั้น ๆ 2 ก้าน 14. IONE

1. ACANTHEPHIPIUM

Blume ex Endl., Gen. Pl.: 200. 1837; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 815. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 148. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 226. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 116. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 145. 1981; Seidenf., Opera Bot. 89: 50 1986; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 156. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 737. 2000.; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 248. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 117. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง มีเหง้าสั้น หัวเทียมรูปทรงกระบอกมีเนื้อ โคนป่อง ปลายเรียว ใบมี 2-4 ใบ โคนแผ่เป็นกาบ มีก้านใบ แผ่นใบเกลี้ยง พับจีบตามแนวยาว ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกสั้นแบบช่อกระจุก ออกที่ยอดของหน่อใหม่บริเวณโคนของหัวเดิม ดอกมีเนื้อ กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปคนโท ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง โคนกลีบเลี้ยงด้านข้างเชื่อมติดกับคางเล้าเกสร กลีบดอกและกลีบปากอยู่ในหลอดกลีบเลี้ยง เล้าเกสรมีคางยาวรูปเกือกม้า กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 ชุด แต่ละชุดมีขนาดใหญ่ 2 กลุ่มและขนาดเล็ก 2 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณู ปลายมีแป้นเหนียวแต่ไม่มีก้าน

Acanthephippium sylhetense Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 177. 1833; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part III: 327. 1961; Seidenf., Opera Bot. 89: 53. f. 24. Pl. IVc. 1986; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing: 157. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 739. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra 100. 2001; Pridgeon, Illust. Ency. Orch. 23. 2003.—*Acanthephippium ringiflorum* Griff., Not. Pl. Asiat. 3: 347. Ic. Pl. 325. 1851.

หัวเทียม สีเขียวเข้ม เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.8-3 ซม. ยาว 11-12 ซม. ผิวเรียบเป็นมัน มีสันตามยาว 4-5 สัน แต่ละหัวมี 3-4 ปล้อง ทุกปล้องมีกาบใบบาง ๆ รูปสามเหลี่ยมหุ้ม ความสูงรวมทั้งใบ 1-1.2 เมตร ราก สีขาว ยาวประมาณ 10 ซม. มีเนื้อหนา ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบรูปรี กว้าง 7-8 ซม. ยาว 50-70 ซม. ปลายแหลม ก้านใบยาว 35-45 ซม. เส้นใบ 5 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ยาว 10-12 ซม. ก้านและแกนช่อสีแดง มีเนื้อ มีใบประดับรูปโล่ สีเขียวเข้ม ยาวประมาณ 4 ซม. หุ้มซ้อนทับกัน 7-8 แผ่น ดอกในช่อ 3-5 ดอก ทอยบานคราวละ 1-2 ดอก ดอก กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 4.5-5.5 ซม. กลีบเลี้ยง ด้านนอกสีนวล ผิวเรียบเป็นมัน ด้านในสีส้มแกมชมพูมีประสีน้ำตาล ส่วนโคนที่เชื่อมติดกันยาวประมาณ 4 ซม. ปลายกลมมน กลีบดอก รูปช้อน กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 3-3.5 ซม. กลีบปาก เคลื่อนไหวได้ รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2.5 ซม. ยาว 5-7 ซม. โคนแคบคล้ายก้าน ช่วงปลายแยก 3 แฉก แฉกข้างขนาดใหญ่แผ่เป็นปีกตั้งขึ้น กว้างประมาณ 10 มม. ยาวประมาณ 7 มม. ขอบม้วนเข้าหากัน แฉกกลางสีเหลืองสด รูปรี กว้างประมาณ 7 มม. ยาว 9-10 มม. ปลายแหลมโค้งลง กลางกลีบด้านบนมีสันนูนตามแนวยาวจำนวน 5 สัน เส้าเกสร ยาวประมาณ 1.5 ซม. คางยาวประมาณ 2.5-3 ซม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูสีขาว รูปคล้ายโล่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉงอยู่ทางด้านหน้า ก้านดอกและรังไข่ สีม่วงแดง ยาวประมาณ 3 ซม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 2.3-2.5 ซม. ยาว 1.8-2 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.13 และ 4.125)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (เขาเขียว ศรีราชา); ภาคใต้: พังงา (เขาปັก) นครศรีธรรมราช (เขาลวง)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย ลิกซิม จีน ไต้หวัน

นิเวศวิทยา.—พบน้อยขึ้นเป็นกอในป่าดิบชื้นริมลำธาร ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม บนดินที่มีใบไม้ทับถม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม-พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 14, S. Srpratet 146 (BCU)

2. AGROSTOPHYLLUM

Blume, Bijdr. 8: 368. 1825; Holttum., Fl. Malaya: 486. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part IV: 554. f. 412. 1962; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 106. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 308. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 124. 1986; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 143. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 198. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 318. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 306. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 123. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางด้านข้าง บางครั้งพบเจริญบนพื้นดิน มีเหง้าสั้นหรือยาว ต้นประกอบด้วย 2-3 หรือหลายปล้อง บางชนิดต้นแผ่เป็นหัวเทียมแบนทางด้านข้าง ใบ 2-3 ใบ หรือจำนวนมาก เรียงสลับระนาบเดียว ผิวใบเกลี้ยง โคนใบแผ่เป็นกาบซ้อนทับกัน แผ่นใบมักทำมุมกับลำต้น กาบใบมักจะมีขอบสีน้ำตาลหรือสีดำ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ดอกออกเป็นกระจุกที่ยอดหรือใกล้ยอด ดอกขนาดเล็กจำนวนมาก สีขาวหรือสีเหลือง บางครั้งมีขีดหรือแถบสีม่วงหรือสีเหลือง มีใบประดับย่อยเป็นกาบหุ้มอยู่ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ แยกเป็นช่วงโคนมีลักษณะคล้ายถ้วยและช่วงปลายแผ่เป็นแผ่นแบน เล้าเกสรไม่มีคาง อับเรณู 2 ช่อง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม ไม่มีเยื่อและก้านกลุ่มเรณูแต่ปลายมีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. แผ่นใบกว้างประมาณ 1 ซม. แผ่นกลีบปากมีปุ่มเนื้อเยื่อรูปกรวย 2 ปุ่มบริเวณโคนแฉกข้าง และปุ่มเนื้อเยื่อนูนรูปรี 1 ปุ่ม ใกล้โคนกลีบปาก..... 1. *A. brevipes*
1. แผ่นใบกว้างมากกว่า 1.5 ซม., แผ่นกลีบปากเกลี้ยงไม่มีปุ่มเนื้อเยื่อ บริเวณโคนเล้าเกสรมีปุ่มเนื้อเยื่อนูนยื่นออกมาทางด้านหน้า 2. *A. planicaule*

1. *Agrostophyllum brevipes* King & Plantl., Ann. Roy. Bot. Gard. (Calcutta) 8: 156. Pl. 213. 1890; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part IV (2): 788. 1965; Seidenf., Opera Bot. 89: 127. f. 78. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 198. 1992.—*Agrostophyllum callosum* auct. non Rchb. f.: Hook.f., Fl. Brit. India 5: 824. 1890.; Cumberlege & Cumberlege in Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 166. 1963.

ต้น สูง 20-25 ซม. โคนกลมและยาว ปลายค่อนข้างแบน มีกาบใบหุ้ม ราก ขนาดเล็กยาว ประมาณ 5 ซม. ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 4-5 ใบ รูปแถบ กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 15-20 ซม. ปลายแหลมเว้าตื้นเป็น 2 แฉก เส้นกลางใบ 1 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง กาบใบกว้าง ประมาณ 1 ซม. ช่อดอก ยาว 1.5-2 ซม. ดอกในช่อ 15-20 ดอก สีขาวแกมชมพู ขนาด 4-6 มม. กลีบเลี้ยงบน สีขาว รูปไข่ กว้าง 2.6-2.8 มม. ยาว 3.3-3.6 มม. โคนมน ปลายมน โคนกลีบมีเนื้อ กลีบเลี้ยงข้าง สีขาวปลายกลีบสีชมพู รูปไข่ กว้าง 2.5-2.7 มม. ยาว 3.6-3.8 มม. โคนมนเฉียง เบี้ยว ปลายมน กลีบดอก สีขาว รูปรี กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 2.5-3 มม. โคนมน ปลายมน กลีบปาก กว้างประมาณ 3.5 มม. ยาวประมาณ 4 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปรี โคนแฉกข้างทั้งสองด้าน มีปุ่มเนื้อเยื่อรูปกรวย สูงประมาณ 0.7 มม. แฉกกลางรูปรี ปลายเว้า ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย กลางกลีบปากด้านบนบนใกล้โคนมีปุ่มเนื้อเยื่อรูปรี 1 ปุ่ม เส้นเกสร ยาวประมาณ 2 มม. กลุ่มเรณู รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.8 มม. แป้นเหนียวรูปรี ฝากรอบกลุ่มเรณูค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉงมีขอบชัดเจน อยู่ทางด้านหน้าเส้นเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาว 3-4 มม. ใบประดับย่อย เป็นแผ่นค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 3.5 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.14 และ 4.126)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: พิชณุโลก (ภูเมี่ยง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตรวด (เขากวบ)

การกระจายพันธุ์.—ภูฏาน ลิกซิม อินเดีย เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 800-1,000 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องปีกไก่ (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 46, H. Trip 603 (BCU)

2. *Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb.f., Walp. Ann. Bot. Syst. 6: 909. 1864; Seidenf., Opera Bot. 89: 128-130. f. 80. Pl. Xlc. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 198. f. 127. 1992.—*Eria planicaule* Wall. ex Lindl., Bot. Reg. 8 (4): 28. 1840.—*Agrostophyllum khasianum* Griff., Calc. J. Nat. Hist. 4: 378. t. 19. 1844.—*Agrostophyllum hasseltii* Rchb. f., in Walp. Ann. 6: 909. 1864. non (Blume) J.J.Sm.

ต้น ผอมแบน สูง 18-20 ซม. ราก ขนาดเล็ก ยาว 2.5-3 ซม. ออกเป็นกระจุกบริเวณโคน ต้น ใบ จำนวน 3-4 ใบ รูปแถบ กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 10-17 ซม. ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน เส้น กลางใบ 1 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง กาบใบกว้างประมาณ 2 ซม. ช่อดอก ยาว 2-2.5 ซม. ดอกใน ช่อ 30-35 ดอก ดอก สีขาว ขนาดประมาณ 5 มม. กลีบเลี้ยงบน สีขาว รูปรี กว้าง 1.5-1.8 มม. ยาว 3-3.5 มม. โคนกลีบมีเนื้อ ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง สีขาว รูปไข่แกมรูปรี กว้าง 1.4-1.7 มม. ยาว 3.8-4.2 มม. โคนมนเฉียงเบี้ยวและป่องเล็กน้อย ปลายมน ด้านนอกมีสันเดี่ยว ๆ กลีบดอก สี ขาว รูปขอบขนาน กว้าง 0.4-0.5 มม. ยาว 2.8-3 มม. โคนมน ปลายมน กลีบปาก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 6 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปรี ตั้งขึ้น แฉกกลางแผ่ออกเป็นรูปครึ่งวงกลม ปลายเว้า ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย เส้าเกสร ยาวประมาณ 2.5 มม. บริเวณโคนเส้าเกสรมีปุ่ม เนื้อเยื่อหนูนูนยื่นออกมาทางด้านหน้า กลุ่มเรณู รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. แป้นเหนียวรูปรี ฝาครอบกลุ่มเรณูค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉงมีขอบชัดเจน อยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 7 มม. ใบประดับย่อย เป็นแผ่นรูปรี กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.15 และ 4.127)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ ปักธงชัย เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก: ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (มะขาม เขาสระบาป สอยดาว พลับ) ตราด (เกาะช้าง เขาสมิง) ระยอง (บ้านเพ) ชลบุรี (ศรีราชา); ภาคใต้: ระนอง (เขาฝ่ามี) พังงา สตูล (ตะรุเตา)

การกระจายพันธุ์.—เนปาล สิกขิม พม่า อินเดียจีน

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องปีกไก่ใหญ่ (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 72, O. Thaitong 252 (BCU); G. Murata et al. 16283, G. Murata et al. 17618 (BKF); K. Lasen et al. 44244 (SING)

3. APPENDICULA

Blume, Bijdr. 7: 297. 1825; Holttum., Fl. Malaya: 499. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 194. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 314. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 135. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 198. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 324. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 751. 2000; Beaman, Orch. Sarawak: 132. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง บางชนิดขึ้นบนหินหรือพื้นดิน มีเหง้าสั้นหรือไม่มีเหง้า ไม่มีหัวเทียม ต้นยาวเรียว ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ มีทั้งต้นเดี่ยวและแตกกิ่ง ค่อนข้างมีเนื้อ เกาะตั้งขึ้นหรือห้อยลง ใบแบน เรียงสลับ โคนใบแผ่เป็นกาบและบิดทำให้ทุกใบมาอยู่ในระนาบเดียว แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง มีทั้งดอกเดี่ยวและดอกช่อ ออกบริเวณยอดหรือด้านข้างของลำต้น บางครั้งพบทั้ง 2 แบบบนต้นเดียวกัน ดอกขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงบนอิสระ กลีบเลี้ยงข้างโคนมักเชื่อมติดกันยื่นเป็นคาง กลีบปากไม่เคลื่อนไหวอยู่ทางด้านล่าง กลางกลีบปากมักมีปุ่มเนื้อเยื่อ เส้นเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 6 กลุ่มยึดติดกันด้วยเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้าน ปลายมีแป้นเหนียว

Appendicula cornuta Blume, Bijdr. 7: 302. 1825; Holttum., Fl. Malaya: 509. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 324. f. 245. 1960; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 196. f. 175. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 316. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 138. f. 88. Pl. XIIa. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 200. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 332. f. 146 d-i. 1992; Beaman, Orch. Sarawak: 134. 2001.

ต้น รูปกลมและยาว ยาว 19-25 ซม. ไม่แตกกิ่ง มักขึ้นเป็นกอ ราก ขนาดเล็ก ยาวได้ถึง 15 ซม. ออกเป็นกระจุกจำนวนมากบริเวณโคนต้น ใบ จำนวนมากมักมีตลอดต้น รูปไข่แกมรูปรี กว้าง 5-7 มม. ยาว 1.3-2 ซม. ปลายใบหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน ระหว่างแฉกทั้งสองมีดิ่งลักษณะเป็นเส้นแหลมยาว 1-1.5 มม. ขอบใบเรียบ ผิวใบด้านบนเป็นมัน ช่อดอก แบบช่อกระจุก ค่อนข้างสั้น ออกที่ปลายยอดหรือใกล้ปลายยอด ดอกในช่อ 5-7 ดอก ดอก สีขาวแกมเขียว ขนาด 7-9 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 3.5-3.8 มม. ยาว 4-4.5 มม. โคนมน ปลายมน โค้งเป็นแอ่ง กลีบเลี้ยงข้าง รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 5-5.5 มม. ยาว 6.5-7 มม. โคนเชื่อมติดกับฐานของเส้นเกสรเป็นคางยาว 3-4 มม. กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 3-3.5 มม. ปลายมน กลีบปาก รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 5-6 มม. กลางกลีบทางด้านบนมีเนื้อเยื่อเชื่อมรูปขอบขนาน โคนกลีบปากแคบ รูปคล้ายเรือ เส้นเกสร ตรง ยาวประมาณ 2 มม. กลุ่มเรณู รูปกระบอก ขนาดไม่เท่ากัน ยาวประมาณ 1.5 มม. แป้นเหนียวสี่เหลี่ยม รูปรี ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาว

ประมาณ 1.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 3-4 มม. ใบประดับย่อย สีขาว รูปสามเหลี่ยม กว้าง 5-7 มม. ยาว 3-5 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.16, 4.128 และ 4.129)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—สิกขิม จีน พม่า กัมพูชา เวียดนาม อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะตามเปลือกต้นไม้ ในบริเวณค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.—หางแมงเงา (เลย)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 56, O. Thaithong 729, P. Jaikrasane 239 (BCU); W.H. Yuen 40 (SINU).

4. BULBOPHYLLUM

Thouars, Hist. Orchid. 1822; Holttum., Fl. Malaya: 397. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 53. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 375. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 92. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 260. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 429. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 760, 762. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 696. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 152. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางด้านข้าง บางครั้งพบขึ้นบนหินหรือบนดิน เหง้าสั้นหรือยาว ทอดเลื้อยหรือห้อยลง หัวเทียมเจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง ค่อนข้างกลม ขนาดหลากหลาย บางครั้งตั้งตรง บางครั้งทอดนอนไปกับเหง้า อยู่ชิดหรือห่างกัน มีหรือไม่มีกาบใบคลุม ใบจำนวน 1 หรือ 2 ใบ ออกที่ยอด ขนาดเล็กถึงใหญ่มาก บางหรือหนาเหนียว แผ่นใบแบนและเกลี้ยง รูปขอบขนาน รูปไข่หรือรูปใบหอก น้อยมากที่มีใบกลม ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกออกบริเวณโคนด้านข้างของหัวเดิม บางครั้งออกที่ข้ออื่น ๆ บนเหง้า เป็นช่อที่มีดอกเดียวหรือหลายดอก แบบช่อกระจະ ช่อด้านข้าง ช่อคล้ายช่อรวม กลมหรือรูปพัด ช่อสั้นถึงยาว ดอกขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่มาก บางชนิดดอกบานไม่ทน กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้างมักแยกจากกันเป็นอิสระ บางครั้งขอบกลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกันและมักเชื่อมกับคางเส้าเกสร กลีบดอกต่างจากกลีบเลี้ยงมาก มักมีขนาดเล็กกว่า กลีบปากอยู่ทางด้านล่างหรือด้านบน รูปคล้ายลิ้น ไม่มีเดือย หนาเหนียวหรือมีเนื้อ ส่วนใหญ่จะโค้งลง แฉกข้างลดรูป มักมีปุ่มเล็ก ๆ หรือมีขนบนกลีบปาก โคนกลีบปากติดแบบบานพับกับคางเส้าเกสรทำให้เคลื่อนไหวได้ง่าย เส้าเกสรมีคางยาว ปลายเส้าเกสรมีปีกหรือหยักซี่ฟัน อับเรณูมี 2 ช่อง กลุ่มเรณู 2 หรือ 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 5 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ใบจำนวน 1 ใบต่อหัว
 2. ดอกเดี่ยวขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.5-6 ซม. สีเหลืองอ่อน มีเส้นสีม่วงแดงจำนวนมากพาดตามยาว.....4. *B. siamense*
 2. ดอกช่อ ขนาดค่อนข้างเล็ก เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.3-1.5 ซม.
 3. ช่อดอกแบบช่อซี่ร่ม ดอกสีส้ม ดอกในช่อ 3-5 ดอก กลีบเลี้ยงข้างยาว ปลายเชื่อมติดกัน 3. *B. pumilio*
 3. ช่อดอกแบบช่อกระจະ
 4. หัวเทียมกลมรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 มม. ดอกสีขาว ช่อดอกยาว ดอกในช่อ 1-2 ดอก 2. *B. clandestinum*
 4. หัวเทียมรูปทรงกระบอกปลายรี ยาวประมาณ 2 ซม. ทอดนอนไปกับเหง้า ดอกสีเหลืองซีด ปลายกลีบสีส้ม ช่อดอกยาว 1.5-3 ซม. ดอกในช่อ 3-5 ดอก..... 1. *B. angustifolium*
1. ใบจำนวน 2 ใบต่อหัว ทั้งใบก่อนออกดอก ช่อดอกแบบช่อกระจະ ดอกสีเหลือง ดอกในช่อ 20-25 ดอก 5. *B. suavissimum*

1. *Bulbophyllum angustifolium* (Blume) Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 57. 1830; Holttum, Fl. Malaya: 454. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 383. 1968; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 472. f. f-j. 1992; Siegerist., Bulb. and their allies: 72. Pl. 8. 2001.—*Diphyes angustifolia* Blume, Bijdr.: 314. 1825.

เหง้า ผอมยาว โคนเกาะเลื้อย ปลายห้อยลง ราก จำนวนไม่มาก สีขาว ยาวประมาณ 10 ซม. ออกที่โคนหัวเทียม หัวเทียม รูปทรงกระบอกปลายรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.5-5 มม. ยาว 1.8-2 ซม. ทอดนอนหรือทำมุมแคบ ๆ กับเหง้า ใบ รูปรี กว้าง 1.3-1.5 ซม. ยาว 8-9 ซม. โคนใบมน ปลายใบแหลม แผ่นใบค่อนข้างบางแต่เหนียว ช่อดอก ออกบริเวณโคนหัว ก้านช่อยาว 1.5-3 ซม. ดอกในช่อ 3-5 ดอก ดอก สีเหลืองซีดปลายกลีบสีส้ม ดอกบานกลีบกางออกไม่มาก ขนาดประมาณ 1.2 ซม. กลีบเลี้ยงบน รูปใบหอก กว้าง 1.3-1.4 มม. ยาว 5.5-6 มม. ปลายแหลม มีเนื้อบริเวณปลายกลีบ กลีบเลี้ยงข้าง รูปใบหอก กว้าง 1-1.1 มม. ยาว 6.8-7 มม. ปลายแหลม มีเนื้อบริเวณปลายกลีบ กลีบดอก รูปรี กว้าง 0.4-0.5 มม. ยาว 3.8-4 มม. ปลายแหลม กลีบปาก สีส้ม ปลายกลีบสีเหลือง รูปไข่ ยาว 2-2.2 มม. เส้าเกสร ยาวประมาณ 1 มม. ด้านข้างอัปเรณู มีจะงอย เส้าเกสรเป็นเส้นผอมตั้งตรง ยาวประมาณ 0.7 มม. กลุ่มเรณู รูปรี มี 4 กลุ่ม เรียงตัวเป็น 2 คู่

แต่ละคู่กลุ่มเรณูขนาดไม่เท่ากัน กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 8 มม. ฝักไม่พบ (ภาพที่ 4.17, 4.130 และ 4.131)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—อินโดนีเซีย มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.—พบน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 64, O. Thaithong 1403 (BCU); L. Otouitis 2883 (SING); J. Enach s.n. (SINU)

2. *Bulbophyllum clandestinum* Lindl., Edwards's Bot. Reg. 27: Misc. 77. 1841; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 753. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 69. 1967; Beaman, Orch. Sarawak. 160. 2001.—*Bulbophyllum sessile* (J.König) J.J.Sm., Fl. Buitenz. 6: 488. f. 340. 1905; Holttum., Fl. Malaya: 451. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part III: 396. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 387. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv. 33(3): 38-39, f. 18. 1979; Seidenf., Opera Bot. 114: 305. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 503. f. 229. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra 709. 2001.—*Epidendrum sessile* J.König in Retz., Observ. 6: 60. 1791.—*Bulbophyllum trisetosum* Griff., Not. Pl. Asiat. 3: 283. Ic. Pl. 393. 1851.—*Oxysepala ovalifolia* Wight, Icon. Pl. Ic 5: 18. t. 1736. 1852.—*Bulbophyllum bolovenense* Guillaumin, Bull. Mus. Nat. Hist Paris 2. sér 29. 6: 500. 1957.

เหง้า ผอมยาว เกาะห้อยลงและแตกกิ่ง ยาว 30-40 ซม. ราก ขนาดเล็ก สีขาวออกเป็นกระจุกแน่นบริเวณโคนเหง้าที่เกาะกับต้นไม้ หัวเทียม สีเขียวอ่อน รูปกลมรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 มม. ผิวเป็นมันเงา ทอดนอนไปกับเหง้า เรียงตัวเป็นระยะห่างกัน 5-10 มม. ใบ รูปรี กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 15-18 มม. โคนใบสอบเรียวเป็นก้านสั้น ๆ ปลายมน แผ่นใบมีเนื้อ กลางใบเป็นร่องช่อดอก ยาวประมาณ 1 มม. ออกที่เหง้าบริเวณโคนหัวเทียม ดอกในช่อ 1-2 ดอก โคนช่อมีใบประดับเป็นแผ่นบาง ๆ รูปสามเหลี่ยม ยาว 1.5-2 มม. 4-5 แผ่นเรียงซ้อนกัน ดอก สีขาว ขนาด 3-5 มม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง คล้ายกัน รูปใบหอก กว้าง 1-1.2 มม. ยาว 4.5-5 มม. โคนมน ปลายแหลม โค้งเป็นแอ่งตื้น ๆ มีเนื้อบริเวณปลายกลีบ กลีบดอก รูปรี กว้าง 0.8-1.2 มม. ยาว 1.8-2 มม. โคนมน ปลายมน กลีบปาก สีเหลืองแกมเขียว กว้าง 0.5-0.6 มม. ยาว 1-1.2 มม.

โคนกว้าง ปลายเรียว **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 0.5 มม. คางยาวประมาณ 1 มม. **กลุ่มเรณู** มี 2 กลุ่ม รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.1 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ฝัก** รูปรีป่อง ตรงกลาง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.8-3 มม. ยาว 6-6.5 มม. (ภาพที่ 4.18, 4.132 และ 4.133)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงราย(เขียงคำ) พิชณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันออก:** จันทบุรี (มะขามเขาสอยดาว) ตราด (เขากวบ); **ภาคใต้:** ชุมพร (หลังสวน) ตรัง (ห้วยยอด) นราธิวาส สุราษฎร์ธานี

การกระจายพันธุ์.—หมู่เกาะอันดามัน พม่า อินโดจีน อินโดนีเซีย นิวกินี หมู่เกาะแปซิฟิก

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 117, O. Thaithong 296 (BCU); C.F. van Beusekom et al. 2150, FTP 674, Unesco 1264 (BKF)

3. *Bulbophyllum pumilio* C.S.P.Parish & Rchb.f., Trans. Linn. Soc. London Bot. 30: 153. 1874; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part III: 366. f. 274. 1961; Seidenf., Bot. Tidsskr. 65 (1-2): 137. f. 24. 1969; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv. 29 (1): 188, f. 99. 1974; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv. 33 (3): 173. f. 122. 1979; Seidenf. Opera Bot. 114: 292. 1992; Beaman, Orch. Sarawak: 179. 2001.

หัวเทียม สีเขียวอ่อน กลมแบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 11-12 มม. ยาว 6-6.5 มม. ผิวเป็นมันเงา เรียงตัวเป็นระยะห่างกัน 5-10 มม. **ราก** จำนวนไม่มาก สีขาว ยาวประมาณ 5 ซม. มีเนื้อ ออกที่โคนหัวเทียม **ใบ** รูปรี กว้าง 1-1.3 ซม. ยาว 3.5-4 ซม. โคนใบสอบเรียวเป็นก้านสั้น ๆ ปลายใบมน กลางใบเป็นร่อง แผ่นใบค่อนข้างหนา **ช่อดอก** แบบซี่ร่ม ออกบริเวณโคนหัว ยาว 4-6 ซม. ดอกในช่อ 3-5 ดอก ก้านช่อสีเขียวอม ยาว 3.5-4 ซม. **ดอก** สีเหลืองแกมส้ม กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 12 มม. **กลีบเลี้ยงบน** สีเหลือง มีแถบสีน้ำตาลแดง 3 แถบจากโคนไปปลายรูปไข่ กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 4.3-4.5 มม. โคนมน ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** สีเหลืองแกมส้ม มีแนวเส้นสีเข้มกลางกลีบ รูปขอบขนาน กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 11-13 มม. ปลายมน ขอบกลีบเชื่อมติดกันตั้งแต่บริเวณกลางกลีบถึงปลายกลีบ **กลีบดอก** สีเหมือนกลีบเลี้ยงบน รูปไข่กลับ กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 3.5-4 มม. โคนสอบ ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลือง กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาว

ประมาณ 3 มม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1.5 มม. คางยาว 2-2.5 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม ขนาดไม่เท่ากันเรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปไข่กลับ แต่ละคู่กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.7 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแฉ่งรูปเกือบกลมอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ฝัก** ไม่พบ (ภาพที่ 4.19 และ 4.134)

ประเทศไทย.—**ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง)

การกระจายพันธุ์.—พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยขึ้นเป็นกลุ่มบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม-กันยายน

ชื่อพื้นเมือง.—สิงโตกำมปุ่น้อย (นครราชสีมา)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 89, O. Thaihong 1493, S. Chantanaorrapint s.n. (BCU)

4. *Bulbophyllum siamense* Rchb.f, Gard. Chron. 572. 1867; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 60. 1967; Seidenf., Contr. to Orch. Fl. Thailand XIII: 40. 42-44. Pl. 5b-d. 1997.—*Bulbophyllum lobbii* var. *siamense* (Rchb.f.) Rchb.f., Saunders Bot. Ref. 2: t. 116. 1882.—*Bulbophyllum lobbii* auct. non Lindl.: Hook.f., Fl. Brit. India 5: 755. 1890.

หัวเทียม สีเขียวอ่อน รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 ซม. ยาว 3-4 ซม. ผิวเป็นมันเงา เรียงตัวเป็นระยะห่างกัน 6-10 ซม. มีขนเป็นเส้นตรงยาว รอบโคนหัว ราก สีขาว ยาวประมาณ 5 ซม. ออกที่เหง้าตลอดความยาวและออกเป็นกระจุกบริเวณที่มีหัวเทียม ใบ รูปรี กว้าง 3.8-4 ซม. ยาว 13-18 ซม. โคนใบสอบเรียวเป็นก้าน ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายใบแหลมโค้งลง แผ่นใบหนาเหนียว คล้ายแผ่นหนัง ดอก เดี่ยว ออกบริเวณโคนหัว ขนาด 4.5-6 ซม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเหลืองอ่อน มีเส้นสีม่วงแดงจำนวนมากตามแนวยาว **กลีบเลี้ยงบน** รูปขอบขนาน กว้าง 1.2-1.3 ซม. ยาว 3-3.2 ซม. โคนมน ปลายเรียวแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 1.5-1.8 ซม. ยาว 2.8-3 ซม. โคนเป็นแฉ่งตื้น ๆ ปลายกลีบแหลม โค้งขึ้น **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 7-8 มม. ยาว 2.3-2.5 ซม. โคนมน ปลายแหลม แผ่กางออก **กลีบปาก** สีเหลืองมีจุดสีม่วงแดงกระจายทั่ว รูปรี กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. มีเนื้อ กลางกลีบโค้งงอ ด้านนอกมีสันนูนชัดเจน **เส้าเกสร** สีเหลือง มีลายเป็นขีดตามยาวสีม่วงแดง ยาวประมาณ 3 มม. ด้านข้างแผ่เป็นปีก คางยาว 1-1.2 ซม. ปลายคางงอเข้าหาเส้าเกสร **กลุ่มเรณู** มี 4 กลุ่ม เรียงตัวเป็น 2 คู่ แต่ละ

กลุ่มรูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูสีเหลือง รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉ่งรูปเกือบกลมอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 2 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.20 และ 4.135)

ประเทศไทย.—พบทั่วไป

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย พม่า อินโดนีเซีย ลาว

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนพฤศจิกายน

ชื่อพื้นเมือง.—ลิ้นฟ้า สิงโตสยาม (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 104 (BCU); C.F. van Beusekom et al. 3099, G. Murata et al.42839, T. Shimizu et al. 23480, T. Shimizu et al. 23568 (BKF)

5. *Bulbophyllum suavissimum* Rolfe, Gard. Chron., sér. 3. 5: 297. 1889; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part III: 407. f. 309. 1961; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv. 33(3): 210. f. 153. 1979; Siegerist., Bulb. and their allies: 65. 2001.—*Phyllorchis suavissima* (Rolfe) Kuntze, Revis. Gen. Pl. 2: 678. 1891.

หัวเทียม สีเขียวแกมเหลือง รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 8.3-8.5 มม. ยาว 14-16 มม. ผิวเป็นมันเงา เรียงตัวเป็นระยะห่างกัน 2.5-3 ซม. ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาวประมาณ 5 ซม. ออกที่โคนหัวเทียม ใบ มี 2 ใบ รูปรี กว้าง 1-1.3 ซม. ยาว 15-20 ซม. โคนสอบเรียวเป็นก้านสั้นๆ ปลายแหลม กลางใบเป็นร่อง แผ่นใบบาง ทั้งใบก่อนออกดอก ช่อดอก ตั้งตรง ออกบริเวณโคนหัว ยาว 13-15 ซม. ดอกในช่อ 20-25 ดอก ก้านช่อยาว 5-7 ซม. ดอก สีเหลือง ขนาด 6-8 มม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกรูปขอบขนาน โคนมน ปลายมน มีติ่งหนามเล็ก ๆ บริเวณปลายกลีบด้านนอก กลีบเลี้ยงบน กว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 4.5-5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 5.5-5.5 มม. กลีบดอก กว้าง 0.8-1 มม. ยาว 1.8-2 มม. ขอบกลีบบริเวณปลายหักฟันเลื่อยตื้น กลีบปาก รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. โคนกว้าง ปลายเรียว เส้าเกสร ยาวประมาณ 1.5 มม. คางยาว 1-1.2 มม. กลุ่มเรณู จำนวน 2 กลุ่ม รูปรี กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉ่งรูปเกือบกลมอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาว 3-3.2 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.21, 4.136 และ 4.137)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ อมก๋อย ดอยอินทนนท์ ขุนภรณ์) แม่ฮ่องสอน น่าน (ดอยภูคา); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี (เขาไร่ใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—พม่า

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.—ตะลีนัน (พม่า); บันเซ (ฉาน-แม่ฮ่องสอน); เอื้องสีเทียง (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 4, A. Buakhlai 114, O. Thaithong 109, O. Thaithong 1313 (BCU); H. Koyama et al. 33584, J.F. Maxwell 96-180, J.F. Maxwell 97-172, T. Smitinand 4172, T. Smitinand 8759, Winit s.n. (BKF)

5. CALANTHE

R.Br., Bot. Reg. 7: ad t. 573. 1821; Holttum., Fl. Malaya: 148. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 118. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 327. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 156. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 88. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 163. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 776. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 253. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 189. 2001.

กล้วยไม้ดินเจริญทางด้านข้าง พบเจริญบนหินบ้าง พวกที่ขึ้นแบบอิงอาศัยน้อยมาก มีหรือไม่มีเหง้า ต้นสั้นหรือมีหัวเทียมที่ประกอบด้วยปล้อง 1 ปล้อง มีทั้งพวกที่มีใบน้อยและมีหลายใบ ส่วนใหญ่มีตั้งแต่ 2 ใบขึ้นไป มีเพียงชนิดเดียวที่มี 1 ใบ ใบเรียงเวียนหรือเรียงเป็น 2 แถว อาจยาวได้ถึง 1 เมตร โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบบางรูปรีแคบหรือรูปรี พับจีบตามแนวยาว เกือบหรือมีขนนุ่ม ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ร่วงหรือไม่ร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจุกตั้งตรง ออกบริเวณซอกใบด้านข้างหรือส่วนล่างของต้น ก้านช่อสั้นถึงยาว ดอกน้อยถึงมาก ดอกขนาดค่อนข้างเล็กถึงค่อนข้างใหญ่ มักเด่นสะดุดตา ดอกบานกลีบกางออก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน แยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ช่อดอกเชื่อมต่อกับโคนเส้าเกสรคล้ายคาง มีเดือยเด่นชัด ด้านบนมักมีสันสั้น ๆ หรือปุ่มเนื้อบริเวณโคนกลีบ ใบประดับติดทนหรือหลุดร่วง เส้าเกสรอ้วนสั้น ไม่มีคาง อับเรณูขนาดเล็กมี 2 ช่อง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้านแต่ปลายมีเป็นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. มีหัวเทียมชัดเจน ทิ้งใบก่อนออกดอก ใบประดับย่อยหลุดร่วง ดอกสีชมพู จำนวนดอกในช่อ 8-10 ดอก 1. *C. hirsuta*
1. ต้นสั้นไม่มีหัวเทียม ใบคงอยู่ขณะออกดอก ใบประดับย่อยติดทน ดอกสีขาว จำนวนดอกในช่อ 25-40 ดอก 2. *C. triplicata*

1. *Calanthe hirsuta* Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 29(2): 39. f. 13. 1975.

หัวเทียม สีเขียว รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 ซม. ยาว 8-9 ซม. มีเนื้อ ผิวเรียบค่อนข้างมัน มีสันมนตามยาว 4-6 สัน ราก สีขาว ยาว 8-10 ซม. มีเนื้อหนา ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ จำนวน 2 ใบ รูปรี กว้าง 8-9 ซม. ยาว 18-20 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม สีเขียวอ่อน เส้นใบ 8-10 เส้น เห็นชัดทางด้านล่าง ทิ้งใบก่อนออกดอก ช่อดอก ออกที่โคนหัวเทียม ยาว 35-40 ซม. ก้านช่อดังขึ้น แขนกลางทอดขนาน ก้านช่อสีเขียว ยาว 20-22 ซม. มีเนื้อ มีขนนุ่มสีขาว ดอกในช่อ 8-10 ดอก ออกบริเวณกลางช่อขึ้นไป ดอก สีชมพู ขนาดประมาณ 2.5 ซม. กลีบเลี้ยง ลักษณะคล้ายกันรูปไข่ ปลายยาวคล้ายหาง ด้านนอกสีเขียว มีขนนุ่มสีขาวหนาแน่น ด้านในเกลี้ยง สีเขียวซีด ปลายกลีบสีชมพู กลีบเลี้ยงบน กว้าง 4.8-5.2 มม. ยาว 13-15 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 4.8-5 มม. ยาว 13-15 มม. โคนเฉียงเบี้ยว กลีบดอก สีชมพู มีจุดประสีชมพูเข้ม รูปไข่กลับ กว้าง 4.8-5 มม. ยาว 13-14 มม. โคนสอบเรียว ปลายเรียวแหลม ขอบเป็นคลื่น กลีบปาก สีชมพู มีจุดประสีชมพูเข้ม มี 3 แฉก แฉกข้างรูปครึ่งวงกลม กว้างประมาณ 8.5 มม. ยาวประมาณ 4.5 มม. ขอบเป็นคลื่น โค้งลง แฉกกลางรูปกลม กว้างประมาณ 7 มม. ยาวประมาณ 7.5 มม. โคนสอบ ปลายโค้งลง โคนกลีบปากมีเดือย รูปหลอดปลายมน สีเขียวอ่อน ยาวประมาณ 2 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 มม. ผิวด้านนอกมีขนสั้น บริเวณโคนกลีบปากด้านบนมีสันนูนต่ำ ๆ 2 สัน อยู่ชิดกัน เส้าเกสร ตรง ยาวประมาณ 7 มม. กลุ่มเรณู เรียงตัวเป็นเป็น 2 ชุด รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ผิวเป็นมันเงา ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1.8 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉงรูปสามเหลี่ยมอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1.7 ซม. ใบประดับย่อย รูปรี กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. โคนมน ปลายยาวคล้ายหาง บาง มีขนนุ่มสีขาวทั้งสองด้าน มักหลุดร่วงไปเมื่อดอกบาน ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.22, 4.138 และ 4.139)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (บ้านท่าช้าง เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—พบเฉพาะในประเทศไทย

นิเวศวิทยา.—พบเพียงกลุ่มเดียวบนพื้นดินไต้ร่มไม้ ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล
ประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนมกราคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 122 (BCU)

2. *Calanthe triplicata* (Willemet) Ames, Philipp. J. Sci. 2(4): 326. 1907; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part IV (2): 793. 1965; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 330-331. 1968; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 29(2): 15, 17. f. 3. Pl. I. 1975; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 160. f.73. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 94. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 169. f. 73 a-b. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 791. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 273. Pl. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 192. 2001; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 48. 2003.—*Orchis triplicata* Willemet, Usteri Ann. Bot 18: 52. 1796.—*Limodorum veratrifolium* Willd., Sp. Pl. 4: 122. 1805.—*Limodorum ventricosum* Steud., Nomencl. ed. 1: 481. 1821.—*Calanthe veratrifolia* (Willd.) Ker-Gawl., Bot. Reg.: 9. t. 720. 1823.

หัวเทียม มีโคนกาบใบหุ้ม เส้นผ่านศูนย์กลางที่โคนต้น 1.5-2 ซม. ความสูงรวมทั้งใบ 30-45 ซม. ราก สีขาว ยาว 20-25 ซม. มีเนื้อ ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ สีเขียวเข้ม จำนวน 4-5 ใบ เรียงเวียน รูปรี กว้าง 8-10 ซม. ยาว 30 ซม. โคนสอบเป็นก้านยาว 10-15 ซม. ปลายแหลม เส้นใบ 3-5 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ตรง ยาว 30-45 ซม. ก้านช่อมีเนื้อ สีเขียว ยาว 25-35 ซม. ออกที่โคน ดอกเรียงเวียนบนแกนกลางช่วงปลายช่อเป็นพุ่ม จำนวน 25-40 ดอก ดอก สีขาว ขนาด 2.3-2.5 ซม. กลีบเลี้ยงบน สีขาว รูปไข่กลับ กว้าง 6-7.5 มม. ยาว 10-12 มม. โคนสอบ ปลายแหลม ด้านนอกมีขนละเอียดสีขาว กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่กลับ กว้าง 5-6 มม. ยาว 10-13 มม. โคนสอบ ปลายเรียวแหลม ด้านนอกมีขนละเอียดสีขาว กลีบดอก สีขาว รูปช้อน กว้าง 3-3.7 มม. ยาว 10-13 มม. โคนสอบมน ปลายมน มีติ่งแหลมเล็ก กลีบปาก มี 3 แฉก แฉกข้างเว้าลึก รูปขอบขนาน ปลายมน กว้างประมาณ 4.5 มม. ยาวประมาณ 8 มม. แฉกกลางกว้างประมาณ 14 มม. ยาวประมาณ 10 มม. โคนสอบ ปลายหยักลึกเป็น 2 แฉก รูปขอบขนานลักษณะคล้ายแฉกข้าง เดือยรูปหลอดปลายมน สีเขียว ยาวประมาณ 2.5-3 ซม. ผิวด้านนอกมีขนสั้น แนวกลางกลีบปากมีขนสั้นพาดจากโคนมาจนถึงกลาง โคนกลีบปากช่วงปลายมีกลุ่มปุ่มเนื้อเยื่อขนาดเล็ก จำนวน 10-15 ปุ่ม ปุ่มสีขาวปลายสีส้ม รูปรี สูงประมาณ 0.5 มม. เส้าเกสร ยาวประมาณ 6 มม. กลุ่มเรณู รูปกระบอก กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. เรียงตัวเป็น 2 ชุด ผิวเป็นมันเงา ฝักรอบกลุ่มเรณูรูปคล้ายหัวใจ ด้านบนโค้ง กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาว

ประมาณ 3.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 3-5 ซม. มีขนนุ่มสีขาว ใบประดับย่อย สีเขียวเข้ม โค้งคล้ายรูปเรือ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. โคนสอบ ปลายเรียวแหลม ติดทน มีขนสั้น ฝัก รูปรี ตรงกลางป่อง มีสันนูน 3 สัน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 ซม. ยาวประมาณ 3.5 ซม. (ภาพที่ 4.23, 4.140 และ 4.141)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—มาดากัสการ์ อินเดีย จีน มาเลเซีย ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย หมู่เกาะแปซิฟิก

นิเวศวิทยา.—พบทั่วไปขึ้นบนดินในบริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 900-1,200 เมตร ออกดอกเดือนเมษายน-พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.—อัว (นครราชสีมา); อัวดอกขาว พุ่มข้าวตอก (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 18, O. Thaitong 1353, H.Trip 1751 (BCU); C. Charoenpol 1727, J. F. Maxwell 87-553, Khantchai 599, T. Smitinand and M. Thephasdin 11488 (BKF)

6. COELOGYNE

Lindl., Coll. Bot. sub pl.: 33. 1821; Holttum., Fl. Malaya: 703. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 128. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 279. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 114. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 106. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 199. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 320. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 209. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง พบบ้างที่เจริญบนพื้นดินหรือบนหิน บางชนิดเหง้าสั้น บางชนิดเหง้ายาวทอดเลื้อย หัวเทียมมี 1 ปล้อง ใบออกบริเวณปลายยอด 1-2 ใบ แผ่นใบแคบหรือกว้าง บางหรือหนา เกือบหรือมีเกล็ดเล็ก ๆ มักจะพับจีบตามยาว ใบอ่อนม้วนตามยาวหรือพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกบริเวณโคนหรือปลายยอดของหัวเทียม ซึ่งอาจออกจากยอดพิเศษที่ไม่เจริญให้ใบและหัวต่อไป หรือออกที่ยอดของต้นที่เจริญเต็มที่แล้ว หรือยอดใหม่ที่จะเจริญไปเป็นหัวเทียมใหม่โดยออกก่อนที่หัวเทียมจะพัฒนาหรือพัฒนาไปพร้อมกัน ช่อดอกแบบช่อกระจะ ตั้งขึ้นหรือห้อยลง ดอกในช่อน้อยถึงมาก พวกที่มีดอกเดี่ยวพบน้อยมาก ดอกขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มักเด่นสะดุดตา ใบประดับขนาดใหญ่ กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ สีขาว เขียว น้ำตาลอ่อนหรือเหลือง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง มี 3 แฉก เคลื่อนไหวไม่ได้ ปลายกลีบแยก 3 แฉก แฉกข้างค่อนข้างกว้าง ตั้งขึ้น โคนกลีบไม่เป็นถุง เส้าเกสรไม่มีคาง ปลายเส้าเกสรรูปคล้ายหมวกมีปีก

โค้ง อยู่เหนืออับเรณู กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ค่อนข้างแข็ง เรียงเป็นคู่หรือเรียงเป็นชุดเดียวบนเยื่อกลุ่มเรณู แต่ไม่มีก้านและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 5 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ช่อดอกออกที่ยอดของหัวที่เจริญเต็มที่
 2. ดอกสีเหลืองแกมน้ำตาล กลีบปากสีน้ำตาลเข้มขอบหยักฟันเลื่อยถี่ มีใบประดับที่โคนช่อ..... 2. *C. fimbriata*
 2. ดอกสีน้ำตาล กลีบปากสีขาว มีกลุ่มใบประดับบริเวณก้านช่อ..... 4. *C. schultesii*
1. ช่อดอกออกที่แขนงใหม่ด้านข้างของหัวเดิม
 3. โคนช่อดอกมีใบประดับขนาดใหญ่ ดอกสีขาว กลีบปากสีเหลือง เมื่อบานมีกลิ่นหอม..... 1. *C. cumingii*
 3. โคนช่อดอกไม่มีใบประดับ
 4. ดอกสีเขี้ยวอ่อน กลีบปากปลายมน กลางกลีบมีแถบสีน้ำตาลพาดตามขวาง ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม 3. *C. quadratiloba*
 4. ดอกสีนวล กลีบปากปลายแหลม สีน้ำตาลทอง ออกดอกเดือนพฤศจิกายน..... 5. *C. trinervis*

1. *Coelogyne cumingii* Lindl., Edwards's Bot. Reg 26: Misc. 76. 1840; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 834. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 249. f. 50. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (1): 118. f. 88. 1959b; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 134. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 284. 1968; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 29(4): 58. f. 22. 1975; Seidenf., Opera Bot. 114: 113. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 209. f. 89a-c. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 351. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 212. 2001.—
Pleione cumingii (Lindl.) Kuntze, Rev. Gen. 2: 680. 1891.

เหง้า กลมและยาว แข็งและเหนียว เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. หัวเทียม สีเขี้ยวอ่อน รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 ซม. ยาว 4-4.5 ซม. ผิวเป็นมัน มีร่องตามยาว ขึ้นชิดกันเป็นกอ แต่ละหัวอยู่ห่างกัน 0.5-3 ซม. ราก จำนวนไม่มาก ยาวประมาณ 15 ซม. หนาเหนียว ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ จำนวน 2 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 4-4.5 ซม. ยาว 20-25 ซม. โคนสอบเรียวเป็นก้านสั้น ๆ ปลายเรียวแหลม แผ่นใบเกลี้ยง หนาเหนียว ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย เส้นใบ 8 เส้นเห็นชัดทางด้านบน ช่อดอก ออกที่หน่อใหม่ซึ่งมีใบอ่อนและจะเจริญไปเป็นหัวเทียม

ต่อไป อยู่ทางด้านข้างของหัวเดิม ตรง ยาว 15-20 ซม. ดอกในช่อ 2-3 ดอก บานพร้อมกัน โคนก้านช่อมีใบประดับเป็นแผ่นสีเขียวอ่อน รูปรี กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม ดอก สีขาว มีกลิ่นหอม ขนาด 4-4.2 ซม. กลีบเลี้ยงสีขาว รูปรี โคนมน ปลายเรียวแหลม มีเนื้อค่อนข้างหนา ผิวกลีบเป็นมันเงา กลีบเลี้ยงบน กว้าง 1-1.3 ซม. ยาว 3-3.3 ซม. ด้านนอกมีสันนูน กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 0.8-0.9 ซม. ยาว 3-3.2 ซม. ด้านนอกมีสันนูน กลีบดอก สีขาว รูปไข่กลับ กว้าง 0.6-0.7 ซม. ยาว 3-3.2 ซม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก สีขาว มีแถบสีเหลืองพาดตามขวางกลางกลีบ กว้างประมาณ 2.5 ซม. ยาวประมาณ 3.5 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้าง ปลายมน กว้างประมาณ 15 มม. ยาวประมาณ 6 มม. แฉกกลางรูปรี กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ขอบหยักมน ปลายแหลมโค้งลง กลางกลีบปากด้านบนมีสันสีเหลือง ขอบหยักเป็นคลื่นถี่ ตามแนวยาว 3 สัน สันกลางยาวประมาณ 1.8 ซม. สองสันด้านข้างยาวประมาณ 2 ซม. เส้นเกสร สีขาว ยาวประมาณ 2 ซม. กลุ่มเรณู รูปรี เรียงเป็น 2 ชุด แต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน ทั้งชุดกว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปครึ่งวงกลม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ก้านดอกและรังไข่ สีขาว ยาวประมาณ 1.5 ซม. ฝัก รูปไข่กลับ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 ซม. ยาวประมาณ 3.5 ซม. (ภาพที่ 4.24, 4.142 และ 4.143)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (เชียงดาว); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่) เขาเขียว-เขาใหญ่) ชัยภูมิ (ป่าหินงาม); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เขากวบ); ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (บ้านนา) สงขลา (เขาเขียว) พังงา (เขาฝ่ามี)

การกระจายพันธุ์.—ลาว เกาะสุมาตรา มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.—พบเพียงกลุ่มเดียวบนหินริมผาเดี่ยวดาดยบริเวณมีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกและผลเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องมัน (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 39, O. Thaithong 435, O. Thaithong 1104, S. Suddee 53 (BCU); C. Niyomdham 3044, P.S. 69 (BKF)

2. *Coelogyne fimbriata* Lindl., Bot. Reg. 11: Pl. 868. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 836. 1890; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part I: 112. 1959a; Seidenf., Opera Bot. 114: 109. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 207. 1992; Beaman, Orch. Sarawak: 214. 2001; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 68. 2003.

เหง้า กลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. หัวเทียม สีเขียวเข้ม รูปขอบขนาน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม. ผิวเป็นมัน ขึ้นเรียงต่อกันเป็นแถว แต่ละหัวอยู่ห่างกัน 4-5 ซม. ราก สีขาวแกมน้ำตาล ยาวได้ถึง 30 ซม. ออกที่เหง้าบริเวณที่มีหัวเทียม ใบ ออกที่ยอด จำนวน 2 ใบ รูปรี กว้าง 2.8-3 ซม. ยาว 14-15 ซม. โคนมนแล้วคอดเป็นก้านสั้น ๆ ปลายแหลม แผ่นใบเกลี้ยง หนาเหนียว ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบด้านบนเป็นมัน เส้นใบ 5 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ออกที่ยอดของหัวเทียมที่เจริญเต็มที่แล้ว ตรง ยาว 8-10 ซม. ดอกในช่อ 3-5 ดอก ที่โคนก้านช่อดอกมีใบประดับเป็นแผ่นรูปรีขนาดเล็ก สีน้ำตาลจำนวนมาก ซ้อนทับกัน ดอก สีเหลืองแกมน้ำตาล ขนาดประมาณ 5 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง สีเหลืองแกมน้ำตาล ลักษณะคล้ายกัน รูปไข่ โคนมน ปลายแหลม ด้านนอกเป็นสันต่ำ ๆ กลีบเลี้ยงบน กว้าง 9-10 มม. ยาว 28-29 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 8-10 มม. ยาว 28-30 มม. กลีบดอก สีเหลืองแกมน้ำตาล รูปแถบ กว้าง 1.8-2.2 มม. ยาว 28-29 มม. โคนตัด ปลายมน กลีบปาก สีเหลืองแกมน้ำตาล กลางแผ่นกลีบปากสีน้ำตาลเข้ม กว้างประมาณ 1.8 ซม. ยาวประมาณ 2.7 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างปลายมน กว้างประมาณ 10 มม. ยาวประมาณ 5 มม. แฉกกลางรูปไข่ กว้างประมาณ 10 มม. ยาวประมาณ 13 มม. ขอบหยักชายครุย ปลายมน กลางกลีบปากด้านบนมีสันหยักเป็นคลื่นห่าง ๆ 3 สัน ตามแนวยาว สองสันด้านข้างพาดจากโคนถึงค่อนไปทางปลาย กลีบปาก สันกลางพาดมาถึงกลางกลีบปากช่วงโคน เส้นเกสร ยาวประมาณ 15 มม. กลุ่มเรณู เรียงเป็น 2 ชุด รูปรี กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ก้านดอกและรังไข่ สีเขียวยาวประมาณ 2 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.25, 4.144 และ 4.145)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาร่ม เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย หิมาลัย จีน อินโดจีน

นิเวศวิทยา.—พบบนต้นไม้บริเวณที่แสงมีปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 94, O. Thaithong 1797, S. Suddee 175 (BCU);

G. Murata et al. 51875 (BKF)

3. *Coelogyne quadratiloba* Gagnep., Bull. Mus. Nat. Hist. Paris sér 2, 22: 307.1950.—
Coelogyne thailandica Seidenf. Dansk. Bot. Ark. 29(2): 46, 48. f. 17. 1975.

เหง้า กลมและยาว ค่อนข้างแข็งและเหนียว ทอดยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. หัวเทียม สีเขียวเข้ม รูปรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 5-8 ซม. ผิวเรียบมัน ขึ้นเรียงต่อกันเป็นแถว แต่ละหัวอยู่ห่างกันประมาณ 2 ซม. ราก สีขาวแกมน้ำตาล ยาวประมาณ 10 ซม. ออกที่เหง้าบริเวณที่มีหัวเทียม ใบ ออกที่ยอด จำนวน 2 ใบ รูปรีแกมรูปใบหอกกลับ กว้าง 3-3.2 ซม. ยาว 18-20 ซม. โคนสอบแล้วคอดเป็นก้านสั้น ๆ ปลายแหลม แผ่นใบเกลี้ยงค่อนข้างหนา ขอบใบเรียบ เส้นใบ 3 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ออกที่ยอดใหม่ซึ่งจะเจริญไปเป็นหัวเทียมต่อไปตรง ยาว 8-10 ซม. ดอกในช่อ 3-5 ดอกบานพร้อมกัน ดอก สีเขียวอ่อน ค่อนข้างโต ขนาดประมาณ 3 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้างคล้ายกัน สีเขียวใส รูปไข่ โคนมนโค้งเป็นแอ่ง ปลายแหลม ด้านนอกเป็นสันต่ำ ๆ กลีบเลี้ยงบน กว้าง 7-8 มม. ยาว 17-19 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 5-6 มม. ยาว 17-19 มม. กลีบดอก สีเขียวใส รูปแถบ กว้าง 1.4-1.6 มม. ยาว 14-16 มม. โคนตัด ปลายแหลม กลีบปาก สีขาวแกมเขียว มีแถบสีน้ำตาลที่ขอบแฉกข้าง ขอบแฉกกลางและพาดตามขวางกลางกลีบ กว้างประมาณ 1.3 ซม. ยาวประมาณ 1.8 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างปลายมน กว้างประมาณ 7.5 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. แฉกกลางรูปคล้ายสี่เหลี่ยม กว้าง 5-7 มม. ยาว 7-9 มม. ปลายหักตั้งเป็น 2 แฉกมน กลางกลีบปากด้านบนมีสันขอบหักมน 3 สัน ตามแนวยาว สองสันด้านข้างพาดจากโคนไปถึงกลางของแฉกกลาง สันกลางพาดมาถึงโคนแฉกกลาง เส้นแวงยาว ยาวประมาณ 1.3 ซม. กลุ่มเรณู เรียงเป็น 2 คู่ รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.3 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2.2 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ สีเขียว ยาวประมาณ 15 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.26 และ 4.148)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เหวสุวัต-เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี (ท่าขนุน)

การกระจายพันธุ์.—หมู่เกาะอันดามัน

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องเทียนไทย (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 126, C. Torat 112(BCU)

4. *Coelogyne schultesii* S.K.Jain & S.Das, Indian Acad. Sci. 87B(5): 119. 1978

เหง้า กลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. หัวเทียม สีเขียวเข้ม รูปขอบขนาน เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8-1 ซม. ยาว 5-7 ซม. ผิวเป็นมัน ออกเรียงต่อกันเป็นแถว แต่ละหัวอยู่ห่างกัน 1.5-2.5 ซม. ราก สีขาวแกมน้ำตาล ยาวได้ถึง 30 ซม. ออกที่เหง้าบริเวณที่มีหัวเทียม ใบ ออกที่ยอด จำนวน 2 ใบ รูปรี กว้าง 2.3-2.5 ซม. ยาว 10-15 ซม. โคนสอบเรียวเป็นก้านสั้น ๆ ปลายแหลม แผ่นใบเกลี้ยง หนาเหนียว ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย เส้นใบ 1 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ออกที่ยอดของหัวเทียมที่เจริญเต็มที่แล้ว ยาวประมาณ 30 ซม. ปลายช่อโค้งลง แขนงช่อดอกไปมา ดอกในช่อ 10-15 ดอก บานเกือบพร้อมกัน ปลายก้านช่อดอกมีกลุ่มใบประดับสีน้ำตาลเป็นแผ่นรูปรีขนาดเล็กจำนวนมากซ้อนทับกัน ซึ่งจะมีช่อใหม่เจริญออกมาในปีต่อไป ดอก สีน้ำตาล ขนาด 2-2.5 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง สีน้ำตาล ลักษณะคล้ายกัน รูปไข่ โคนมนโค้งเป็นแอ่งตื้น ปลายแหลม ด้านนอกเป็นสัน กลีบเลี้ยงบน กว้าง 4.5-5 มม. ยาว 10-12 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 4.5-4.8 มม. ยาว 11-13 มม. กลีบดอก สีน้ำตาล รูปแถบ กว้าง 0.8-1 มม. ยาว 10-11 มม. โคนตัด ปลายแหลม กลีบปาก สีน้ำตาล ขอบกลีบและโคนกลีบสีขาว มี 3 แฉก แฉกข้างสีขาว รูปขอบขนาน กว้าง 5.5-6 มม. ยาว 3-3.5 มม. มีเส้นสีน้ำตาลจากกลางกลีบไปยังขอบ แฉกกลางสีน้ำตาล รูปไข่กลับ กว้าง 6-7 มม. ยาว 7-7.5 มม. ปลายหยักลึกเป็น 2 แฉกมน ขอบหยักมนเป็นคลื่น กลางกลีบปากด้านบนมีสันนูนขอบค่อนข้างเรียบ 2 สัน ตามแนวยาวจากโคนเกือบถึงปลาย เส้นเกสร ยาวประมาณ 9 มม. กลุ่มเรณู เรียงเป็น 2 คู่ รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ฝักรอบกลุ่มเรณูรูปคล้ายหัวใจ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ สีเขียว ยาวประมาณ 1 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.27, 4.146 และ 4.147)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เขากวบ);

การกระจายพันธุ์.—พม่า ยูนาน ลาว

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000-1,200 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 60, O. Thaithong 1208 (BCU); Khantchai 643, H. Koyama 61066 (BKF)

5. *Coelogyne trinervis* Lindl., Gen. Sp. Orchid: Pl. 41. 1830; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 832. 1890; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part I: 115. f. 85. Pl. IV 713a-b. 1959a; Seidenf., Dansk Bot. Arkiv. 29(4): 44-46. f. 16. 1975; Seidenf., Opera Botanica 114: 112. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 207. f. 88a-d. 1992.—*C. cinnamomea* Lindl., Gard. Chon: 37. 1858; Teijsm. & Binn., Nat. Tijds. Ned. Ind. 24: 306. 1862.—*C. pachybulbon* Ridl., J. Linn. Soc. 32: 324. 1896.

เหง้า กลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-7 มม. หัวเทียม สีเขียวแกมเหลือง รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 ซม. ยาว 5-7 ซม. ผิวเป็นมัน มีสันตามยาว 4-5 สัน ขึ้นเรียงต่อกันเป็นแถว แต่ละหัวอยู่ห่างกัน 1-4 ซม. ราก จำนวนมาก สีขาวแกมน้ำตาล ยาวได้ถึง 15 ซม. ออกที่เหง้าบริเวณที่มีหัวเทียม ใบ ออกที่ยอด จำนวน 2 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 29-31 ซม. โคนสอบเรียวเป็นก้าน ยาว 4-6 ซม. ปลายแหลม แผ่นใบเกลี้ยง หนาเหนียว ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย ผิวใบด้านบนมัน เส้นใบ 3 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ออกที่ยอดใหม่ซึ่งจะเจริญไปเป็นหัวเทียมต่อไป อยู่ทางด้านข้างของหัวเดิม ยาว 10-12 ซม. ปลายช่อโค้งลง ดอกในช่อ 5-7 ดอก บานพร้อมกัน ดอก มีกลิ่นหอมเอียน สีนวล ขนาดประมาณ 2.5 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง สีนวล รูปขอบขนาน กว้าง 0.5-0.7 ซม. ยาว 2-2.3 ซม. โคนมน ปลายมนมีติ่งแหลมขนาดเล็ก ด้านนอกเป็นสันต่ำ ๆ กลีบดอก สีนวล รูปขอบขนาน กว้าง 3-4 มม. ยาว 2.2-2.4 ซม. โคนมน ปลายมนมีติ่งแหลมเล็ก ๆ กลีบปาก สีน้ำตาลทอง ขอบกลีบสีนวล มี 3 แฉก แฉกข้างโค้ง กว้างประมาณ 15 มม. ยาวประมาณ 4 มม. แฉกกลางรูปรี กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 7 มม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านบนช่วงโคนมีสันบางขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย 3 สัน ตามแนวยาวมาจนถึงบริเวณกลางแฉกกลาง สันกลางเตี้ยกว่าสันด้านข้าง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **กลุ่มเรณู** เรียงเป็น 2 ชุด รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. **ก้านดอกและรังไข่** สีเขียวอ่อน ยาวประมาณ 2.5 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.28 และ 4.149)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (เชียงดาว ดอยสุเทพ ดอยสะเก็ด บ่อหลวง) แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย (ภูกระดึง) หนองคาย (บึงกาฬ) เพชรบูรณ์ (หล่มสัก); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่) ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) อุบลราชธานี (ผาแต้ม); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี (ไทรโยค); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** จันทบุรี (เขาสระบาป) ตราด (เขากวบ); **ภาคใต้:** ตรัง (ห้วยยอด ทะเลสองห้อง เขาช่อง) สุราษฎร์ธานี (เกาะเต่า) พังงา ชุมพร

การกระจายพันธุ์.—พม่า อินโดนีเซีย อินโดจีน

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้ในบริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 ม. ออกดอกเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องหมาก (เหนือ)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 96, K. Sridith 56, O. Thaithong 125, O. Thaithong 282, O. Thaithong 1246, S. Suddee 190 (BCU); G. Murata et al. 38666, J. F. Maxwell 88-1109 (BKF)

7. DENDROBIUM

Sw., Nova Acta Regiae Soc. Sci. Upsal. sér. 2(6): 82. 1799; Holttum., Fl. Malaya: 261. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 32. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 344. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 75. 1981; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 360. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 839. 2000; Beaman, Orch. Sarawak: 235. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยหรือขึ้นบนหิน พบน้อยที่ขึ้นตามพื้นดิน เจริญทางด้านข้าง มีความหลากหลายทั้งขนาดและรูปร่าง มีหรือไม่มีเหง้า มีหรือไม่มีหัวเทียม ถ้ามีหัวเทียมประกอบด้วยหลายปล้อง หัวเทียมอ้วนสั้นถึงผอมยาว ต้นผอมไม่มีเนื้อ มีเนื้อทั้งลำหรือมีเนื้อบางส่วน ใบมีหลายรูปแบบ มักมีข้อต่อบริเวณโคนใบ ไม่มีก้านใบ มีหรือไม่มีกาบใบ ถ้ามีกาบใบเก่ามักหุ้มลำต้น กาบใบบางชนิดมีขนสีดำหรือสีขาวปกคลุม จำนวนใบ 1 ถึงหลายใบ ถ้ามีหลายใบมักเรียงตัวเป็น 2 แถว แผ่นใบมักไม่มีขน บางชนิดใบกลมยาวหรือใบแบนทางด้านข้าง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ข้อดอกออกที่ข้างลำต้นช่วงบนหรือออกที่ปลายยอด ดอกในข้อ 1 หรือหลายดอก มักเด่นสะดุดตา ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ บานไม่ทนจนถึงบานทน กลีบเลี้ยงบนเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างไม่สมมาตร โคนเฉียงเบี้ยว มักเชื่อมติดกับคางเล่าเกสรลักษณะคล้ายคาง คล้ายถุงหรือคล้ายเดือย กลีบดอกมักจะบางกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือย แนวกลางกลีบปากมีสันหรือมีครีบ โคนกลีบปากค่อนข้างยาวหรือแคบ เล้าเกสรสั้น มีคางชัดเจน คางมักยาวกว่าเล้าเกสร กลุ่มเรณู 4 กลุ่มเรียงเป็น 2 คู่ ไม่มีทั้งเยื่อกลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 10 ชนิด ทั้ง 10 เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ต้นมีเนื้อ หรืออย่างน้อยช่วงโคนโป่งพอง
 2. ต้นเป็นลำยาว มีเนื้อตลอดทั้งต้น โคนและปลายอาจเรียว
 3. มีขนสีดำบนแผ่นกาบใบ ดอกเดี่ยว สีขาว กลีบปากสีเหลืองส้ม เมื่อบานมีกลิ่นหอม...
..... 10. *D. scabrilingue*
 3. ทุกส่วนของลำต้นเกลี้ยงไม่มีขน
 4. ชณะออกดอกไม่ทิ้งใบ
 5. ดอกสีนวล กลีบปากสีนวล มีเส้นสีแดงเลื้อยตามยาว ด้านบนมีขนหนาแน่น.....3. *D. ciliatilabellum*
 5. ดอกสีขาว กลีบปากสีเหลืองทอง ไม่มีขน ขอบกลีบปากด้านข้างพับไปทางด้านหลัง7. *D. ellipsophyllum*
 4. ทิ้งใบก่อนออกดอก
 6. กลีบปากมีแฉกข้างชัดเจน สีเหลืองเข้ม ดอกในซ่อ 2-6 ดอก สีขาวมีขีดสีแดงพาดตามยาว.....6. *D. dantaniense*
 6. กลีบปากไม่มีแฉกข้าง
 7. กลีบปากด้านบนไม่มีขน ดอกสีชมพู 2. *D. calicopis*
 7. กลีบปากด้านบนมีขนสั้นกระจาย
 8. ดอกสีนวล กลีบปากสีเหลืองทองแกมน้ำตาล ฝาคอบกลุ่มเรณูผิวเกลี้ยง 8. *D. heterocarpum*
 8. ดอกสีขาว ปลายกลีบมีสีม่วง กลีบปากสีเหลืองขอบสีขาว ฝวฝาคอบกลุ่มเรณูด้านบนมีผลึกใสปกคลุม..... 5. *D. crystallinum*
 2. ลำต้นโป่งพองเฉพาะช่วงโคน ช่วงปลายสอบเรียวเป็นเส้นยาว ดอกสีขาว มีกลิ่นหอม.....
..... 4. *D. crumenatum*
1. ต้นผอมยาว ไม่มีเนื้อ
 9. ใบหนา แบนทางด้านข้าง เรียงสลับกันในระนาบเดียวกัน ดอกเดี่ยว สีขาว ออกด้านข้างลำต้นช่วงบนบริเวณที่ใบลดรูป..... 1. *D. acinaciforme*
 9. ใบบาง เรียงสลับห่างและกางออกจากต้น ซ่อดอกสั้น ดอกในซ่อ 1-2 ดอก สีเขียวแกมเหลือง ออกด้านข้างลำต้น 9. *D. salaccense*

1. *Dendrobium acinaciforme* Roxb., Fl. Ind. ed. 3: 487.1832; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 723. 1890; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 263. f. 196-197. 1960; Seidenf., Opera Bot. 83: 209-210. f. 141. Pl. XXIIIa. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 249. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 411. 1992.

ต้น ขึ้นเป็นกอเล็ก ๆ ผอมแบน ตั้งตรง กว้าง 4-5 มม. ยาว 20-30 ซม. มักแยกเป็น 2 ช่วง ช่วงล่างมีใบเรียงสลับระนาบเดียว ช่วงบนลำต้นผอมยาวและใบลดรูปเป็นเกล็ด ราก สีขาว ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ ช่วงล่างของลำต้น แบนทางด้านข้าง ออกเรียงสลับในระนาบเดียวกัน รูปคล้ายใบมีดโค้งเล็กน้อย กว้าง 4.5-5 มม. ยาว 20-25 มม. โคนแผ่เป็นกาบ ปลายแหลม มีเนื้อหนาและแข็ง ช่วงบนของลำต้นใบลดรูปเป็นเกล็ดบาง ๆ ดอก เดี่ยว สีขาวค่อนข้างใส ขนาด 7-7.5 มม. ออกด้านข้างลำต้นช่วงบนบริเวณที่ใบลดรูป กลีบเลี้ยงบน สีขาว รูปรี กว้าง 1.7-2.5 มม. ยาว 2.5-3 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง สีขาว รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 2-3 มม. ยาว 5.3-5.5 มม. โคนเบี้ยวและเชื่อมกับคางเส้าเกสรตลอดความยาว ปลายมน กลีบดอก สีขาว รูปรี กว้าง 1.1-1.3 มม. ยาว 2.3-2.5 มม. ปลายมน กลีบปาก สีขาวแกมเหลือง ใส มีจุดสีแดงเล็ก ๆ กระจายตามแนวกลางกลีบปากด้านบนและโคนกลีบปากด้านล่าง รูปคล้ายพัด กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 6 มม. โคนติดกับปลายคางเส้าเกสร ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ เส้าเกสร ยาวประมาณ 1 มม. คางยาว 3.5-4 มม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูสีขาว รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 4 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.29, 4.150 และ 4.151)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสะเก็ด อมก๋อย สบหาด) เชียงราย (แม่สาย) แม่ฮ่องสอน ลำพูน (บ้านแม่คาง) พิชณุโลก (ภูเมี่ยง ท่งแสงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ถ้ำสอ ภูหลวง) เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (บ้านนาสาร) ระนอง (เขาทะเล) ชุมพร (หลังสวน)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ส่องกง

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 เมตร ออกดอกเดือนเมษายน-พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องตะขาบ เอื้องยอดสร้อย (เหนือ)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 32, K. Sridith 39 (BCU)

2. *Dendrobium calicopis* Ridl., J. Asiat. Soc. Sci. 39: 72. 1903; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 243. f. 195. 1960; Seidenf., Opera Bot. 83: 164-165. f. 112. Pl. XIXa. 1985; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 373. f. 163e-f. 1992.

ต้น ขึ้นเป็นกลุ่มมักห้อยลง รูปกลมและยาว มีเนื้อ ค่อนข้างผอม สีน้ำตาลเข้ม เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 มม. ยาว 25-45 ซม. เป็นข้อปล้องชัดเจน แต่ละข้อยาว 3-4.5 ซม. ราก สีขาว มีเนื้อ ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ เรียงสลับ ออกด้านข้างลำต้นช่วงปลาย รูปรี กว้าง 1.5-2.5 ซม. ยาว 7-10 ซม. โคนมนแล้วแผ่เป็นกาบ ปลายเรียวแหลม แผ่นใบแบน ค่อนข้างบาง มักทิ้งใบก่อน ออกดอก ข้อดอก ออกบริเวณใกล้ปลายยอด ดอกในข้อ 3-5 ดอก ดอก สีชมพูมีแต้มสีม่วงบริเวณปลายกลีบ ขนาด 2.5-3 ซม. กลีบเลี้ยงบน สีชมพู รูปขอบขนาน กว้าง 6-7 มม. ยาว 1.7-2 ซม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง สีชมพู รูปขอบขนาน กว้าง 6-7 มม. ยาว 2-3 ซม. โคนเชื่อมกับคางเส้า เกสรตลอดความยาว ปลายแหลม กลีบดอก สีชมพูมีแต้มขนาดใหญ่สีม่วงบริเวณปลายกลีบ รูปไข่กลับ กว้าง 8-9 มม. ยาว 2-2.1 ซม. ปลายมน ขอบไม่เรียบ กลีบปาก สีขาวแกมชมพู มีแต้มสีม่วงบริเวณปลายกลีบ รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ กว้าง 1-1.1 ซม. ยาว 2.8-3 ซม. โคนสอบ เรียว ติดกับปลายคางเส้า เกสร ปลายกลีบปากยกตั้งเป็น 2 แฉกมน กลางกลีบปากด้านบนมีสันนูนตามแนวยาว 2 สัน ขอบเป็นคลื่น เส้าเกสร ยาวประมาณ 4 มม. สีแดงเข้ม คางยาว 1-1.2 ซม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ฝักครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ผิวเกลี้ยง ก้านดอกและรังไข่ สีชมพู ยาวประมาณ 2.5 ซม. ใบประดับ เป็นเกล็ดรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.30 และ 4.152)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงใหม่ แม่แจ่ม ดอยอินทนนท์ บ่อหลวง) น่าน แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) ลำปาง (ดอยขุนตาน); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** สกลนคร (ภูพาน); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์); **ภาคใต้:** ตรัง (เขาช่อง)

การกระจายพันธุ์.—มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.—พบน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงค่อนข้างน้อย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 92, C. Torat 182, S. Srpratet 216 (BCU)

3. *Dendrobium ciliatilabellum* Seidenf., Opera Bot. 83: 161,163. f. 110. 1985.

ต้น ขึ้นเป็นกลุ่ม ต้นตั้งขึ้นหรือห้อยลงหลายทิศทาง รูปกลมและยาว มีเนื้อ ค่อนข้างผอม ยาว 30-40 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 มม. เป็นข้อปล้องชัดเจน มักแตกกิ่งซึ่งจะสามารถเจริญไปเป็นต้นใหม่ได้ ราก สีขาว มีเนื้อ ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ เรียงสลับ ออกด้านข้างบริเวณช่วงบนของลำต้น รูปรี กว้าง 1-1.2 ซม. ยาว 7-8 ซม. โคนมนแล้วแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายแหลม แผ่นใบแบน ค่อนข้างบาง ข้อดอก ออกบริเวณใกล้ปลายยอด ดอกในข้อ 1-2 ดอก ดอก มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ สีขาวนวล ขนาด 2.5-3 ซม. กลีบเลี้ยงบน สีนวล รูปรี กว้าง 5-6 มม. ยาว 1-1.2 ซม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง สีนวล บริเวณปลายกลีบสีเขียวอ่อน รูปขอบขนาน กว้าง 8-10 มม. ยาว 1.7-1.9 ซม. โคนเบี้ยวและเชื่อมกับคางเส้าเกสรตลอดความยาว ปลายมน กลีบดอก สีขาวนวล รูปไข่กลับ กว้าง 4-5 มม. ยาว 9-10 มม. โคนสอบเฉียงเล็กน้อย ปลายมน ขอบเป็นคลื่น กลีบปาก สีนวล มีเส้นสีแดงเล็ดออกมาจากแนวกลางกลีบปากไปยังขอบกลีบปาก โคนสอบเรียว เป็นก้านแล้วแผ่ออกคล้ายพัด กว้าง 1.3-1.5 ซม. ยาว 1.5-1.7 ซม. โคนกลีบติดกับปลายคางเส้าเกสร ปลายมี 3 แฉกชัดเจน แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม กว้าง 7-9 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน ตั้งขึ้นและโอบเส้าเกสร แฉกกลางรูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 2.6-2.8 มม. บนแผ่นกลีบปากมีขนครุยสีขาว ค่อนข้างหนาแน่น กลางกลีบปากด้านบนมีสันตามแนวยาว 1 ลัน เส้าเกสร ยาว 2.8-3 มม. คางยาว 6-7 มม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.7 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ผิวด้านบนเป็นตุ่มเล็ก ๆ ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1.2 ซม. ใบประดับ เป็นเกสรรูปสามเหลี่ยม กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 3-3.5 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.31, 4.153 และ 4.154)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (เขาเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—พบเฉพาะในประเทศไทย

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนกันยายน-ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 93 (BCU); K. Chantaraprasong 614 (BKF)

4. *Dendrobium crumenatum* Sw., Bot. (Schrader). 2: 237. 1799; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 729. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 329. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 259. f. 195. 1960; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 42. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 349. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 79. f. 36. 1981; Seidenf., Opera Bot. 83: 200, 202-204. f. 138. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 248. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 409. f. 3, 6, 185. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 842. Pl. 102. 2000; Cootes., Orch. Philippines: 73-74. 2001; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 589. Pl. 2001; Beaman Orch. Sarawak: 242. 2001; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 91. 2003.

ต้น ขึ้นเป็นกลุ่ม ตั้งขึ้นหรือห้อยลง สีเขียว บริเวณโคนโป่งพอง รูปรี ยาว 5-9 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. ช่วงปลายสอบเรียวเป็นเส้นยาว ค่อนข้างมีเนื้อ ทั้งต้นยาวประมาณ 50-60 ซม. มักแตกกิ่งซึ่งจะสามารถเจริญไปเป็นต้นใหม่ได้ ราก สีขาว ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ ออกช่วงกลางลำต้น เรียงสลับ รูปรี กว้าง 1.8-2 ซม. ยาว 6-7 ซม. โคนมนแล้วแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายมน แผ่นใบแบน ค่อนข้างบางแต่เหนียว ช่วงบนสุดของลำต้นใบลดรูปเป็นเกล็ดบาง ๆ ช่อดอก ออกด้านข้างลำต้นช่วงบนบริเวณที่ใบลดรูป จำนวน 1-2 ดอกต่อช่อ ดอก มีกลิ่นหอม สีขาว ขนาด 2.5-4 ซม. บานวันเดียวและมักบานพร้อมกันเกือบทั้งต้น กลีบเลี้ยงบน สีขาว รูปรี กว้าง 7-8 มม. ยาว 2-2.5 ซม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง สีขาว รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 8-9 มม. ยาว 2-2.2 ซม. โคนเบี้ยวเชื่อมกับคางเส้าเกสรตลอดความยาว ปลายแหลม กลีบดอก สีขาว รูปรี กว้าง 8-9 มม. ยาว 2-2.3 ซม. ปลายมน กลีบปาก สีขาว ด้านบนมีแถบสีเหลืองรูปรีบริเวณกลาง กลีบปาก กว้าง 1.2-1.3 ซม. ยาว 2-2.2 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปขอบขนาน กว้าง 10-12 มม. ยาว 3.5-4 มม. ปลายตัด แผ่ออกด้านข้าง แฉกกลางรูปไข่ กว้าง 6-8 มม. ยาว 7-9 มม. ปลายมน ขอบหยักเป็นคลื่น กลางกลีบปากด้านบนมีสันบางเตี้ย ๆ ขอบหยักเป็นคลื่น 5 สัน พาดจากโคนไปถึงบริเวณกลางของแฉกกลาง เส้าเกสร ยาว 4-5 มม. คางยาว 11-13 มม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1.5 ซม. ใบประดับ เป็นเกล็ดบาง รูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก จำนวนมากซ้อนกันที่โคนช่อดอก ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.32 และ 4.155)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ ปากช่อง เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ปรังกาสิ) ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง บางสะพาน); ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (คลองมะยม เขาสระบาป พลับ มะขาม ชลุม) ตราด (เกาะช้าง ด่านชุมพล) ชลบุรี (ศรีราชา เขาพระบาท); ภาคใต้: กระบี่ (ตำบลเขาพนม) ระนอง (เขาพ่อตาหลวงแก้ว) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง คีรีวงค์ ทัพช้าง น้ำตกกะโรม) สตูล (อุทัย)

สุราษฎร์ธานี (บางเป้า เกาะสมุย เกาะเต่า เกาะพัง) ยะลา นราธิวาส (สุโงปาดิ บาเจาะ ตากใบ) พังงา (เขาบางโต) ปัตตานี ตรัง (เขาช่อง เกาะกระดาน) ชุมพร (หลังสวน นาสัก) สงขลา (โตนงาช้าง)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย พม่า จีน กัมพูชา อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-800 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.—นกกะเวยง (ชลบุรี); บวบกลางหาว (เชียงใหม่); แล้พระอินทร์ (จันทบุรี, ตราด); หวายตะมอย เอื้องมะลิ (กลาง, ใต้)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 22, T. Jonganurak s.n. (BCU); B.S. 211, E. Warncke 4147, Ploenchit 261, T. Smitinand 802 (BKF); Senthil 23 (SINU)

5. *Dendrobium crystallinum* Rchb.f., Gard. Chron.: 572. 1868; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 209. f. 161. 1960; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 373. 1968; Seidenf., Opera Bot. 83: 80. f. 45. Pl. Xc. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 235. 1992;

ต้น ขึ้นเป็นกลุ่ม ตั้งขึ้นหรือห้อยลง สีเขียว รูปกลมและยาว มีเนื้อ ยาว 30-35 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-7 มม. เห็นเป็นข้อปล้องชัดเจน ผิวมักเป็นร่องตามยาว มีเยื่อกาบใบหุ้มแต่ปล้องตลอดต้น ราก สีขาว มีเนื้อ ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน กว้าง 1.9-2 ซม. ยาว 8-10 ซม. โคนมนแล้วแผ่เป็นกาบ ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างบาง มักทิ้งใบก่อนออกดอก ช่อดอก ออกใกล้ยอด ดอกในช่อ 1-3 ดอก ดอก สีขาว ปลายกลีบสีม่วง เมื่อบานนาน ๆ สีจะจางลง ขนาด 3-4 ซม. กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 5-7 มม. ยาว 2-2.8 ซม. ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 5-6 มม. ยาว 2.5-3 ซม. โคนเบี้ยวเชื่อมกับคางเส้าเกสรตลอดความยาว ปลายแหลม กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 7-8 มม. ยาว 2-2.5 ซม. โคนสอบคล้ายก้าน ปลายมน ขอบเป็นคลื่น กลีบปาก ขอบสีขาว กลางกลีบสีเหลืองสด รูปเกือบกลม กว้าง 1.6-1.8 ซม. ยาว 1.8-2 ซม. โคนสอบเรียวเป็นก้านยาว 0.4 มม. ขอบกลีบเป็นคลื่น บริเวณโคนม้วนเข้ามาโอบเส้าเกสร ปลายกลีบสีม่วง มีติ่งแหลม ผิวด้านบนมีขนสั้นกระจาย เส้าเกสร ยาวประมาณ 4 มม. คางยาวประมาณ 5 มม. โคนเส้าเกสรมีแฉ่งน้ำตั้งอยู่รูปรี กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 2.5-3 มม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปคล้ายหมวก กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. ผิวด้านบนมีตุ่มใส ๆ ปลายแหลมคล้ายผลึกแก้วปกคลุม ก้านดอกและรังไข่ สีชมพูยาว 3.5-4 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.33 และ 4.156)

ประเทศไทย.—เกือบทุกภาค ยกเว้นภาคใต้

การกระจายพันธุ์.—พม่า อินโดจีน

นิเวศวิทยา.—พบเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-900 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องนางพื่อน เอื้องนิ้วมือพระนารายณ์ (เชียงใหม่); เอื้องสายสามสี (กรุงเทพฯ)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 41, O. Thaithong 205 (BCU); T. santisuk 1001, K. B. 930 (BKF)

6. *Dendrobium dantaniense* Guillaumin, Bull. Mus. Natl. Hist. Nat. sér. 2. 28(6): 547. 1957; Seidenf., Opera Bot. 114: 237. f.150. 1992; Seidenf., Opera Bot. 124: 28. 1995.—*Dendrobium alterum* Seidenf., Opera Bot. 100-101. f. 58-59. Pl. XIIIa. 1985.

ต้น ขึ้นเป็นกลุ่ม ต้นตั้งขึ้นหรือห้อยลงหลายทิศทาง รูปกลมและยาว มีเนื้อ ค่อนข้างผอม สีเขียว ยาว 30-45 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.5-5 มม. เห็นข้อปล้องชัดเจน แต่ละปล้องยาว 3-4 ซม. มักแตกกิ่งซึ่งจะสามารถเจริญไปเป็นต้นใหม่ได้บริเวณปลายกิ่ง ราก สีขาว มีเนื้อ ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ เรียงสลับ มี 8-12 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 8-9 ซม. โคนมนแล้วแผ่เป็นกาบ ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างบาง มักทิ้งใบก่อนออกดอก ช่อดอก ออกใกล้ยอด ดอกในช่อ 4-5 ดอก ก้านดอกสั้นทำให้ช่อดอกมองดูเป็นกลุ่มกลม ๆ ดอก สีขาวใส ด้านในมีแถบสีแดงตามแนวยาว กลีบกางออกไม่มาก ขนาดประมาณ 1 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน สีขาวใส ด้านในมีแถบสีแดงตามยาว ปลายกลีบมีสันต่ำ ๆ เมื่อดอกบานผ่านไปหลายวัน กลีบจะมีสีแดงเข้มขึ้น กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 4-5 มม. ยาว 7-8 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปสามเหลี่ยม กว้าง 6-7 มม. ยาว 6.5-7.5 มม. โคนเบี้ยวเชื่อมกับคางเส้าเกสรตลอดความยาว ปลายมน กลีบดอก สีขาว รูปรี กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 6.5-7 มม. โคนสอบมนเฉียงเล็กน้อย ปลายมน กลีบปาก สีเหลืองเข้ม รูปไข่กลับ กว้าง 5-6 มม. ยาว 6-7 มม. มี 3 แฉกชัดเจน แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ตั้งขึ้นและโอบเส้าเกสร แฉกกลางรูปครึ่งวงกลม กว้าง 3-4 มม. ยาว 2-2.5 มม. บริเวณปลายมีก้อนเนื้อเยื่อหนูนสูงผิวมันรูปรี 1 ก้อน เส้าเกสร ยาวประมาณ 3 มม. คางเส้าเกสรยาวประมาณ 4.5 มม. แนวกลางมีสันนูนตามยาว 1 สัน กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณู สีขาว รูปเกือบกลม กว้างประมาณ 1.8 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 2 มม. ใบประดับ รูปคล้ายไต กว้าง 5-6 มม. ยาว 4-4.5 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.34, 4.157 และ 4.158)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม) เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงใหม่ ขุนทองแสง) ตาก (แม่สอด ดอยสันยาว) พิชณุโลก (ภูเมี่ยง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย (ภูหลวง); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องเข็ม (เชียงใหม่)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 74 (BCU)

7. *Dendrobium ellipsophyllum* T.Tang & F.T.Wang, Acta Phytotax. Sin. 1(1): 81. 1951; Seidenf., Opera Botanica 83: 180-182. f. 124. Pl. XXa. 1985; Seidenf., Opera Botanica 114: 238. 1992; Beaman, Orch. Sarawak: 244. 2001.—*Dendrobium revulatum* non Lindl.: Rchb. f., Trans. Linn. Soc. 30(1): 151. 1874; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part II (2): 248. f. 186. 1960.

ต้น ขึ้นเป็นกลุ่ม รูปกลมและยาว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 7-10 มม. ยาว 40-60 ซม. เห็นเป็นข้อปล้องชัดเจน ผิวมักเป็นร่องตามยาว มีกาบใบหุ้มแต่ปล้องตลอดต้น ราก สีขาว มีเนื้อ ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน กว้าง 1.8-2 ซม. ยาว 4.5-5 ซม. โคนใบมนแล้วแผ่เป็นกาบ ปลายใบหยักเป็น 2 แฉกมนขนาดไม่เท่ากัน แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ผิวด้านบนมัน ใบพับเข้าหากันเป็นร่อง ดอก เดี่ยวออกที่ซอกใบ โกล่ยอด สีขาว มีกลิ่นหอม จำนวน 3-5 ดอก ขนาด 2-2.5 ซม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาว ปลายมันเข้าหากันดอก กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 4.5-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่ กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 1.8-2 ซม. โคนเบี้ยวเชื่อมกับคางเส้าเกสรตลอดความยาว ปลายแหลม กลีบดอก รูปรี กว้าง 3-3.3 มม. ยาว 1-1.2 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม กลีบปาก สีน้ำตาลทอง รูปไข่กลับ กว้าง 1.2-1.5 ซม. ยาว 1.8-2 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างขนาดเล็ก รูปสามเหลี่ยม ปลายมน อยู่ก่อนมาทางโคน กลีบปาก กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 2 มม. แฉกกลางรูปคล้ายสี่เหลี่ยม กว้าง 1.2-1.5 ซม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายหยักมนตื้น กลางกลีบปากด้านบนมีสันนูนสีเขียวผิวมัน 3 สันตามแนว ยาว สันกลางยาวกว่าสันข้างเล็กน้อย ขอบกลีบปากพับลง เส้าเกสร กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 5 มม. คางยาวประมาณ 6 มม. โคนเส้าเกสรด้านหน้ามีร่องน้ำต้อยสีเขียว 2 ร่องตามแนว ยาว กลุ่มเรณู รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ผาครอบกลุ่มเรณูสี่เหลี่ยม รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ผิวด้านบนขรุขระ ก้านดอกและรังไข่

สีขาวยาวประมาณ 1 ซม. ใบประดับย่อย รูปไข่ ยาวประมาณ 1.5 มม. ซ้อนกันจำนวน 2-3 ใบ ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.35 และ 4.159)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: ดาก (เหมืองแม่เมาะ ดอยมุเซอ อุ่มผาง) พิชณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย เพชรบูรณ์ (หล่มเก่า) สกลนคร (น้ำพอง); **ภาคตะวันออก:** ชัยภูมิ (ภูเขียว ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่) ศรีสะเกษ (กันทรลักษณ์); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี (เขาเด่น); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** จันทบุรี (เขาสระบาป) ตราด (คลองตะพานหิน เขากวน) ปราจีนบุรี (เขาบรรทัด) สระแก้ว (ปางสีดา); **ภาคใต้:** พังงา

การกระจายพันธุ์.—พม่า จีน อินโดจีน

นิเวศวิทยา.—พบเกาะบนต้นไม้เป็นกอใหญ่ ๆ บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-800 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม-มิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องทอง (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 20, O. Thaithong 262, P. Jaikrasane 133, S. Suddee 54 (BCU)

8. *Dendrobium heterocarpum* Wall. ex Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 78. 1830; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 737. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 290. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 199. 1960; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 372. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 84. 1981; Seidenf., Opera Botanica 83: 50-52 f. 26. Pl. Va. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 229. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 389. f. 174. 1992; Cootes., Orch. Philipines: 78-79. 2001; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 635. 2001.

ต้น ขึ้นเป็นกอเล็ก ๆ ตั้งขึ้นหรือเอนห้อยลง รูปกลมและยาว มีเนื้อ โคนและปลายเรียว เส้นผ่านศูนย์กลาง 8-10 มม. ยาว 15-25 ซม. เห็นเป็นข้อปล้องชัดเจน ผิวมักเป็นร่องตามยาว มีเยื่อกาบใบหุ้มแต่ปล้องตลอดต้น ราก สีขาว มีเนื้อ ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ เรียงสลับ มี 2-4 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.2 ซม. ยาว 8-10 ซม. โคนใบมนแล้วแผ่เป็นกาบ ปลายหยักเป็น 2 แฉกมนขนาดไม่เท่ากัน แผ่นใบบาง ทั้งใบก่อนออกดอก ข้อดอก ออกตามข้อใกล้ยอด เป็นข้อสั้นๆ มีต้นละ 1-3 ข้อ ก้านช่อยาว 5-10 มม. ดอกในช่อ 2-5 ดอก ดอก สีเหลืองนวล ขนาด 4-5 ซม. มีกลิ่นหอมเย็น บานทนหลายสัปดาห์ สีดอกจะเข้มขึ้นตามอายุของดอก โดยเฉพาะสีของกลีบปาก จะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองทองแกมน้ำตาล ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเหลืองนวล กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 8-9 มม. ยาว 2.7-2.9 ซม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.3

ชม. ยาว 2.7-2.8 ซม. โคนเบี้ยวเชื่อมกับคางเส้าเกสรตลอดความยาว ปลายมน กลีบดอก รูปรี กว้าง 1-1.3 ซม. ยาว 2.7-2.9 ซม. ปลายมน กลีบปาก สีน้ำตาล มีประสีน้ำตาลแกมแดงเรียงเป็นแนวออกไปจากกลางกลีบไปถึงขอบ รูปไข่ กว้าง 2.3-2.5 ซม. ยาว 2.8-3 ซม. ผิวบนของกลีบมีขนละเอียด เส้าเกสร ยาวประมาณ 8 มม. คางยาวประมาณ 1.5 ซม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูสีขาว รูปเกือบกลม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ผิวด้านนอกเป็นปุ่มขนาดเล็ก ก้านดอกและรังไข่ สีน้ำตาล ยาว 2-2.5 ซม. ใบประดับย่อย รูปใบหอก ยาว 4-5 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.36 และ 4.160)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยปุย บ่อหลวง แม่แจ่ม อมก๋อย ดอยอินทนนท์ สบหาด) เชียงราย (ดอยผ้าห่มปก) แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม ห้วยแม่สุรินทร์) ลำปาง (ขุนตาน) ตาก สุโขทัย (เขาหลวง) น่าน พิชณนโลก (ภูเมี่ยง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย (ภูหลวง); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาแหลม เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี (เขาเด่น); **ภาคใต้:** พังงา (เขาบางโต)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย ศรีลังกา เนปาล ภูฏาน สิกขิม พม่า มาเลเซีย ลาว เวียดนาม ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนธันวาคม-มกราคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องชะดง เอื้องสีจูน เอื้องสีตาล (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 115, O. Thaithong 311 (BCU)

9. *Dendrobium salaccense* (Blume) Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 86. 1830; Hort. ex Rchb.f., Bot. Zeitung (Berlin) 20: 214. 1862; Holttum., Fl. Malaya: 341. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 279. f. 209. 1960; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 363-364. 1968; Seidenf., Opera Botanica 83: 244-246, f. 165, Pl. XXVIIc. 1985.; Seidenf., Opera Bot. 114: 254. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 427. f. 194. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 668-669. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 261. 2001.—*Grastidium salaccense* Blume, Bijdr.: 333. 1825.—*Dendrobium bambusifolium* C.S.P.Parish & Rchb. f., Trans. Linn. Soc. London. Bot. 30: 149. 1874.

ต้น ขึ้นเป็นกลุ่ม รูปกลมและยาว ผอม เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 มม. ยาว 50-70 ซม. เห็นเป็นข้อปล้องชัดเจน แต่ละปล้องยาว 3-3.5 ซม. ผิวเรียบมันสีเขียว มีกาบใบแห้งลักษณะเป็นแผ่นสีขาวหนาหุ้มทุกปล้อง ราก สีขาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-4.5 มม. มีเนื้อหนามาก ออกเป็นกระจุก

บริเวณโคนต้น ใบ มากตลอดต้น เรียงสลับ จำนวน 4-5 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 13-15 ซม. โคนมนแล้วแผ่เป็นกาบ ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างบาง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ช่อดอก ออกบริเวณข้อ ทางทะลุกาบใบออกมา เป็นช่อสั้น ๆ ต้นละ 1-3 ช่อ ดอกในช่อ 1-2 ดอก ดอก สีเขียวแกมเหลือง ขนาดประมาณ 1.5 ซม. กลีบเลี้ยงบน สีเขียวแกมเหลือง รูปรี กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 8-9 มม. โคนเป็นแอ่งตื้น ปลายแหลม ผิวด้านนอกมีปุ่มขนาดเล็ก 5-6 ปุ่ม กลางกลีบเป็นสันนูน กลีบเลี้ยงข้าง สีเขียวแกมเหลือง รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 7.5-8 มม. ยาว 10-12 มม. โคนเป็นแอ่งตื้น เชื่อมกับคางเส้นกลางตลอดความยาว ปลายมน ด้านนอกเป็นสันนูนกลาง กลีบ กลีบดอก สีเขียวแกมเหลือง รูปรี กว้าง 2.7-3 มม. ยาว 7.5-8.5 มม. ปลายมน กลีบปาก สีเขียวแกมเหลือง มีสีน้ำตาลแดงกลางกลีบ รูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 9-12 มม. ขอบด้านข้างบริเวณโคนกลีบปากตั้งขึ้น ปลายกลีบแหลมโค้งลง เส้นกลาง ยาวประมาณ 3 มม. คางยาวประมาณ 7 มม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.8 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ สีเขียว ยาว 1-1.2 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.37, 4.161 และ 4.162)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (แม่ยะ บ่อหลวง เมืองฝาง ดอยสุเทพ ดอยเชียงใหม่) ตาก (ดอยมูเซอ อุ่มฝาง กม. 23) น่าน พิชณุโลก (ทุ่งแสงหลวง ห้วยเข็ก); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** ประจวบคีรีขันธ์ (บางสะพาน); **ภาคกลาง:** นครนายก สระบุรี (มวกเหล็ก); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** จันทบุรี (มะขามถึงสอยดาว) ชลบุรี (ศรีราชา); **ภาคใต้:** ชุมพร ตรัง นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) กระบี่ (ตำบลเขาพนม แหลมนาง) สุราษฎร์ธานี ยะลา (บันนังสตา)

การกระจายพันธุ์.—จีน พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนผาหินบริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 900 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องใบไม้ (เชียงใหม่)

พันธุ์ไม้ที่ศึกษา.—A. Buakhlai 135, O. Thaihong 369 (BCU); A.H. Millard 1155 (SINU)

10. *Dendrobium scabrilingue* Lindl., J. Linn. Soc. Bot. 3: 15. 1859; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 735. 1890; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 227. f. 172. 1960; Seidenf., Opera Botanica 83: 107-108. f. 63. Pl. XIVa. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 210. 1992; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 99-100. 2003.

ต้น ขึ้นเป็นกอเล็ก ๆ รูปกลมและยาว มีเนื้อ โคนและปลายเรียว เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-10 มม. ยาว 10-20 ซม. เห็นข้อปล้องชัดเจน บริเวณข้อคอดเล็กน้อย ผิวมักเป็นร่องตามยาว ต้นอ่อนมีขนสั้นละเอียด สีดำหนาแน่น ขนจะร่วงไปบ้างเมื่อต้นแก่มากขึ้น ราก สีขาว มีเนื้อ ออกเป็นกระจุก บริเวณโคนต้น ใบ เรียงสลับใกล้ยอด จำนวน 2-3 ใบ รูปไข่กลับ กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 4-6 ซม. โคนใบมนแล้วแผ่เป็นกาบ ปลายใบหยักเป็น 2 แฉกมนขนาดไม่เท่ากัน ผิวใบด้านล่างมีขนละเอียดสีดำ แผ่นใบค่อนข้างบางแต่เหนียว ช่อดอก ออกตามข้อใกล้ยอด เป็นช่อสั้น ๆ มีต้นละ 1-3 ช่อดอกในช่อ 1-2 ดอก ดอก สีขาวแกมเขียว ขนาด 2.5-3.5 ซม. บานทนมากกว่า 1 เดือนและมีกลิ่นหอมมาก ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาว ผิวมัน ค่อนข้างมีเนื้อและแข็ง กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 6-8 มม. ยาว 1.8-2 ซม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 7-9 มม. ยาว 2-2.3 ซม. โคนเบี้ยวเชื่อมกับคางเส้าเกสรตลอดความยาว ปลายมน กลีบดอก รูปไข่ กว้าง 8-9 มม. ยาว 1.8-2 ซม. ปลายมน กลีบปาก รูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. มีเนื้อค่อนข้างหนา มี 3 แฉก แฉกข้างรูปใบหอก กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน ตั้งขึ้นและโอบเส้าเกสร มีเส้นสีเขียวเข้มตามแนวยาว แฉกกลางรูปไข่กลับ เมื่อเริ่มบานมีสีเขียวอ่อน จะเปลี่ยนเป็นเหลืองหรือเหลืองแกมส้มเมื่อบานนานขึ้น กว้าง 6-8 มม. ยาว 9-10 มม. ปลายมนโค้งลง ผิวด้านบนขรุขระและแนวกลางกลีบมีสันตามแนวยาว 3 สัน สันกลางยาวเกือบตลอดกลีบปาก และแผ่กว้างบริเวณปลาย สันด้านข้างสั้นกว่าเล็กน้อย โคนกลีบสีเขียว เส้าเกสร ยาว 6-7 มม. คางยาว 8-9 มม. โคนเส้าเกสรมีแอ่งน้ำต่ออยู่รูปรี กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.7 มม. ฝักรอบกลุ่มเรณูสีเขียวอ่อน รูปคล้ายหมวก กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ สีน้ำตาล ยาว 1-1.5 ซม. ใบประดับย่อย รูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 5-8 มม. จำนวน 3-4 ใบ เรียงเวียนซ้อนหุ้มโคนก้านดอก ผิวด้านนอกโดยเฉพาะช่วงปลายมีขนสีดำหนาแน่น ฝัก รูปรี กว้าง 1-1.3 ซม. ยาว 2-2.5 ซม. (ภาพที่ 4.38, 4.163 และ 4.164)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ แม่แจ่ม ดอยอินทนนท์ บ่อหลวง) แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง แม่สุรินทร์) ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ภูเมียง); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่) ชัยภูมิ (เขาเขียว); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ตราด (เขากวบ)

การกระจายพันธุ์.—พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.—พอดอญา พอมือคา พอหมื่นคา พอหม่มและ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน);
เอื้องแซะ (แม่ฮ่องสอน); เอื้องแซะหลวง เอื้องแซะหอม (เชียงใหม่)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 9, A. Buakhlai 112, O. Thaithong 334 (BCU)

8. DIENIA

Lindl., Bot. Reg. 10: b t. 825. 1824.

กล้วยไม้ดินเจริญทางด้านข้าง พบเจริญบนหินบ้าง มีหรือไม่มีหัวเทียม มีระยะเวลาเจริญเติบโตสร้างใบและดอกในฤดูฝน เหง้าสั้น ต้นขึ้นตรง ผอมแต่มีเนื้อ มีกาบใบหุ้มซ้อนตลอดต้น มักขึ้นใกล้กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แผ่นใบบาง รูปไข่หรือรูปรีแคบ พับจีบตามแนวยาว จำนวน 1 ถึงหลายใบ ปลายใบแหลม โคนใบเรียวสอบเป็นกาบหุ้มลำต้น ขอบใบเป็นคลื่น มักมีสีม่วงบริเวณขอบ ช่อดอกแบบช่อกระจุก ตั้งตรงออกบริเวณปลายยอด ประกอบด้วยดอกขนาดเล็ก จำนวนมาก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอิสระ มักโค้งออกเมื่อดอกบาน กลีบดอกแคบกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ติดกับโคนเส้าเกสร มี 3 แฉก เส้าเกสรสั้น ด้านข้างมีรยางค์ยื่นออกมาลักษณะคล้ายแขน ปลายรยางค์แยก 2 แฉก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ไม่มีก้าน

Dienia ophrydis (J.König) Ormerod & Seidenf., Contr. to Orch. Fl. Thailand XIII: 18-19. 1997.—*Epidendrum ophrydis* J. König, Descr. Orch.: 46. 1771.—*Malaxis latifolia* Sm., Rees. Cyclo.: 22. 1812; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(1): 45-47. f. 35. 1978; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 42. f. 18. 1981; Seidenf., Opera Bot. 146: 254. 1992.—*Gastroglottis montana* Blume, Bijdr.: 397 1825.—*Dienia latifolia* (Sm.) M.A.Clem. & D.L.Jones, Lasianthera 1(1): 411. 1996.—*Dienia montana* (Blume) M.A.Clem. & D.L.Jones, Lasianthera 1(1): 41. 1996.

หัวเทียม สั้นมาก มีโคนกาบใบหุ้มลักษณะคล้ายต้น เส้นผ่านศูนย์กลางที่โคนต้น 1.2-1.8 ซม. ความสูงรวมทั้งใบ 10-30 ซม. ราก สีขาว ยาว 8-10 ซม. ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 3-6 ใบ เรียงเวียน รูปใบหอกกลับ กว้าง 4-7 ซม. ยาว 10-15 ซม. ปลายใบแหลมถึงเรียวแหลม แผ่นใบบางสีเขียวอ่อน เส้นใบ 5-7 เส้นเห็นชัดด้านล่าง ช่อดอก ออกที่ยอด ยาว 20-40 ซม. ก้านช่อสีเขียว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลางที่โคน 3-4 มม. ก้านช่อยาว 15-30 ซม. ดอกในช่อจำนวนมาก ค่อนข้างแน่น ออกบริเวณกลางช่อขึ้นไป ดอก สีเหลือง เหลืองแกมน้ำตาลหรือสีม่วง ขนาด 5-7 มม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกโค้งเข้าหาก้านดอกเมื่อดอกบานเต็มที่ กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกัน รูปขอบขนานแกมรูปหอก ปลายมน กลีบเลี้ยงบน กว้าง 0.7-0.8 มม. ยาว 4-5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 0.9-1 มม. ยาว 4-5 มม. กลีบดอก รูปรี กว้าง 2-2.3 มม. ยาว 3.5-3.8 มม. กลีบปาก รูปไข่ มี

3 แฉก แฉกข้างรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ปลายมน แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1 มม. เส้าเกสร ตรง ยาวประมาณ 0.5 มม. กลุ่มเรณู เรียงเป็น 2 คู่ รูปรี กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปค้อนข้างกลม กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 4-5 มม. ใบประดับย่อย รูปรีแคบ ยาว 4-5 มม. ปลายแหลมโค้งลง ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.39, 4.165 และ 4.166)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ แม่สา อมก๋อย เชียงดาว บ่อหลวง) นครสวรรค์; **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ ปักธงชัย เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันออก:** ฉะเชิงเทรา (เกาะช้าง เกาะกูด) จันทบุรี (พลิว); **ภาคใต้:** นราธิวาส (ป่าดงเบขาร์) สุราษฎร์ธานี (เกาะพะงัน) ชุมพร สตูล (ตะรุเตา)

การกระจายพันธุ์.—ศรีลังกา จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ นิวกินี ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมาก ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนเมษายน-มิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.—ประะนงคุ่ม สีกุนคล (ทั่วไป); หูตัน (มลายู)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 33, O. Thaithong 637, O. Thaithong 1094, O. Thaithong 1214, S. Suddee 319 (BCU)

9. DRYMODA

Lindl., Sert. Orchid.: 8. 1838; Seidenf., Opera Bot. 114: 317. 1992;

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง มีเหง้า หัวเทียมเจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง ใบ 1 ใบ ออกที่ปลายของหัวเทียม แผ่นใบเกลี้ยง โคนใบมนเป็นก้าน ใบอ่อนพับกลางตามยาว ทั้งใบก่อนมีดอก ดอกเดี่ยวหรือเป็นช่อออกบริเวณโคนของหัวเทียม จำนวนดอกในช่อน้อยถึงมาก ดอกขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงบนแยกเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างติดที่ช่วงปลายของคางเส้าเกสร กลีบดอกรูปร่างต่างจากกลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือย เคลื่อนไหวได้ เส้าเกสรมีคางยาว กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู ก้านและแป้นเหนียว

Drymoda gymnopus (Hook.f.) Garay, Hamer & Siegerist, *Nordic J. Bot.* 14(6): 641. 1994; *Seidenf., Opera Bot.* 124: 52. 1995.—*Bulbophyllum gymnopus* Hook. f., *Fl. Brit. India* 5: 764. 1890.—*Epidendrum ophrydis* Raeusch., *Nomencl. Bot. ed.* 3: 263. 1797.

เหง้า ทอดเลื้อย กลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. หัวเทียม สีเขียวคล้ำ รูปรีแกมรูปไข่ โคนป่องปลายเรียว เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-10 มม. สูง 4-5 ซม. มีเนื้อ ผิวมัน แต่ละหวัอยู่ห่างกัน 7-14 ซม. ราก สีขาว จำนวนมาก ยาว 4-5 ซม. ขนาดค่อนข้างเล็ก ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 1.5-2 ซม. โคนใบสอบเป็นก้านยาว 3-5 ซม. ปลายหยักเป็น 2 แฉกมน แผ่นใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอก ตั้งตรงยาวประมาณ 20 ซม. จำนวน 1-2 ช่อ ก้านและแกนช่อสีเขียว ก้านช่อยาว 2-4 ซม. ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 30-50 ดอก บานพร้อมกันเกือบทั้งช่อ ดอก สีเหลือง ขนาดประมาณ 1 ซม. เมื่อบานมีกลิ่นเหม็น กลีบเลี้ยงบน สีเหลือง ผิวด้านนอกบริเวณโคนมีประสีม่วง รูปใบหอกกลับ กว้าง 1.5-1.8 มม. ยาว 5-5.5 มม. ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง สีเหลือง ผิวด้านนอกบริเวณโคนมีประสีม่วง รูปใบหอกกลับ ขอบบริเวณโคนม้วนเข้าหากันคล้ายก้าน กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 6-7 มม. ปลายแหลม กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้าง 9-11 มม. ยาว 3.5-4 มม. ปลายมน ผิวด้านนอกบริเวณปลายขรุขระ ขอบจักฟันเลื่อย ไม่เป็นระเบียบ กลีบปาก รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. มีเนื้อ โคนกลีบปากติดกับปลายคางเส้าเกสรคล้ายบานพับ ทำให้สั้นไหวได้ง่าย ปลายแหลมโค้งลงเส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. ปลายด้านข้างมีจงอยรูปสามเหลี่ยมตั้งขึ้น สูงประมาณ 0.8 มม. คางเส้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. ปลายคางโค้งขึ้น กลุ่มเรณู รูปรีขนาดไม่เท่ากัน เรียงตัวเป็น 2 คู่ แต่ละคู่กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.8 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 8 มม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยมกว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.40, 4.167 และ 4.168)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูเรือ); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย เนปาล สิกขิม จีน

นิเวศวิทยา.—พบหลายต้นเกาะตามเปลือกต้นไม้ ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 5, A. Buakhlai 111, O. Thaithong 1728 (BCU)

10. EPIPOGIUM

J.F. Gmel., Tent. Disp. Pl. German.: 139. 1792; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 124. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 107. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 257. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 336. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 75. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 141. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 861. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 116. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 298. 2001.

กล้วยไม้สังเคราะห์แสงเองไม่ได้ เจริญตามพื้นดิน พบเฉพาะฤดูฝน ไม่มีใบที่แท้จริง หัวใต้ดินผิวขรุขระ ต้นเหนือดินขึ้นตรงและมีเนื้อ ใบลดรูปเป็นเกล็ดเล็ก ๆ สีขาวใสตามข้อ ข้อดอก มีเนื้อเปราะ สีขาวหรือสีนวลต่อเนื่องขึ้นไปจากต้น ช่วงแรกที่ยังออกปลายข้อโค้งลง ดอกในข้อค่อนข้างมาก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากกว้าง มักมีสันบริเวณกลางกลีบ โคนกลีบปากมีเดือยสั้น ๆ เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่มประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย ลักษณะเป็นเม็ดละเอียด มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้านแต่ปลายมีเป็นเหนียว

Epipogium roseum (D. Don) Lindl., J. Linn. Soc., Bot. 1: 177. 1857; Holttum., Fl. Malaya: 107. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part IV (2): 729. 1965; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 257-258. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 171. f. 106. 1978; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 336. f. 148. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 76. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 141-142. f. 59. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 863. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 116-117. Pl. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 298. 2001.—*Limodorum roseum* D. Don, Prodr. Fl. Nepal.: 30. 1825.

หัวใต้ดิน เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. ยาว 3-5 ซม. ต้น สีขาวแกมน้ำตาล ข้อดอกยาว 15-35 ซม. แกนข้อดอกสีขาวค่อนข้างใส มีเนื้อ ภายในกลวง เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-8 มม. ยาว 9-20 ซม. ดอกในข้อโปร่ง จำนวน 10-15 ดอก ดอก สีขาวใส มีประสีน้ำตาลแดง ขนาดประมาณ 1.5 ซม. เมื่อบานดอกห้อยลง กลีบกางออกจากกันไม่มาก กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้างลักษณะคล้ายกัน รูปขอบขนาน กว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 9-12 มม. ปลายแหลม กลีบดอก รูปรี กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 8-10 มม. ปลายมน กลีบปาก รูปไข่แกมรูปรี กว้าง 6-7 มม. ยาว 8-9 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบปากด้านข้างตั้งขึ้น จักพินเล็ยถี่ กลางกลีบปากด้านบนมีสันนูน 3 สันตามแนวยาว บนสันมีปุ่มเนื้อเยื่อขนาดเล็กสีขาวใส โคนกลีบมีเดือยปลายมน ยาวประมาณ 4 มม. เส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. อับเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ แยกกันชัดเจน รังไข่รูปรี ขนาดค่อนข้างใหญ่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ก้านดอกยาว 2.5-3 มม. ฝัก ไม้

พบ (ภาพที่ 4.41, 4.169 และ 4.170)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์ ผาเงา) เชียงราย (ดอยผ้าห่มปก); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง); ภาคตะวันออก: ชลบุรี (เขาเขียว); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช (กะโรม)

การกระจายพันธุ์.—แอฟริกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.—พบหลายต้นในบริเวณเดียว ขึ้นตามพื้นดินที่มีซากใบไม้และกิ่งไม้ ในที่ร่ม และชื้น ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกและผลเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.—กล้วยปลวก กล้วยมด (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 137, O. Thaithong 116, O. Thaithong 1321 (BCU)

11. ERIA

Lindl., Bot. Mag. 11: pl. 904. 1825; Holttum., Fl. Malaya: 356. 1957; Ridl. Fl. Malay. Penin. 4: 83. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 335. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 126. 1981; Seidenf., Opera Bot. 62: 26. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 164. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 269. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 863. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 445. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 299. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยหรือกล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง มีเหง้าสั้นหรือยาว มีหรือไม่มีหัวเทียม หัวเทียมประกอบด้วย 1 หรือหลายปล้อง อาจมี 1 หรือหลายใบ ใบอาจอยู่ตลอดทั้งต้นหรืออยู่บริเวณใกล้ยอด เรียงสลับ โคนใบมีหรือไม่มีกาบใบ กาบใบเกลี้ยงหรือมีขน แผ่นใบเกลี้ยง อาจบางคล้ายเยื่อหรือหนาเหนียวคล้ายแผ่นหนัง พับกลางตามแนวยาวหรือพับจีบตามยาว ปกติแผ่นใบแบน บางชนิดใบเป็นแท่งกลมยาว ใบแก่ร่วง ดอกเดี่ยวหรือดอกช่อ ช่อแยกแขนงพบน้อย ออกที่ยอดหรือทางด้านข้าง โดยออกบริเวณแฉ่งหรือหลุมเล็ก ๆ ที่ลำต้น ดอกบานไปสู่ปลายช่อ กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างไม่สมมาตร โคนเชื่อมกับเค้าเกสรเป็นคาง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือย ติดที่ปลายคางของเค้าเกสร บางชนิดเคลื่อนไหวได้ บางชนิดเคลื่อนไหวไม่ได้ เค้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม เรียงตัวเป็น 2 ชุด มีหรือไม่มีก้าน อาจมีหรือไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 7 ชนิดทุกชนิดเป็นกล้วยไม้อิงอาศัย

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. หัวเทียมกลมแป้นขนาดเล็กกว่า 1 ซม. มี 1 ปล้องและมีเยื่อทาบใบคล้ายตาข่ายคลุม ดอกช่อ สีขาวแกมเขียว..... 5. *E. muscicola*
1. มีหรือไม่มีหัวเทียม ถ้ามีหัวเทียมรูปรีหรือรูปทรงกระบอก ขนาดใหญ่กว่า 1 ซม. ประกอบด้วย ปล้องมากกว่า 1 ปล้อง
 2. หัวเทียมอยู่เป็นระยະบนเหง้าที่ทอดยาวและมักแยกแขนง ดอกสีเขี้ยวแกมเหลือง ก้านช่อ และด้านนอกของดอกมีขนสีขาวยาวหนาแน่น..... 4. *E. lasiopetala*
 2. ต้นขึ้นชิดกัน
 3. ใบ 2 ใบออกที่ยอด ช่อดอกออกที่ยอด ดอกสีขาวแกมม่วง ก้านช่อและด้านนอกของ ดอกมีขนสีขาวยาว..... 6. *E. siamensis*
 3. ใบมากกว่า 2 ใบ
 4. ช่อดอกแน่น
 5. ช่อดอกรูปไข่ ดอกสีขาว แฉกกลางกลีบปากมีสันนูนตามยาว 1 สัน..... 3. *E. globulifera*
 5. ช่อดอกรูปทรงกระบอก ดอกสีนวลแกมม่วงแดง แฉกกลางกลีบปากไม่มีสัน นูนตามยาว..... 7. *E. spicata*
 4. ช่อดอกโปร่ง
 6. ก้านดอกและรังไข่ค่อนข้างเกลี้ยง ดอกสีเขี้ยวแกมเหลือง เมื่อบานมีกลิ่น เหม็น..... 1. *E. bractescens*
 6. ก้านดอกและรังไข่มีขนหนาแน่น ดอกสีขาวมีแถบสีชมพูกลางกลีบ..... 2. *E. eriopsidobulbon*

1. *Eria bractescens* Lindl., Edwards's Bot. Reg. 27: 18. misc. 46. 1841; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 796. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 388. f. 115. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 305. f. 228. 1960; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 343. 1968; Seidenf., Opera Bot. 114: 187. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 483-484. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 299. 2001.—*Eria dillwynii* Hook., Bot. Mag. 71: t. 4163. 1845.—*Eria pulchella* Griff., Not. Pl. Asiat. 3: 297. 1851. non Lindl.—*Eria littoralis* Teijsm. & Binn., Nat. Tijds. Ned. Ind. 24: 312. 1862.—*Eria griffithii* Rchb. f., Xen. Orch. 2: 163. 1870.—*Pinalia bractescens* (Lindl.) Kuntze, Rev. Gen. 2: 679. 1891.—*Pinalia pulchella* (Griff.)

Kuntze, Rev. Gen. 2: 679. 1891.—*Dendrobium subterrestre* Gagnep., Bull. Mus. Nat. Hist. Paris. 2. sér 2. 1: 239.1930.

หัวเทียม รูปรี แบนเล็กน้อย ประกอบด้วยหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.8-2 ซม. ยาว 4-6 ซม. ผิวมีร่องตื้นตามยาว ขึ้นชิดกันเป็นกลุ่ม ราก จำนวนมาก ยาวประมาณ 25 ซม. ออกเป็นกระจุกหนาแน่นบริเวณโคนหัวเทียม ใบ ออกบริเวณใกล้ยอด จำนวน 1-3 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 5-7 ซม. โคนสอบ ปลายมน แผ่นใบค่อนข้างหนาและเหนียว ช่อดอก ออกข้างลำต้น ยาว 5-7 ซม. มี 1-2 ช่อ ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 3-7 ดอก ดอก สีเหลือง ขนาด 1.2-1.4 ซม. เมื่อบานมีกลิ่นเหม็น กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 7-9 มม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นสีขาว กลีบเลี้ยงข้าง รูปสามเหลี่ยม กว้าง 6-7 มม. ยาว 8-10 มม. โคนเฉียงเบี้ยว เชื่อมติดกับด้านข้างของคางเส้าเกสร ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นสีขาว กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 2.8-3.5 มม. ยาว 7-9 มม. ปลายมน กลีบปาก รูปไข่กลับ กว้าง 6-7 มม. ยาว 8-10 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างสีม่วงแดง รูปสามเหลี่ยมปลายมน ตั้งขึ้น กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 2-2.5 มม. แฉกกลางพับห้อยลง รูปคล้ายไต กว้าง 3.8-4 มม. ยาว 3-4 มม. ขอบเป็นคลื่น กลางกลีบปากด้านบนมีสัน 3 สันตามแนวยาว สันกลางยาวจากโคนจนเกือบถึงปลายกลีบ สองสันด้านข้างยาวจากโคน จนถึงประมาณกลางกลีบ จากนั้นจะเป็นสันสั้น ๆ ผิวไม่เรียบต่อเนื่องกันเป็นช่วง ๆ ไปจนเกือบถึงปลายกลีบ ที่โคนของสันกลางสีม่วงแดง เส้าเกสร ยาวประมาณ 3.5 มม. คางยาวประมาณ 5 มม. กลุ่มเรณู รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 2 ซม. มีขนสั้นสีขาว ใบประดับย่อย รูปไข่ กว้าง 4.8-5 มม. ยาว 7-8 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.42, 4.171 และ 4.172)

ประเทศไทย.—เกือบทุกภาค ยกเว้นภาคกลาง

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย เนปาล สิกขิม พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย อินโดจีน ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.—พบน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,000 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องขี้หมา เอื้องตึง (เหนือ); เอื้องน้มีดอกเหลือง (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 101, O. Thaithong 249, O. Thaithong 568, O. Thaithong 989, O. Thaithong 1187 (BCU)

2. *Eria eriopsidobulbon* C.S.P.Parish & Rchb.f., Trans. Linn. Soc. London. Bot. 30: 148. 1874; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 796. 1890; Seidenf., Opera Bot. 62: 113-114. f. 67. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 187. 1992.—*Pinalia eriopsidobulbon* (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Kuntze, Rev. Gen. 2: 679. 1891.—*Dendrobium gagnepainii* A.D.Hawkes & A.H.Heller., Lloydia 20. 2: 120. 1957.—*Eria floribundoides* Guillaumin, Bull. Mus. Nat. Hist. Paris. 2. sér. 28. 5: 486. 1957.

หัวเทียม รูปกลมและยาว แบนเล็กน้อย ประกอบด้วยหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 4-6 ซม. ผิวสีน้ำตาลเข้ม มีร่องตื้นตามยาว มีเยื่อกาบใบติดอยู่บริเวณข้อ ปล้องยาว 2.5-3 ซม. ขึ้นชิดกันเป็นกอ ราก จำนวนมาก ออกเป็นกระจุกหนาแน่นบริเวณโคนหัวเทียม ใบ ออกบริเวณยอด จำนวน 3-5 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 15 ซม. โคนสอบแล้วแผ่ ออกเป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างหนา ข้อดอก ออกข้างลำต้น ยาว 7-8 ซม. อาจมี 3-5 ข้อ ดอกในข้อโปร่ง จำนวน 4-6 ดอก ดอก สีขาวแกมชมพู ขนาด 8-10 มม. กลีบเลี้ยง และกลีบดอกคล้ายกัน สีขาวแกมชมพู กลางกลีบมีเส้นสีแดงพาดตามยาวจากโคนไปปลาย ด้านนอกมีขนสั้น กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 5-6 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปสามเหลี่ยม กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 7-7.5 มม. โคนเชื่อมติดกับด้านข้างของคางเส้าเกสร ปลายมน กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 4.5-5 มม. โคนสอบมน ปลายมน ขอบกลีบบริเวณ ปลายขรุขระ กลีบปาก รูปไข่กลับ กว้าง 3-4 มม. ยาว 5-6 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม ปลายมน ตั้งขึ้น กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. แฉกกลางพับห้อยลง รูปค้ำยไต่ กว้างประมาณ 3.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแฉกเว้ามนตื้น ขอบหยักฟันเลื่อยถี่ กลางกลีบปากด้านบนมีสันปลายเรียว 3 สันตามแนวยาว สันกลางยาวจากโคนจนเกือบถึงปลายกลีบ ส่วนที่อยู่บนแฉกกลางนูนสูงกว่าส่วนอื่น สองสันด้านข้างยาวจากโคน จนถึงบริเวณโคนแฉกกลาง เส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. คางยาว 3.5-4 มม. กลุ่มเรณู รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านดอก และรังไข่ ยาวประมาณ 7 มม. มีขนสั้น ใบประดับย่อย รูปไข่กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 4.5-5 มม. โคนตัด ปลายแหลม ขอบบริเวณปลายหยักฟันเลื่อย ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.43, 4.173 และ 4.174)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนเมษายน-พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 140, O. Thaithong 415, O. Thaithong 845 (BCU)

3. *Eria globulifera* Seidenf., Opera Bot. 62: 125-126. f. 77. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 192. 1992.—*Eria convallarioides* auct. non Lindl.: Gagnep., Fl. Ind. ed. 359. 1934.—*Eria spicata* auct. non (D. Don.) Hand.-Mazz.: A. D. Kerr., Nat. Hist. Bull. Siam. Soc. 23: 195. 1969.

หัวเทียม ขึ้นชิดกันเป็นกลุ่ม รูปทรงกระบอกแกมรูปรี แบนเล็กน้อย ประกอบด้วยหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 8-10 ซม. ผิวมีร่องตื้นตามยาว ราก จำนวนมาก ยาวประมาณ 15 ซม. ขนาดเล็ก ออกเป็นกระจุกหนาแน่นบริเวณโคนหัวเทียม ใบ ออกบริเวณปลายยอด จำนวน 3-6 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 3-4 ซม. ยาว 20-23 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างบาง เส้นใบ 1 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง **ช่อดอก** ออกข้างลำต้น มี 1-2 ช่อ ยาว 5-7 ซม. ดอกในช่อแน่นอยู่ชิดกันเป็นช่อรูปไข่กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 1.5-2 ซม. ดอกในช่อ 30-50 ดอก ดอก สีขาว ขนาดประมาณ 7 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 4.5-4.8 มม. ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นสีขาว กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่เฉียงเบี้ยว กว้าง 2-2.3 มม. ยาว 3-3.5 มม. โคนเชื่อมติดกับด้านข้างของคางเส้าเกสร ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นสีขาว **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 1.5-1.8 มม. ยาว 3-3.2 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก เชื่อมต่อกับคางเส้าเกสรเป็นเนื้อเดียว สีเหลือง ส่วนโคนเป็นแถบรูปขอบขนานกว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ขอบด้านข้างหนา ส่วนปลายรูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 3.2 มม. มี 3 แฉก แฉกกลางรูปครึ่งวงกลม กว้างประมาณ 1.5 มม. มีเนื้อหนา แฉกข้างรูปสามเหลี่ยมปลายมน กว้างประมาณ 0.6 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1.5 มม. **กลุ่มเรณู** เรียงตัวเป็น 2 ชุด รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูสีขาว รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 มม. มีขนสั้นสีขาว **ใบประดับย่อย** รูปคล้ายหัวใจ กว้าง 3.5-3.7 มม. ยาว 5-5.5 มม. ปลายเรียวแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.44, 4.175 และ 4.176)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์ ทองผาภูมิ); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: จันทบุรี (เขาสระบาป)

การกระจายพันธุ์.—ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบเพียงกอเดียวเกาะบนต้นไม้บริเวณริมลำธาร ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่
ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 155, O. Thaihong 709. (BCU)

4. *Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod, *Opera Bot.* 124: 22. 1995; J.B. Comber., *Orch.*
Sumatra: 448-450. 2001.—*Aerides lasiopetalum* Willd., *Sp. Pl. Editio quarta* 4: 130.
1805.—*Dendrobium pubescens* Hook., *Exot. Fl.* 2: t.124. 1824.—*Eria pubescens*
(Hook.) Lindl. ex Loudon, *Hort. Brit.:* 327. 1830; Steud., *Nomencl. Bot. (ed. 2)*1: 566.
1840; Seidenf. & Smitinand., *Orch. Thailand Part II (2)*: 310. f. 232. 1960; Seidenf.,
Opera Botanica 62: 60. f. 29-30,32. 1982; Seidenf., *Opera Bot.* 177: 164. 1992; Seidenf.
& J.J.Wood, *Orch. Pen. Mal. & Sing.:* 277. f. 119a-d. 1992.—*Dendrolirium*
albidotomentosum Blume, *Bijdr.:* 343. t. 345. 1825.—*E. albidotomentosa* (Blume) Lindl.,
Gen. Sp. Orchid. Pl.: 66. 1830; Holttum, *Rev. Fl. Malaya.* 1: 372. f. 110. 1953; Seidenf.,
Opera Bot. 62: 60. f. 33. Pl. III d 1982.

เหง้า กลมยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-7 มม. มีเยื่อกาบใบสีน้ำตาลอ่อนนุ่ม เจริญ
บนต้นไม้หรือบนหิน มักขึ้นแผ่กระจายเป็นบริเวณกว้าง หัวเทียม อยู่ห่างหรือชิดกัน ตั้งขึ้น รูปไข่
หรือรูปรี แบนเล็กน้อย มีเนื้อ ประกอบด้วยปล้อง 5-7 ปล้อง ปล้องใกล้ยอดจะแคบกว่าช่วงโคน
เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 ซม. ยาว 6-7 ซม. มีร่องตื้นตามยาว มีเยื่อกาบใบหุ้มบริเวณข้อ ใบ ออก
ใกล้ยอด จำนวน 4-6 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 6-12 ซม. โคนใบเป็นกาบหุ้ม
ซ้อนทับกัน ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยงทั้ง 2 ด้าน มีเนื้อและค่อนข้างแข็ง โค้งลง ข้อ
ดอก ออกข้างหัวเทียม ยาว 15-30 ซม. ก้านและแกนข้อมีเนื้อ มีขนยาวสีขาวยาวหนาแน่น เส้นผ่าน
ศูนย์กลาง 2.8-3 มม. ก้านข้อยาว 7-20 ซม. ดอกในข้อ 10-20 ดอก ดอก สีเหลืองแกมเขียว ขนาด
3.5-4 ซม. กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกัน สีเหลืองแกมเขียว ด้านในเกลี้ยง ด้านนอกมีขนสีขาวยาว
หนาแน่น กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 6-7 มม. ยาว 1.6-1.7 ซม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง ด้านในมี
ขีดหรือแถบสีม่วงแดงตามแนวยาว 4-5 เส้น รูปสามเหลี่ยม กว้าง 1-1.2 ซม. ยาว 1.8-2 ซม. โคน
เฉียงเบี้ยวเชื่อมติดกับด้านข้างของคางเส้าเกสร ปลายมน กลีบดอก สีเหลืองอ่อน รูปขอบขนาน
แกมรูปไข่กลับ กว้าง 3-4 มม. ยาว 12-13 มม. กลีบปาก สีน้ำตาลหรือสีม่วงแดง โคนสีขาวยาว
เหลือง รูปไข่กลับหรือรูปช้อน กว้าง 8-10 มม. ยาว 13-15 มม. ติดที่ปลายคางเส้าเกสร มี 3 แฉก
แฉกข้างรูปรี ปลายมน ตั้งขึ้น กว้าง 4.5-5 มม. ยาว 2-2.5 มม. แฉกกลางรูปเกือบกลม ขอบไม่
เรียบ ปลายแหลมหรือเป็นติ่งแหลม ผิวด้านบนใกล้ปลายกลีบมีเนื้อเยื่อรูปรี 3 ก้อน กลางกลีบ

ปากมีสันตามยาว 3 สัน **เส้าเกสร** สีเหลืองอ่อน โคนสอบ ปลายกว้าง ยาวประมาณ 5 มม. คางเส้าเกสรยาว 6-8 มม. ด้านนอกมีขนสีขาว **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ ค่อนข้างแบน กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝาคอรอบอับเรณูรูปรี สีเหลือง กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแฉ่งรูปเกือบกลม อยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร จะงอยเล็กเป็นแผ่นขอบโค้ง **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. มีขนสีขาวหนาแน่น **ใบประดับย่อย** รูปใบหอก กว้าง 5-6 มม. ยาว 1.8-2 ซม. ปลายแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.45, 4.177 และ 4.178)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย หิมาลัย เนปาล สิกขิม พม่า จีน ลาว กัมพูชา ฮองกง

นิเวศวิทยา.—พบมากขึ้นทั้งบนต้นไม้และบนหิน ในบริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนพฤศจิกายน-มกราคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องบายศรี เอื้องคำหิน(เลย); นิมานรดี (กรุงเทพฯ)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 11, A. Buakhlai 113, O. Thaithong 253, K. Sridith 27, P. Jaikrasane 141 (BCU)

5. *Eria muscicola* (Lindl.) Lindl., J. Linn. Soc. Bot. 3: 47. 1859; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 789. 1890; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 130. f. 30. 1981; Seidenf., Opera Bot. 62: 32-35. f. 13-14. Pl. Ilb. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 167. 1992.—*Dendrobium muscicola* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 75. 1830.—*Pinalia muscicola* (Lindl.) Kuntze, Rev. Gen. 2: 679. 1891.

หัวเทียม ขึ้นชิดกันเป็นกลุ่ม รูปกลมแป้น ค่อนข้างแบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 7-10 มม. มีเยื่อทาบใบคล้ายตาข่ายคลุม ราก สีขาวขนาดเล็ก ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม **ใบ** ออกบริเวณปลายยอด จำนวน 3-5 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 5-7 มม. ยาว 1.8-2.2 ซม. โคนสอบเป็นกาบหุ้มซ้อนทับกัน ปลายแหลม แผ่นใบบาง **ช่อดอก** ออกบริเวณปลายยอดของหัวที่เจริญเต็มที่แล้ว ยาว 4-6 ซม. ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 5-6 ดอก ก้านช่อดอกยาว 2-2.5 ซม. **ดอก** สีขาวแกมเขียว ขนาด 7-9 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปใบหอก กว้าง 1.-1.4 มม. ยาว 5-6 มม. ปลายเรียวแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปใบหอกเฉียงเบี้ยว กว้าง 1.7-1.9 มม. ยาว 5-6 มม. โคนเชื่อมติดกับด้านข้างของคางเส้าเกสร ปลายแหลม โค้งลง กลีบดอก รูปใบหอก กว้าง 0.7-0.8 มม. ยาว 4.5-5 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบหยักเป็นคลื่น กลีบปาก สีเขียว รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. โคนกลีบปากติดกับปลายคางเส้าเกสร ปลายแหลมม้วนลง ขอบด้านข้างโค้งลง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 0.5 มม. คางยาวประมาณ 1.5 มม. **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ กว้าง

ประมาณ 0.1 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. ฝาดรอบกลุ่มเรณูรูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.4 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 0.5 มม. ใบประดับย่อย สีเขียว รูปหัวใจ กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 2.3-2.5 มม. ด้านนอกมีสันเตี้ย ๆ ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.46, 4.179 และ 4.180)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยขุนห้วยพอง) แม่ฮ่องสอน (เขาหลวง ขุนยวม) เชียงราย (น้ำตกขุนกรณ์); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ประจวบคีรีขันธ์ (เขาหลวง น้ำตกห้วยยาง); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** ประจวบคีรีขันธ์ (เขาหลวง น้ำตกห้วยยาง); **ภาคตะวันออก:** ตราด (เขากวบ); **ภาคใต้:** พัทลุง (เขาสอยดาว)

การกระจายพันธุ์.—ศรีลังกา เนปาล ลิกซิม จีน พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยขึ้นเป็นกลุ่มบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงน้อย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 77, A. Buakhlai 145, O. Thaithong 1390 (BCU)

6. *Eria siamensis* Schltr., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. 2: 133. 1906; Seidenf., Opera Bot. 62: 80, 82. f. 42. Pl. Va. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 182. 1992.—*Eria stricta* auct. non Lindl.: Hook. f., Fl. Brit. India 5: 791. 1890.

หัวเทียม ขึ้นชิดกันเป็นกลุ่ม ทรงกระบอก ปลายมน เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8-1 ซม. ยาว 8-10 ซม. ผิวเกลี้ยงหรือมันเล็กน้อย โคนหัวเทียมมีกาบบางสีน้ำตาล ราก จำนวนมาก ออกเป็นกระจุกหนาแน่นบริเวณโคนหัวเทียม ใบ ออกบริเวณปลายยอด จำนวน 2 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2.3-2.5 ซม. ยาว 10-11 ซม. โคนสอบเป็นก้านสั้น ๆ ปลายแหลม ผิวใบมัน แผ่นใบค่อนข้างบางแต่เหนียว ช่อดอก ออกที่ยอด ยาว 7-10 ซม. ดอกในช่อเรียงสลับค่อนข้างแน่นหันหน้าออกมาทางด้านเดียว จำนวน 20-30 ดอก สีขาวแกมชมพู มีขนสั้นละเอียดสีขาวหนาแน่นตลอดก้านและแกนช่อ ดอก ขนาด 3-4 มม. บานเกือบพร้อมกันทั้งช่อ กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกันโค้งเป็นแอ่งตื้น ด้านในเกลี้ยง สีขาว ด้านนอกมีขนนุ่มสีขาว กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 2.5-2.7 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่ กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 2.5-2.7 มม. โคนเฉียงเบี้ยว ปลายแหลม กลีบดอก รูปรี กว้าง 1-1.2 มม. ยาว 2-2.3 มม. ปลายมน กลีบปาก สีม่วงแดง มีเนื้อหนา รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. โคนกลีบปากเป็นแอ่ง มี 3 แฉก แฉกข้างเว้าตื้นปลายมน แฉกกลางปลายเป็นติ่งแหลมห้อยลง เส้าเกสร อ้วน สีม่วงแดง ยาวประมาณ 1.3 มม. คางยาวประมาณ 0.7 มม. กลุ่มเรณู รูปไข่กลับค่อนข้างแบน กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 3.5 มม. มีขนนุ่มสีขาว ใบ

ประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 4.5-5 มม. ด้านนอกมีขนนุ่มสีขาว ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.47, 4.181 และ 4.182)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์ ปางตอน) แม่ฮ่องสอน (เขาคอมา ปาย) พิชณุโลก (ภูเมี่ยง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูหลวง ภูกระดึง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (เขาสอยดาว เขาสะพาน เขาสอยดาวน้อย)

การกระจายพันธุ์.—เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.—ตะขาบขาว (นครราชสีมา); **เอื้องแปร่งสีพันพระอินทร์** (เชียงใหม่)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 2, A. Buakhlai 116, O. Thaithong 374, O. Thaithong 572 (BCU)

7. *Eria spicata* (D.Don.) Hand.-Mazz., Symb. Sin 7: 1352-1353. 1936; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 306. f. 229. 1960; Seidenf., Opera Bot. 62: 126. f. 78. 1982.—*Octomeria spicata* D.Don., Prodr. Fl. Nepal: 31. 1825.

หัวเทียม ขึ้นชิดกันเป็นกลุ่ม รูปทรงกระบอกแกมรูปรี แบนเล็กน้อย ประกอบด้วยหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. ยาว 6-8 ซม. ผิวมีร่องตื้นตามยาว ขึ้นชิดกันเป็นกลุ่ม รากจำนวนมาก ยาวประมาณ 15 ซม. ขนาดเล็ก ออกเป็นกระจุกหนาแน่นบริเวณโคนหัวเทียม ใบออกบริเวณปลายยอด จำนวน 3-6 ใบ รูปรี กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 15-20 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างบาง **ช่อดอก** ออกบริเวณซอกใบ ช่อดอก ยาว 5-7 ซม. มี 1-2 ช่อ ดอกในช่อแน่นอยู่ชิดกันเป็นช่อรูปทรงกระบอก กว้าง 1.5-2.5 ซม. ยาว 3-5 ซม. ดอกในช่อ 18-25 ดอก ดอก สีนวลแกมม่วงแดง ขนาดประมาณ 7 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 6-7 มม. โคนมน ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นสีขาว **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่เฉียงเบี้ยว กว้าง 5-5.5 มม. ยาว 6.5-7 มม. โคนเชื่อมติดกันและติดกับด้านข้างของเส้าเกสร ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นสีขาว **กลีบดอก** รูปไข่กลับ กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 7-7.5 มม. โคนสอบ ปลายมน **กลีบปาก** เชื่อมต่อกับคางเส้าเกสรเป็นเนื้อเดียว ส่วนโคนเป็นแถบรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ขอบด้านข้างหนา ส่วนปลายรูปคล้ายพัด กว้างประมาณ 4.5 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. มี 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยมสี่เหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. มีเนื้อหนา กลางแฉกมีสันนูนตามแนวยาว 1 สัน แฉกข้างรูปสามเหลี่ยมปลายมน สีม่วงแดง กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ

1.5 มม. เส้นเกสร ยาวประมาณ 1.5 มม. กลุ่มเรณู รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูสีแดง รูปรี กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 3.5 มม. มีขนสั้นสีขาว ใบประดับย่อย รูปหัวใจ กว้าง 3.5-3.7 มม. ยาว 5-5.5 มม. ปลายเรียวแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.48, 4.183 และ 4.184)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ แม่แจ่ม ดอยอินทนนท์) แม่ฮ่องสอน (ป่าขุนยวม) พิชณุโลก (ภูเมี่ยง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย; **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—อินเดียนี ฮิมาลาย เนปาล ลิกขิม พม่า ยูนาน

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้ ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 73, O. Thaithong 1230. (BCU)

12. GASTRODIA

R.Br., Prodr.: 330. 1810; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 122. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 109. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 263. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 333. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 75. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 139. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 890. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 114. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 323. 2001.

กล้วยไม้สังเคราะห์แสงเองไม่ได้ เจริญเติบโตตามพื้นดินเฉพาะฤดูฝน ไม่มีใบ มีเหง้าใต้ดิน รูปทรงกระบอก ประกอบไปด้วยปล้องสั้น ๆ จำนวนมาก โคนเหง้ามีหัวใต้ดินรูปรี ช่อดอกออกจากเหง้า ชูตั้งขึ้นมาต่อจากต้นเหนือดิน ดอกในช่อ 1 ถึงหลายดอก ดอกขนาดเล็กถึงขนาดกลาง บานไปสู่ปลายช่อ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด บางชนิดกลีบเลี้ยงข้างเชื่อมกันเฉพาะบริเวณโคน ปลายหยักเล็ก แฉกกลีบดอกขนาดเล็กกว่าแฉกกลีบเลี้ยง กลีบปากติดที่โคนเส้นเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ ขอบกลีบเรียบหรือแยก 3 แฉก แนวกลางกลีบปากมีสัน 2-3 สัน บางครั้งมีปุ่มเนื้อเยื่อที่ฐาน เส้นเกสรด้านข้างมีปีกแคบ ๆ ยาวไปถึงส่วนปลาย มักจะมีคางชัดเจน ยอดเกสรเพศเมียอยู่ที่ฐานของเส้นเกสร กลุ่มเรณู 2 กลุ่มประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูหรือก้านหรือแป้นเหนียว

Gastrodia exilis Hook.f., Fl. Brit. India 6: 123. 1890; Seidenf., Bot. Tidsskr. 65 (1-2): 106. f. 4. 1969; Seidenf., Opera Bot. 124: 15. 1995.—*Gastrodia siamensis* Rolfe ex Downie, Kew Bull.: 416. 1925; Seidenf., Bot. Tidsskr. 65 (1-2): 106-108. f. 4. 1969;

เหง้า ใต้ดินยาว 4-5 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 มม. หัวใต้ดินรูปรี ผิวไม่เรียบ ราก มีเนื้อสีขาว ยาวประมาณ 2 ซม. ออกบริเวณเหง้า ช่อดอก ผอม ตั้งตรง สีน้ำตาลเข้มเกือบดำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 มม. ยาว 15-20 ซม. ดอกออกบริเวณปลายช่อ จำนวน 5-7 ดอก เรียงเวียน บานครั้งละ 1 ดอก ดอก สีชมพูอ่อน รูปทรงกระบอก กว้างประมาณ 7 มม. ยาวประมาณ 10 มม. กลีบเลี้ยง โคนเชื่อมติดกันเป็นหลอด เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-7 มม. ยาว 9-10 มม. มี 5 แฉก ขอบแฉกกลีบเลี้ยงทั้ง 3 หยักเป็นฝอย แฉกกลีบดอก รูปครึ่งวงกลม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ปลายมน ขอบหยักเป็นฝอย ติดทางด้านในหลอด กลีบปาก รูปไข่ กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 3.5-4 มม. ขอบหยักตื้นไม่เป็นระเบียบ โคนกลีบปากมีปุ่มเนื้อเยื่อรูปกลมผิวขรุขระ 2 ปุ่ม กลางกลีบปากด้านบนมีสันนูนรูปรีตามแนวยาว 2 สัน เส้าเกสร กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปีกด้านข้างยาวประมาณ 2 มม. กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 2.5 มม. ใบประดับย่อย เป็นเกล็ดรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ฝักไม่พบ (ภาพที่ 4.49, 4.185 และ 4.186)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (เขาเขียว); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช (เขาหลวง)

การกระจายพันธุ์.—เอเชีย

นิเวศวิทยา.—พบน้อยบนดินที่มีใบไม้ทับถม ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องกลีบติด (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 153 (BCU); C.F. van Beusekom et al. 4560 (BKF)

13. GLOSSOCHILOPSIS

Szlach., Fragm. Flor. Geobot. Supp. 3: 122.1995.

กล้วยไม้ดินเจริญทางด้านข้าง พบเจริญบนหินบ้าง มีหรือไม่มีหัวเทียม มีระยะการเจริญเติบโตสร้างใบและดอกในฤดูฝน เหง้าสั้น ต้นขึ้นตรง ผอมแต่มีเนื้อ มีกาบใบหุ้มซ้อนตลอดต้น มักขึ้นใกล้กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แผ่นใบบางรูปไข่หรือรูปรี พบจับตามแนวยาว จำนวน 1 ถึงหลายใบ

โคนใบเรียวยอดเป็นกาบหุ้มลำต้น ขอบใบเป็นคลื่น มักมีสีม่วงบริเวณขอบ ช่อดอกแบบช่อกระจจะตั้งตรง ออกที่ยอดของหัวใหม่ด้านข้างหัวเดิม ประกอบด้วยดอกเล็ก ๆ จำนวนมาก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอิสระ มักกระดกโค้งพับลงเมื่อดอกบาน กลีบปากอยู่ทางด้านบน ขอบเรียบ ติดที่โคนเส้าเกสร เส้าเกสรสั้น ด้านข้างมีรยางค์ยื่นออกมาลักษณะคล้ายแขน ปลายรยางค์แยก 2 แฉก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ไม่มีก้าน

Glossochilopsis chamaeorchis (Schltr.) Szlach., *Fragm. Flor. Geobot. Supp.* 3: 123. 1995; Seidenf., *Contr. to Orch. Fl. Thailand XIII*: 19. 1997.—*Malaxis chamaeorchis* (Schltr.) Seidenf., *Bot. Tidsskr.* 65: 316. 1970.

ต้นขึ้นบนดินและบนหิน หัวเทียม รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 ซม. ยาว 1 ซม. มีกาบใบหุ้มซ้อนตลอดต้น ราก จำนวนไม่มาก สีขาว ยาว 3-5 ซม. ค่อนข้างมีเนื้อ ออกบริเวณโคนของหัวเทียม ใบ จำนวน 3-4 ใบ รูปรีแกมรูปหอก กว้าง 1.7-2 ซม. ยาว 5-7 ซม. ปลายแหลม แผ่นใบบาง สีเขียวแกมม่วง พับจีบตามยาว เส้นใบ 5 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ออกที่ยอดของหัวใหม่ด้านข้างหัวเดิม ทั้งช่อยาวประมาณ 10 ซม. ดอกในช่อค่อนข้างโปร่ง จำนวน 10-20 ดอก ดอกสีม่วงแดงคล้ำไปจนถึงเกือบดำ ขนาดประมาณ 5 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.3 มม. ยาว 3.3-3.5 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 3-3.2 มม. ปลายมน กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้าง 0.5-0.7 มม. ยาว 2.7-3.3 มม. ปลายแหลม กลีบปาก รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1.4 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. โค้งลงเล็กน้อย ขอบใบเส้าเกสร ปลายกลีบมน เส้าเกสร ยาว 1-1.5 มม. กลุ่มเรณู เรียงเป็น 2 ชุด รูปไข่ กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 4 มม. ใบประดับ รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.50, 4.187 และ 4.188)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.—พบน้อยบนดินที่แห้งและในรอยแตกของหิน ในพื้นที่เปิดโล่ง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกและผลเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 61, S. Chantanaorrapint s.n. (BCU)

14. IONE

Lindl., Fol. Orchid. Ione 2 (Ione) 1. 1853.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้างบางครั้งพบขึ้นบนหิน มีเหง้าชัดเจน หัวเทียมเจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง เรียงตัวห่าง ๆ บนเหง้า แต่ละหัวมี 1 ใบ ออกที่ยอด โคนใบไม่แผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจจะออกบริเวณโคนหัวเทียม ดอกในช่อน้อย ขนาดเล็กถึงขนาดค่อนข้างใหญ่ ดอกบานกลีบกางออกไม่มาก กลีบดอกมักจะต่างจากกลีบเลี้ยงมาก กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ อาจอยู่ทางด้านล่างหรือไม่ได้ เสาเกตรมีคางสั้นหรือไม่มีคาง กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นมี 4 กลุ่มเรียงตัวเป็น 2 คู่แต่ละคู่มีก้าน อาจมีหรือไม่มีแป้นเหนียว ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู

Ione cumberlegei Seidenf., Bot. Tidsskr. 64: 217. 1969.—*Sunipia cumberlegei* (Seidenf.) P.F.Hunt, Kew Bull. 26: 184. 1971.

เหง้า เป็นเส้นแข็ง หนาเหนียว เส้นผ่านศูนย์กลาง 8-10 มม. หัวเทียม สีเขียวใส รูปไข่เกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. สูง 1.5-2 ซม. ผิวเรียบมัน เรียงตัวบนเหง้าห่างกัน 1-2 ซม. ราก สีขาว ยาวประมาณ 5 ซม. ออกเป็นกระจุกที่เหง้าบริเวณที่มีหัวเทียม ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 1-1.3 ซม. ยาว 5-6 ซม. โคนสอบเรียวเป็นก้านยาว 4-5 มม. ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน แผ่นใบค่อนข้างบางแต่เหนียว ช่อดอก ออกบริเวณโคนของหัวเทียม ก้านช่อยาว 10-12 ซม. ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 5-7 ดอก ออกบริเวณกลางค่อนข้างไปทางปลายช่อ ดอก สีเหลืองอ่อนแกมน้ำตาลแดง ขนาด 1.3-1.5 ซม. กลีบเลี้ยงบน รูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 13-15 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 15-16 มม. ปลายแหลม ปลายกลีบเชื่อมติดกัน กลีบดอก รูปสามเหลี่ยม กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 4.3-4.7 มม. ปลายแหลม ขอบจักฟันเลื่อยดี กลีบปาก รูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 12-13 มม. ปลายมน ขอบเป็นคลื่น ปลายกลีบเมื่อบานมีสีเขียว ต่อมากลายเป็นสีเหลือง แนวกลางกลีบปากบริเวณโคนมีสันนูน สองข้างของสันมีแฉ่งเล็ก ๆ จำนวน 5-7 คู่ เสาเกสร ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 3 มม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. เรียงเป็น 2 คู่ แต่ละคู่มีก้านกลุ่มเรณูแยกจากกัน รูปแถบยาวประมาณ 0.5 มม. แป้นเหนียวรูปกลม ก้านดอกและรังไข่ ยาว 2-2.5 ซม. ใบประดับย่อย รูปใบหอก กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 8-10 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.51 และ 4.189)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—พบเฉพาะในประเทศไทย

นิเวศวิทยา.—พบจำนวนไม่มากเกาะตามเปลือกต้นไม้ ในพื้นที่เปิดโล่ง ที่ความสูงจาก

ระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 6, A. Buakhlai 118 (BCU)

15. LECANORCHIS

Blume, Mus. Bot. 2: 188. 1856; Holttum., Fl. Malaya: 100. 1957; Ridl. Fl. Malay. Penin. 4: 206. 1967; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 132. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 932. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 133. 2001; Beaman Orch. Sarawak: 332. 2001.

กล้วยไม้สังเคราะห์แสงเองไม่ได้ เจริญทางด้านข้าง ไม่มีใบ มีเหง้าสั้นรูปทรงกระบอกอยู่ใต้ดิน ต้นเหนือดินเดี่ยวหรือแตกกิ่ง สีดำหรือม่วงแกมน้ำตาล ช่อดังตรงแยกแขนงหรือไม่แยกแขนง ดอกออกบริเวณปลายช่อ ขนาดกลางสีชมพู ม่วงซีดหรือเหลือง ดอกในช่อน้อยถึงมาก บานไปสู่ปลายช่อ ดอกบานกลีบกางออกไม่มาก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือย เคลื่อนไหวไม่ได้ มีขนบริเวณปลายกลีบปาก เส้นเกสรผอมยาว ไม่มีคาง บริเวณแนวรอยต่อระหว่างรังไข่กับวงกลีบเลี้ยงมีเนื้อเยื่อเป็นวงรูปร่างคล้ายปีกเล็ก กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ประกอบด้วยกลุ่มเรณูย่อย ไม่มีเยื่อหรือก้านกลุ่มเรณูและไม่มีแป้นเหนียว

Lecanorchis malaccensis Ridl., Trans. Linn. Soc. London. Bot. 3: 371. t. 65. 1893; Holttum., Fl. Malaya: 101. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 206. 1967; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 134. f. 55. f-g. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 133-134. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 332. 2001.

เหง้า เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาว 3-5 ซม. ราก สีขาวซีด ยาวได้ถึง 20 ซม. มีเนื้อหนา ออกบริเวณโคนเหง้า ต้นเหนือดินขึ้นตรง ผอมและเปราะ สีน้ำตาลเข้มเกือบดำ สูง 20-35 ซม. ช่อดอก อยู่ทางด้านบน ยาว 3-8 ซม. ดอกในช่อ จำนวน 3-6 ดอก ดอก สีชมพูแกมเหลืองซีด ขนาด 1-1.5 ซม. เมื่อบานมีกลิ่นเหม็น กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง ลักษณะคล้ายกัน ด้านนอกสีน้ำตาล ด้านในสีชมพูแกมเหลืองซีด รูปไข่กลับ กว้าง 3-3.2 มม. ยาว 1.1-1.3 ซม. โคนสอบ ปลายมน กลีบดอก สีชมพูแกมเหลืองซีด รูปไข่กลับ กว้าง 3-3.4 มม. ยาว 13-15 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก รูปไข่กลับ กว้าง 6-7 มม. ยาว 12-13 มม. โคนติดทาบกับด้านข้างของเส้นเกสร มี 3 แฉก แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม ปลายมน กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. แฉกกลางรูปรี กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายมน ด้านบนมีขนยาวสีขาวหนาแน่น เส้นเกสร ยาว 6-8 มม. กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม.

ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 10 มม. ใบประดับย่อย เป็นเกล็ดรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. ฝัก รูปทรงกระบอกผอม ยาว 2-3 ซม. (ภาพที่ 4.52, 4.190 และ 4.191)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคใต้: พังงา (กระสม) ตรัง (เขาช่อง) สุราษฎร์ธานี (เกาะพระงาม)

การกระจายพันธุ์.—เกาะสุมาตรา มาเลเซีย สิงคโปร์ บอร์เนียว ญี่ปุ่น

นิเวศวิทยา.—พบเพียง 2 กอ ขึ้นตามพื้นดินที่มีซากใบไม้ในที่ร่มชื้น ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกและผลเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 49 (BCU); C. Boden-Kloss 19006 (SING); Herb. Hort. Bot. 040748, P. S. Chai 33918 (SINU)

16. LIPARIS

Rich., De Orchid. Eur.: 21, 30, 38. 1817; Holttum., Fl. Malaya: 199. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 19. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 302. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 52. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 128. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 226. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 936. 2000.; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 136. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 333. 2001.

กล้วยไม้ดินหรืออิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง มีเหง้าสั้นหรือยาว มีหรือไม่มีหัวเทียม หัวเทียมรูปไข่หรือทรงกระบอก เจริญมาจาก 1 ปล้องหรือหลายปล้อง ใบออกที่ยอด จำนวน 1 หรือ 2-3 ใบ โคนใบแผ่หรือไม่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง พับกลางตามยาวหรือพับจีบตามยาว ใบแก่ร่วงหรือไม่ร่วง ช่อดอกอาจออกจากยอดพิเศษที่ไม่เจริญให้ใบและหัวต่อไปหรือออกที่ยอดของต้นที่เจริญเต็มที่แล้วหรือออกที่ยอดใหม่ที่จะเจริญไปเป็นหัวเทียมพร้อมกับดอก ช่อแบบช่อกระจะตั้งตรงหรือโค้งลง จำนวนดอกในช่อน้อยถึงมาก เรียงตัวแน่นหรือโปร่ง ดอกขนาดเล็กถึงขนาดปานกลาง สีเขียว เหลืองแกมเขียว ล้มหรือสีม่วง บานครั้งละ 1 ดอกหรือหลายดอก พวกที่ดอกบานครั้งละ 1 ดอกมีใบประดับย่อยที่มีลักษณะแบนทางด้านข้างเรียงตัวต่อกันเป็น 2 แถว กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือย ปลายกลีบมักหักพับลง เส้าเกสร ไม่มีคาง มักมีแผ่นเยื่อแผ่ออกทางด้านข้าง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อหรือก้านกลุ่มเรณูและไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 5 ชนิด 1 เป็นกล้วยไม้ดิน อีก 4 ชนิดเป็นกล้วยไม้อิงอาศัย

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. กกล้วยไม้ดิน ใบพับจีบตามแนวยาว ดอกสีม่วงแดง 4 *L. nervosa*
1. กกล้วยไม้อิงอาศัย
 2. แต่ละต้นมีใบ 1 ใบ
 3. ต้นสูง 18-20 ซม. ช่อดอกยาว 15-18 ซม. ดอกสีเขียวแกมส้ม ขนาด 1.4-1.7 ซม.
..... 2. *L. bootanensis*
 3. ต้นสูง 10-12 ซม. ช่อดอกยาว 8-10 ซม. ดอกสีขาว ขนาด 3-4 มม.
..... 3. *L. caespitosa*
 2. แต่ละต้นมีใบมากกว่า 1 ใบ
 4. ต้นสูง 6-7 ซม. ดอกสีเขียวแกมส้ม ทอยอบานครั้งละดอกเป็นเวลานาน ขอบกลีบปาก
เรียบ 1. *L. aurita*
 4. ต้นสูง 18-20 ซม. ดอกสีแดงส้ม บานพร้อมกันทั้งช่อ ขอบกลีบปากมีขนละเอียด.....
..... 5. *L. parviflora*

1. *Liparis aurita* Ridl., Forbes Nat. Wand. East. Archip.: 518. 1885; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 31(1): 86-88. f. 59. 1976.

กล้วยไม้อิงอาศัย ความสูงรวมทั้งใบ 6-7 ซม. หัวเทียม รูปไข่ เจริญมาจาก 1 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ราก จำนวนไม่มาก สีขาว ขนาดเล็ก ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ จำนวน 2 ใบ รูปไข่ กว้าง 7-10 มม. ยาว 2.5-4.5 มม. โคนใบสอบเรียว ปลายแหลม แผ่นใบบางสีเขียวอ่อน ช่อดอก ออกที่ยอดของหัวที่เจริญเต็มที่แล้ว ทั้งช่อยาว 8-12 มม. ดอกในช่อ 13-15 ดอก ช่อดอกยาว 4-5 ซม. ดอก สีเขียวแกมส้ม ขนาด 5-5.5 มม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเขียวแกมส้ม ค่อนข้างบางใส ปลายมน แนวกลางกลีบทางด้านนอกมีสันตั้ง ๆ กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 3-3.5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง รูปรี กว้าง 0.8-1 มม. ยาว 3-3.5 มม. กลีบดอก รูปแถบ กว้าง 0.3-0.5 มม. ยาว 3.5-4 มม. ปลายหักตั้งเป็น 2 แฉกปลายมน กลีบปาก รูปขอบขนาน กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 2.5-2.8 มม. โคนเป็นแฉง ปลายหักลงเล็กน้อย และมีติ่งแหลมรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก เส้นเกสร อ้วน ตั้งตรง กว้างประมาณ มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ด้านข้างมีแผ่นเยื่อรูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาเป็นปีกยาวลงมาจนถึงกลางเส้นเกสร กลุ่มเรณู รูปรี เรียงเป็น 2 คู่ แต่ละคู่กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 5 มม. ใบ

ประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. ขอบพับเข้าหากัน มีสันด้านนอก ผัก ไม้พบ (ภาพที่ 4.53, 4.192 และ 4.193)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (สระแก้วราช ปักธงชัย เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (เขาหลวง); ภาคใต้: ชุมพร พังงา

การกระจายพันธุ์.—ติมอร์

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงน้อย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 91, O. Thaithong 749, O. Thaithong 881 (BCU)

2. *Liparis bootanensis* Griff., Not. Pl. Asiat. 3. 278. 1851.; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 700. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 205. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part I: 175. f. 142. 1959a; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 31(1): 50-51, 53. f. 28. 1976.; Seidenf., Opera Bot. 114: 138. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 233. f. 98f-h. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 938. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัย ความสูงรวมทั้งใบ 18-20 ซม. หัวเทียม สีเขียวเข้ม รูปไข่ เจริญมาจาก 1 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.3-1.5 ซม. ยาวประมาณ 1.8 ซม. ผิวเรียบค่อนข้างมัน ขึ้นชิดกันเป็นกอเล็ก ๆ ราก สีขาว ขนาดเล็ก ค่อนข้างมีเนื้อ ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ สีเขียว จำนวน 1 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 16-18 มม. ยาว 18-20 มม. โคนใบสอบเรียว ปลายแหลม แผ่นใบมีเนื้อค่อนข้างบาง ช่อดอก ออกที่ยอดของหัวใหม่ ยาว 15-18 ซม. แกนช่อโค้งลง ก้านช่อยาว 7-8 ซม. ดอกในช่อ 10-15 ดอก ดอก สีส้ม ขนาด 1.4-1.7 ซม. กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกัน สีส้ม มีเนื้อ ค่อนข้างบาง โคนเป็นแฉ่ง ปลายมน ขอบมักจะม้วนลง ด้านนอกมีสันเตี้ย ๆ กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 8.5-10 มม. กลีบเลี้ยงข้าง รูปรีแกมรูปใบหอก กว้าง 2.4-2.6 มม. ยาว 8-10 มม. ปลายมน กลีบดอก สีส้ม รูปแถบ กว้าง 0.7-0.8 มม. ยาว 7-9 มม. โคนมน บางใส กลีบปาก รูปไข่กลีบแกมขอบขนาน กว้าง 4.8-5 มม. ยาว 7-8 มม. เชื่อมติดกับโคนเส้าเกสร ขอบกลีบหยักมน บริเวณโคนกลีบทางด้านบนมีปุ่มเนื้อเยื่อค่อนข้างกลม 2 ปุ่ม เส้าเกสร โค้งเล็กน้อย ยาวประมาณ 4 มม. ช่วงปลายทั้งสองข้างมีแผ่นเยื่อรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1.5 มม. ยื่นออกมาเป็นปีก กลุ่มเรณู เรียงเป็น 2 คู่ รูปรี กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝารอบกลุ่มเรณูรูปคล้ายสี่เหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านดอกและรังไข่

ยาว 7-8 มม. ใบประดับย่อย รูปใบหอก ยาวประมาณ 3 มม. โคนตัด ปลายแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.54, 4.194 และ 4.195)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์ ดอยขุนห้วยพอง); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** ประจวบคีรีขันธ์ (เขาหลวง น้ำตกห้วยยาง); **ภาคใต้:** นครศรีธรรมราช (เขาหลวง)

การกระจายพันธุ์.—เนปาล ภูฏาน ลิกซิม พม่า อินโดนีเซีย เวียดนาม บอร์เนียว ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน ญี่ปุ่น

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้ที่ระดับต่ำบริเวณที่มีแสงน้อย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,100-1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องปากคู้ (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 58, O. Thaithong 1212, S. Chantanaorrapint and P. Ratchatra s.n. (BCU)

3. *Liparis caespitosa* (Lam.) Lindl., Edwards's Bot. Reg. 11: sub pl. 882. 1825; Holttum., Fl. Malaya: 205. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part I: 181. f. 147. 1959a; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 305. 1968; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 31(1): 61-63. f. 38. 1976; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 66. f. 30. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 139. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing: 235. f. 99c-e. 1992; Cootes. Orch. Philipines: 135. 2001; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 165. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 334. 2001.—*Epidendrum caespitosum* Lam., Encycl. 1: 187. 1783.—*Malaxis caespitosa* (Lam.) Thouars Hist. Orchid.: pl. 90. 1822.—*Liparis comosa* Ridl., J. Linn. Soc. 32: 229. 1896.

กล้วยไม้อิงอาศัย ความสูงรวมทั้งใบ 10-12 ซม. ขึ้นชิดกันเป็นกอ หัวเทียม รูปไข่ เจริญมาจาก 1 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-8 มม. ยาว 1-2 ซม. ราก สีขาว จำนวนมาก ขนาดเล็ก ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ สีเขียวอ่อน จำนวน 1 ใบ รูปรี กว้าง 8-10 มม. ยาว 5-10 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม แผ่นใบบาง ช่อดอก ออกที่ยอดที่จะเจริญไปเป็นหัวใหม่ ตั้งตรง ทั้งช่อยาว 8-10 ซม. ดอกในช่อ 25-30 ดอก ค่อนข้างแน่น บานพร้อมกันทั้งช่อ ดอก สีขาวแกมเขียว ขนาด 3-4 มม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาว ค่อนข้างบาง เมื่อดอกบานกลีบโค้งลง กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 0.6-0.8 มม. ยาว 1.6-1.8 มม. ปลายมน แนวกลางกลีบทางด้านนอกมีสันต่ำ กลีบเลี้ยงข้าง รูปรี กว้าง 0.8-1 มม. ยาว 1.5-1.7 มม. โคนเป็นแฉ่ง ปลายมน แนวกลางกลีบทางด้านนอกมีสันต่ำ

กลีบดอก รูปแถบ กว้าง 0.2-0.3 มม. ยาว 1.6-1.8 มม. ปลายมน **กลีบปาก** รูปขอบขนานหรือค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. โคนเป็นแฉ่ง ปลายเว้าตื้นหรือมีติ่งแหลมหรือมน **เส้าเกสร** กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 1.4 มม. **กลุ่มเรณู** เรียงตัวเป็น 2 คู่ **รูปรัง** กว้างประมาณ 0.1 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณู **รูปรัง** กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 3 มม. **ใบประดับย่อย** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 4 มม. โคนมน ปลายแหลม **ฝัก** ไม่พบ (ภาพที่ 4.55, 4.196 และ 4.197)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—แอฟริกา มาดากัสการ์ ศรีลังกา นิมาลย์ อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000-1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องข้าวนก (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 59, O. Thaithong 679, O. Thaithong 743, O. Thaithong 871, S. Chantanaorrapint and P. Ratchatra s.n., S. Chantanaorrapint s.n. (BCU); H. Keng et al. 91 (SINU)

4. *Liparis nervosa* (Thunb. ex J.A.Murray) Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 26. 1830; Seidenf. Dansk., Bot. Ark. 31(1): 30. f. 16. 1976; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 55. f. 25. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 132. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 947. 2000.—*Ophrys nervosa* Thunb. ex Murray, Syst. Veg. ed. 14: 814. 1784.

กล้วยไม้ดิน ความสูงรวมทั้งใบ 15-20 ซม. **หัวเทียม** มีโคนกาบใบหุ้ม เส้นผ่านศูนย์กลางที่โคนต้น 1.3-1.5 ซม. **ราก** สีขาว ยาว 3-5 ซม. ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม **ใบ** สีเขียวแกมม่วง จำนวน 3-4 ใบ **รูปรัง** รูปขอบขนาน กว้าง 3-4 ซม. ยาว 10-15 ซม. โคนสอบเรียวแล้วแผ่เป็นกาบหุ้มซ้อนกัน ปลายเรียวแหลม แผ่นใบค่อนข้างบาง พับจีบตามแนวยาว เส้นใบ 5-7 เส้น **ช่อดอก** ออกที่ยอด ยาว 20-25 ซม. **ก้านช่อ** สีเขียว ยาว 10-15 ซม. เป็นสัน 2 สันชัดเจน มี เนื้อ ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 10-15 ดอก ออกบริเวณกลางช่อขึ้นไป **ดอก** สีม่วงแดง ขนาด 7-8 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-1.8 มม. ยาว 5-6 มม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 4-4.5 มม. โคนเฉียงเบี้ยว ปลายมน แนวกลางกลีบทางด้านนอกมีสันต่ำ **กลีบดอก** รูปไข่กลับ กว้าง 0.6-0.8 มม. ยาว 5-6 มม. โคนสอบ ปลายมน ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีม่วงแดง เมื่อดอกบานกลีบโค้งลง **กลีบปาก** สีม่วงแดง รูปไข่กลับ กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 4-5 มม. โคนเป็นแฉ่ง ปลาย

มนและมีติ่งแหลม กลางกลีบปากใกล้กับเส้าเกสร มีปุ่มเนื้อเยื่อรูปคล้ายเขา 2 ปุ่ม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. ปลายงอลงในแนวตั้งฉากกับส่วนโคน **กลุ่มเรณู** เรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปรี กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.7 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 6-7 มม. **ใบประดับย่อย** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2.8 มม. โคนมน ปลายแหลม **ฝัก** รูปรี กลางฝักป่องออก มีสัน 6 สันตามแนว ยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. ยาว 8-10 มม. (ภาพที่ 4.56, 4.198 และ 4.199)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** นครสวรรค์; **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ตราด (เขากวบ)

การกระจายพันธุ์.—มีเขตการกระจายพันธุ์กว้าง

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากขึ้นบนพื้นดินในบริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกและผลเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 84, O. Thaithong 478, O. Thaithong 1916 (BCU)

5. *Liparis parviflora* (Blume) Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 31. 1830; Holttum., Fl. Malaya: 208. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part I: 182. 1959a; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 23. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 308. 1968; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 31(1): 64-67. f. 42. 1976; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 239. f. 102a-c. 1992; Cootes., Orch. Philippines: 137 2001; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 153. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 338. 2001.—*Malaxis parviflora* Blume, Bijdr.: 392. 1825.

กล้วยไม้อิงอาศัย ความสูงรวมทั้งใบ 18-20 ซม. ขึ้นชิดกันเป็นกอ **หัวเทียม** สีเขียวเข้ม รูปรี เจริญมาจาก 1 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-1.8 ซม. ยาว 3-4 ซม. ผิวเรียบค่อนข้างมัน ราก สีขาว ขนาดเล็ก ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม **ใบ** สีเขียว จำนวน 2 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2.8-3 ซม. ยาว 13-15 ซม. โคนสอบเป็นก้านสั้น ๆ ปลายแหลม แผ่นใบมีเนื้อ **ช่อดอก** ออกที่ยอดหัวเทียมที่เจริญเต็มที่แล้ว ยาว 35-40 ซม. แกนช่อโค้งลง ดอกในช่อ 70-80 ดอก บานพร้อมกันทั้งช่อ ก้านช่อดอกยาว 10-12 ซม. ดอก สีแดงแกมส้ม ขนาด 6-8 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปขอบขนาน กว้าง 1.4-1.6 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน ด้านนอกมีสันต่ำ **กลีบดอก** รูปแถบ กว้าง 0.5-0.7 มม. ยาว 4-5 มม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเขียว ปลายมน เมื่อดอกบานกลีบโค้งลง **กลีบปาก** สีแดงส้ม รูปไข่กลับแกมรูปขอบขนาน กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 6-6.5 มม. ขอบกลีบมีขนละเอียด ปลายกลีบเว้าลึกเป็น 2 แฉกมน

ระหว่างแฉกทั้งสองมีติ่งรูปสามเหลี่ยมเล็ก ๆ 1 อัน โคนกลีบมีสัน 4 สัน สันคู่นอกนูนสูง ยาวประมาณ 2 มม. สันคู่ในต่ำกว่า ยาวประมาณ 0.5 มม. **เส้าเกสร** โค้งเล็กน้อย กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ช่วงโคนกว้างกว่าช่วงปลาย **กลุ่มเรณู** เรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปรี กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 4-5 มม. **ใบประดับย่อย** รูปใบหอก กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 4-4.5 มม. โคนตัด ปลายแหลม **ฝัก** ไม่พบ (ภาพที่ 4.57, 4.200 และ 4.201)

ประเทศไทย.—**ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ตราด (เขากวบ); **ภาคใต้:** พังงา (กระสุ่ม)

การกระจายพันธุ์.—อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.—พบน้อยเกาะบนต้นไม้ในดิบชื้นริมลำธาร ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 154 (BCU); C.E. Carr 256, H.M. Berkil 1041 (SING); Singapore field 22070, Ridley 14334 (SINU)

17. OBERONIA

Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 15. 1830; Holttum., Fl. Malaya: 210. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 13. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 297-298. 1968; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 241. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 185. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 357. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญด้านทางข้าง พบเจริญบนต้นไม้หรือบนหิน พบบนดินน้อยมาก ไม่มีเหง้าหรือมีเหง้าที่เจริญยึดตัว ต้นสั้นมากหรือยึดตัวยาว มักพบขึ้นชิดกันเป็นกระจุกแน่น ไม่มีหัวเทียม ใบ 2-3 หรือหลายใบ เรียงสลับระนาบเดียว แผ่นใบเกลี้ยง แบนทางด้านข้าง มีเนื้อ รูปใบดาบ รูปแถบหรือรูปขอบขนาน โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มต้น บางครั้งมีแนวรอยต่อกับส่วนที่เป็นกาบใบแก่ร่วงหรือไม่ร่วง ช่อดอกออกที่ยอด สั้นหรือยาว ปลายช่อมักโค้งลง ประกอบด้วยดอกขนาดเล็ก จำนวนมากเรียงเวียนหรือเป็นวงหรือเป็นชั้น บานจากปลายไปสู่โคน ดอกสีขาว สีเขียว สีเหลือง สีส้ม สีแดงหรือสีน้ำตาล กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบดอกแคบกว่ากลีบเลี้ยง บางครั้งขอบหยักซี่ฟัน กลีบปากอยู่ทางด้านล่างหรือทิศทางอื่น เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรสั้นมาก ไม่มีคาง ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปถ้วย กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อหรือก้านกลุ่มเรณู ปลายไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 6 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. โคนใบมีแนวรอยต่อ
 2. ต้นรวมทั้งใบสูง 12-14 ซม. ใบ 4-5 ใบ โค้งเข้า ช่อดอกยาว 10-17 ซม. ค่อนข้างโปร่ง ดอกสีเขียว เรียงเป็นวงรอบแกนช่อ..... 1. *O. acaulis*
 2. ต้นรวมทั้งใบสูง 4-8 ซม.
 3. ใบ 4-5 ใบ ไม่กางออก แกนช่ออวบ ช่อดอกแน่น ดอกสีเขียว 5. *O. mucronata*
 3. ใบ 6-7 ใบ กางออกจากกัน แกนช่อผอม ช่อดอกโปร่ง ดอกสีส้ม 4. *O. gammiei*
1. โคนใบไม่มีแนวรอยต่อ
 4. ลำต้นเห็นชัดเจน ใบจำนวนมากเรียงตัวห่างกัน ช่อดอกโปร่ง กลีบปากปลายแยกกลาง หยักลึกเป็น 2 แฉกแหลม 3. *O. falcata*
 4. ลำต้นมีใบปกคลุมเห็นไม่ชัดเจน
 5. ช่อดอกค่อนข้างโปร่ง ดอกสีเขียวแกมเหลืองหรือส้มแกมเหลือง กลีบปากแยกข้างรูปคล้ายไต 2. *O. emarginata*
 5. ช่อดอกค่อนข้างแน่น ดอกสีแดงแกมส้มหรือแดงเข้ม กลีบปากแยกข้างผอมเรียว ลักษณะเป็นเส้น 6. *O. rufilabris*

1. *Oberonia acaulis* Griff., Not. Pl. Asiat. 3: 275. Pl. 286. f. 1. 1851; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 33(1): 20. f. 11. 1978.

ต้น สั้นมีกาบใบหุ้ม มักห้อยลง ความสูงรวมทั้งใบ 12-14 ซม. ราก จำนวนมากออกเป็นกระจุกหนาแน่นที่โคนต้น ใบ เรียงสลับระนาบเดียวปลายหันไปทางยอดและโค้งเข้า จำนวน 4-5 ใบ รูปแถบ กว้าง 0.7-1 ซม. ยาว 8-10 ซม. โคนใบสอบเล็กน้อยแล้วแผ่เป็นกาบ ปลายใบแหลม ด้านนอกโค้งน้อยกว่าด้านใน มีแนวรอยต่อใกล้โคนใบ ใบรอบนอกสั้นกว่าใบใกล้ยอด แผ่นใบมีเนื้อค่อนข้างบาง ช่อดอก ยาว 10-17 ซม. ห้อยลง ก้านและแกนช่อสีเขียว มีเนื้อไม่หนามาก ก้านช่อยาว 3-4 ซม. ดอกในช่อค่อนข้างโปร่ง เรียงเป็นวง ดอก สีเขียว ขนาดประมาณ 2 มม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่ กว้างประมาณ 0.6 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมน โค้งเป็นแอ่ง กลีบดอก รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมน กลีบปาก กว้างประมาณ 1.1 มม. ยาวประมาณ 1.4 มม. โคนเป็นแอ่ง มี 3 แฉก แฉกข้างรูปขอบขนานปลายมน กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. ตั้งขึ้น แฉกกลางกว้างประมาณ 1.1 มม. ยาวประมาณ 0.9 มม. ปลายเว้าลึกเป็น 2 แฉกมน **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 0.3 มม. กลุ่มเรณู เรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.1 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝา

ครอบกลุ่มเรณู กว้างประมาณ 0.3 มม. ใบประดับ รูปไข่ ขอบเป็นหยักเว้าลึกกว้าง 0.8-1 มม. ยาว 2-2.3 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.58, 4.202 และ 4.203)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงใหม่ ดอยอินทนนท์ อมก๋อย ดอยปุย) แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง)

การกระจายพันธุ์.—พม่า ลาว จีน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องแพนใบโค้ง (เหนือ)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 76, O. Thaithong 1243, O. Thaithong 1269, O. Thaithong 1591 (BCU)

2. *Oberonia emarginata* King & Plantl., Ann. Roy. Bot. Gard. Calc. 8: 6. Pl. 2a. 1898; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 25 (3): 106. f. 73. 1968; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 33(1): 37. f. 30. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 158. 1992.

ต้น ขนาดเล็กมีกาบใบหุ้มทำให้เห็นลำต้นไม่ชัดเจน มักห้อยลง ความสูงรวมทั้งใบ 6-7 ซม. ราก ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น ใบ เรียงสลับระนาบเดียว ปลายกางออกเล็กน้อย ใบรอบนอก สั้นกว่าใบรอบใน จำนวน 4-5 ใบ รูปแถบ กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 3.5-4 ซม. โคนแผ่เป็นกาบ ปลายมน แผ่นใบมีเนื้อค่อนข้างบาง ช่อดอก ยาว 7-10 ซม. ห้อยลง ก้านและแกนช่อดอก สีเขียว มีเนื้อ ก้านช่อดอกยาว 1-2 ซม. ดอกในช่อดอกโปร่ง เรียงเวียนรอบแกนช่อ ดอก สีเขียวแกมเหลืองหรือ ส้มแกมเหลือง ขนาดประมาณ 1.2 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้างประมาณ 0.4 มม. ยาว ประมาณ 0.5 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.6 มม. ปลายมน กลีบดอก รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.6 มม. ปลายมน ขอบเป็นคลื่น กลีบปาก มี 3 แฉก แฉกข้างรูปคล้ายไต มีเนื้อ กว้างประมาณ 0.4 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. ขอบมนค่อนข้างเรียบ แฉกกลางกว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน เส้นเกสร ยาวประมาณ 0.2 มม. กลุ่มเรณู เรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปไข่กลับ ฝัครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.2 มม. ใบประดับ รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.9 มม. ปลายแหลม ก้านดอกและรังไข่ ยาว 0.6-0.8 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.59, 4.204 และ 4.205)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (แม่แจ่ม) พิชณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—อัลสัม ลิกขิม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000-1,200 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 34, O. Thaithong 1219, S. Chantanaorrapint s.n. (BCU)

3. *Oberonia falcata* King & Pantl., J. Asiat. Soc. Bengal. 64. 2: 329. 1895; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 25 (3): 75. f. 46-47. 1968; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 33(1): 30. f. 20. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 156. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 198-199. 2001.

ต้น ขนาดเล็ก ค่อนข้างยาว ลำต้นเห็นไม่ชัดเจน ความสูงรวมทั้งใบ 6.5 ซม. ราก ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น ใบ เรียงสลับระนาบเดียว จำนวน 5-7 ใบ ขนาดเกือบเท่ากันทุกใบ รูปใบดาบ กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 4.5-5 ซม. โคนใบแผ่เป็นกาบ ปลายแหลม แผ่นใบมีเนื้อค่อนข้างบาง ช่อดอก ห้อยลง ยาว 7-7.5 ซม. ก้านและแกนช่อสีเขียวมีเนื้อ ก้านช่อยาว 1-2 ซม. ดอกในช่อค่อนข้างโปร่ง เรียงเป็นวงรอบแกนช่อ ดอก สีน้ำตาลแดง ขนาด 1.8-2 มม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่ กว้างประมาณ 0.6 มม. ยาวประมาณ 0.8 มม. ปลายมน กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.8 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก มี 3 แฉก แฉกข้างรูปรีปลายมน ขอบไม่เรียบ กว้างประมาณ 0.45 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. แฉกกลางรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 0.45 มม. ยาวประมาณ 1.3 มม. ปลายหยักลึกเป็น 2 แฉกแหลม เส้าเกสร ยาวประมาณ 0.3 มม. กลุ่มเรณู รูปไข่กลับกว้างประมาณ 0.07 มม. ยาวประมาณ 0.15 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูแบน กว้าง 0.2-0.3 มม. ใบประดับ รูปไข่ กว้าง 0.5-0.6 มม. ยาว 0.8-1 มม. ปลายแหลม ขอบหยัก ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.60, 4.206 และ 4.207)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยขุนห้วยพอง) พิชณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—ภูฏาน ลิกขิม มาเลเซีย เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 55, O. Thaithong 859. (BCU)

4. *Oberonia gammiei* King & Pantl., *Asiat. Soc. Bengal.* 66(2): 578. 1897; *Seidenf., Dansk. Bot. Ark.* 33(1): 19. f. 8. 1978; *Seidenf., Opera Bot.* 114: 153. 1992.

ต้น ขนาดเล็ก มีกาบใบหุ้มทำให้เห็นลำต้นไม่ชัดเจน ความสูงรวมทั้งใบ 4-5 ซม. รากจำนวนมาก ออกเป็นกระจุกหนาแน่นที่โคนต้น **ใบ** เรียงสลับระนาบเดียวทางออกจากกัน จำนวน 6-7 ใบ รูปใบดาบ กว้าง 10-13 มม. ยาว 4-5 ซม. โคนใบแผ่เป็นกาบ ปลายใบแหลม มีแนวรอยต่อใกล้โคนใบ ใบรอบนอกสั้นกว่าใบรอบใน แผ่นใบมีเนื้อหนา **ช่อดอก** ห้อยลง ยาว 8-10 ซม. ก้านช่อแบน ยาว 3-4 ซม. แกนช่อกลม ดอกในช่อค่อนข้างโปร่ง เรียงเวียนรอบแกนช่อ ดอก สีส้ม ขนาด 2-2.5 มม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง คล้ายกันรูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมน ขอบเรียบ **กลีบดอก** รูปรี กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1.2 มม. ปลายมน ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ **กลีบปาก** มี 3 แฉก แฉกข้างเว้าตื้นมองเห็นไม่ชัดเจนรูปคล้ายครึ่งวงกลม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.55 มม. แฉกกลางรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน ช่วงปลายขอบกลีบปากหยักไม่เป็นระเบียบ **เส้าเกสร** ยาว 0.5-0.7 มม. **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.1 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.4 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. **ใบประดับ** รูปไข่กลับกว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 1.6-1.8 มม. โคนมน ปลายมน ขอบหยักเว้าลึกเป็นเส้นไม่เป็นระเบียบ **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 1-1.3 มม. **ฝัก** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. (ภาพที่ 4.61, 4.208 และ 4.209)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ฝาง ดอยเชียงใหม่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันออก: ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: พังงา (เขาปັกกระตุม)

การกระจายพันธุ์.—พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 103, O. Thaithong 496 (BCU)

5. *Oberonia mucronata* (D.Don) Ormerod & Seidenf., Contrib. Orchid. Fl. Thailand XIII. 20. 1997; Beaman, Orch. Sarawak: 360. 2001.—*Stelis mucronata* D.Don., Prod. Fl. Nepal.: 32. 1825.—*Oberonia iridifolia* Lindl., Gen. sp. Orchid. Pl.: 15. 1830; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 33(1): 16. f. 7. 1978.

ต้น ขนาดเล็ก ลำต้นมีกาบใบหุ้มเห็นไม่ชัดเจน ความสูงรวมทั้งใบ 7-8 ซม. ราก ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น ใบ เรียงสลับระนาบเดียว ปลายหันไปทางยอด ไม่กางออก ใบรอบนอกสั้นกว่าใบรอบใน จำนวน 4-5 ใบ รูปใบดาบ กว้างค่อนไปทางโคน กว้าง 1.2-1.4 ซม. ยาว 6-7 ซม. โคนใบแผ่เป็นกาบ ปลายใบแหลม แผ่นใบมีเนื้อ มีเนวรอยต่อใกล้โคนใบ ช่อดอก ห้อยลง ยาว 10-12 ซม. ก้านและแกนช่อสีเขียว กว้าง 2-2.5 มม. มีเนื้อและแบน ก้านช่อยาว 2-3 ซม. ดอก สีเขียว ขนาดประมาณ 1.5 มม. เรียงตัวเวียนแน่นรอบแกนช่อ ก้านดอกสั้นมากทำให้ดอกอยู่ชิดแกนช่อ กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่ กว้างประมาณ 0.65 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ปลายแหลม ด้านนอกบริเวณปลายผิวขรุขระ กลีบดอก รูปรีแกมรูปใบหอก กว้างประมาณ 0.45 มม. ยาวประมาณ 0.75 มม. ปลายแหลม ด้านนอกผิวขรุขระทั่วกลีบ กลีบปาก กว้าง 1-1.3 มม. ยาว 0.6-0.8 มม. มี 3 แฉก ขอบหยักมาก แฉกข้างรูปรี กว้างประมาณ 0.4 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. แฉกกลางรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. เส้าเกสร ยาวประมาณ 0.3 มม. กลุ่มเรณู รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.1 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูแบน กว้างประมาณ 0.3 มม. ใบประดับ รูปเกือบกลม ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ กว้าง 0.8-1 มม. ยาว 1-1.3 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 0.3 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.62, 4.210 และ 4.211)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยปุย สะเมิง ผาง) แม่ฮ่องสอน (ปางหมู ปาย) ตาก (คุ้มผาง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (เกริงกระเวีย ทองผาภูมิ ศรีสวัสดิ์); ภาคใต้: ชุมพร ระนอง (กระบุรี) สุราษฎร์ธานี กระบี่

การกระจายพันธุ์.—พม่า อินโดนีเซีย ลาว ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.—พบน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร ออกดอกและผลเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องแพนใบมิด (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช่ศึกษา.—A. Buakhlai 100 (BCU)

6. *Oberonia rufilabris* Lindl., Sert. Orchid. Pl. 8A. 1838; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 25 (3): 88-90. f. 57-58. 1968; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 33(1): 32. f. 21. 1978; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 253. f. d-f. 1992; Seidenf., Opera Bot. 124: 20. 1995.—*Oberonia tiomanensis* M.R.Hender., Gard. Bull. Str. Sttl. 5: 79. 1930.

ต้น ขนาดเล็ก มีกาบใบหุ้มทำให้เห็นลำต้นไม่ชัดเจน ความสูงรวมทั้งใบ 4-5 ซม. ราก ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น ใบ เรียงสลับระนาบเดียว ปลายหันไปทางยอดและกางออกจากกัน เล็กน้อย จำนวน 4-5 ใบ รูปดาบ กว้าง 5-8 มม. ยาว 2-4 ซม. โคนแผ่เป็นกาบ ปลายแหลม ขอบ ด้านนอกตรง ด้านในโค้งเข้า ใบรอบนอกสั้นกว่าใบรอบใน แผ่นใบมีเนื้อ ช่อดอก ยาว 4-10 ซม. ห้อยลง ก้านช่อดอก ยาว 1-1.5 ซม. แกนช่อดอกมีเนื้อ ดอก สีแดงแกมส้มหรือแดงเข้ม ขนาด 1.5-2 มม. เรียงเป็นวงรอบแกนค่อนข้างแน่น กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง ลักษณะคล้ายกัน รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.6 มม. ปลายมน กลีบดอก รูปไข่กลับแกมรูปรี กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ปลายมน กลีบปาก มี 3 แฉก แฉกข้างลักษณะผอม เรียวเป็นเส้น ยาวประมาณ 0.25 มม. แฉกกลางรูปขอบขนานกว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.8 มม. ปลายหยักลึกแยกเป็น 2 แฉกแหลมกางออก ขอบจัก โคนกลีบปากด้านบน บริเวณแนวกลางกลีบปาก มีปุ่มเนื้อเยื่อรูปกลมขนาดประมาณ 0.2 มม. 1 ปุ่ม เส้นผ่าศูนย์กลาง ยาวประมาณ 0.4 มม. รยางค์เส้นผ่าศูนย์กลางเป็นดิ่งแหลม กลุ่มเรณู รูปไข่กลับ ขนาดไม่เท่ากันเรียงเป็น 2 คู่ แต่ละคู่กว้างประมาณ 0.15 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝักรอบกลุ่มเรณูรูปหัวใจ กว้างประมาณ 0.3 มม. ใบประดับ รูปใบหอก กว้าง 0.5-0.7 มม. ยาว 1-1.3 มม. ปลายแหลมยาวคล้ายหาง ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.63, 4.212 และ 4.213)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (แมริม ดอยอินทนนท์) ตาก (บ้านมูเซอ); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี; **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ปราจีนบุรี (อรัญประเทศ) ตรวด (เขากวบ); **ภาคใต้:** ระนอง พังงา นราธิวาส (สุโงปาดิ)

การกระจายพันธุ์.—เนปาล อินเดีย

นิเวศวิทยา.—พบน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนพฤศจิกายน-มกราคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องสร้อยแสงแดง (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 10, A. Buakhlai 110, C. Torat 53, O. Thaithong 320, O. Thaithong 521, O. Thaithong 522 (BCU)

18. OTOCHILUS

Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 35. 1830; Seidenf., Opera Bot. 89: 90. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 120. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางด้านข้าง มีเหง้ายาว หัวเทียมเจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง รูปทรงกระบอกค่อนข้างเป็นเหลี่ยม ออกใกล้ยอดของหัวเดิมเรียงเป็นแถวสลับกับข้อและปล้องที่ซ้อนถี่ รากออกตามข้อ ใบออกข้างยอด จำนวน 2 ใบ โคนใบไม่แผ่ป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง พับตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจະ ออกจากยอดของหัวใหม่ทางด้านข้างหัวเดิม ดอกในช่อมาก ขนาดเล็ก เรียงสลับซ้ายขวาบนแกนช่อ ดอกบานเกือบพร้อมกันทั้งช่อ กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย โคนกลีบปากเป็นแฉ่งมีแฉกข้างขนาดเล็กติดอยู่ ปลายกลีบปากแบน ขอบเรียบ เส้นกลางยาว ปลายแผ่และงุ้ม ไม่มีคาง กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นมี 4 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่ไม่มีก้านและแป้นเหนียว

Otochilus fuscus Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 35. 1830; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part I: 145. f.110. 1959a; Seidenf., Bot. Tidsskr. 71 (1-2): 8-10. f. 8. 1977; Seidenf., Opera Bot. 114: 120. 1992; Seidenf., Opera Bot. 89: 90-91. f. 50. Pl. VIIa. 1986.

หัวเทียม สีเขียวแกมเหลือง เบี้ยวเล็กน้อย ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 ซม. ยาว 4-5 ซม. โคนสอบ ผิวเป็นมัน ราก จำนวน 2-3 ราก สีขาว ยาวได้ถึง 15 ซม. หนาเหนียว ใบ สีเขียวเข้ม รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.2 ซม. ยาว 10-15 ซม. โคนสอบเป็นก้านยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างบางแต่เหนียว ช่อดอก ห้อยลง ยาว 10-15 ซม. ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 15-20 ดอก โคนช่อมีใบประดับรูปสามเหลี่ยมสีเขียว จำนวน 3-5 ใบ ดอก สีขาว มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ บานทนหลายวัน ขนาดประมาณ 1.3-1.5 ซม. กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 2.5-2.8 มม. ยาว 7-8 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 1.7-2 มม. ยาว 7-7.5 มม. โคนมน ปลายมน กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้าง 1.2-1.3 มม. ยาว 7-7.5 มม. ปลายแหลม กลีบปาก รูปรี กว้างประมาณ 2.2 มม. ยาวประมาณ 7 มม. มี 3 แฉก โคนกลีบป่องเป็นแฉ่งกลม ๆ ด้านข้างมีแฉกข้างรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก ตั้งขึ้น สูงประมาณ 1.3 มม. เส้นกลาง ยาวประมาณ 6 มม. กลุ่มเรณูเรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปรี กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูสีส้ม รูปคล้ายหัวใจ กว้างประมาณ 0.6 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉ่งรูปรี อยู่ทางด้านหน้าของเส้นกลาง จะงอยเล็กยื่นยาว ก้านดอกและรังไข่ ยาว 5-7 มม. ใบประดับย่อยสีน้ำตาลเข้ม รูปไข่กลับ ยาวประมาณ 7 มม. ปลายแหลม ฝัก รูปรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ยาว 7-8 มม. มีสันตามยาว 6 สัน (ภาพที่ 4.64, 4.214 และ 4.215)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์ ดอยผ้าห่มปก) แม่ฮ่องสอน เชียงราย; **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย (ภูหลวง); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี (สังขละ); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ตราด (เขากวบ) จันทบุรี (เขาสอยดาว)

การกระจายพันธุ์.—กัมพูชา เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.—สร้อยระย้า (กรุงเทพฯ นครราชสีมา)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 123, O. Thaithong 571 (BCU)

19. PACHYSTOMA

Blume, Bijdr. 6: Pl. 3. f. 29. 1825; Holttum., Fl. Malaya: 147. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 116. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 325. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 54. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 86. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 159. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 993. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 280. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง เหง้าใต้ดินป่องพอง มีเนื้อ รูปร่างไม่แน่นอน ส่วนที่มีใบอยู่เหนือดิน แผ่นใบรูปแถบ กว้าง พับตามยาว โคนใบเป็นกาบ มักเหี่ยวหรือทิ้งใบก่อนออกดอก ช่อดอกผอมยาว เจริญมาจากเหง้า อาจแยกหรือไม่แยกแขนง ดอกออกค่อนข้างไปทางปลายช่อ ดอกในช่อจำนวนน้อยถึงมาก ค่อนข้างโปร่ง ทุกส่วนมีขน ดอกบานกลีบกางออกไม่มาก กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ โคนกลีบเลี้ยงข้างพองออกคล้ายกับมีคางเล็ก ๆ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย โคนกลีบเป็นแฉ่งมีปุ่มที่โคนเส้าเกสรปิดไว้เกือบมิด ปลายแยก 3 แฉก กลางกลีบปากด้านบนมีสันผิวไม่เรียบ 5-7 สันตามแนวยาว เส้าเกสรผอม ไม่มีคางหรือมีคางสั้น ๆ กลุ่มเรณู 8 กลุ่มมีเยื่อกลุ่มเรณู แต่ไม่มีก้านและไม่มีแป้นเหนียว

Pachystoma pubescens Blume, Bijdr.: 376. Pl. 29. 1825; Holttum., Fl. Malaya: 703. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 325. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 54, 56. f. 26. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 86. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 159. f. 69. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 993. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra 281-282. Pl. 2001.—*Apturia senilis* Lindl., Gen. Sp. Orch.: 130. 1831.—*Pachystoma senile* (Lindl.) Rchb. f., Bonpl. III. 250. 1858; Holttum., Fl. Malaya: 147. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part III: 346. f. 263. 1961.

เหง้าใต้ดิน รูปทรงกระบอกหรือรูปร่างไม่แน่นอน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. รากสีขาว ขนาดเล็ก ออกที่เหง้า ต้น สูง 1-2 ซม. มีโคนกาบใบหุ้ม มักขึ้นปะปนกับหญ้าคาทำให้สังเกตเห็นได้ยากในช่วงที่ไม่มีดอกและมักได้รับผลกระทบจากไฟไหม้ตามฤดูกาล ใบ รูปแถบ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาว 20-30 ซม. แผ่นใบบาง อ่อน ลักษณะคล้ายใบหญ้า ช่อดอก ตั้งตรง ทั้งช่อยาวประมาณ 50 ซม. ก้านและแกนช่อผอม มีใบประดับเล็ก ๆ รูปสามเหลี่ยมติดที่ปล้อง ก้านช่อยาวประมาณ 30 ซม. ดอกในช่อ 10-15 ดอก ดอก สีม่วงอ่อน ขนาด 1.8-2 ซม. บานทนหลายวัน กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน มีขนสั้นสีขาวทางด้านนอกหนาแน่นกว่าด้านใน กลีบเลี้ยงข้าง รูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 1-1.2 ซม. โคนเบี้ยวมีขนสั้นทั้งสองด้าน ปลายแหลม กลีบดอก รูปแถบ กว้าง 2.2-2.4 มม. ยาว 1-1.5 มม. ปลายมน โคนกลีบมีขนสั้นทั้งสองด้าน กลีบปาก รูปไข่หรือรูปไข่กลับ กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างสีม่วง รูปไข่ ปลายมน กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. แฉกกลางสีเขียวใส กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. โคนกลีบเป็นตุ่มตั้งปลายมน ขอบหยักเป็นคลื่น กลางกลีบปากด้านบนมีสันผิวขรุขระ ตามยาว 5 สัน เส้นผ่าศูนย์กลาง ยาวประมาณ 6 มม. มีขนกระจายทั่ว กลุ่มเรณู รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.2 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ผิวด้านบนมีขน ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉกรูปรีขวาง อยู่ทางด้านหน้าเส้นผ่าศูนย์กลาง ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1 ซม. มีขนสั้นสีขาว ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 13-15 มม. ปลายแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.65, 4.216 และ 4.217)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย หิมาลัย อินโดนีเซีย จีน มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน

นิเวศวิทยา.—พบน้อยในทุ่งหญ้าคาบริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.—มุนิตานา ว่านหัวข้าวเหนียว ว่านหัวชะดูทราย แห้วชะครุ (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 141, O. Thaithong 1352(BCU)

20. PANISEA

Lindl., Fol. Orchid. Panisea 1. 1854; Seidenf., Opera Bot. 89: 86. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 105. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางด้านข้าง ขึ้นบนต้นไม้หรือบนหิน มีเหง้าสั้น หัวเทียมขนาดเล็ก มีเนื้อ เจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง มักขึ้นเป็นกระจุกค่อนข้างแน่น ใบออกที่ปลายหัวเทียมหรือจากตาข้างซึ่งจะเจริญไปเป็นหัวใหม่บริเวณโคนของหัวเดิม จำนวน 1-2 ใบ โคนใบไม่แผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกที่ยอดของหัวใหม่ จำนวนดอกในช่อน้อย มักมีเพียงดอกเดียว สีเขียว สีขาวหรือสีส้ม ขนาดปานกลาง กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่างเคลื่อนไหวไม่ได้ โคนกลีบปากมักจะโค้งเป็นรูปตัวเอส (S) เมื่อมองจากทางด้านข้าง ไม่มีเดือย ขอบกลีบเรียบหรือมีแฉกข้างขนาดเล็ก เล้าเกสรตั้งตรงไม่มีคาง ปลายเล้าเกสรแผ่รุ่มอยู่เหนืออับเรณู อาจมีจะงอยด้านข้าง กลุ่มเรณูเป็นกลุ่มแน่นมี 4 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่ไม่มีก้านและแป้นเหนียว

Panisea uniflora (Lindl.) Lindl., Fol. Orchid. Panisea 2. 1854; Kerr, J. Siam Soc. Nat. Hist. Suppl. 9(2): 237. 1933; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part I: 134. f. 102. Pl. IV. 1959a; Seidenf., Bot. Tidsskr. 70 (1): 77. f. 12. 1975; Seidenf., Opera Botanica 89: 88. f. 47. Pl. Vld. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 106. 1992.—*Coelogyne uniflora* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 42. 1830.—*Coelogyne biflora* C.S.P.Parish ex Rchb. f., Gard. Chron. 1035. 1865.—*Chelonistele biflora* (C.S.P.Parish. ex Rchb. f.) Pfitzer, Pflanzenr. 32: 139. 1907.

หัวเทียม สีเขียวสด รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.2 ซม. ยาว 1.5-2 ซม. ผิวเรียบมัน มักย่นเป็นร่องตื้น ๆ ตามยาวในฤดูแล้ง ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 0.7-1 ซม. ยาว 1.5-2 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างบาง โค้งเล็กน้อย ขอบใบเรียบ ช่อดอก ออกที่ยอดของหัวใหม่ โคนช่อมีใบประดับสีน้ำตาลอ่อน จำนวน 3-5 แผ่นหุ้มซ้อนทับกัน รูปไข่ กว้าง 7-10 มม. ยาว 15-20 มม. แต่ละช่อมี 1 ดอก ดอก สีส้มค่อนข้างใส ขนาดประมาณ 2 ซม. กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 6-7 มม. ยาว 2-2.1 ซม. ปลายแหลม มีสันแคบที่ด้านบนอก กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 5-6 มม. ยาว 2-2.3 ซม. ปลายแหลม ด้านนอกมีสันแคบตลอดความยาว กลีบดอก รูปรี กว้าง 5-7 มม. ยาว 1.7-1.9 ซม. ปลายแหลม ด้านนอกบริเวณโคนมีสันแคบและเตี้ย กลีบปาก รูปรี กว้างประมาณ 1 ซม. ยาว 1.8-2 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างอยู่ค่อนข้างไปทางโคน รูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก โค้งงอเล็กน้อย กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายแหลมชี้ไปทางปลายกลีบ แฉกกลางรูปขอบขนาน กว้าง 6-7 มม. ยาว 12-14 มม.

ปลายมน ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย กลางกลีบด้านบนมีสันแคบสูง 3 สัน สันข้างยาวมาถึงบริเวณกลางแฉกกลาง สันกลางสั้นกว่า ปลายสันทั้ง 3 มีปุ่มเนื้อเยื่อหนูนสีเหลืองแกมส้ม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1 ซม. โคนคอด ช่วงปลายด้านข้างแผ่ออก **กลุ่มเรณู** เรียงตัวเป็น 2 ชุด รูปไข่กลับ ค่อนข้างแบน กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ฝากรอบอับเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.6 มม. ยาวประมาณ 1.6 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแฉงรูปรีอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 1.5-2 ซม. **ฝัก** รูปไข่กลับ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.3-1.5 ซม. ยาว 1.5-2 ซม. มีสันตามยาว 6 สัน (ภาพที่ 4.66, 4.218 และ 4.219)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย เนปาล ภูฏาน ลิกซิม พม่า อินโดนีเซีย อินโดจีน

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยเกาะกระจายตามผาหินที่มีร่มเงา ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกและผลเดือนมีนาคม-พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องรอรอง (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 37, O. Thaithong 284, O. Thaithong 1416, S. Suddee 72 (BCU)

21. PHOLIDOTA

Lindl. ex. Hook., Exot. Fl. 2: sub Pl. 138. 1825; Holttum., Fl. Malaya: 236. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 139. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 284. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 96. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 121. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 191. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1005. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 418. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 375. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางด้านข้าง พบเจริญบนต้นไม้หรือบนหินบ้าง เจริญบนดินน้อยมาก มักขึ้นเป็นกอ เหง้าสั้นไปจนถึงยาว หัวเทียมมี 1 ปล้อง อยู่ชิดหรือห่างกันหรือหัวเทียมเรียงสลับกับข้อเป็นแถวยาว ใบ 1-2 ใบ แผ่นใบเกลี้ยง มีเนื้อ บางชนิดพับจีบตามยาว ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ร่วง ข้อดอกอาจออกจากยอดพิเศษที่ไม่เจริญให้ใบและหัวต่อไป ออกที่ยอดของต้นที่เจริญเต็มที่แล้วหรือยอดใหม่ที่จะเจริญไปเป็นหัวเทียมพร้อมกับดอก ดอกขนาดเล็ก จำนวน 2-3 หรือหลายดอก บานจากโคนไปสู่ปลาย ก้านช่อมักจะคดไปมา ใบประดับขนาดใหญ่รูปเรือ เรียงสลับระนาบเดียว ติดทน กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างมักมีสันทางด้านนอก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ โคนกลีบปากไม่มีเดือยแต่อาจเป็นแฉง เส้าเกสรสั้นมาก ไม่มีคาง

หรือมีคางสั้น ๆ ปลายอับเรณูมีเนื้อเยื่อเป็นแผ่นคล้ายหมวก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณู มีหรือไม่มีก้าน ปลายไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 3 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. หัวเทียมแยกจากกัน อาจอยู่ห่างหรือชิดกัน ในแอ่งกลีบปากมีสันตามยาว 3 สัน
 2. หัวเทียมออกเรียงต่อกันบนเหง้าเป็นแถว ห่างกันประมาณ 2 ซม. มีใบ 2 ใบ ช่อดอกยาว 7-10 ซม. ตั้งตรง ดอกในช่อ 10-15 ดอก สีขาวหรือสีนวล 1. *P. convallariae*
 2. หัวเทียมออกชิดกันเป็นกอใหญ่ มีใบ 1 ใบ ช่อดอกยาว 30-35 ซม. ปลายช่อโค้งลง ดอกในช่อ 40-50 ดอก สีนวลแกมส้ม 2. *P. imbricata*
1. หัวเทียมลักษณะเป็นช่อต่อ ๆ กันไป ในแอ่งกลีบปากมีสันตามยาว 5 สัน ช่อดอกห้อยลงยาว 5-6 ซม. ดอกในช่อ 20-25 ดอก สีเหลืองแกมส้ม 3. *P. recurva*

1. *Pholidota convallariae* Hook.f., Hooker's Icon. Pl. 19(4): Pl. 1880. 1889; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part I: 137. f. 105. 1959a; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 286. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 104. f. 58. Pl. VIIIc. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 128. 1992; J.B. Comber. Orch. Sumatra: 420-421. 2001.—*Coelogyne convallariae* C.S.P.Parish & Rchb. f., Flora 55: 277. 1872.

เหง้า กลมยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 มม. หัวเทียม รูปรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-1.7 ซม. ยาว 3-4 ซม. มีเนื้อ ออกเรียงต่อกันเป็นแถว แต่ละหัวอยู่ห่างกันประมาณ 2 ซม. ราก ออกที่เหง้าบริเวณที่ไม่ตรงกับตำแหน่งของหัวเทียม ใบ ออกใกล้ยอด จำนวน 2 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1.8-2 ซม. ยาว 13-15 ซม. โคนใบเรียวแล้วคอดเป็นก้าน ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยงทั้ง 2 ด้าน ค่อนข้างหนา ช่อดอก ตั้งตรง ออกที่ยอดใหม่ซึ่งจะเจริญไปเป็นหัวเทียมพร้อมกับดอก แกนช่อยาว 4-5 ซม. ก้านช่อยาวขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งหัวเทียมเจริญเต็มที่ ซึ่งจะยาว 7-10 ซม. ดอกในช่อแน่น จำนวน 10-15 ดอก เรียงสลับระนาบเดียวบนแกนช่อ ดอก สีขาวหรือสีนวล มีกลิ่นหอม ขนาด 6-8 มม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกลักษณะคล้ายกัน สีขาวหรือสีนวล ค่อนข้างใส รูปรี ปลายมน เกลี้ยงทั้งสองด้าน กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 2-2.3 มม. ยาว 5.3-5.5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง รูปรี กว้าง 2.3-2.5 มม. ยาว 5-5.3 มม. กลีบดอก รูปไข่ กว้าง 2-2.4 มม. ยาว 4.5-5 มม. กลีบปาก รูปคล้ายเรือ กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 3.8-4 มม. ลึก 1.8-2 มม. ในแอ่งบริเวณโคนกลีบปากมีสันนูน 3 สันตามแนวยาว แต่ละสันยาวประมาณ 1 มม. ปลายกลีบปากมนและโค้งเข้า เส้าเกสร ยาวประมาณ 2.5 มม. กลุ่มเรณู เรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปรี กว้าง

ประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ฝาคอรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.6 มม. ยาวประมาณ 0.45 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉ่งรูปรี อยู่ทางด้านหน้าลำเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 5 มม. ฝัก รูปรี ป่องตรงกลาง มีสันนูน 3 สัน เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-4.5 มม. ยาว 6-8 มม. (ภาพที่ 4.67, 4.220 และ 4.221)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ แม่แจ่ม) แม่ฮ่องสอน (บ้านแม่ลอย เขาคอผ้า); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาร่ม เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย พม่า เกาะสุมาตรา จีน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากทั้งบนพื้นและบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000-1,200 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 35, O. Thaithong 606, O. Thaithong 1485 (BCU)

2. *Pholidota imbricata* Lindl. in W.J.Hooker, Exot. Fl. 2. Pl. 138. 1825; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 139. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 284-285. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 98. f. 56. Pl. VIIIa. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 122. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 192-193. f. 81e-g. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 419. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 376. Pl. 27d. 2001; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 228. 2003.

หัวเทียม สีเขียวเข้ม รูปไข่ ออกที่โคนหัวเดิมชิดกันเป็นกอใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.3-1.5 ซม. ยาว 4-4.5 ซม. มีเนื้อ ราก สีขาว ขนาดเล็ก จำนวนมากออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ สีเขียวเข้ม ออกที่ยอด จำนวน 1 ใบ รูปรี กว้าง 3-4 ซม. ยาว 30-35 ซม. โคนใบเรียว เป็นก้าน ยาวประมาณ 5 ซม. ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง เส้นใบ 3 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ออกที่ยอด ยาว 35-40 ซม. ปลายช่อโค้งลง ก้านช่อ ยาว 20-25 ซม. ดอกในช่อแน่น จำนวน 40-50 ดอก เรียงสลับระนาบเดียว ดอก สีนวลแกมส้ม ขนาด 0.7-1 ซม. กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 4-5 มม. ยาว 5-6 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปคล้ายเรือ กว้าง 3.3-3.5 มม. ยาว 6-6.5 มม. ปลายมน ด้านนอกมีสันเป็นแผ่นแบน ค่อนข้างสูง กลีบดอก รูปขอบขนานเบี้ยว กว้าง 1.6-1.8 มม. ยาว 5-5.5 มม. ปลายแหลม กลีบปาก รูปคล้ายเรือ กว้างประมาณ 4.5 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ลึก 2.8-3 มม. ในแฉ่งกลีบปากบริเวณโคนมีสันนูน 3 สันตามแนวยาว แต่ละสันยาวประมาณ 2 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปครึ่งวงกลม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ตั้งขึ้นบริเวณขอบแฉ่ง แฉกกลางแผ่ออก รูปรี กว้าง

ประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3.5 มม. **กลุ่มเรณู** เรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแฉ่งรูปรี อยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 6-7 มม. **ใบประดับย่อย** สีน้ำตาล รูปรี กว้าง 6-8 มม. ยาว 5-6 มม. ปลายมน บางและแห้งคล้ายกระดาษ **ฝัก** ไม่พบ (ภาพที่ 4.68, 4.224 และ 4.225)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—ศรีลังกา เนปาล หมู่เกาะอันดามัน อินโดนีเซีย จีน อินโดจีน ฟิลิปปินส์ นิวกีนิ ออสเตรเลีย หมู่เกาะแปซิฟิก

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-900 เมตร ออกดอกและผลเดือนกันยายน-ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องกาบดอก เอื้องสายสร้อย หางกระดิ่ง (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 87, H. Trip 1/42, K. Sridith 142, S. Srpratet 215 (BCU)

3. *Pholidota recurva* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 37. 1830; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part IV (2): 759. f. 566. 1965; Seidenf., Opera Botanica 89: 97, f. 55. Pl. Vild. 1986; Vogel, Orch. Monographs 3: 26. f. 10. 1988; Seidenf., Opera Botanica 114: 122. 1992.—*Coelogyne recurva* (Lindl.) Rchb. f., Walp. Ann. 6: 237. 1861.

ต้นมักขึ้นเป็นกลุ่ม **หัวเทียม** เรียงต่อกัน สีเขียวแกมเหลือง รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. ยาว 5-7 ซม. ผิวเรียบมันเล็กน้อย มีสันตามยาว 4 สัน หัวใหม่ออกจากตาข้างบริเวณปลายหัวเดิม โดยออกต่อกันไปเรื่อย ๆ จนหัวเทียมมีลักษณะเป็นท่อนต่อ ๆ กันไป รากเป็นเส้นเล็ก เหนียวและแข็ง ยาว 10-15 ซม. ออกบริเวณข้อระหว่างหัวเทียม **ใบ** สีเขียวเข้ม ออกที่ยอด มี 2 ใบ รูปรี กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 4-6 ซม. โคนสอบเป็นก้านสั้น ๆ ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นใบค่อนข้างบางแต่เหนียว ข้อดอก ออกที่ยอด ยาว 5-6 ซม. โค้งห้อยลง ดอกในข้อแน่น จำนวน 20-25 ดอก เรียงตัวชิดเดียวบนแกนข้อ ก้านช่อยาว 1.5-2 ซม. ดอก สีเหลืองแกมส้ม ขนาดประมาณ 6 มม. กลีบเลี้ยงคล้ายกัน รูปรี ปลายมน ทางด้านนอกมีสันต่ำ ๆ **กลีบเลี้ยงบน** กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 4-4.5 มม. **กลีบเลี้ยงข้าง** กว้าง 2-2.3 มม. ยาว 3.8-4 มม. **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 3-3.5 มม. ปลายมน **กลีบปาก** รูปคล้ายเรือ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 4.5 มม. ลึก 1-1.5 มม. ในแฉ่งกลีบปากบริเวณโคนมีสันนูน 5 สันตามแนวยาว สันกลาง

ยาว 1.8 มม. สันคู่ข้างยาว 1.3 มม. และคู่บนยาว 0.5 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างขนาดเล็ก ไม่ชัดเจน แฉกกลางแผ่ออกรูปรี กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายหยักลึกเป็น 2 แฉกมน **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.8 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแฉงรูปครึ่งวงกลม อยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 3-4 มม. **ใบประดับย่อย** สีน้ำตาลอ่อน รูปไข่ กว้าง 5-6 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน บางและแห้งคล้ายกระดาษ เรียงซ้อนทับกันตลอดความยาวช่อดอก **ฝัก** รูปรี ป่องตรงกลาง มีสันนูน 3 สัน เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-3.5 มม. ยาว 6-7 มม. (ภาพที่ 4.69, 4.222 และ 4.223)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** ตาก (บ้านมูเซอ) แม่ฮ่องสอน (ปาย) เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยอินทนนท์) พิชณโลก (ภูเมี่ยง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย (ภูเรือ ภูหลวง); **ภาคตะวันออก:** ชัยภูมิ (เขาเขียว ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—เนปาล ลิกซิม ภูฎาน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องต่อลำเหลี่ยม (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 57, C.T. 164, H.Trip 31/23, O. Thaithong 485, O. Thaithong 1211 (BCU)

22. PLOCOGLOTTIS

Blume, Bijdr. 6: t. 2. f. 91. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 21. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 158. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 143. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 324. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 68. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 102. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 180. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 289. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 381. 2001.

กล้วยไม้ดินเจริญทางด้านข้าง พบเป็นกล้วยไม้อิงอาศัยน้อยมาก มีเหง้าสั้นหรือสั้นมาก อาจมีหรือไม่มีหัวเทียม ถ้ามีประกอบด้วย 1 ถึงหลายปล้อง ถ้าไม่มีหัวเทียมต้นจะยึดยาว มี 2-3 หรือหลายใบ ใบพับจีบตามแนวยาว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง สีเขียว สีม่วงหรือมีแถบตามยาวสีเขียวแกมน้ำเงินหรือมีจุดสีเหลืองอ่อน ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ร่วงหรือไม่ร่วง ช่อดอกออกบริเวณโคนของหัวเทียม ก้านช่อดอกตั้งตรง ดอกในช่อจำนวนมาก บานคราวละ 1 ดอกจากโคนไปปลาย กลีบเลี้ยงและกลีบดอกลักษณะคล้ายกัน เกลี้ยงไม่มีขน ดอกบานกลีบกางออก กลีบ

ปากอยู่ทางด้านล่าง มีเนื้อ ติดอยู่ที่ปลายของคางเส้าเกสร โคนกลีบปากที่ติดกับเส้าเกสรยืดหยุ่นได้ เมื่อดอกบานกลีบปากจะกระดกกลับเข้าไปหาเส้าเกสร เส้าเกสรสั้น กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณู ปลายมีแป้นเหนียวแต่ไม่มีก้าน

Plocoglottis bokorensis (Gagnep.) Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(3): 219. 1979; Seidenf., Opera Bot. 114: 105. f. 56. 1992.—*Bulbophyllum bokorense* Gagnep., Bull. Mus. Nat. Hist. Paris. 2. sér 27. 3: 399.1950.—*Plocoglottis mirabilis* Seidenf., Bot. Tidsskr. 65: 336. f. 14. 1970.

กล้วยไม้ดิน หัวเทียม รูปคล้ายคนโท โคนป่องปลายเรียวเป็นลำยาว สีม่วง มีเนื้อ ผิวเรียบเป็นมัน เส้นผ่านศูนย์กลางหัวเทียม 1.3-1.5 ซม. ยาว 8-12 ซม. ทั้งต้นสูง 40-65 ซม. ราก สีขาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. ยาว 15-20 ซม. มีเนื้อหนา ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ จำนวน 10-12 ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน กว้าง 3-4 ซม. ยาว 15-20 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม ขอบใบเรียบ เส้นใบ 3 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ยาว 70-75 ซม. ก้านและแกนช่อมีเนื้อ ใบประดับ ลักษณะเป็นหลอดปลายแยกและแหลม ยาว 5-7 ซม. หุ้มรอบก้านช่อ ดอก จำนวน 30-35 ดอก ขนาดประมาณ 2.5 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีเนื้อหนา เป็นมันเงา สีเหลืองใส มีจุดสีน้ำตาลกระจาย กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 1-1.2 ซม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่เฉียง เบี้ยว กว้าง 4-5 มม. ยาว 8-10 มม. ปลายแหลม ด้านนอกมีสันนูน กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 8-10 มม. โคนสอบ ปลายเรียว กลางกลีบมีรอยคอดเว้า กลีบปาก สีขาวแกมเหลือง รูปคล้ายสี่เหลี่ยมคางหมู กว้าง 12-13 มม. ยาว 7-7.5 มม. โคนสอบ ปลายแผ่ออกเป็น 3 แฉกตื้น แฉกกลางสั้นรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 0.5 มม. ปลายแหลม แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. ปลายช่อดอกด้านข้าง ช่วงกลางกลีบปากนูนขึ้น ขอบเป็นคลื่น เส้าเกสร กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 7 มม. กลุ่มเรณู เรียงเป็น 2 ชุด รูปไข่ กลีบ กว้างประมาณ 0.4 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 1.8 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉกรูปคล้ายหัวใจอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร จะงอยเล็กยื่นยาว ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 2 ซม. ใบประดับย่อย รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 8-10 มม. โคนตัด ปลายยาวคล้ายหาง ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.70, 4.226 และ 4.227)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงใต้: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เขากวบ)

การกระจายพันธุ์.—กัมพูชา

นิเวศวิทยา.—พบน้อยชิ้นเป็นกอริมล่ำธาร ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม บนดินที่มีใบไม้ทับถม ที่
 ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม
 ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องขวด (ทั่วไป)
 พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 70 (BCU)

23. PODOCHILUS

Blume, Bijdr. 7: 295. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 80. 1894; Holttum., Fl. Malaya: 500.
 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 192. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 313. 1968;
 Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 276. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 200. 1992;
 Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 333. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra:
 550. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 384. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางด้านข้าง บางครั้งพบเจริญบนหิน เจริญบนดินน้อยมาก เหง้า
 สั้นมาก ต้นขนาดเล็กไม่มีหัวเทียม ต้นเดี่ยวหรือแตกกิ่ง ใบจำนวนมาก ยาวไม่เกิน 1 ซม. เรียงตัว
 เป็น 2 แถวเกือบตลอดต้น โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง แบนหรือแบนทางด้านข้าง ใบอ่อนพับ
 กลางตามยาว ใบแก่ร่วงหรือไม่ร่วง ช่อดอกออกบริเวณปลายหรือด้านข้างของลำต้นหรือทั้งสอง
 แห่ง ยาวไม่เกิน 2 ซม. ดอกในช่อ 2-3 หรือหลายดอก ขนาดเล็กหรือเล็กมากทยอยบานควรวละ 1
 ดอก สีขาวหรือสีเขียวก มีแต้มสีม่วงที่ปลาย ดอกบานกลีบกางออกไม่มาก กลีบเลี้ยงข้างเชื่อม
 ติดกันบริเวณโคนเป็นคาง กลีบดอกขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ขอบเรียบ
 หรือมี 3 แฉก ไม่มีเดือย เคลื่อนไหวไม่ได้ เส้าเกสรมีคางยาว ปลายคางโค้งขึ้น กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ไม่
 มีเยื่อและก้านกลุ่มเรณูแต่มีแป้นเหนียว

Podochilus microphyllus Lindl., Gen. Sp. Orch. Pl.: 234. 1833; Hook. f., Fl. Brit. India 6:
 81. 1890; Holttum., Fl. Malaya: 500. f. 143. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand
 Part II (2): 322. f. 244. 1960; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 193. 1967; Seidenf., Opera Bot.
 89: 54. f. 91. Pl. XlId. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 200. 1992; Seidenf. & J.J.Wood,
 Orch. Pen. Mal. & Sing.: 333. f. 147c-e. 1992; Beaman, Orch. Sarawak: 386. 2001.

ต้น เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5 มม. สูง 10-18 ซม. มักขึ้นเป็นกลุ่ม ราก หนา สีขาว ออกเป็น
 กระจุบริเวณโคนต้น ใบ สีเขียวเข้ม รูปรี กว้าง 1.5-2 มม. ยาว 5-7 มม. โคนมน ปลายแหลม ฐาน
 ใบบิดทำให้ใบเรียงอยู่ในระนาบเดียวกัน ช่อดอก ออกทั้งบริเวณปลายและด้านข้าง ทั้งช่อยาว 4-5
 มม. ดอกในช่อ 3-5 ดอก ดอก สีขาว ขนาดประมาณ 3 มม. กลีบเลี้ยงบน สีขาวใส มีแถบสีม่วง
 แดงพาดกลางกลีบตามแนวยาว รูปไข่ กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 2.5-2.8 มม. โคนมน ปลายมน กลีบ

เลี้ยงข้าง สีขาวใส มีแถบสีม่วงแดงพาดตามแนวยาวค่อนข้างไปทางปลายกลีบ รูปไข่ กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 3-3.5 มม. ปลายมน โคนเชื่อมกันคลุมคางเส้าเกสรลักษณะเป็นถุงป่อง ด้านนอกมีสันนูน กลีบดอก สีขาวใส มีแถบสีม่วงแดงพาดกลางกลีบตามแนวยาว รูปรีเบี้ยว กว้าง 1-1.3 มม. ยาว 2-2.2 มม. ปลายมน กลีบปาก รูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2.7 มม. เส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. คางยาว 2.5 มม. จะงอยเล็กยื่นยาวขนานกับกลีบปาก ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแหลม กลุ่มเรณู กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 1.4 มม. บริเวณโคนอยู่ในเยื่อบาง ๆ ลักษณะเป็นหลอด บริเวณปลายรูปไข่กลับ เป็นเหนียวรูปรี ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 0.6 มม. ยาว 1-1.2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 3-4 มม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 1.5-2 มม. ยาว 2.5-3 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.71, 4.228 และ 4.229)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาแหลม เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่ เขาพระบาท); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เกาะช้าง คลองมะยม) จันทบุรี (พลิว มะขาม); ภาคใต้: ระนอง (เขาพะหมี่) ยะลา (เบตง) นราธิวาส (น้ำตกจืดรวาริน สุโห่งป่าดี ด้านหน้านาง)

การกระจายพันธุ์.—พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย อินโดจีน

นิเวศวิทยา.—พบหลายต้นเกาะตามเปลือกต้นไม้ ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.—สะรุ๊กใบเล็ก เอื้องขนนก (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 47, O. Thaithong 1123, O. Thaithong 1591 (BCU)

24. PORPAX

Lindl., Edwards's Bot. Reg. Misc. 31: 62. 1845; Seidenf., Opera Bot. 89: 118. 1986; Holttum., Fl. Malaya: 396. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 104. 1967; Seidenf., Opera Bot. 114: 192. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 307. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง หัวเทียมเจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง ขนาดเล็ก ลักษณะกลมแป้น ขึ้นชิดกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แนบกับเปลือกไม้ มักมีเยื่อกาบใบสีขาว บางครั้งเป็นตาข่ายคลุม มีใบ 2 ใบ โคนแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ทั้งใบเมื่อหัวเจริญเต็มที่ ช่อดอกออกที่ยอดของหน่อใหม่หรือหัวที่เจริญเต็มที่ ก้านช่อดอกและก้านดอกสั้นมาก ดอกในช่อ 1-2 ดอก ขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอด หรือเชื่อมกันอย่างน้อย 3 ใน 4 จากโคน ปลายเปิดคล้ายปาก กลีบเลี้ยงบนขนาดใหญ่กว่ากลีบเลี้ยงอื่น กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย อาจอยู่หรือไม่อยู่ทางด้านล่าง เส้าเกสรสั้น มีคาง กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 8 กลุ่ม ไม่มีเยื่อ

กลุ่มเรณู ไม่มีก้านและไม่มีแป้นเหนียว

Porpax elwesii (Rchb.f.) Rolfe, Orchid Rev. 16: 8. 1908; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 314. f. 235. 1960; Seidenf., Bot. Tidsskr. 72 (1): 10. 1977; Seidenf., Opera Bot. 89: 122. f. 74. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 193. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 308. f. 135. 1992.—*Eria elwesii* Rchb.f., Gard. Chorn. 1: 402. 1883.

หัวเทียม กลมแป้น ค่อนข้างแบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 7.5-9 มม. ขึ้นชิดกันเป็นแพเล็ก ๆ สีเขียวใส มีเนื้อ มีเยื่อภายในลักษณะเป็นสันตามยาวคลุม ราก จำนวนไม่มาก ขนาดเล็กมาก ยาว 3-5 มม. ออกทางด้านล่างของหัวเทียม ใบ รูปไข่ กว้าง 5-7 มม. ยาว 10-12 มม. โคนสอบเรียว ปลายมน แผ่นใบบาง สีเขียวอ่อน ด้านบนเป็นมันเงา ทั้งใบเมื่อมีดอก ดอก รูปหลอด ออกที่ยอดของหัวที่เจริญเต็มที่ จำนวน 1 ดอก สีแดงเข้มเกือบดำ กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง เชื่อมติดกันเกือบตลอดความยาวเป็นหลอดโคนป่อง ปลายแยก 3 แฉกแหลม หลอดกลีบเลี้ยงยาวประมาณ 6.5 มม. แต่ละแฉกยาวประมาณ 1.5 มม. กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 4.5-5 มม. ปลายมน ผิวขรุขระ ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ กลีบปาก รูปรี กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 2.5-2.7 มม. มี 3 แฉกไม่ชัดเจน ปลายมน ขอบหยักไม่เป็นระเบียบ **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1 มม. คางยาวประมาณ 1.5 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. ฝาครอบอับเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. **ปลายยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแฉงรูปเกือบกลมอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 2-2.5 มม. ฝัก รูปเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-2.8 มม. ยาว 3-3.5 มม. (ภาพที่ 4.72 และ 4.230)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ต. ราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง (น้ำตกหงาว)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย สิกขิม ภูฏาน มาเลเซีย อินโดจีน

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยขึ้นเป็นกลุ่มเกาะตามเปลือกต้นไม้ บริเวณผาเดี่ยวตาย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000-1,200 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องกระดุมลาย เอื้องตาข่าย เอื้องเม็ดตุ้ม (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 95, O. Thaithong 1279, S. Chantanaorrapint s.n.

(BCU)

25. SPATHOGLOTTIS

Blume, Bijdr. 6: Pl. 2. f. 76. 1825; Benth. & Hook.f., Gen. Pl. 3: 511. 1883; Holttum., Fl. Malaya: 161. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 117. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 332. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 57. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 86. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 159. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra 294. 2001; Beaman, Orch. Sarawak. 403. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง มีเหง้าสั้น หัวเทียมรูปร่างไม่แน่นอน ประกอบด้วยหลายปล้อง รูปไข่ รูปกลมหรือแบน อยู่ใต้ดินหรือระดับเดียวกับผิวดิน ใบ 1-3 ใบ โคนก้านใบแผ่เป็นกาบแผ่ใบเกลี้ยง พับจีบตามแนวยาว ช่อดอกแบบช่อกระจุกจะออกบริเวณโคนด้านข้างของหัวเดิม สูงและตั้งตรง ดอกในช่อน้อยหรือมากออกค่อนไปทางปลายช่อ สีขาว สีเหลืองหรือสีม่วง ทยอยบานครั้งละ 2-3 ดอก ดอกบานกลีบกางออก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกขนาดเกือบเท่ากันแยกเป็นอิสระ กลีบปากมี 3 แฉกชัดเจน ไม่มีเดือย เคลื่อนไหวไม่ได้ แฉกกลางส่วนโคนแคบเป็นก้าน ส่วนปลายกว้าง เรียบหรือเว้า เส้าเกสรโค้ง ผอมยาว ปลายแผ่อก ไม่มีคาง กลุ่มเรณูมี 8 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่ไม่มีก้านและแป้นเหนียว

Spathoglottis affinis de Vriese, Illustr. Orch. 2: Pl. 15. 1854; Holttum., Fl. Malaya: 162. f. 27a. 1957; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part III: 346. 1961; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 117. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 313. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 58-60. f. 28. Pl. IVd. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 87. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 161. f. 70c-d. 1992.—*S. lobbii* Rchb. f., Walp. Ann. 6: 455. 1862; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part III: 342. f. 261. 1961.—*S. regneri* Ridl., Gard. Chron: 174. 1887.

หัวเทียม กลมแบน อยู่ระดับเดียวกับผิวดิน มีการพักตัวในฤดูแล้ง ใบ เรียงเวียน รูปขอบขนาน กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 28-30 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม ก้านใบยาว 6-7 ซม. เส้นใบเห็นชัดเจนทางด้านล่าง ช่อดอก ยาว 30-45 ซม. ก้านช่อยาว 20 ซม. ทั้งก้านช่อและแกนช่อมีขนสั้น ๆ ดอก สีเหลืองสด ออกบริเวณปลายช่อ จำนวน 8-12 ดอก ขนาดประมาณ 3.5 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้างสีเหลือง รูปรี ปลายมน ผิวด้านในเกลี้ยง ผิวด้านนอกมีสันเดี่ยว ๆ ตามแนวยาว และมีขนสั้น กลีบเลี้ยงบน กว้าง 9-10 มม. ยาว 18-20 มม. กลีบเลี้ยงข้าง สีเหลือง มีประสีน้ำตาลแดงบริเวณโคน กว้าง 10-12 มม. ยาว 16-18 มม. กลีบดอก รูปรี กว้าง 10-12 มม. ยาว 15-17 มม. ผิวเกลี้ยงทั้ง 2 ด้าน กลีบปาก สีเหลือง มีประสีน้ำตาลแดงบริเวณโคน มี 3 แฉก แฉกข้างรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 10 มม. แฉกกลางยาวประมาณ 12 มม.

โคนคอดเป็นก้าน ปลายแผ่ออกรูปคล้ายรูปหัวใจ กว้างประมาณ 9 มม. ที่โคนก้านทั้ง 2 ข้าง มีติ่งรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. บนแผ่นกลีบปากบริเวณโคนของแฉกกลางมีปุ่มเนื้อเยื่อหนูนูนผิวมีประสีน้ำตาลแดง รูปไข่ สูงประมาณ 2 มม. 2 ปุ่มฐานเชื่อมกัน เส้นเกสร ยาวประมาณ 1 ซม. โคนแคบ ปลายผายออก ด้านข้างแผ่เป็นปีกบาง ๆ กลุ่มเรณูเรียงตัวเป็น 2 ชุด รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 2.5 ซม. มีขนสั้น ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 5-7 มม. โคนตัด ปลายแหลม ฝักไม่พบ (ภาพที่ 4.73 และ 4.231)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย อินโดจีน บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.—พบขึ้นกระจายค่อนข้างมากในพื้นที่โล่งบนดินทรายหรือบนก้อนหินที่มีซากพืชปกคลุมและมีความชื้นมาก ที่สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,000 เมตร ออกดอกและผลเดือนสิงหาคม-ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—ตาลเดี่ยว (เหนือ); หัวข้าวเหนียว (ปราจีนบุรี); เหลืองพิศมร (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 90, C. Torat 13, O. Thaithong 744, S. Suddee 160, S. Suddee 191 (BCU)

26. TAINIA

Blume, Bijdr. 6: t. 5. f. 48. 1825; Benth. & Hook. f., Gen. Pl. 3: 515. 1883; Holttum., Fl. Malaya: 180. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 113. 1967; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 147. 1981; Seidenf., Opera Bot. 89: 27. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 78. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 153. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1041, 1043. 2000; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 297. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 407. 2001.

กล้วยไม้ดินเจริญด้านข้าง มีเหง้าสั้นถึงมีเหง้ายาว หัวเทียมรูปทรงกระบอกถึงรูปไข่ อาจประกอบด้วยหนึ่งหรือหลายปล้อง ใบ 1 ใบพับจีบตามแนวยาว ก้านใบผอมยาว ใบแก่ไม่ร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจະ ออกด้านข้างของหัวเดิมหรือออกจากยอดที่ไม่เจริญให้ใบหรือหัวต่อไป ก้านช่อดอกยาว ดอกในช่อโปร่ง จำนวนน้อยถึงมาก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ บางชนิดไม่มีเดือย บางชนิดมีเดือยสั้น เส้นเกสรมีหรือไม่มีคาง กลุ่มเรณูมี 8 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้านและไม่มีแป้นเหนียว

Tainia penangiana Hook.f., Fl. Brit. India 5: 820. 1890.—*Tainia hookeriana* King & Pantl., J. Asiat. Soc. Bengal. 64: 336. 1895; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part IV (2): 740. f. 551. 1965; Seidenf., Opera Bot. 89: 32. f. 13. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 80. 1992.

หัวเทียม มี 1 ปล้อง รูปรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 ซม. ยาว 4-5 ซม. ราก จำนวนไม่มาก ยาว 10-15 ซม. มีเนื้อ มีขนรากจำนวนมาก ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ รูปรีแกมขอบขนาน กว้าง 5-6 ซม. ยาว 30-35 ซม. โคนสอบเรียวเป็นก้าน ยาว 20-25 ซม. ปลายแหลม ขอบเรียบ แผ่นใบเกลี้ยงทั้ง 2 ด้าน เส้นใบ 7 เส้นเห็นชัดเจนทางด้านล่าง ช่อดอก สีเขียวแกมน้ำตาล ยาว 40-70 ซม. ก้านและแกนช่อเกลี้ยง มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 มม. ดอกออกบริเวณกลางถึงปลายช่อ จำนวน 8-10 ดอก ก้านช่อยาว 20-30 ซม. ดอก ขนาด 3-4 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีน้ำตาลแกมเขียว กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 5-6 มม. ยาว 25-28 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้าง 4-5 มม. ยาว 20-24 มม. ปลายแหลม ขอบเรียบ กลีบปาก สีขาวมีจุดสีม่วงกระจาย รูปไข่กลับ แบนและขนานกับเส้าเกสร มี 3 แฉก แฉกข้างรูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 4.5 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน ตั้งขึ้นโอบเส้าเกสร แฉกกลางรูปไข่กลับ กว้างประมาณ 7.3 มม. ยาวประมาณ 7 มม. ขอบบาง เป็นคลื่นเล็กน้อย ปลายเป็นติ่งแหลม โค้งลง กลางกลีบปากด้านบนมีสันตามแนวยาว 3 สันจากโคนกลีบปากจนถึงบริเวณกลางของแฉกกลาง โคนกลีบปากมีเดือยปลายมน ยาวประมาณ 3 มม. เส้าเกสร สีขาว มีจุดประสีม่วง โค้งเล็กน้อย ยาวประมาณ 1 ซม. ช่วงปลายด้านข้างมีเนื้อเยื่อแผ่ออกมาคล้ายปีก กลุ่มเรณูเรียงเป็น 2 ชุด รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.4 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.8 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1.5 ซม. ใบประดับย่อย รูปใบหอก กว้าง 3-4 มม. ยาว 1-1.3 ซม. (ภาพที่ 4.74 และ 4.232)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ บ่อหลวง) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—อินเดีย สิกขิม เวียดนาม จีน

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากขึ้นกระจายบนดินทรายริมลานหินในพื้นที่โล่ง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.—เอื้องสีลาปากลาย (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 7, A. Buakhlai 109, O. Thaihong 1290, O. Thaihong 1294 (BCU)

27. TRIAS

Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 60. 1830; Seidenf., Opera Bot. 89: 161. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 259. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัยขนาดเล็ก เจริญทางด้านข้าง เหง้ายาว หัวเทียมมี 1 ปล้อง ใบออกที่ยอด จำนวน 1 ใบ มีเนื้อ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกบริเวณโคนหัว มี 1 ดอก กลีบเลี้ยงทั้ง 3 กลีบคล้ายกัน แยกเป็นอิสระ ปลายแหลมและกางออก กลีบดอกขนาดเล็กมาก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือย ติดกับปลายคางเส้าเกสรแบบบานพับ เส้าเกสรมีคางสั้น กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อและก้านกลุ่มเรณูและไม่มีแป้นเหนียว ปลายฝาดรอบกลุ่มเรณูมีติ่งยาว

Trias nasuta (Rchb.f.) Stapf., Bot. Mag. 152: sub. t. 9150. 1928; Seidenf., Bot. Tidsskr. 71 (1-2): 21-22. f. 16. 1977; Seidenf., Opera Bot. 114: 259. 1992; Seidenf., Opera Bot. 89: 162. f.103. Pl. XIVd. 1986.—*Bulbophyllum nasutum* Rchb.f., Gard. Chorn. 148. 1871.—*Trias vitrina* Rolfe, Kew Bull.: 282. 1895.

หัวเทียม กลมแป้นและมักจะเบี้ยว สีเขียวคล้ำ ผิวมันเล็กน้อย เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.3-1.5 ซม. มักย่นในฤดูแล้ง ขึ้นชิดกันเป็นกลุ่มแน่น ราก สีขาว จำนวนมาก ขนาดเล็ก ยาว 3-5 ซม. ออกเป็นกระจุกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ รูปรี กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 6-10 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม แผ่นใบมีเนื้อค่อนข้างหนาและแข็ง ช่อดอก ออกบริเวณโคน แต่ละช่อมี 1 ดอก ดอก สีเหลืองแกมเขียว ดอกบานกลีบกางออกไม่มาก ขนาดประมาณ 2 ซม. กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกัน สีเขียวแกมเหลือง ใส มีเนื้อ กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 8-10 มม. ยาว 14-16 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งเป็นแอ่ง กลีบเลี้ยงข้าง รูปสามเหลี่ยม กว้าง 7-9 มม. ยาว 17-19 มม. โคนติดทาบไปกับคางเส้าเกสร ปลายแหลม กลีบดอก สีเขียวแกมเหลือง ใส รูปแถบ กว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 4.5-5 มม. ปลายมน บริเวณปลายกลีบมีสีแดง กลีบปาก รูปคล้ายลิ้น ช่วงโคนแนบชิดและขนานกับคางเส้าเกสร ยาวประมาณ 5 มม. ช่วงปลายขึ้นมาทางด้านหน้า มี 3 แฉก แฉกข้างรูปสามเหลี่ยมขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ปลายแหลม แฉกกลางโคนสีแดง ปลายสีเหลืองสด กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 12-14 มม. มีเนื้อหนา เส้าเกสร ยาวประมาณ 3 มม. คางยาวประมาณ 6 มม. กลุ่มเรณู เรียงตัวเป็น 2 คู่ รูปรีค่อนข้างแบน กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝาดรอบกลุ่มเรณูมีติ่งยาวปลายแหลมยื่นออกมาทางด้านหน้า กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 7-8 มม. ใบประดับ เป็นวงรอบโคนก้าน ยาว 2-3 มม. ฝัก รูปเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 ซม. มีสันมน นูนสูงด้านข้างจำนวน 6 สัน (ภาพที่ 4.75 และ 4.233)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงใต้: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** จันทบุรี (มะขาม เขาสระบาป); **ภาคใต้:** ระนอง (ละอุ่น เขาพะหมี่) ภูเก็ต (น้ำตกต้นไทร) พังงา

การกระจายพันธุ์.—พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบน้อยเกาะบนเปลือกต้นไม้ ในบริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.—กระต่ายขาว กระต่ายหูเดียว เอื้องนกกระจิบ (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 102 (BCU)

28. TRICHOTOSIA

Blume, Bijdr. 6: Pl. 5. f. 11. 1825; Seidenf., Ridl. Fl. Malay. Penin. 4: 99. 1967; Seidenf., Opera Bot. 62: 11. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 163. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 260. 1992; J.B. Comber., Orch. Sumatra: 513. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 422. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง พบขึ้นบนดินตามป่าโปร่งบ้าง เหง้าสั้น ต้นมักจะยาว มีขนตลอดต้น หรืออย่างน้อยมีขนบนแผ่นใบ, บนกาบใบหรือบนช่อดอก ขนมักหนาแน่น สีขาวหรือสีน้ำตาลแดง ใบออกตลอดต้นยกเว้นบริเวณโคนต้น เรียงตัวเป็น 2 แถว โคนแผ่เป็นกาบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกมักออกทางด้านข้างของลำต้นแทงทะลุ กาบใบออกมา ช่อสั้นหรือช่อยาว จำนวนดอกในช่อน้อยหรือมาก ดอกขนาดเล็กถึงขนาดกลางบานไปสุ่ปลายช่อ กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือย เคลื่อนไหวไม่ได้ มีหรือไม่มีสันบนกลีบปาก บางครั้งมีปุ่มเล็ก ๆ เล้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม มีเยื่อกลุ่มเรณู ไม่มีก้านและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ต้นยาว 2-4 ซม. ใบเรียงสลับระนาบเดียว รูปรีหรือค่อนข้างกลม กว้าง 5 มม. ยาว 20 มม. ดอกเดี่ยว ออกใกล้ยอด สีเหลืองแกมเขียว1. *T. dasyphylla*
1. ต้นยาว 10-15 ซม. ใบเรียงสลับ รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 4.5-5 ซม. ดอกในช่อ 2-3 ดอก สีขาวแกมชมพู 2. *T. pulvinata*

1. *Trichotomia dasyphylla* (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Kraenzl., Pflanzenr.: 138. f. 29. 1911; Kerr, J. Siam Soc. Nat. Hist. Suppl. 9(2): 233. 1933; Seidenf., Opera Botanica 62: 12. f. 1-2. Pl. la. 1982.; Seidenf. Opera Bot. 114: 163. 1992.—*Eria dasyphylla* C.S.P.Parish & Rchb. f., Trans. Linn. Soc. 30: 147. 1874; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 808. 1890; Seidenf. & Smitinand., Orch. Thailand Part II (2): 285. f. 213. 1960; Cumberlege & Cumberlege in Nat. Hist. Bull. Siam Soc. 20: 165. 1963.—*E. evardii* Gagnep., Bull. Mus. Nat. Hist. Paris 2. sér. 2(3): 307. 1930.

เหง้า ทอดเลื้อยและแตกแขนงมาก เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 มม. มีขนสีขาวยาวหนาแน่น ลำต้น ออกจากเหง้า เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.8-2 มม. ยาว 2-4 ซม. สีเขียว มีขนหนาแน่น มักขึ้นเกาะกันเป็นกลุ่มใหญ่ ราก สีขาว ยาว 1-1.5 ซม. มีเนื้อ ออกที่ด้านล่างของเหง้าใกล้ลำต้น ใบ จำนวน 2-4 ใบ เรียงเวียนและมักบิดตัวอยู่ในระนาบเดียวกัน รูปรีหรือค่อนข้างกลม กว้าง 4-5 มม. ยาว 18-20 มม. โคนมน ปลายมน ไม่มีก้านใบ แผ่นใบมีเนื้อหนาทึบ 2 ด้าน มีขนหนาแน่น ดอก เดี่ยว ออกใกล้ยอด สีเหลืองแกมเขียว ขนาด 1-1.2 ซม. กลีบเลี้ยงบน รูปไข่ กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 4-5 มม. โคนมน ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปสามเหลี่ยม กว้าง 4-5 มม. ยาว 7-8 มม. โคนเฉียงเบี้ยว เชื่อมกับฐานเส้าเกสรเป็นคาง ปลายมน ทั้งกลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง ด้านในเกลี้ยงสีเหลืองแกมเขียว ผิวด้านนอกมีขน กลีบดอก รูปรี กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 3-4 มม. ปลายมน ผิวเกลี้ยงทั้งสองด้าน กลีบปาก รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ กว้าง 2.8-3.2 มม. ยาว 5.5-7 มม. ปลายมน ขอบไม่เรียบ ด้านบนมีแต้ม รูปรีสีน้ำตาลแดง 2 แห่งคู่กัน เส้าเกสร สีเหลืองอ่อน ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 4 มม. กลุ่มเรณู เรียงเป็น 2 ชุด รูปไข่กลับ แบนเล็กน้อย กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.4 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.3 มม. ใบประดับ รูปไข่ โค้ง กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ด้านนอกมีขนหนาแน่น ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 4 มม. ฝัก รูปรี ป่องบริเวณกลาง กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 4 มม. มีสันตามยาว 3 สันและมีขนหนาแน่น (ภาพที่ 4.76 และ 4.234)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยปุย ดอยสันยาว ดอยสะเก็ด ดอยเชียงใหม่ ดอยลังกา ภูลังกา ดอยผาดำ ห้วยพอง-บ่อหลวง ดอยอินทนนท์ ดอยม่อนอังเก็ด) เชียงราย (ดอยลังกา แม่ฮ่องสอน (เขาคอม้า ปาย แม่สุรินทร์ เขาหลวง ขุนยวม); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ภูหลวง ภูเรือ); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ศรีสวัสดิ์); ภาคใต้: ระนอง (เขาพระหมี่) ตรัง (เขาช่อง)

การกระจายพันธุ์.—พม่า เกาะสุมาตรา มาเลเซีย สิงคโปร์ บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากเกาะตามเปลือกต้นไม้ บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม-เมษายน

ชื่อพื้นเมือง.—สามก้อม เอื้องเบี้ยไม้ใบขน (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 8, A. Buakhlai 17, O. Thaithong 237, S. Suddee 119 (BCU)

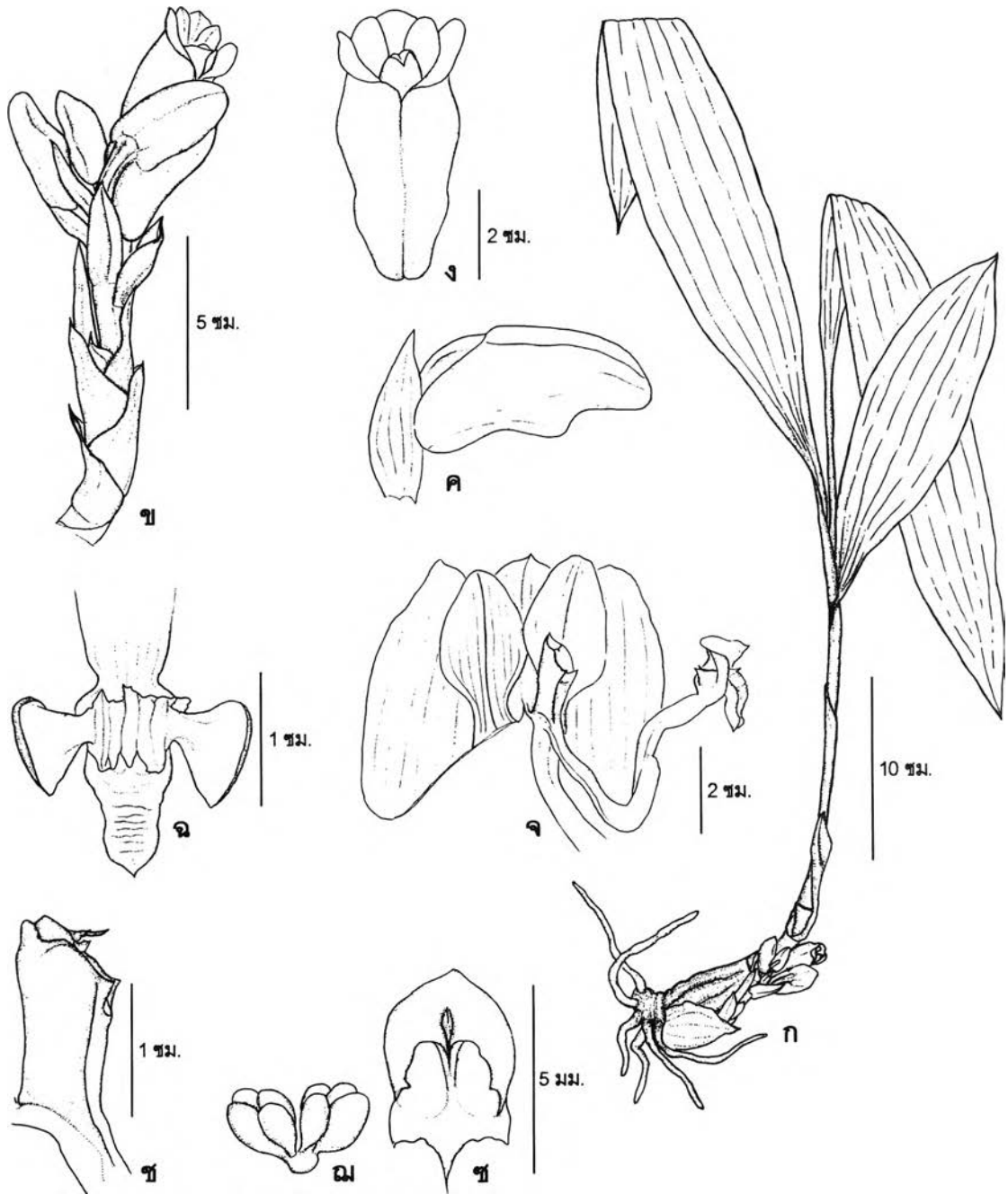
2. *Trichotisia pulvinata* (Lindl.) Kraenzl., Pflanzenr.: 138. 1911; Seidenf., Opera Bot. 62: 18-19. f.6. Pl. Ic. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 164. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 265. f. 113e-h. 1992.—*Eria pulvinata* Lindl., J. Linn. Soc. 3: 56. 1859.

ลำต้น ขึ้นเป็นกอ สีเขียว รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. ยาว 10-15 ซม. มีขนสีน้ำตาลแดงหนาแน่น เห็นข้อปล้องชัดเจน แต่ละปล้องยาวประมาณ 1 ซม. ราก ยาวประมาณ 10 ซม. ขนาดเล็กแตกแขนงมาก ออกเป็นกระจุกที่ด้านล่างของเหง้าใกล้ลำต้น **ใบ** สีเขียว จำนวน 7-10 ใบ รูปใบหอก กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 4.5-5 ซม. โคนมนแล้วแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ปลายเรียวแหลม แผ่นใบมีเนื้อ มีขนสีแดงทั่วแผ่นใบ ใบอ่อนมีขนหนาแน่น ใบแก่มีขนน้อย **ช่อดอก** ออกข้างลำต้น ยาวประมาณ 10 มม. ดอกในช่อ 2-3 ดอก ดอก สีขาวแกมชมพู ขนาด 1.5-2 ซม. ทั้งกลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้างมีขน ด้านนอกมีขน ด้านในเกลี้ยงสีขาวแกมชมพู **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 8-10 มม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 13-15 มม. โคนเฉียง เบี้ยวเชื่อมกับฐานลำเกสรเป็นคาง ปลายแหลม **กลีบดอก** สีขาวแกมชมพู รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 8-10 มม. โคนสอบ ปลายมน เกลี้ยงทั้งสองด้าน **กลีบปาก** รูปช้อน กว้าง 4-6 มม. ยาว 12-14 มม. โคนสอบเรียว ปลายมน กลางกลีบปากบริเวณปลายมีกลุ่มเนื้อเยื่อสีส้มเป็นสันนูน ยาวประมาณ 3.5 มม. **เส้าเกสร** ยาว 4-5 มม. มีคางยาว 5-6 มม. **กลุ่มเรณู** เรียงเป็น 2 ชุด รูปไข่ กลีบ แบนเล็กน้อย กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปคล้ายหัวใจ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ใบประดับ** รูปสามเหลี่ยม โค้ง กว้างประมาณ 7 มม. ยาวประมาณ 5 มม. โคนมน ปลายมน ด้านนอกมีขนหนาแน่น **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 6-7 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.77 และ 4.235)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: พิชณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เกาะช้าง เขากวบ ดงมะเดื่อ); ภาคใต้: พังงา (ตะกั่วป่า) สตูล (ตะรุเตา) ระนอง สุราษฎร์ธานี

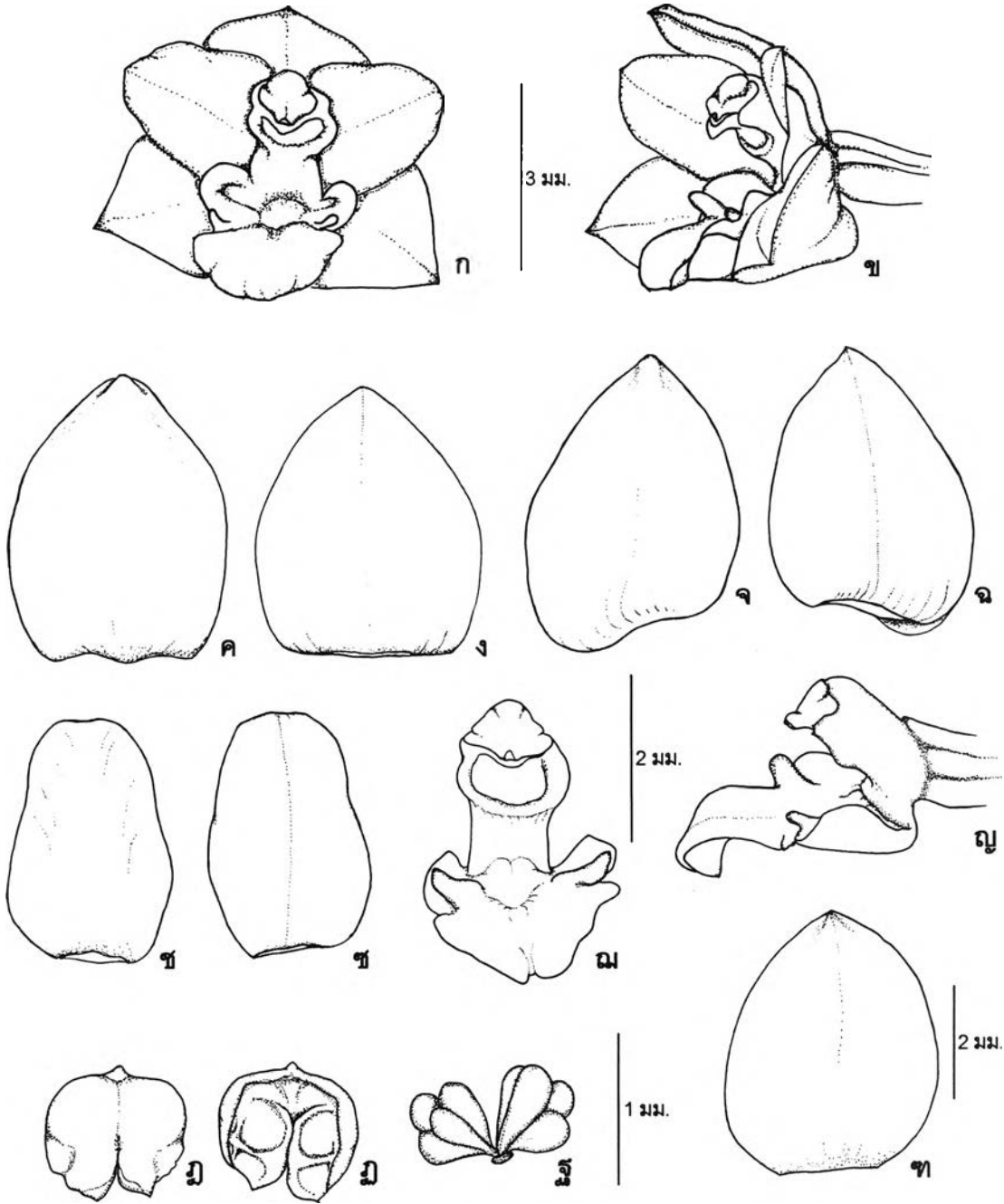
การกระจายพันธุ์.—อินเดีย ลิกขิม พม่า จีน อินโดจีน

นิเวศวิทยา.—พบน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล
ประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม
ชื่อพื้นเมือง.—ตริย่ำปวาย (ทั่วไป)
พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.—A. Buakhlai 65, O. Thaithong 620, O. Thaithong 850 (BCU)

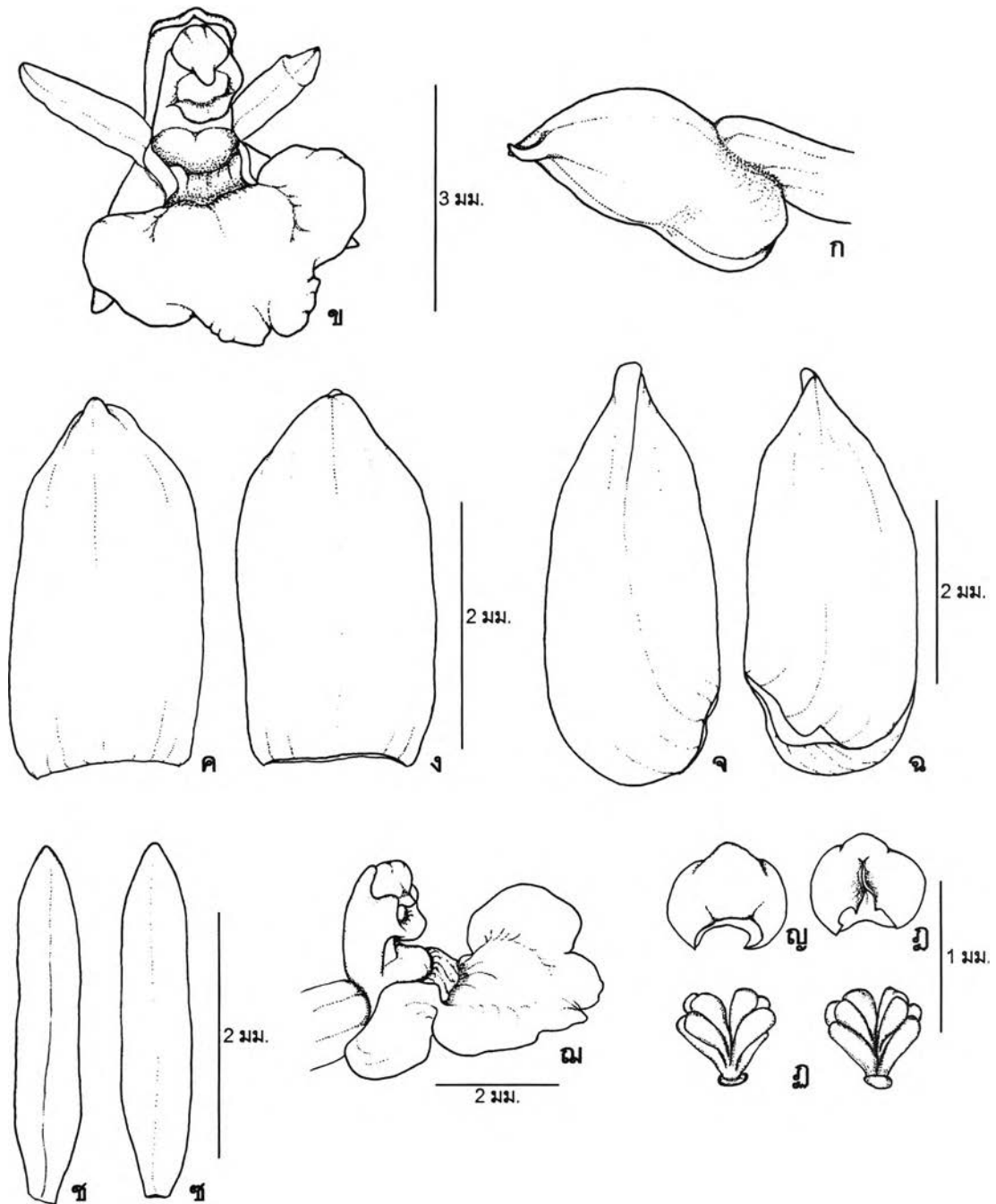
ภาพที่ 4.13 *Acanthephippium sylhetense* Lindl.

ก. ต้น ข. ช่อดอก ค. ดอกตูม ง. ดอกบาน จ. ส่วนต่างๆ ของดอก ฉ. กลีบปาก ช. ใ้สาเกสร
ซ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ฌ. กลุ่มเรณู

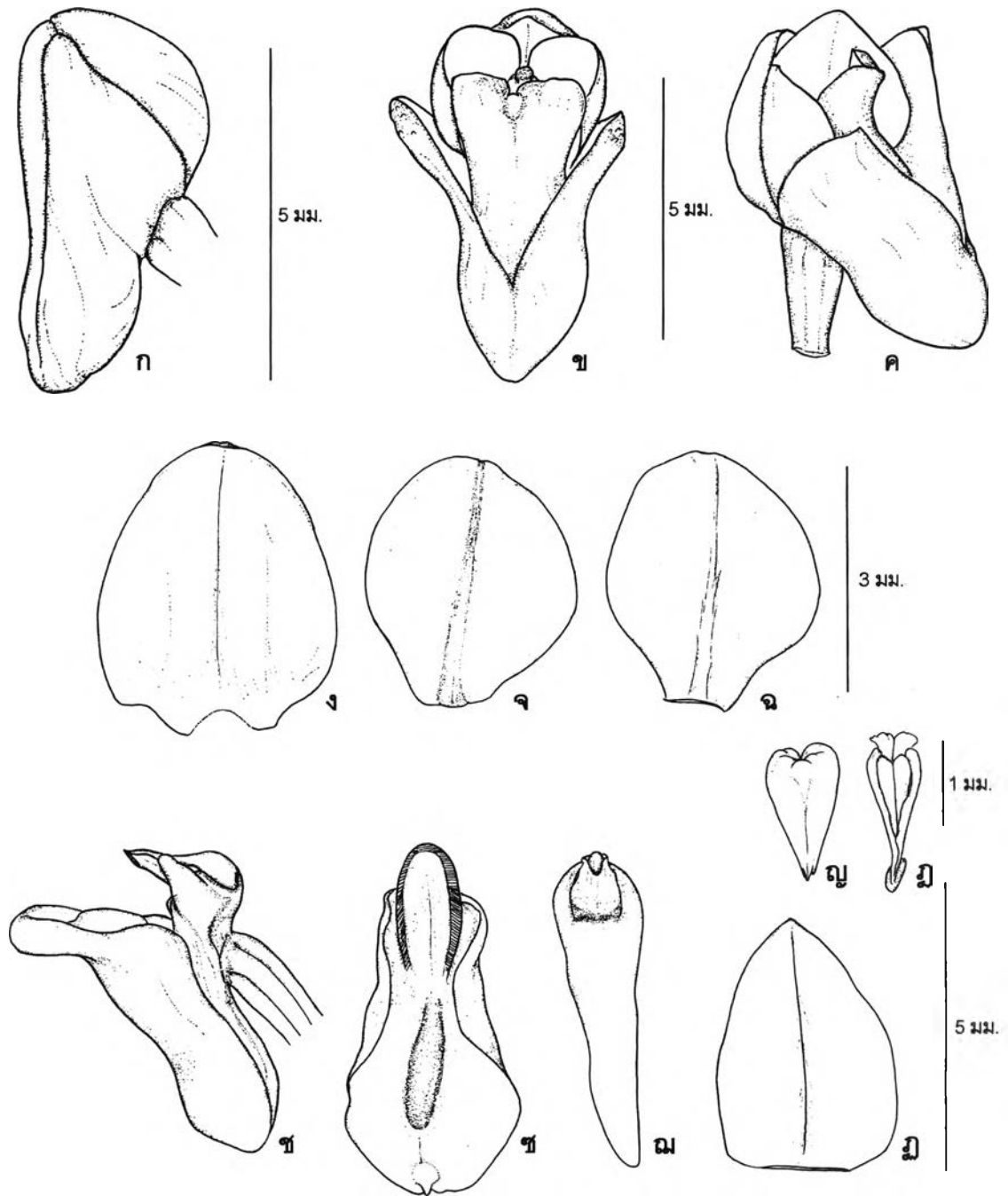
ภาพที่ 4.14 *Agrostophyllum brevipes* King & Plantl.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ.-ฌ. กลีบปากติดกับ
 เส้นเกสร ฅ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง ฎ.-ฏ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู
 ฑ. ใบประดับย่อย

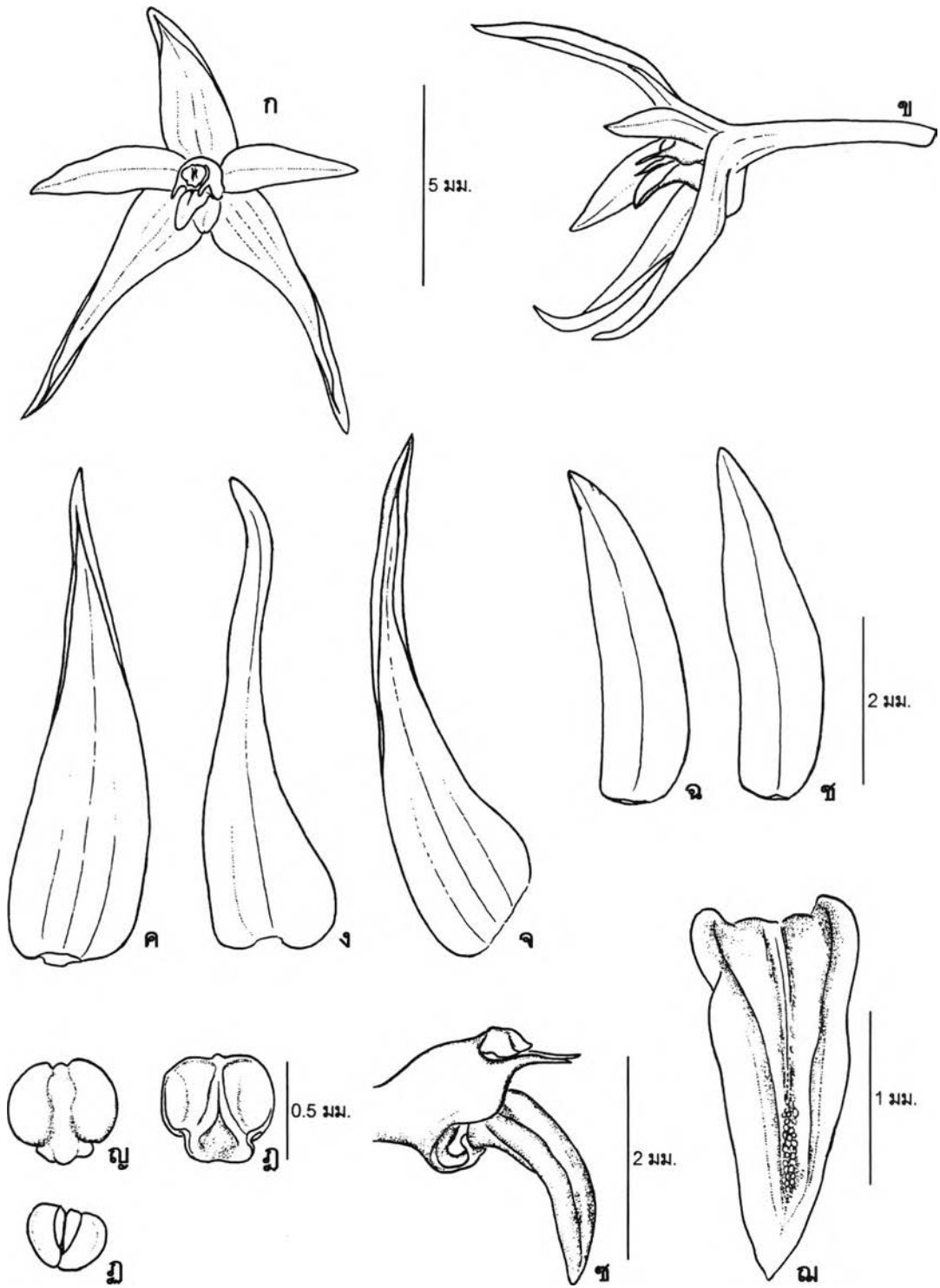
ภาพที่ 4.15 *Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb.f.

ก. ดอกตูม ข. ดอกบาน ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ญ.-ฎ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ญ. ด้านนอก ฎ. ด้านใน ฏ. กลุ่มเรณู

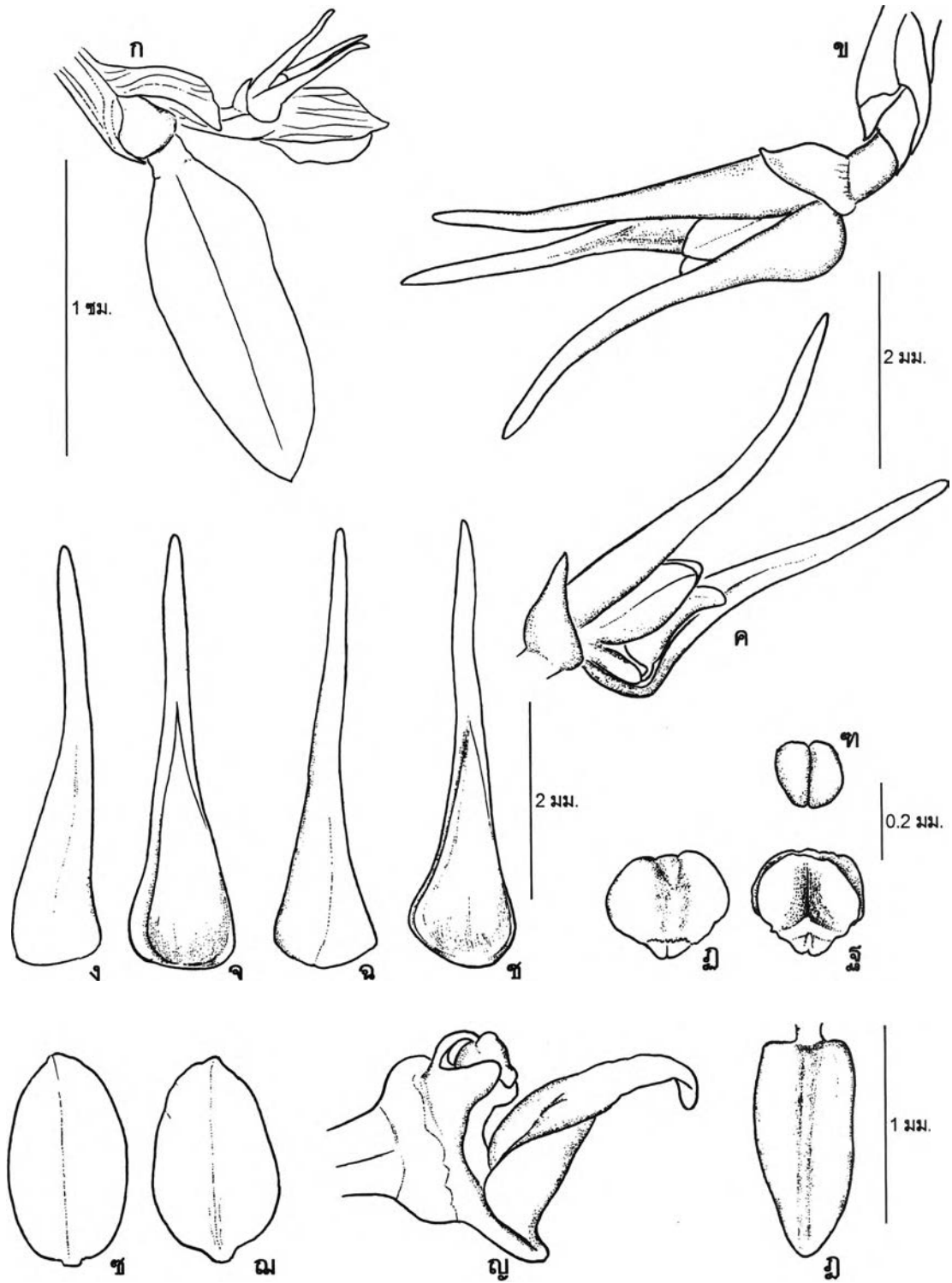
ภาพที่ 4.16 *Appendicula comuta* Blume

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง. กลีบเลี้ยงบน จ.-ฉ. กลีบดอก จ. ด้านนอก
 ฉ. ด้านใน ช. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ซ. กลีบปาก ฅ. เส้าเกสร ญ. ฝากรอบกลุ่มเรณู
 ฎ. โใบประดับย่อย

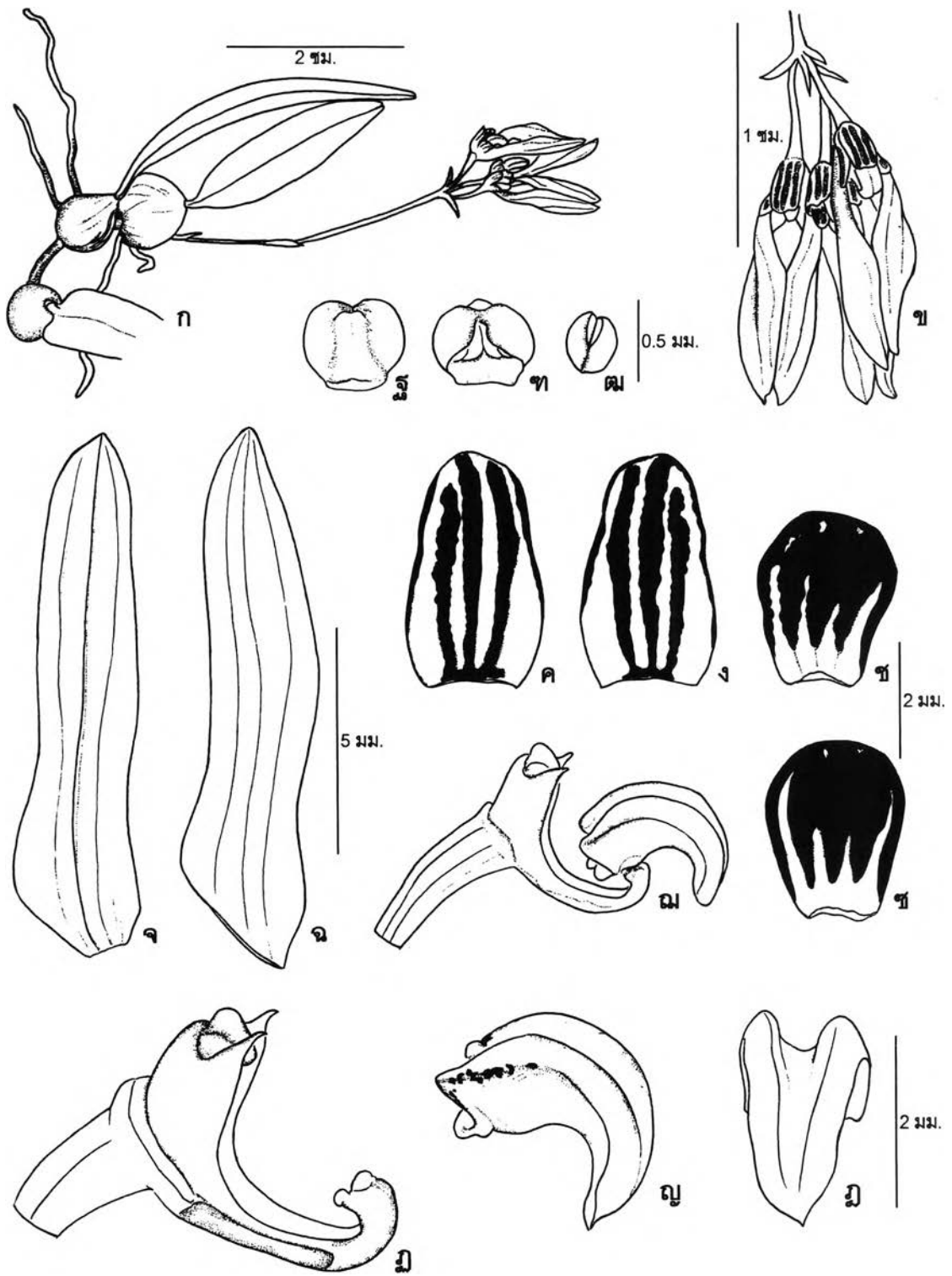
ภาพที่ 4.17 *Bulbophyllum angustifolium* (Blume) Lindl.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค. กลีบเลี้ยงบน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฉ. กลีบปาก ฉ.-ญ. ฝาครอบ
 กลุ่มเรณู ญ. ด้านนอก ฎ. ด้านใน ฏ. กลุ่มเรณู

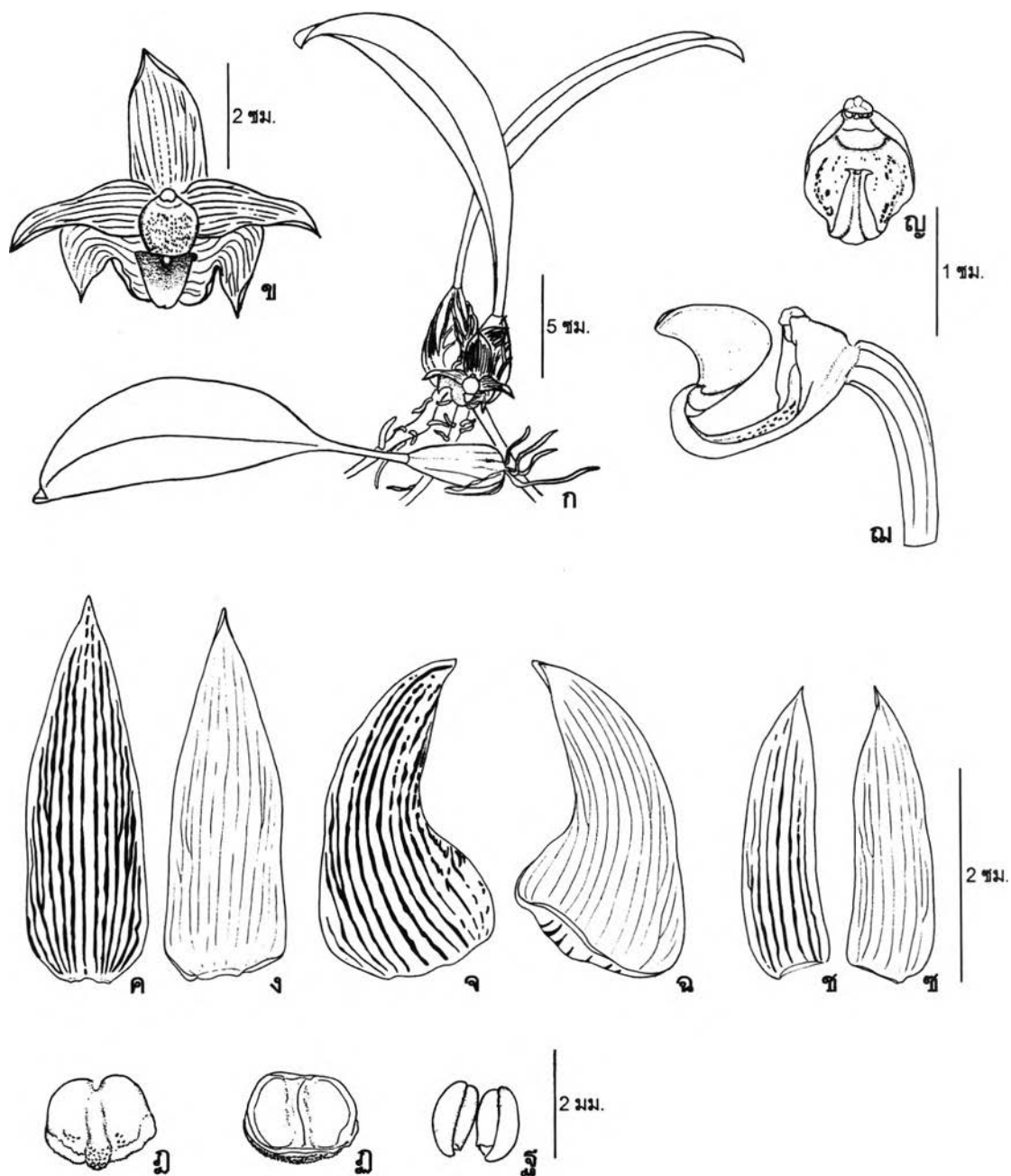
ภาพที่ 4.18 *Bulbophyllum clandestinum* Lindl.

ก. ช่อดอก ข. ด้านข้างของดอก ค. ส่วนต่างๆ ของดอก ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก
 จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฅ.-ฉ. กลีบดอก ฅ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน
 ฐ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ. กลีบปาก ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฑ. ด้านนอก ฒ. ด้านใน
 ฑ. กลุ่มเรณู

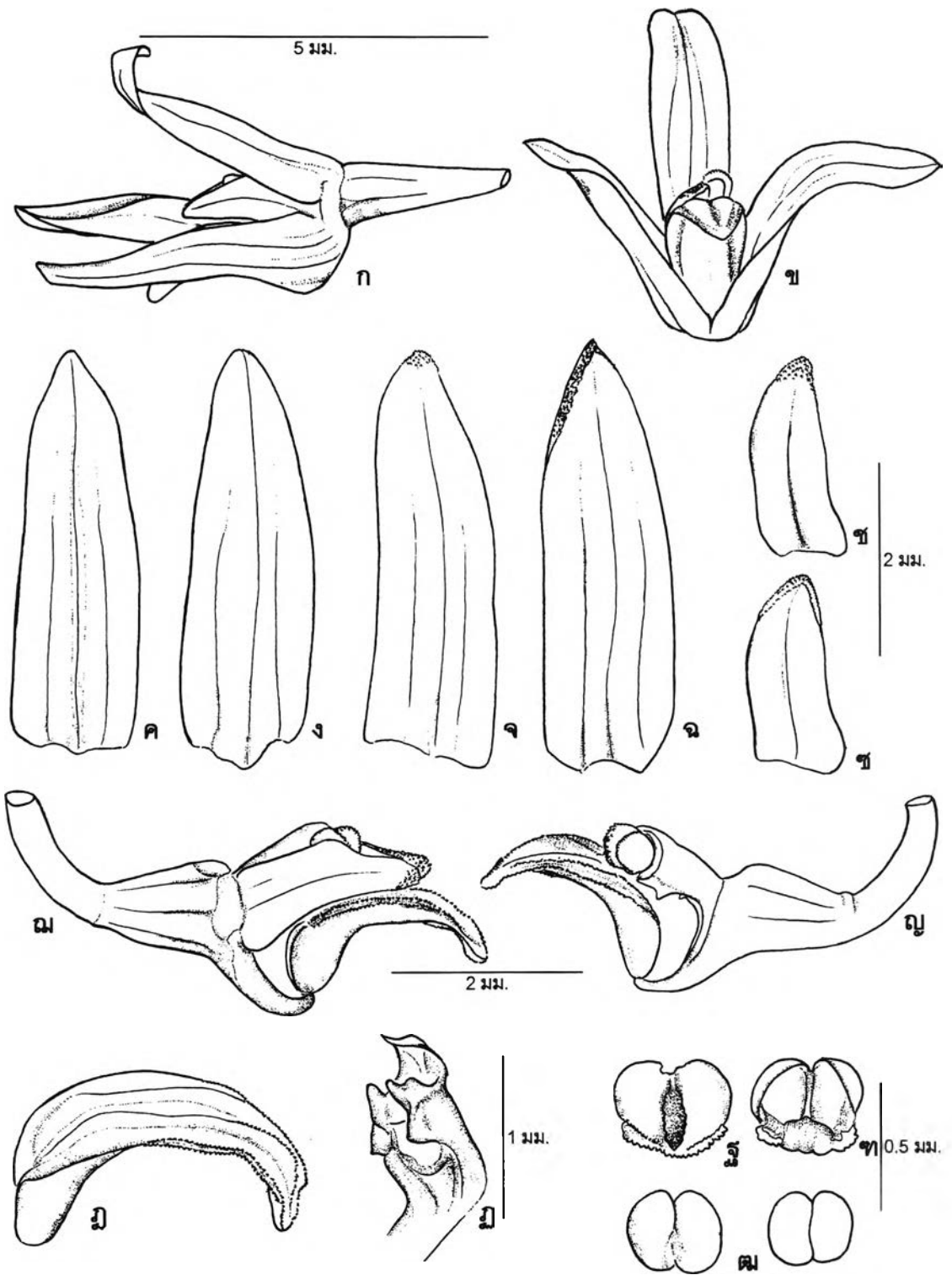
ภาพที่ 4.19 *Bulbophyllum pumilio* C.S.P.Parish & Rchb.f.

ก. ต้น ข. ดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก
 ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ญ.-ฎ. กลีบปาก
 ญ. ด้านข้าง ฏ. ด้านหน้า ฎ. เส้าเกสร ฐ.-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน
 ฒ. กลุ่มเรณู

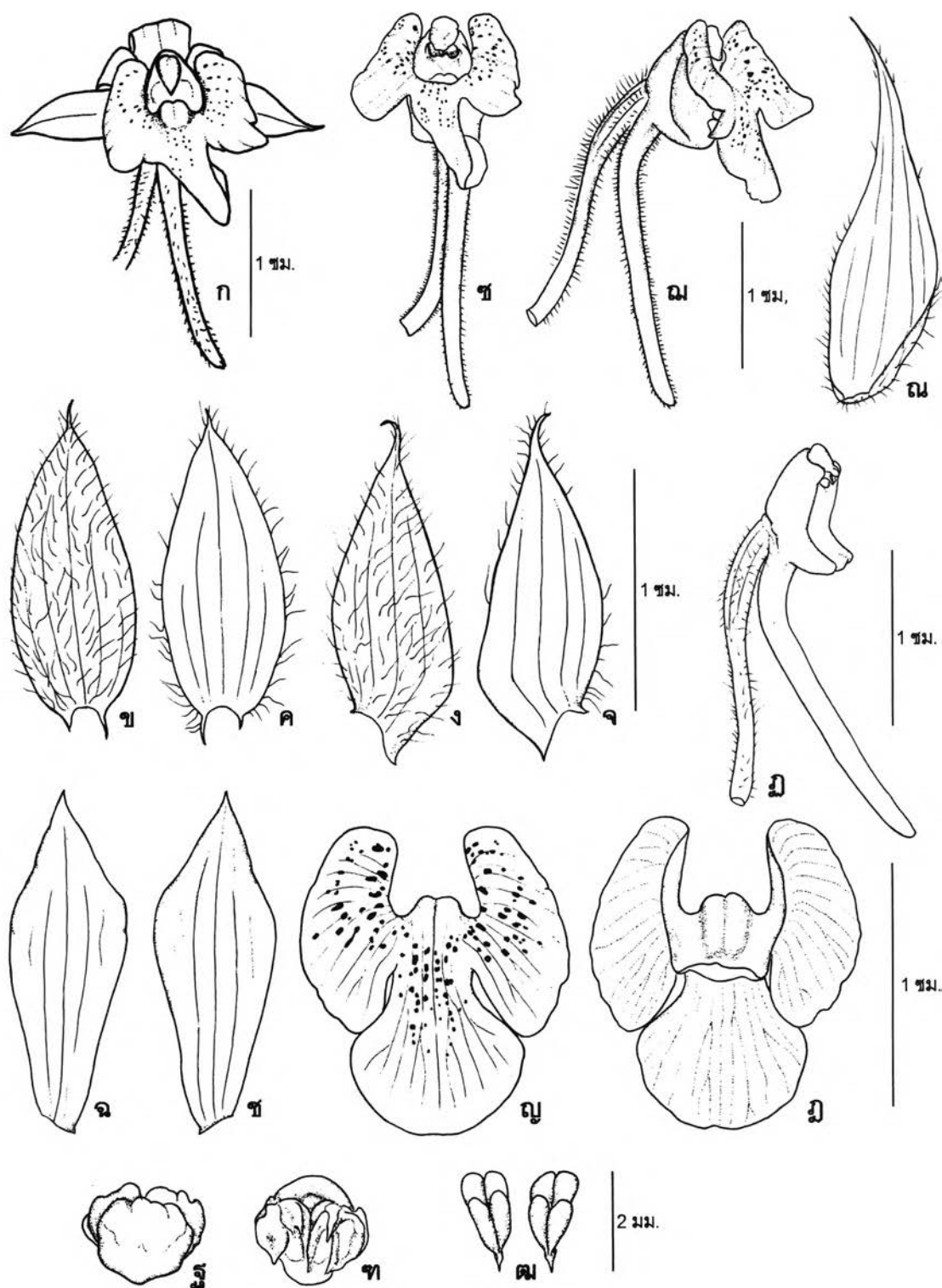
ภาพที่ 4.20 *Bulbophyllum siamense* Rchb.f.

ก. ต้น ข. ดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน ฉ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ช. กลีบดอก ช. ด้านนอก ช. ด้านใน ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ. เส้าเกสร ฎ.-ฎ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฎ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู

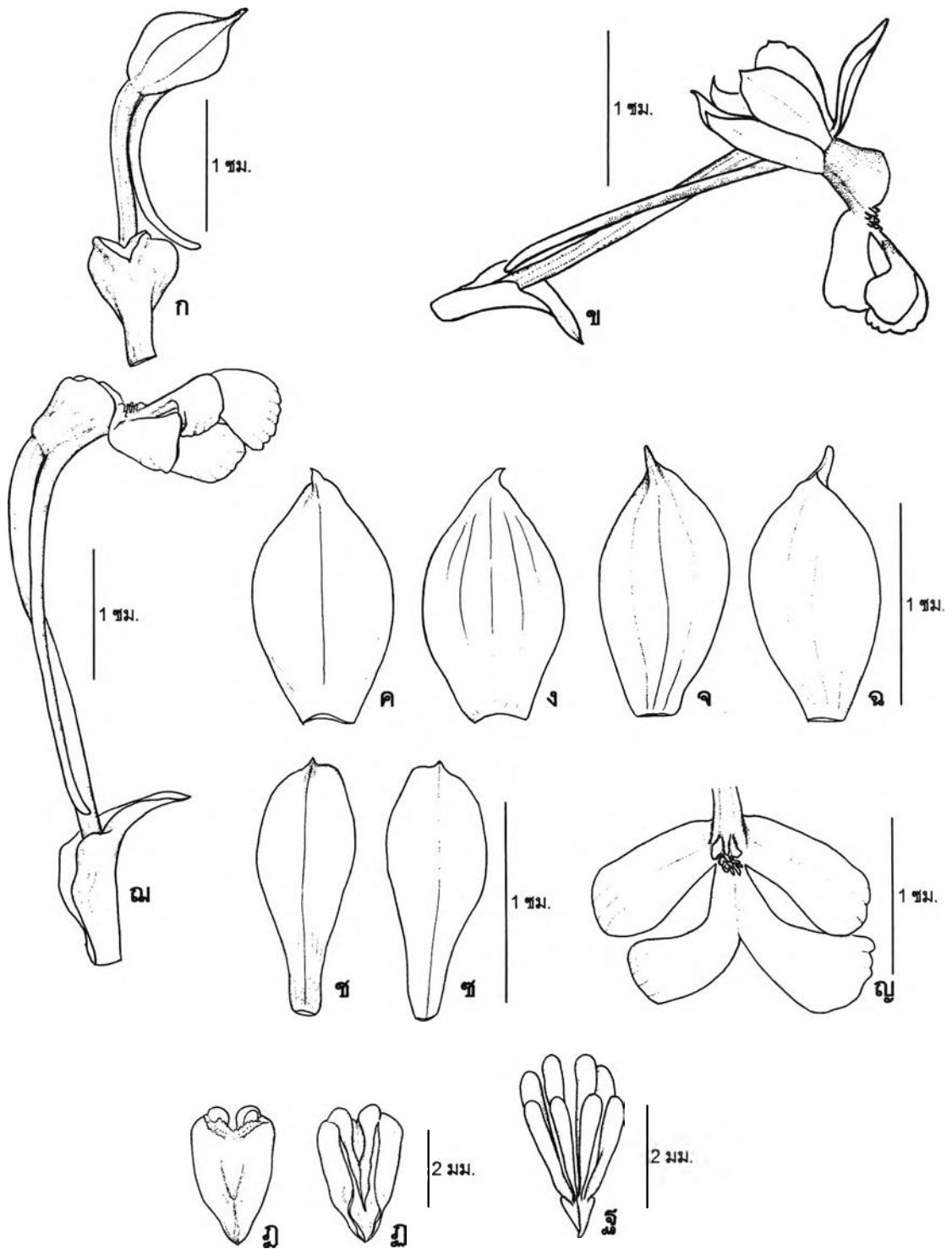
ภาพที่ 4.21 *Bulbophyllum suavissimum* Rolfe

ก.-ข. ดอก ก. ด้านข้าง ข. ด้านหน้า ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ช. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฌ. ด้านใน ฉ. กลีบดอกและกลีบปากติดกับ
 เล้าเกสร ญ. กลีบปากติดกับเล้าเกสร ฎ. กลีบปาก ฏ. เล้าเกสร ฐ.-ฑ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้าน
 นอก ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

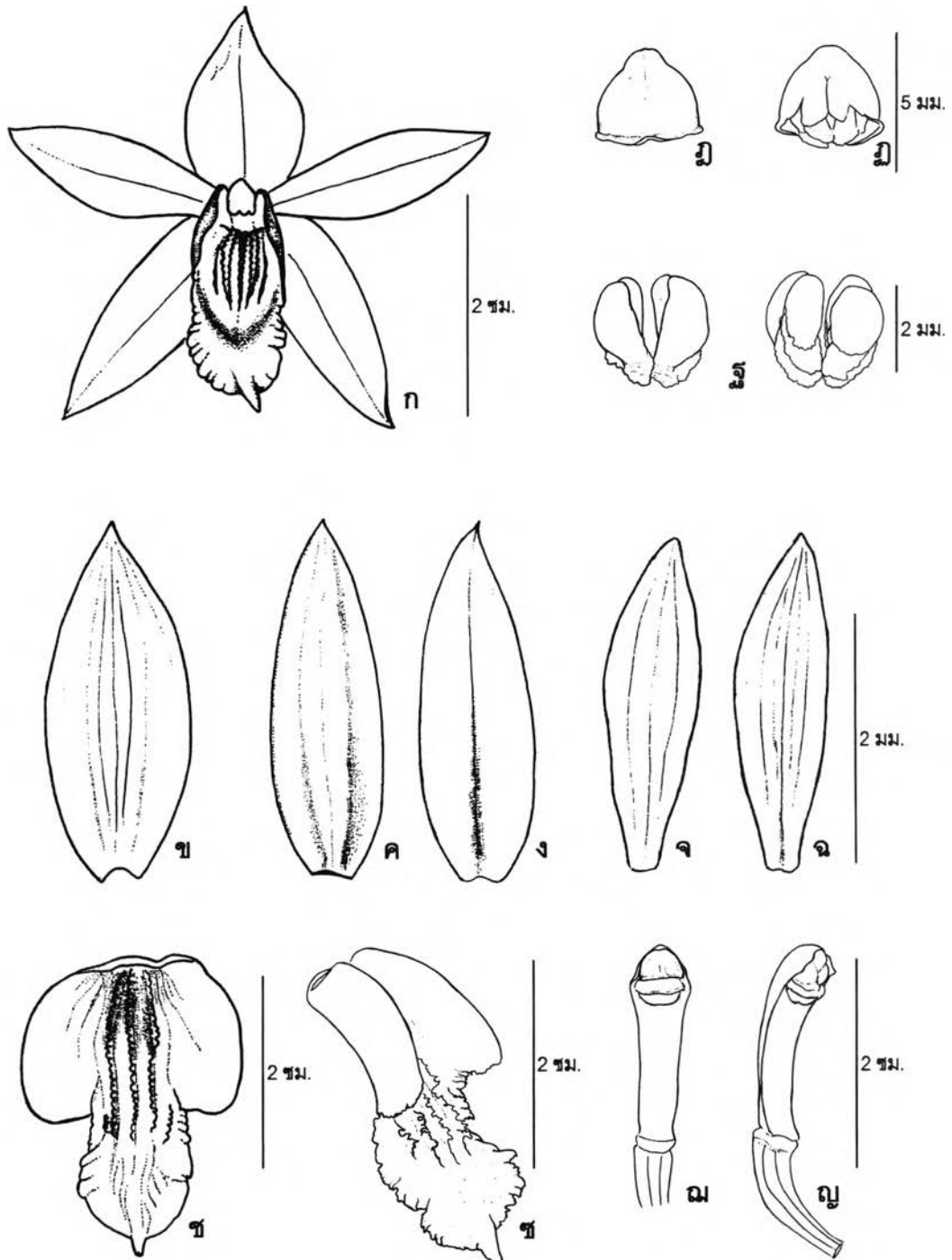
ภาพที่ 4.22 *Calanthe hirsuta* Seidenf.

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ข.-ค. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง
 ญ.-ฎ. กลีบปาก ญ. ด้านหน้า ฎ. ด้านหลัง ฐ.-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก
 ฒ. ด้านใน ณ. กลุ่มเรณู ณ. ใบประดับย่อย

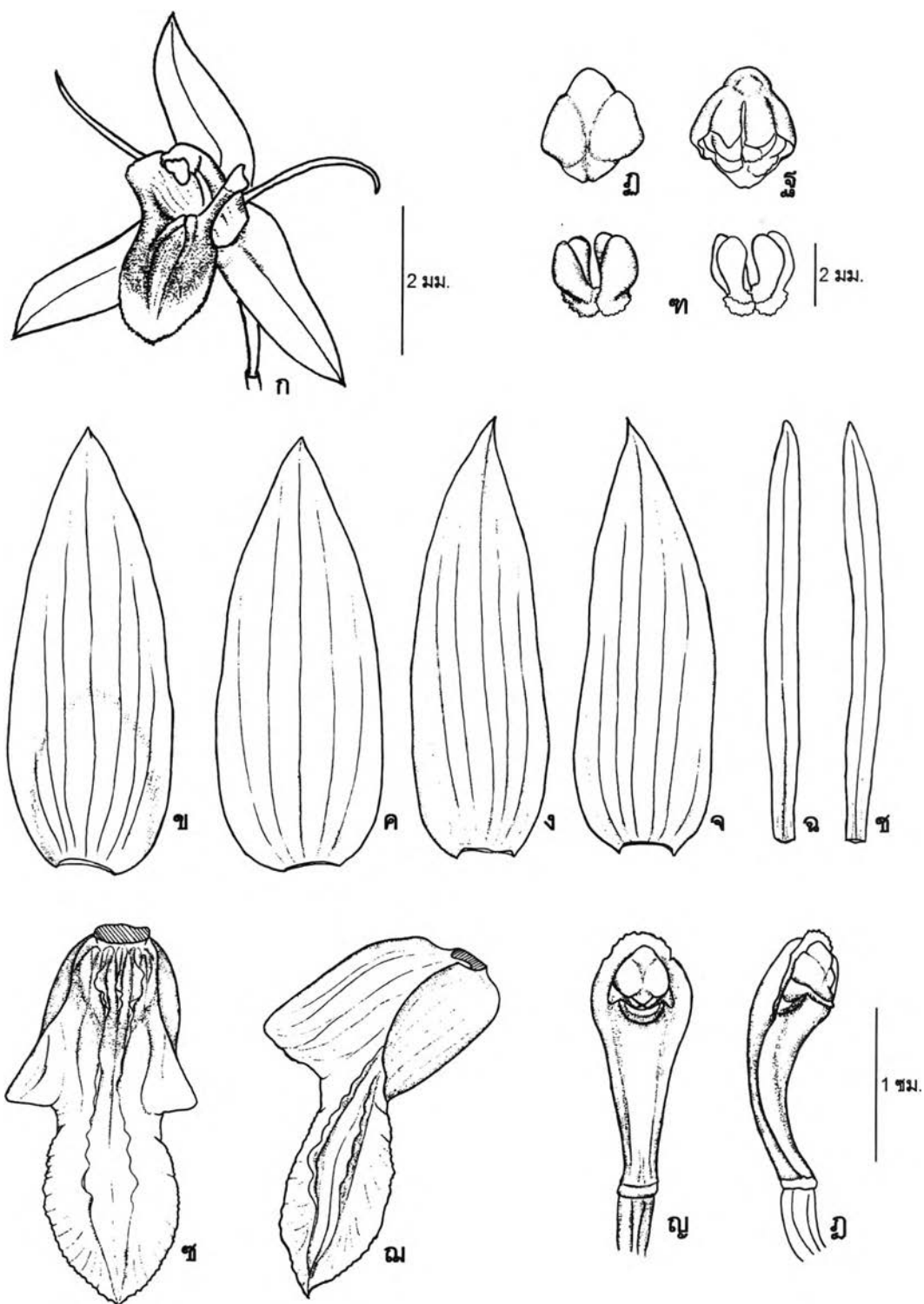
ภาพที่ 4.23 *Calanthe triplicata* (Willemet) Ames

ก. ดอกตูม ข. ดอกบาน ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ญ. กลีบปาก ฎ-ฏ. ฝัครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู

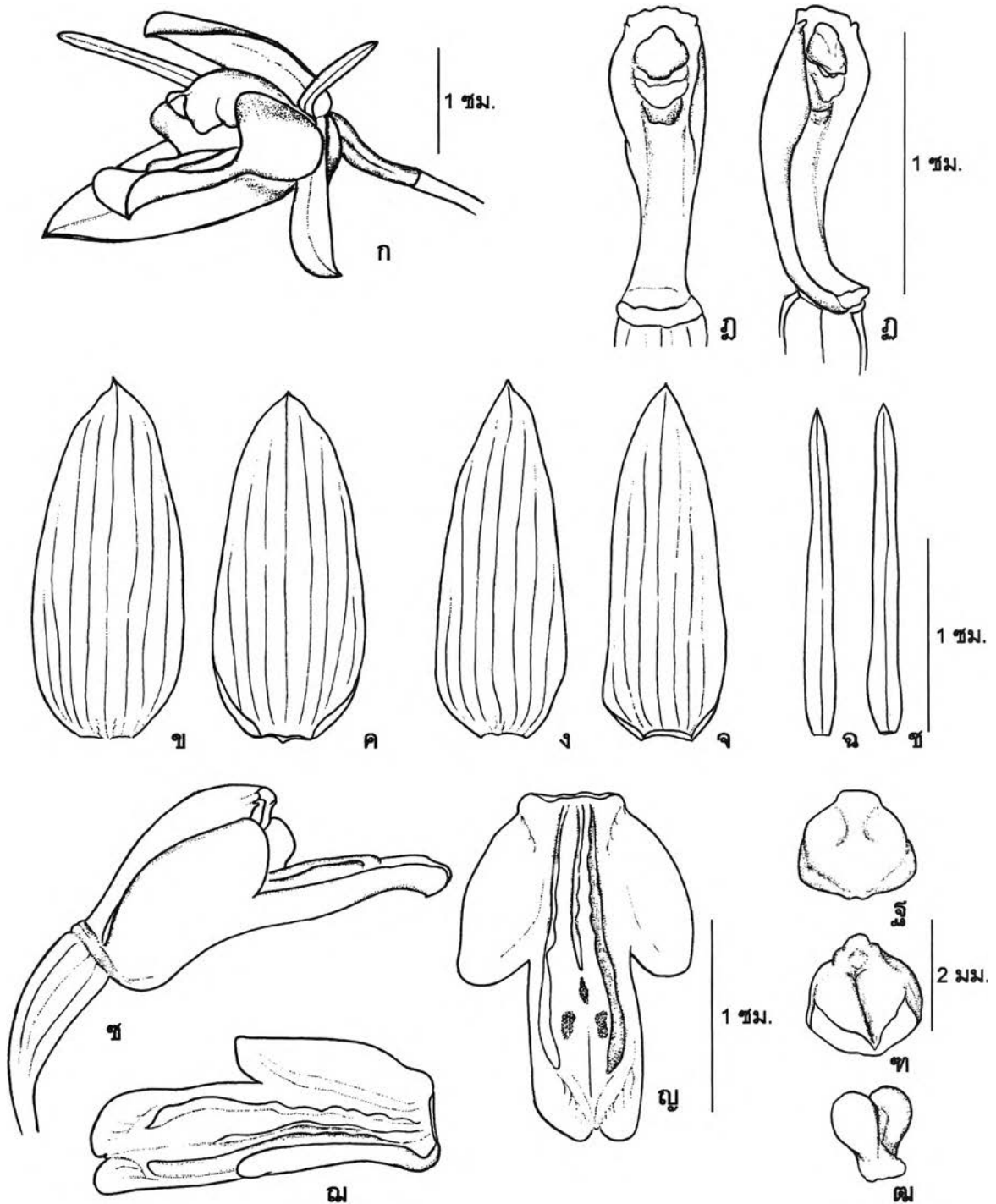
ภาพที่ 4.24 *Coelogyne cumingii* Lindl.

ก. ดอก ข. กลีบเลี้ยงบน ค.-ง. กลีบเลี้ยงข้าง ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบดอก จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบปาก ช. ด้านหน้า ซ. ด้านข้าง ฅ.-ญ. เสาเกสร ฅ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง ฎ.-ฏ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู

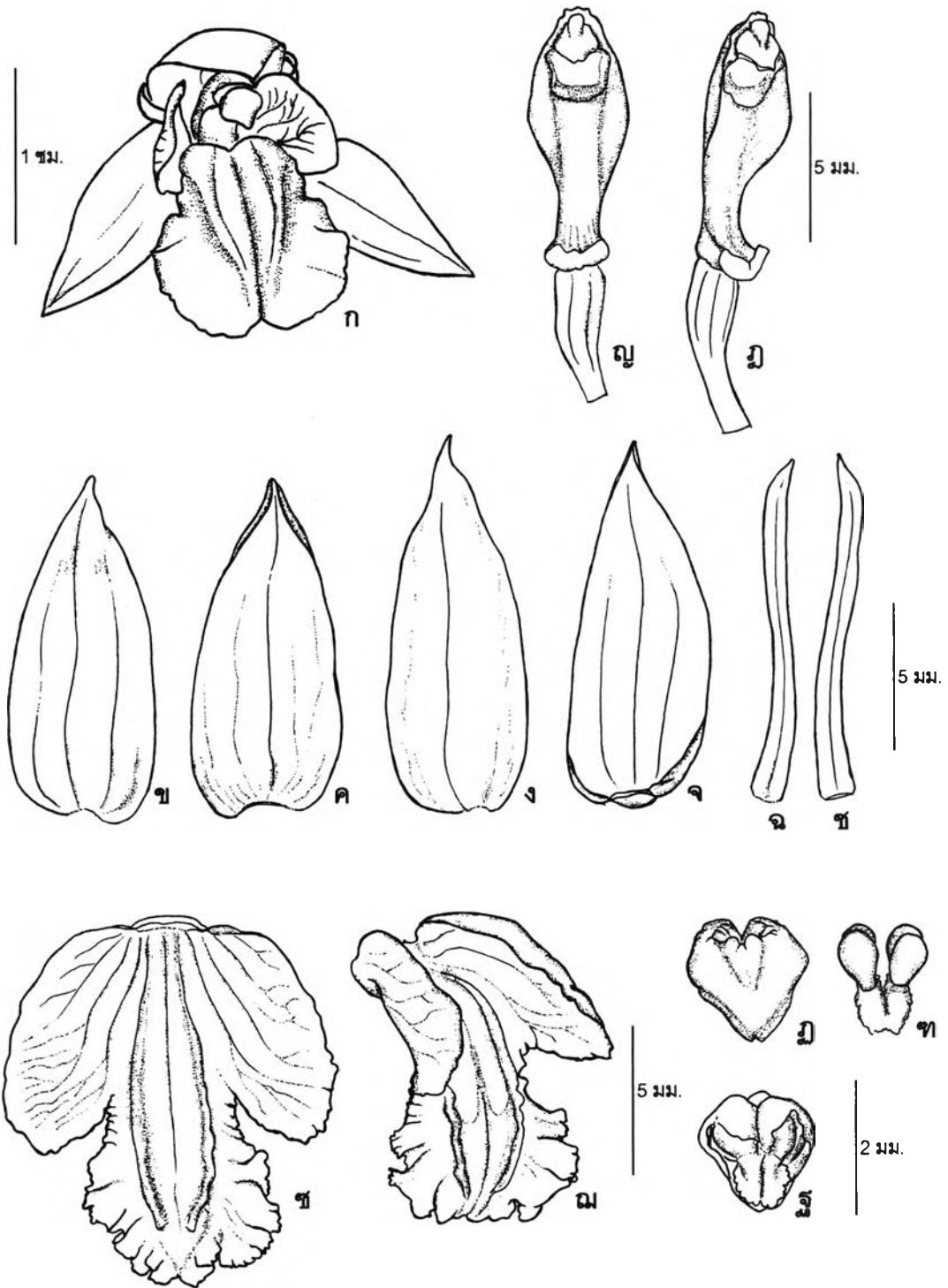
ภาพที่ 4.25 *Coelogyne fimbriata* Lindl.

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฅ. กลีบปาก ช. ด้านหน้า ฅ. ด้านข้าง
 ฉ.-ญ. เส้าเกสร ฉ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง ญ.-ฎ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน
 ฑ. กลุ่มเรณู

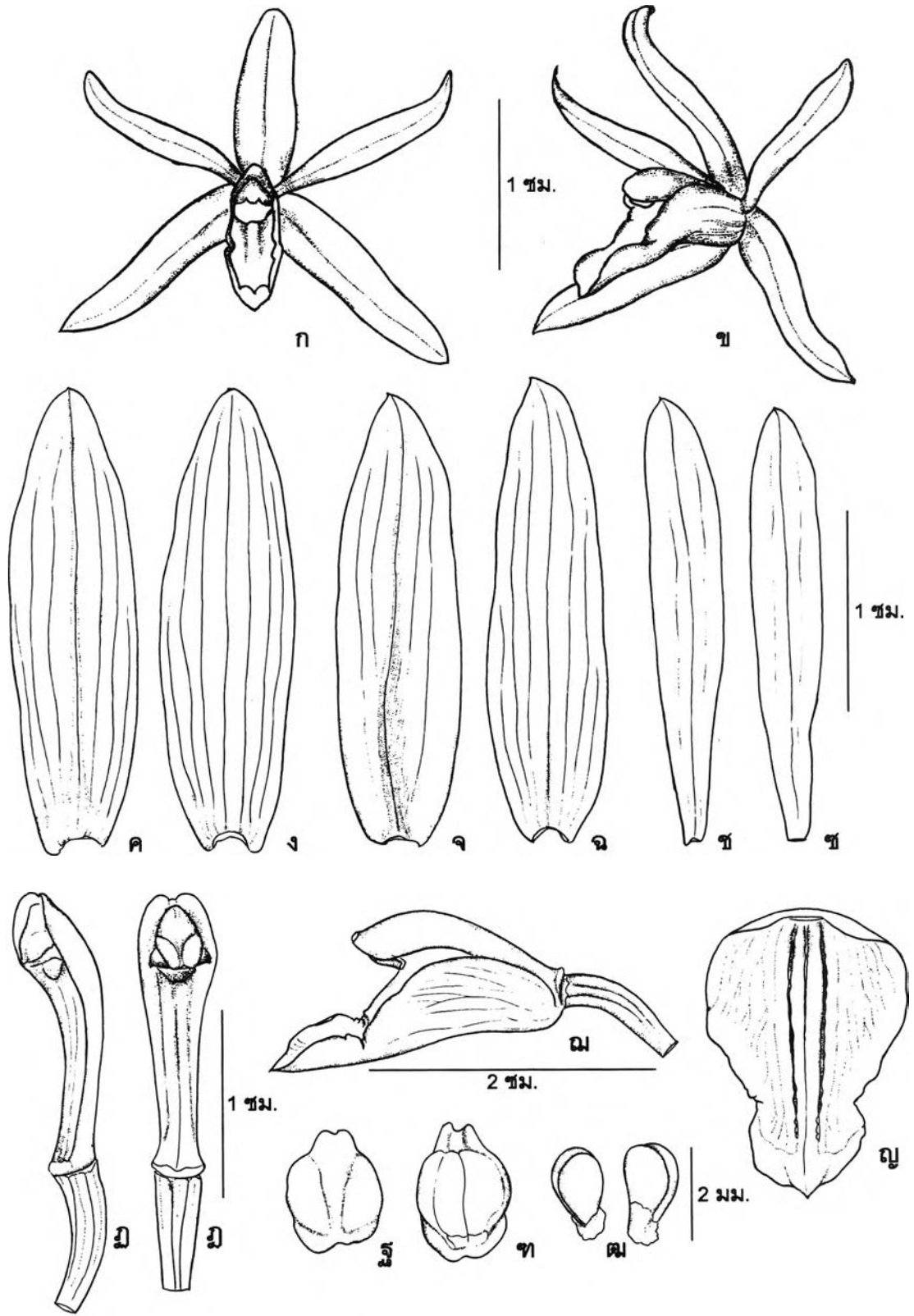
ภาพที่ 4.26 *Coelogyne quadratiloba* Gagnep.

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฐ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฒ.-ญ. กลีบปาก ฒ. ด้านข้าง
 ฎ. ด้านบน ฏ.-ฏ. เส้าเกสร ฎ. ด้านหน้า ฏ. ด้านข้าง ฐ.-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก
 ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

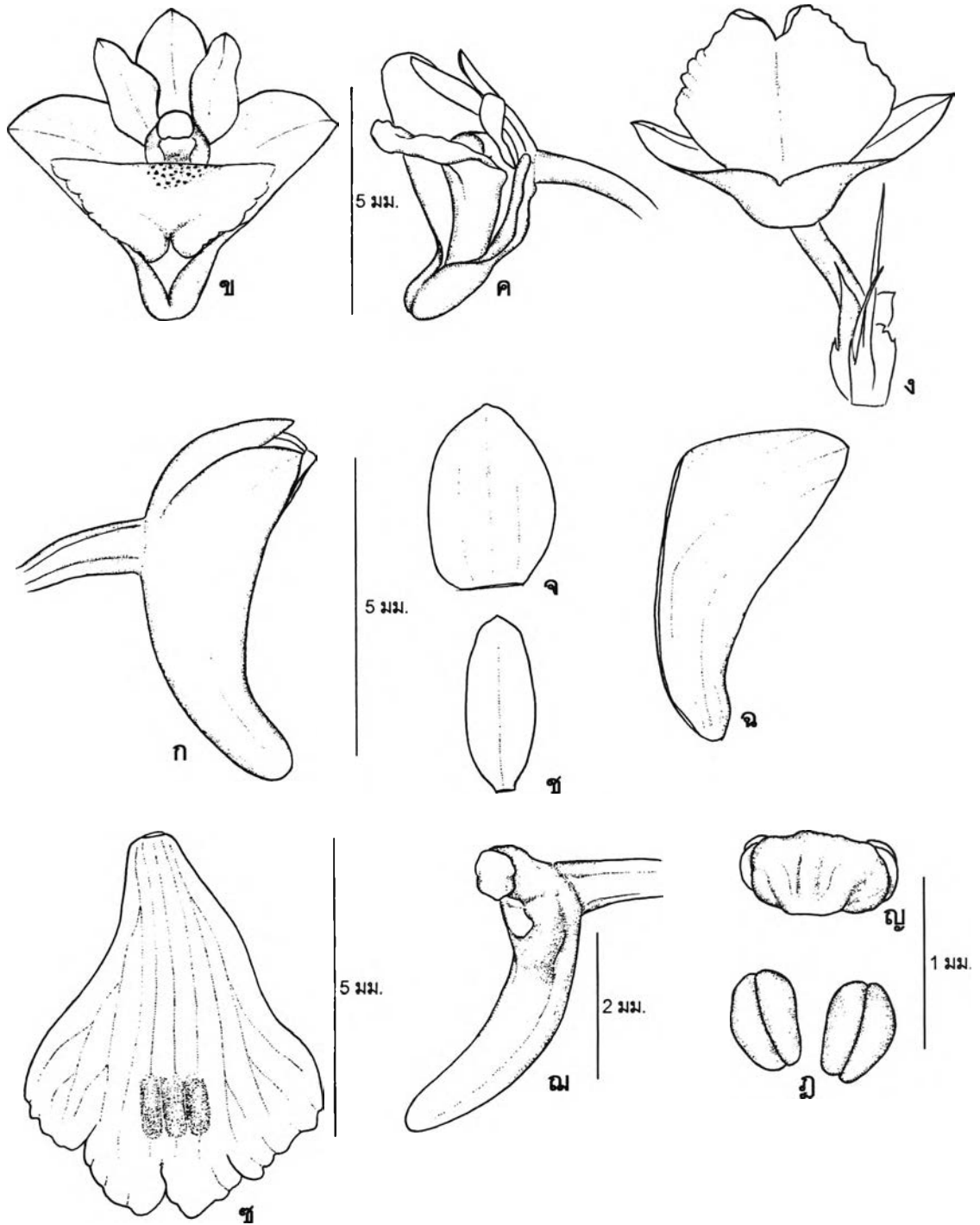
ภาพที่ 4.27 *Coelogyne schultesii* S.K.Jain & S.Das

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฉ. กลีบปาก ช. ด้านหน้า ฉ. ด้านข้าง
 ญ.-ฎ. เส้าเกสร ญ. ด้านหน้า ฎ. ด้านข้าง ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฏ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน
 ฑ. กลุ่มเรณู

ภาพที่ 4.28 *Coelogyne trinervis* Lindl.

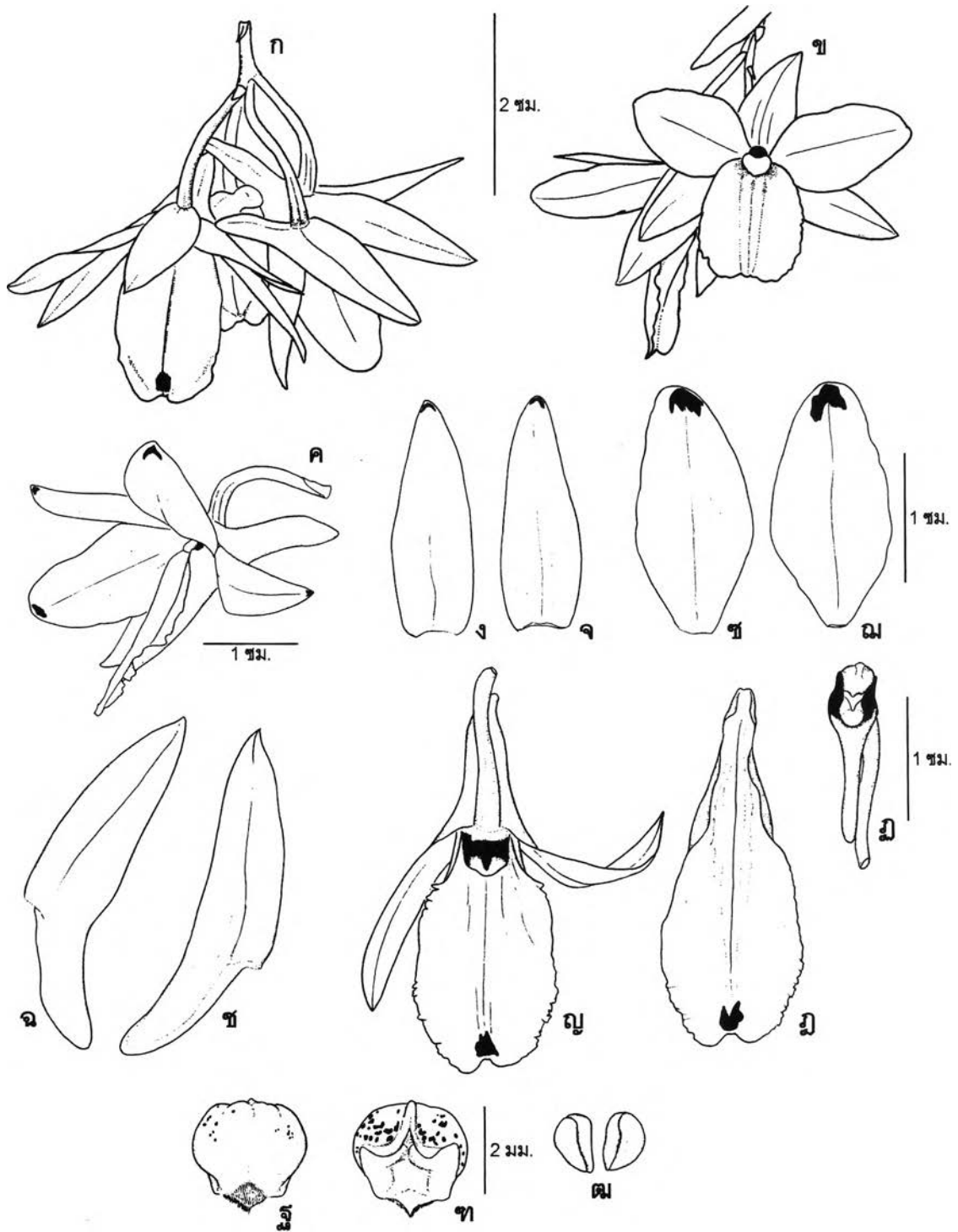
ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฅ-ฌ. กลีบดอก ฅ. ด้านนอก ฆ. ด้านใน ฉ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ. กลีบปาก ฏ.-ฑ. เส้าเกสร ฎ. ด้านหน้า ฏ. ด้านข้าง ฐ-ฑ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

ภาพที่ 4.29 *Dendrobium acinaciforme* Roxb.

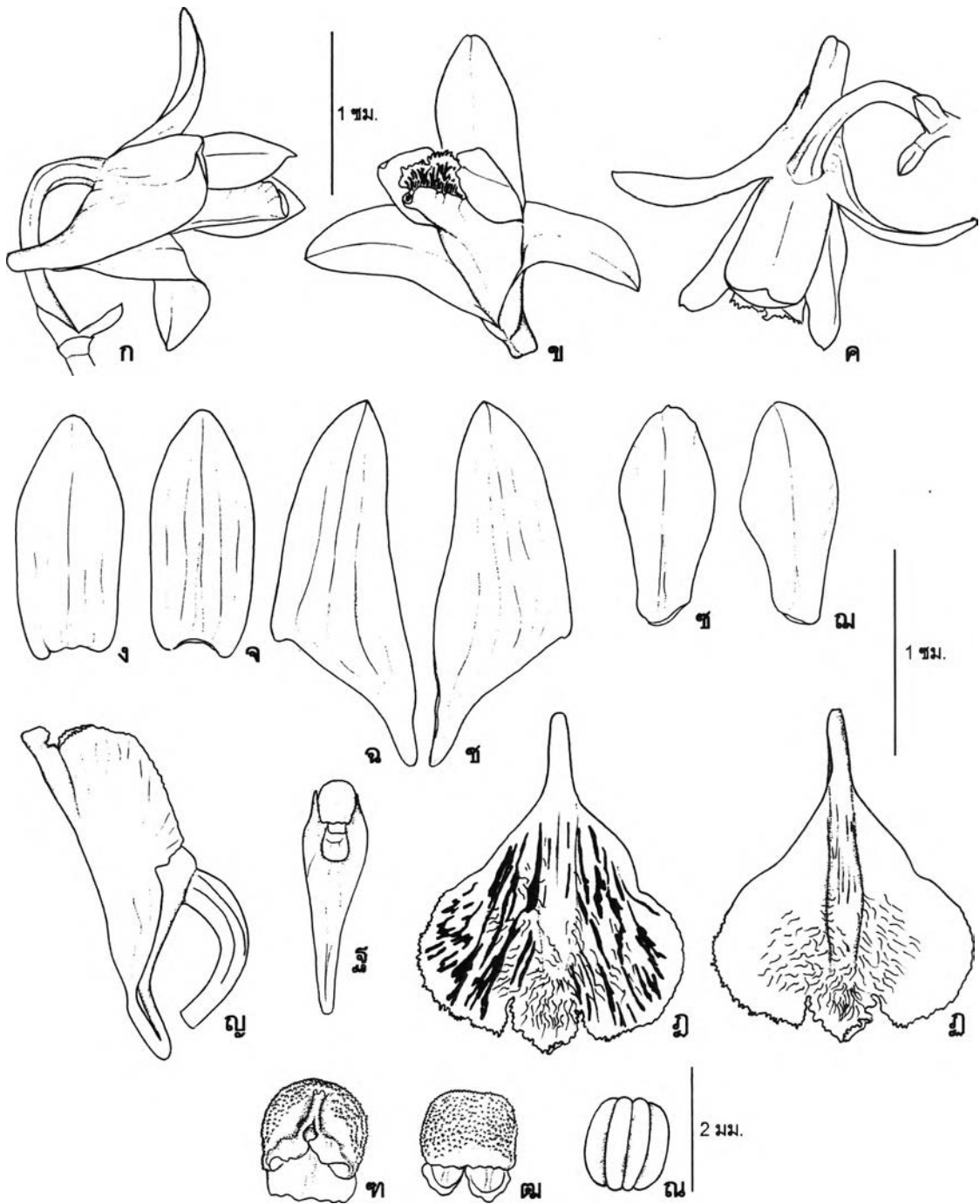
ก. ดอกตูม ข.-ง. ดอกบาน ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง. ด้านล่าง จ. กลีบเลี้ยงบน ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 ช. กลีบดอก ซ. กลีบปาก ฅ. เส้าเกสร ญ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฎ. กลุ่มเรณู

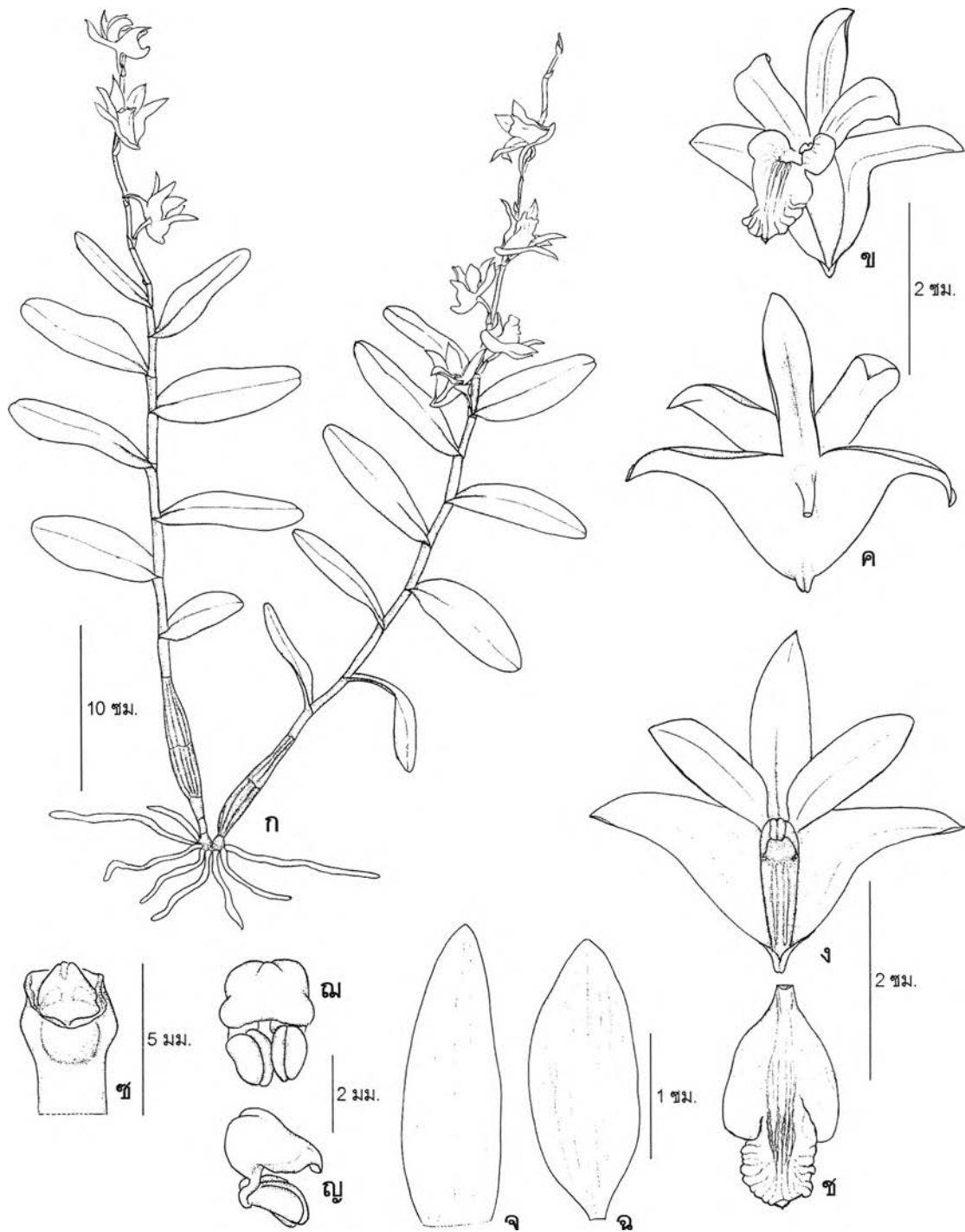
ภาพที่ 4.30 *Dendrobium calicopis* Ridl.

ก. ช่อดอก ข.-ค. ดอก ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช-ฅ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฅ. ด้านใน ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสรและกลีบเลี้ยงข้าง ฎ. กลีบปาก ฏ. เส้าเกสร ฐ.-ฑ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฒ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

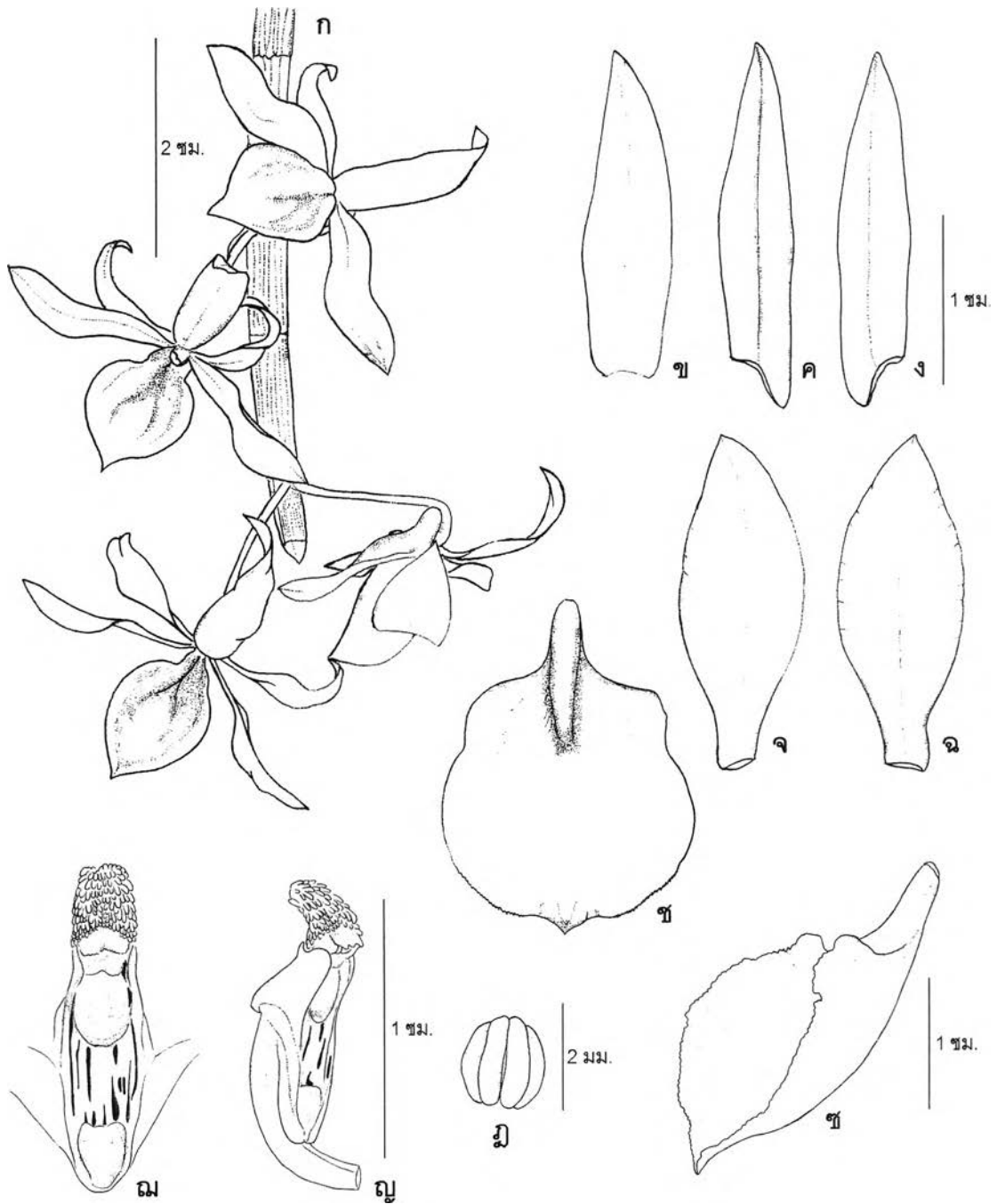
ภาพที่ 4.31 *Dendrobium ciliatilabellum* Seidenf.

ก.-ค. ดอก ก.-ข. ด้านข้าง ค. ด้านหลัง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฒ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ฎ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฏ.-ฑ. กลีบปาก ฐ. เส้าเกสร ท.-ฒ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ท. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ณ. กลุ่มเรณู

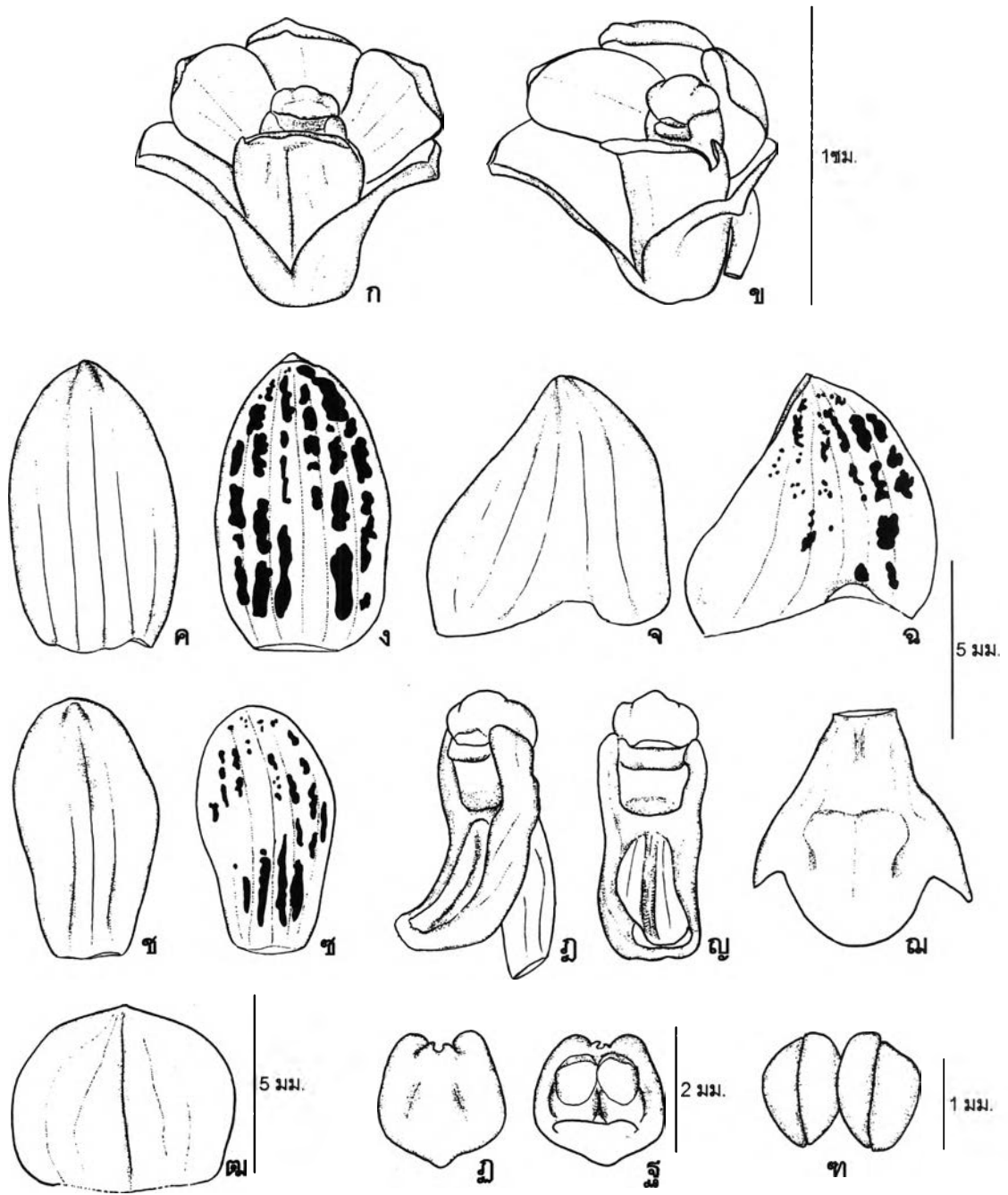
ภาพที่ 4.32 *Dendrobium crumenatum* Sw.

ก. ต้น ข.-ค. ดอก ข. ด้านหน้า ค. ด้านหลัง ง. กลีบเลี้ยง กลีบดอกและเส้าเกสร จ. กลีบเลี้ยงบน
 ฉ. กลีบดอก ช. กลีบปาก ฌ.-ญ. เส้าเกสร ณ.-ญ. ฝาครอบกลุ่มเรณูและกลุ่มเรณู ณ. ด้านหน้า
 ญ. ด้านข้าง

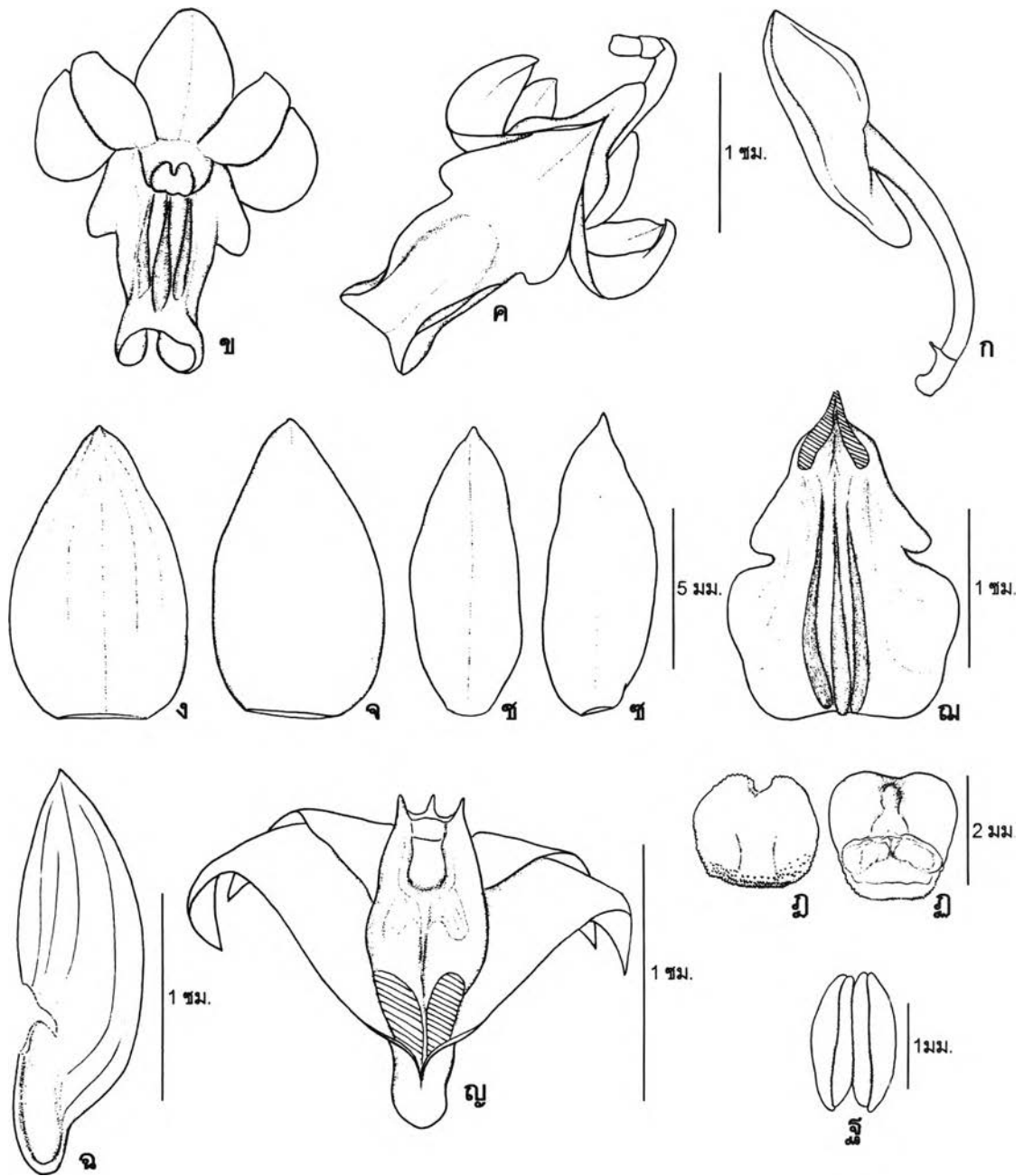
ภาพที่ 4.33 *Dendrobium crystallinum* Rchb.f.

ก. ช่อดอก ข. กลีบเลี้ยงบน ค.-ง. กลีบเลี้ยงข้าง ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบดอก
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบปาก ช. ด้านหน้า ซ. ด้านข้าง ฌ.-ญ. เสาเกสร ฌ. ด้านหน้า
 ญ. ด้านข้าง ฎ. กลุ่มเรณู

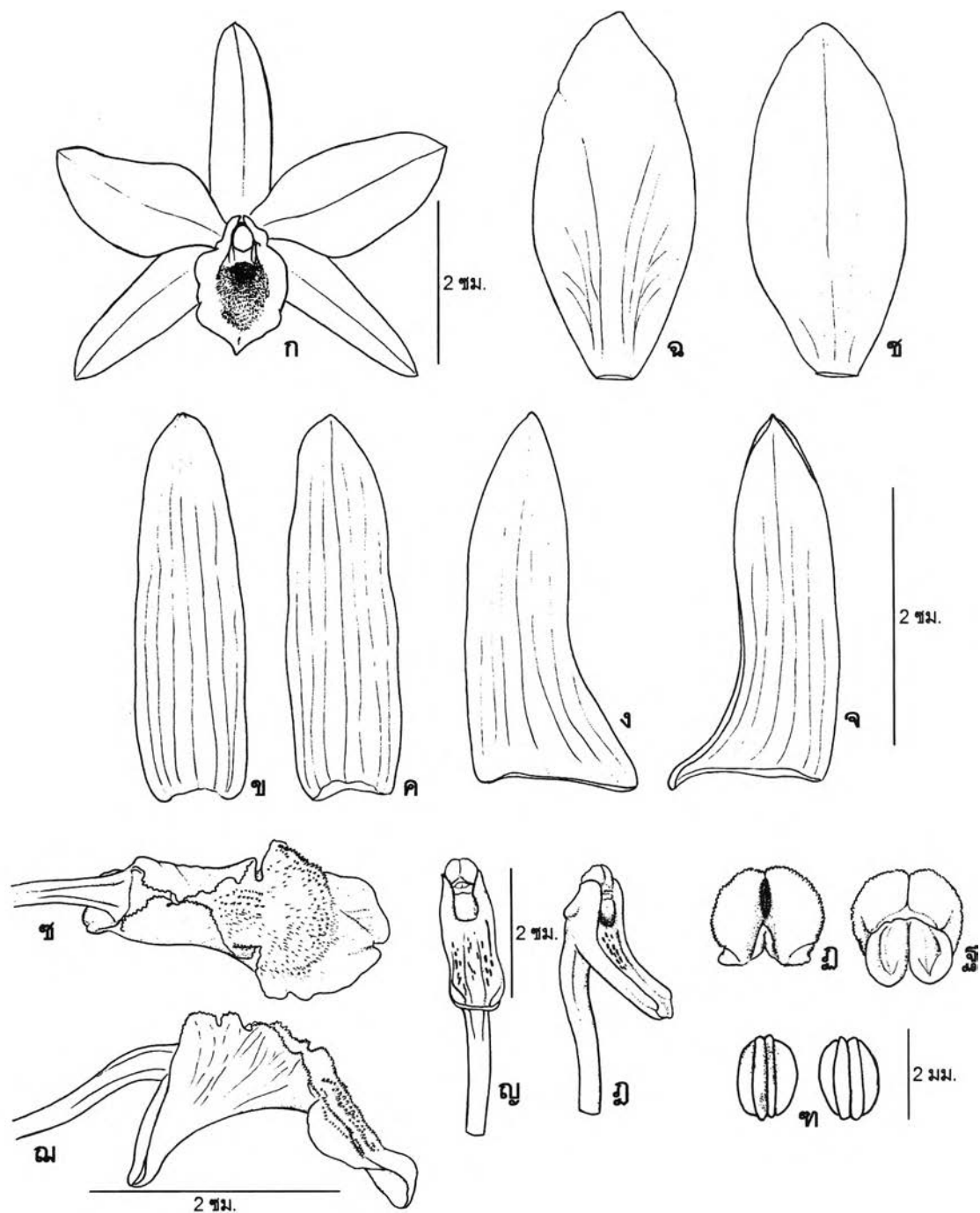
ภาพที่ 4.34 *Dendrobium dantaniense* Guillaumin

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฉ. กลีบปาก ฏ-ฎ. เสาเกสร ฎ. ด้านหน้า ฏ. ด้านข้าง ฏ-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฏ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ฑ. กลุ่มเรณู ฒ. ใบประดับย่อย

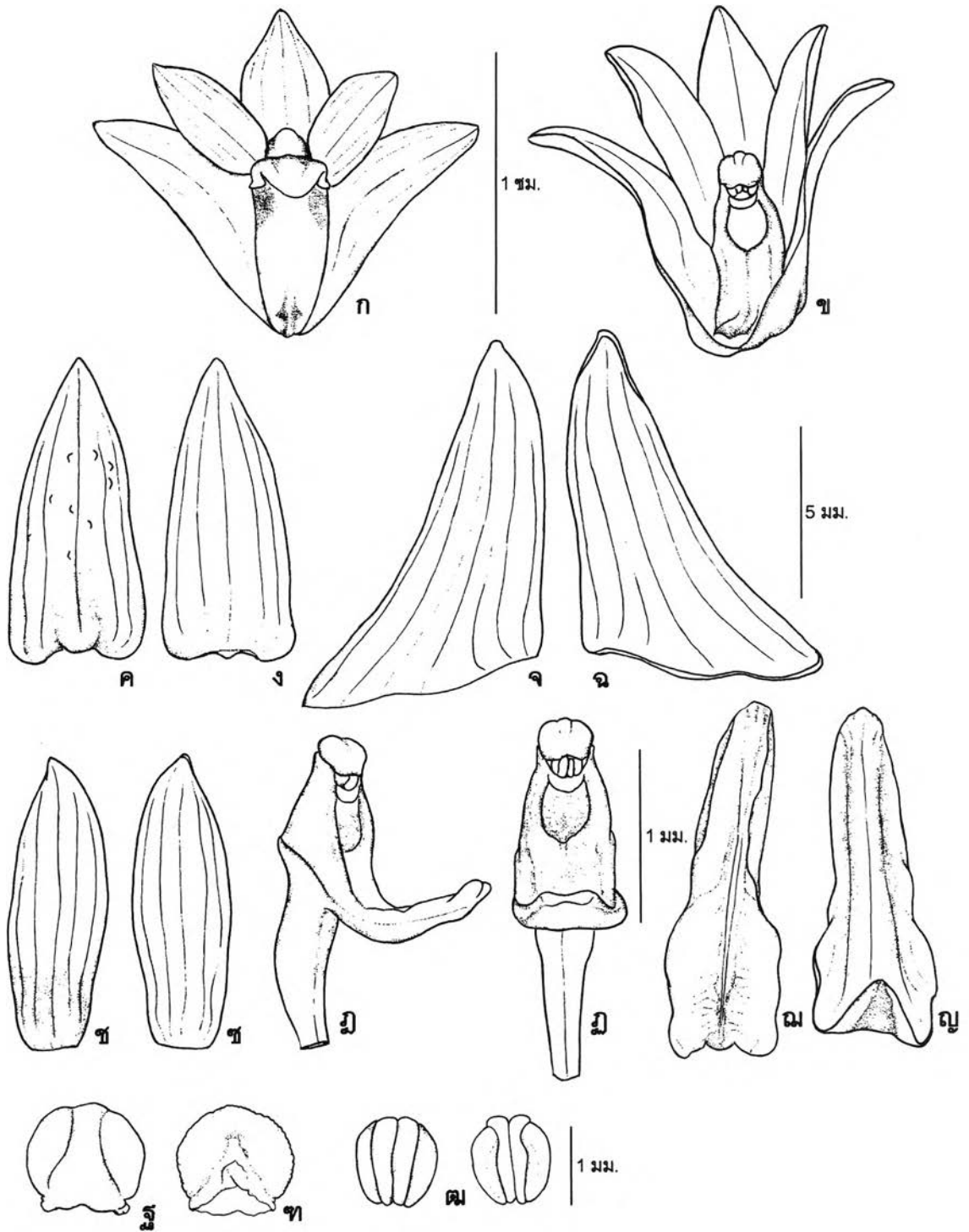
ภาพที่ 4.35 *Dendrobium ellipsophyllum* T.Tang & F.T. Wang

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ข. ด้านหน้า ค. ด้านล่าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฉ. กลีบปาก ญ. เส้าเกสร
 ฎ.-ฏ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฏ. ด้านนอก ฎ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู

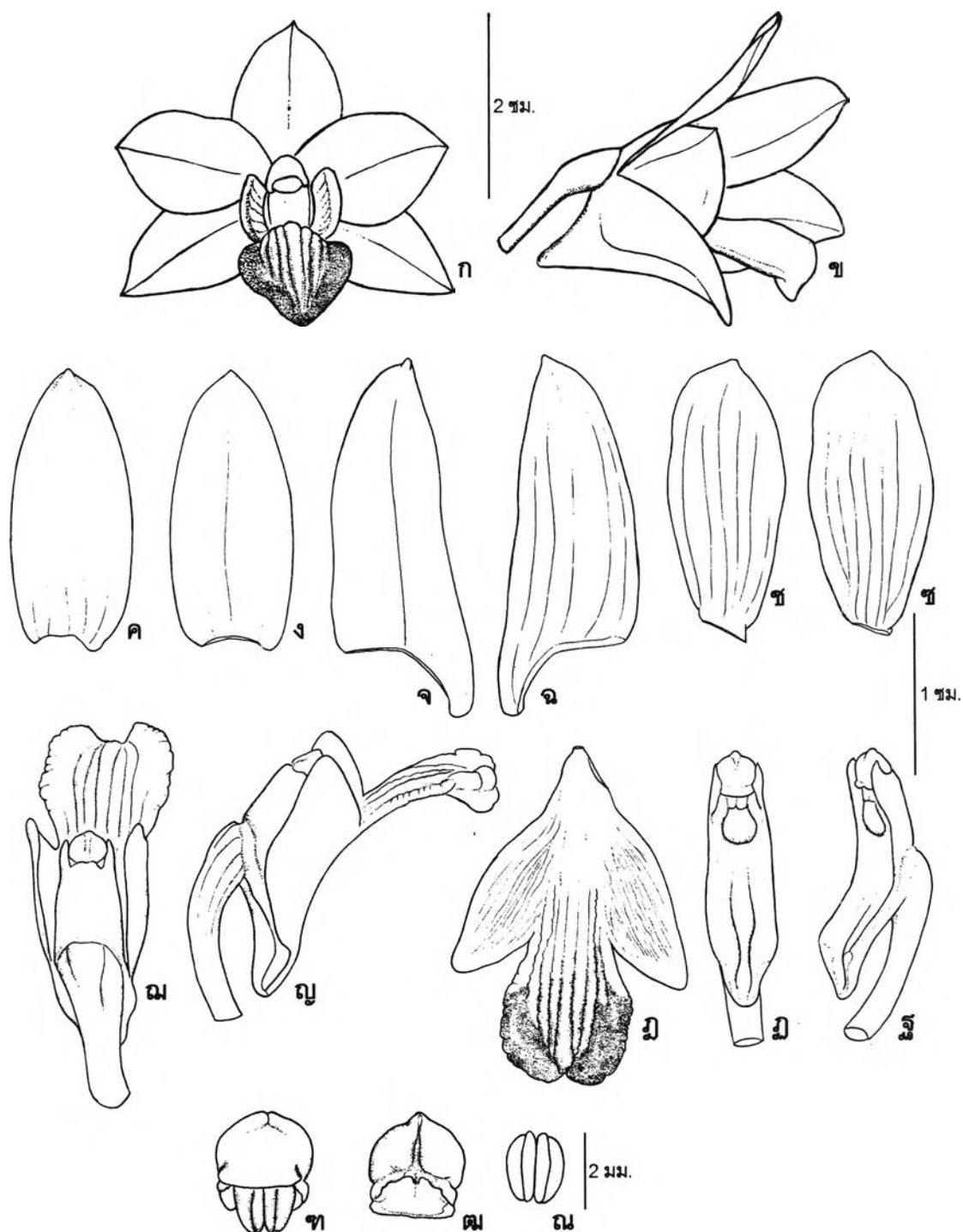
ภาพที่ 4.36 *Dendrobium heterocarpum* Wall. ex Lindl.

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฉ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ช. ด้านบน ฉ. ด้านข้าง
 ฉ.-ญ. เส้าเกสร ฉ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง ญ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ญ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน
 ท. กลุ่มเรณู

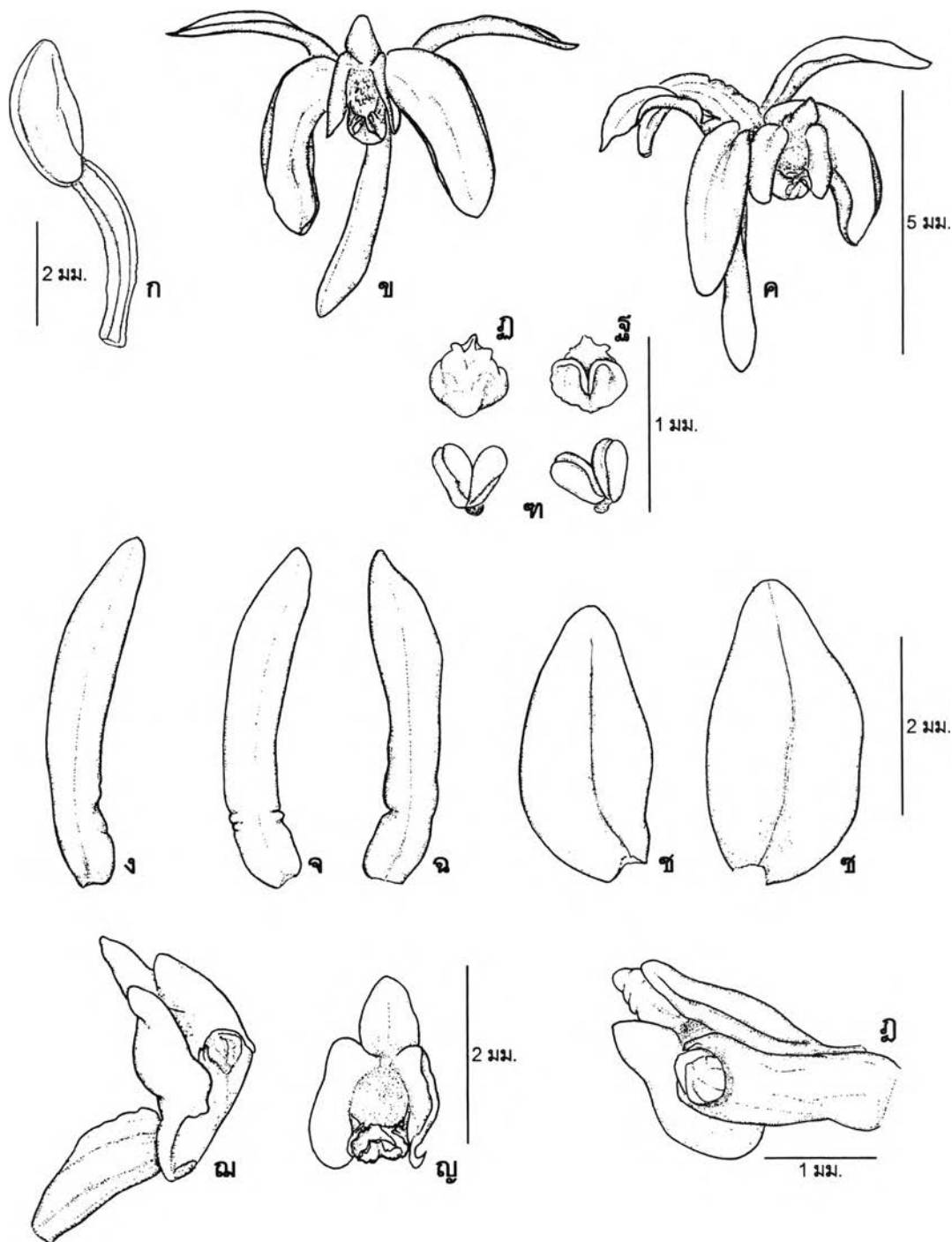
ภาพที่ 4.37 *Dendrobium salaccense* (Blume) Lindl.

ก. ดอก ข. กลีบเลี้ยง กลีบดอกและเส้าเกสร ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน
 จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน
 ณ.-ญ. กลีบปาก ณ. ด้านหน้า ญ. ด้านหลัง ฎ-ฏ. เส้าเกสร ฎ. ด้านข้าง ฏ. ด้านหน้า
 ฐ-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

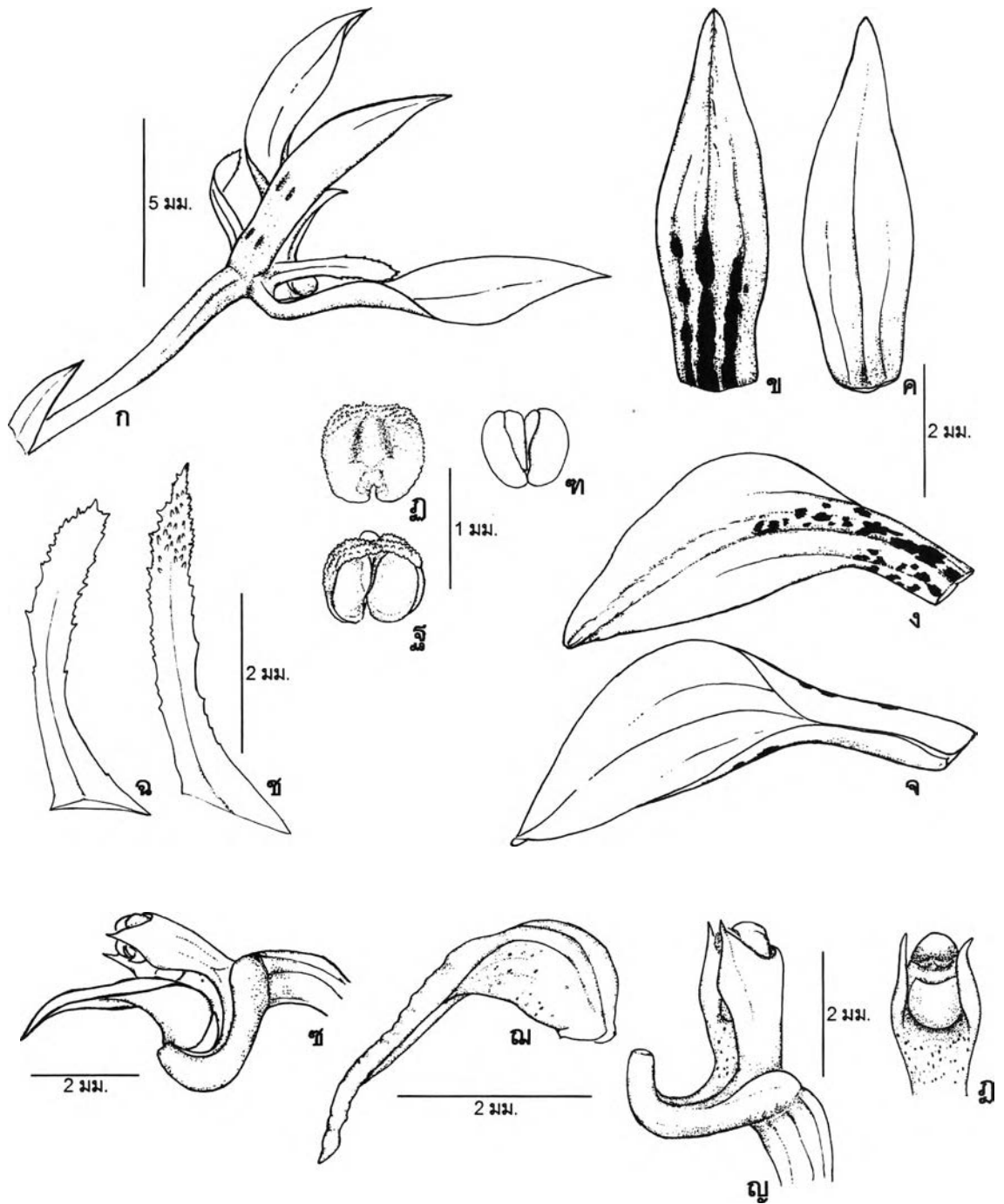
ภาพที่ 4.38 *Dendrobium scabrilingue* Lindl.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฅ. ด้านบน ญ. ด้านข้าง ฎ. กลีบปาก ฏ.-ฐ. เส้าเกสร ฏ. ด้านหน้า ฐ. ด้านข้าง ฑ. กลุ่มเรณูและฝาครอบกลุ่มเรณู ฒ. ด้านในของฝาครอบกลุ่มเรณู ณ. กลุ่มเรณู

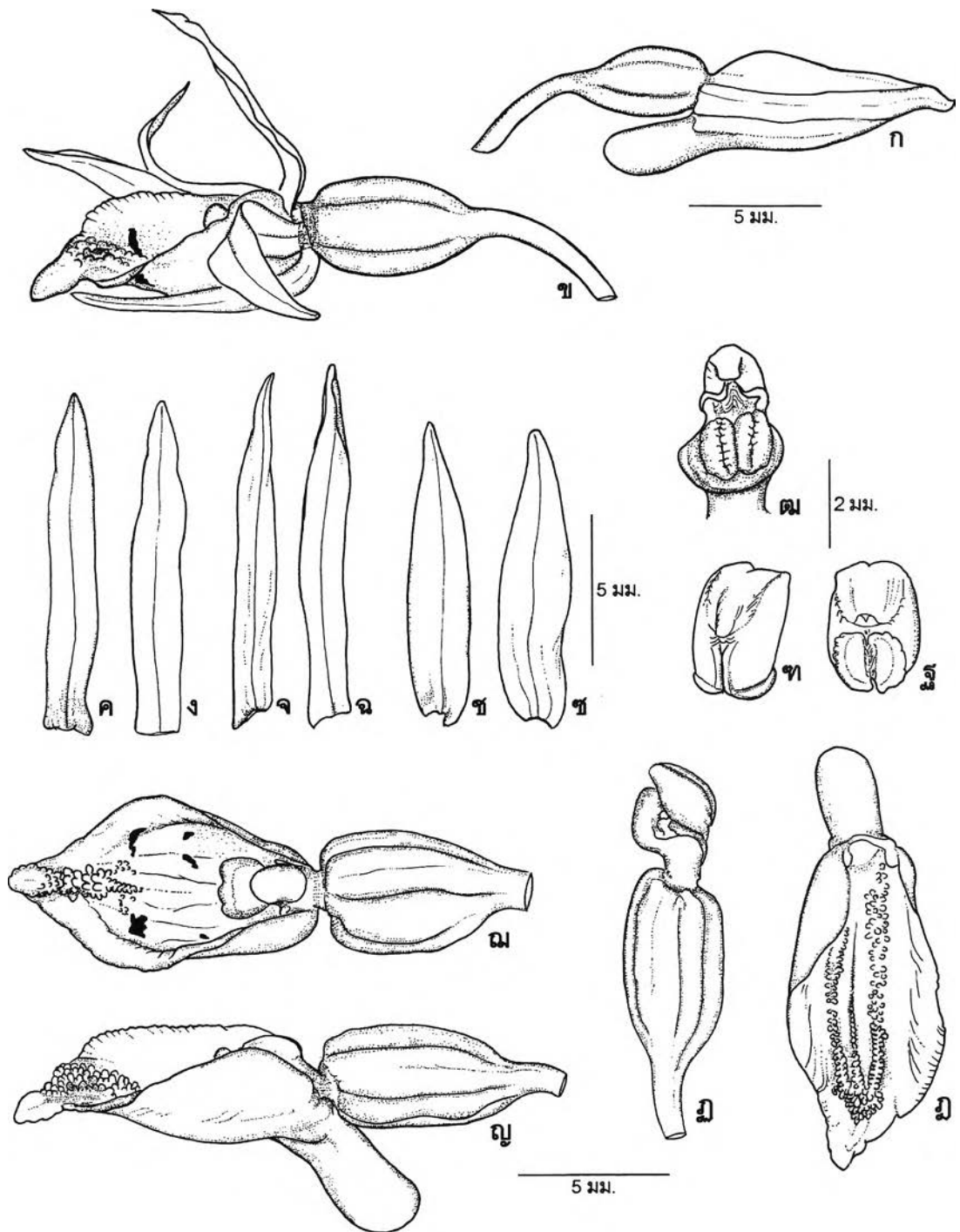
ภาพที่ 4.39 *Dienia ophrydis* (J.König) Omerod & Seidenf.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง. กีบเลี้ยงบน จ.-ฉ. กีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กีบดอก ซ. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ.-ง. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ฉ. ด้านข้าง ญ. ด้านหน้า ฎ. ด้านบน ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน
 ซ. กลุ่มเรณู

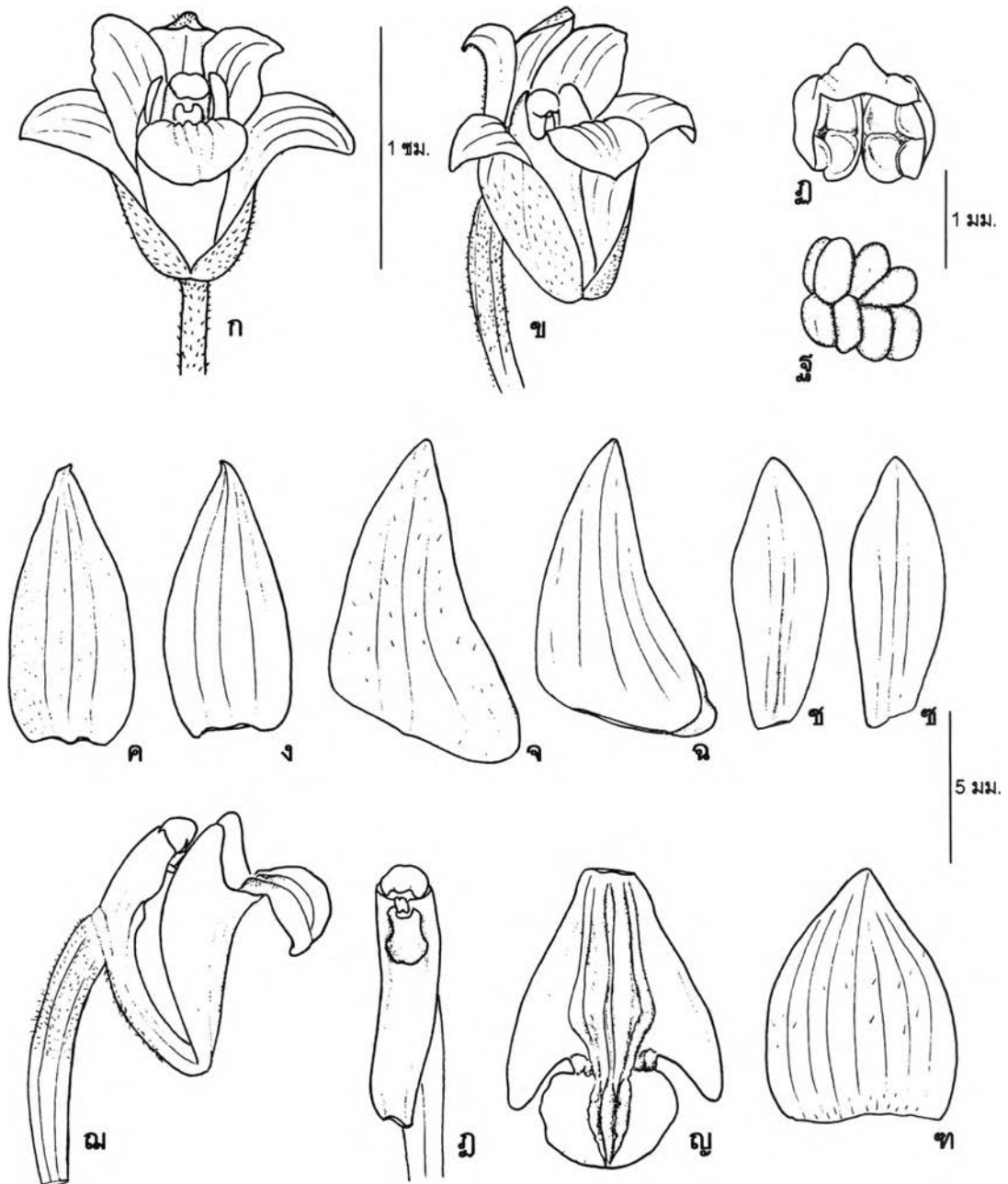
ภาพที่ 4.40 *Drymoda gymnopus* (Hook.f.) Garay, Hamer & Siegerist

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฉ. กลีบปาก ญ.-ฎ. เส้าเกสร
 ฎ. ด้านข้าง ฏ. ด้านหน้า ฏ. ฐานครอบกลุ่มเรณู ฏ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ท. กลุ่มเรณู

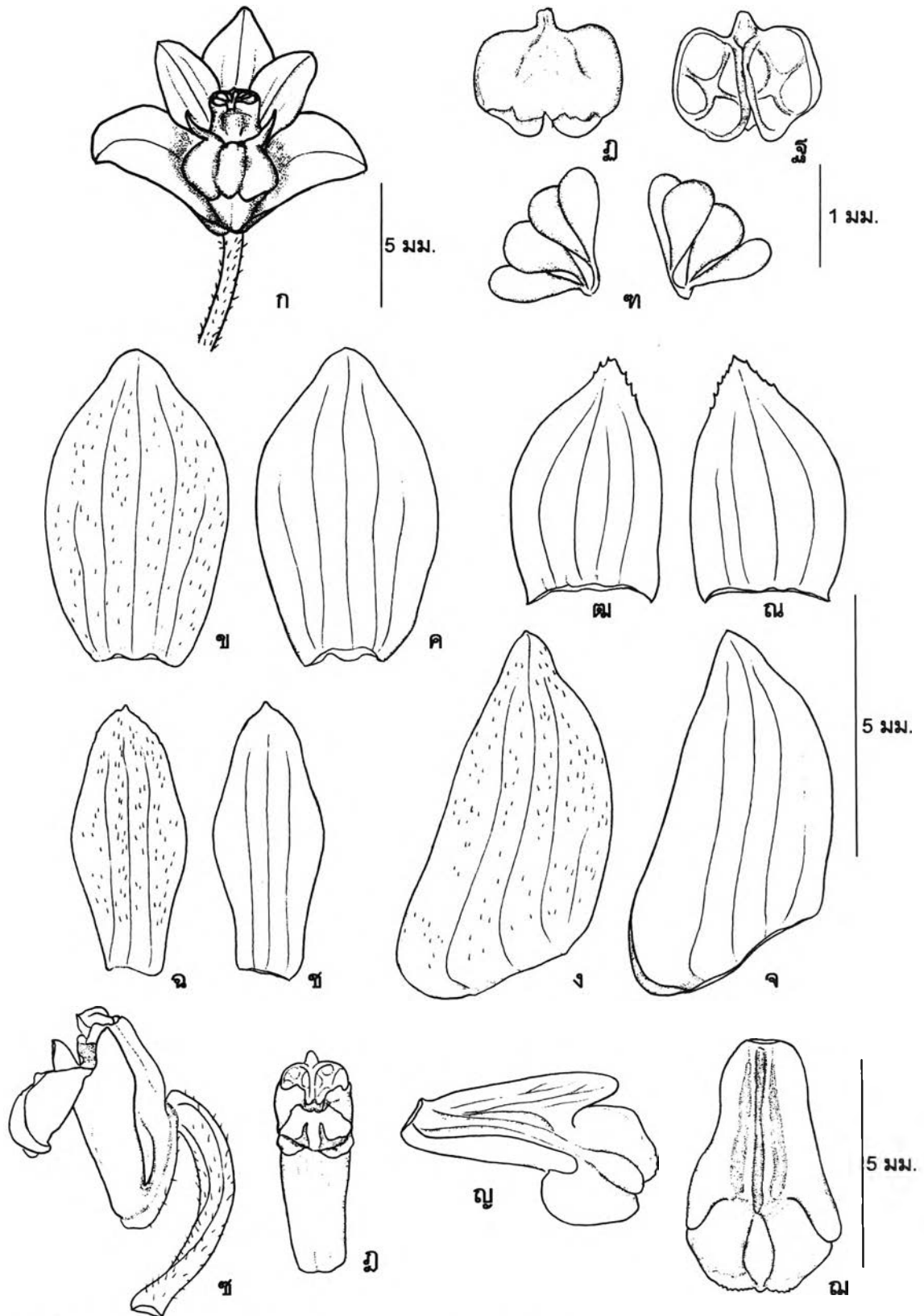
ภาพที่ 4.41 *Epipogium roseum* (D. Don) Lindl.

ก. ดอกตูม ข. ดอกบาน ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ฅ. ด้านบน ญ. ด้านข้าง ฏ. กลีบปาก ฎ. เส้าเกสร ฐ.-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านใน
 ฑ. ด้านนอก ฒ. กลุ่มเรณู

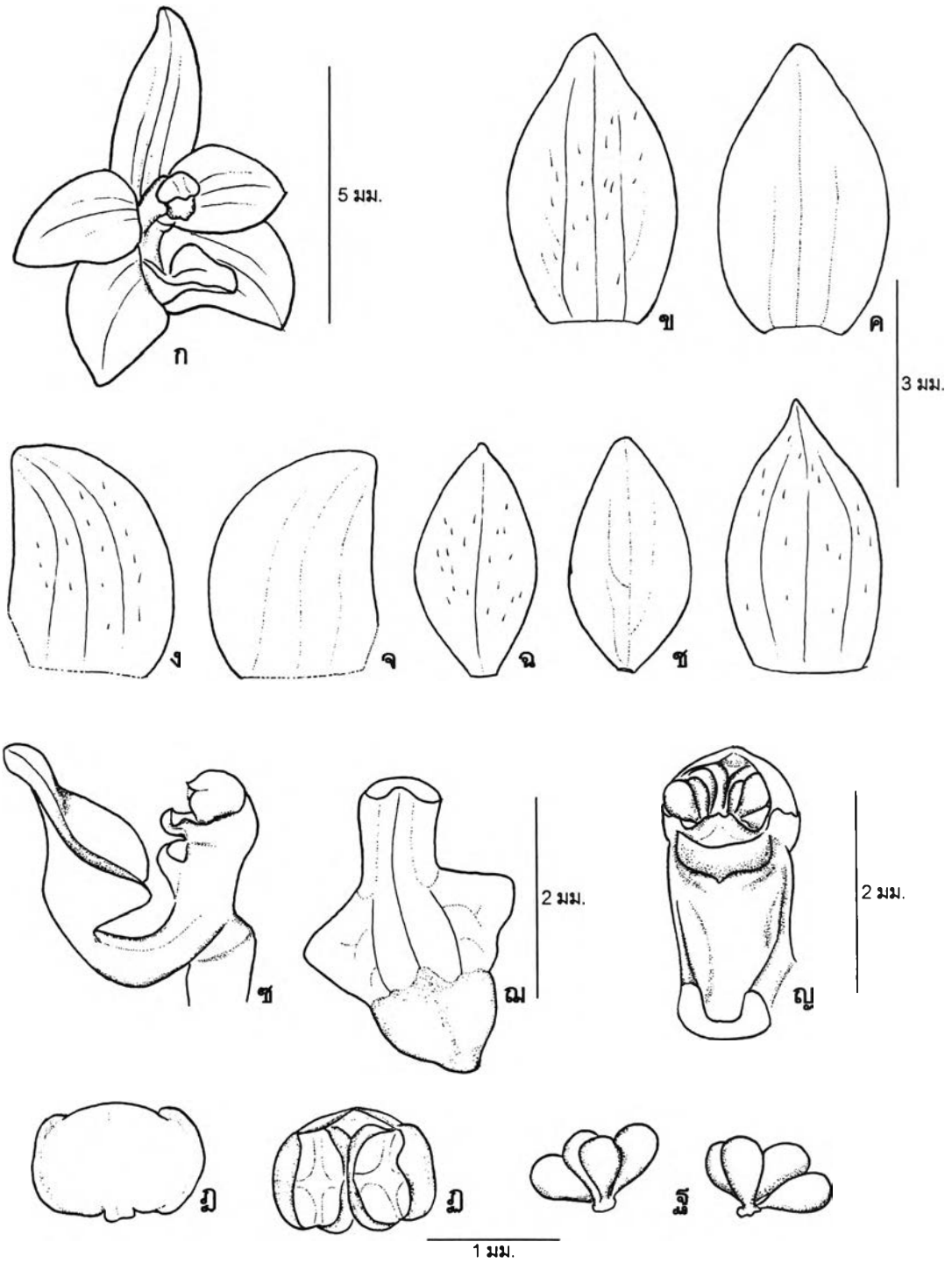
ภาพที่ 4.42 *Eria bractescens* Lindl.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน
 จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน
 ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ญ. กลีบปาก ฎ. เส้าเกสร ฏ. ฝาครอบกลุ่มเรณู
 ฐ. กลุ่มเรณู ฑ. ใบประดับย่อย

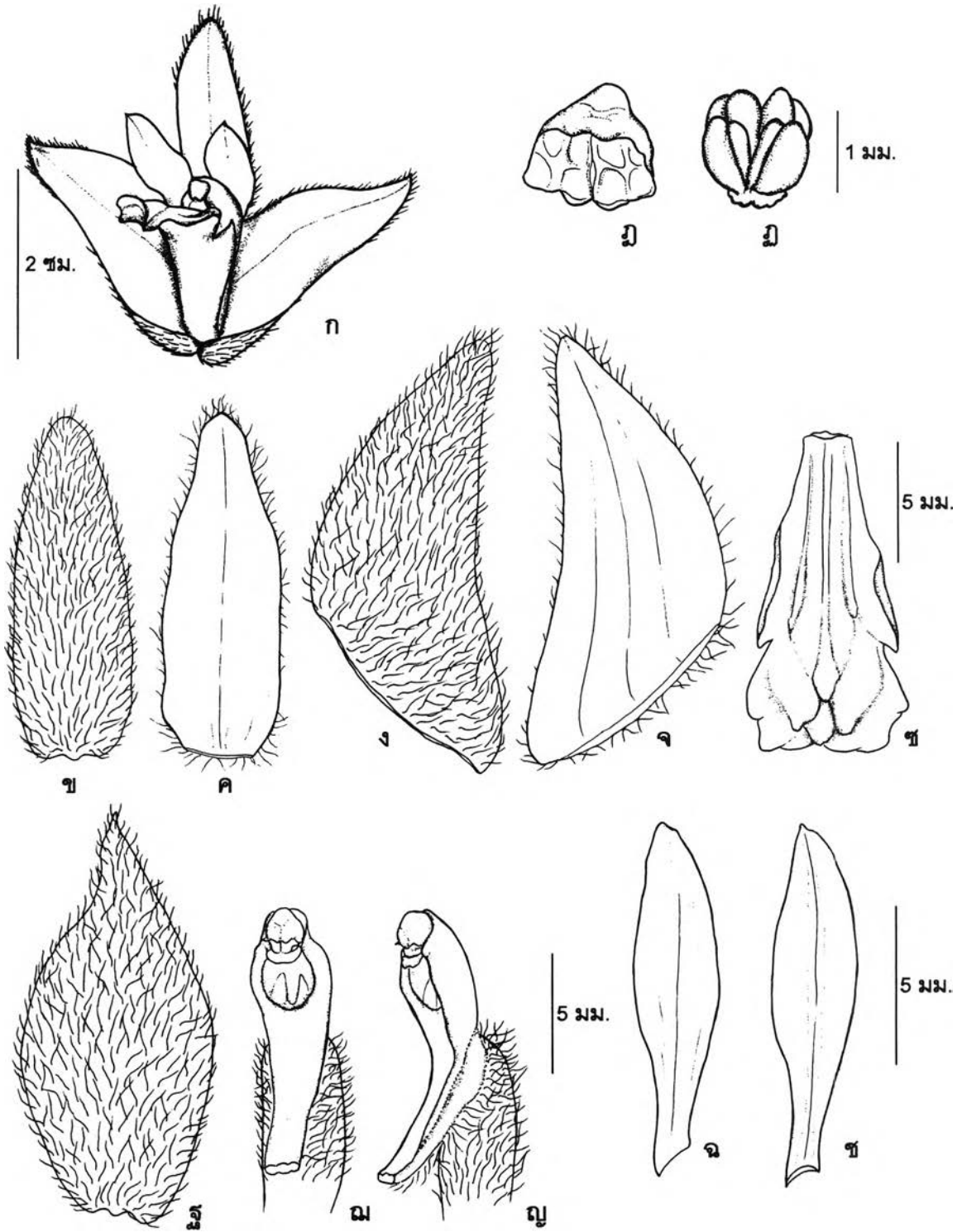
ภาพที่ 4.43 *Eria eriopsidobulbon* C.S.P.Parish & Rchb.f.

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฌ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ.-ญ. กลีบปาก ฒ.ด้านบน
 ญ. ด้านข้าง ฎ. เส้าเกสร ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฑ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ฑ. กลุ่มเรณู
 ฒ.-ณ. ใบประดับย่อย ณ. ด้านนอก น. ด้านใน

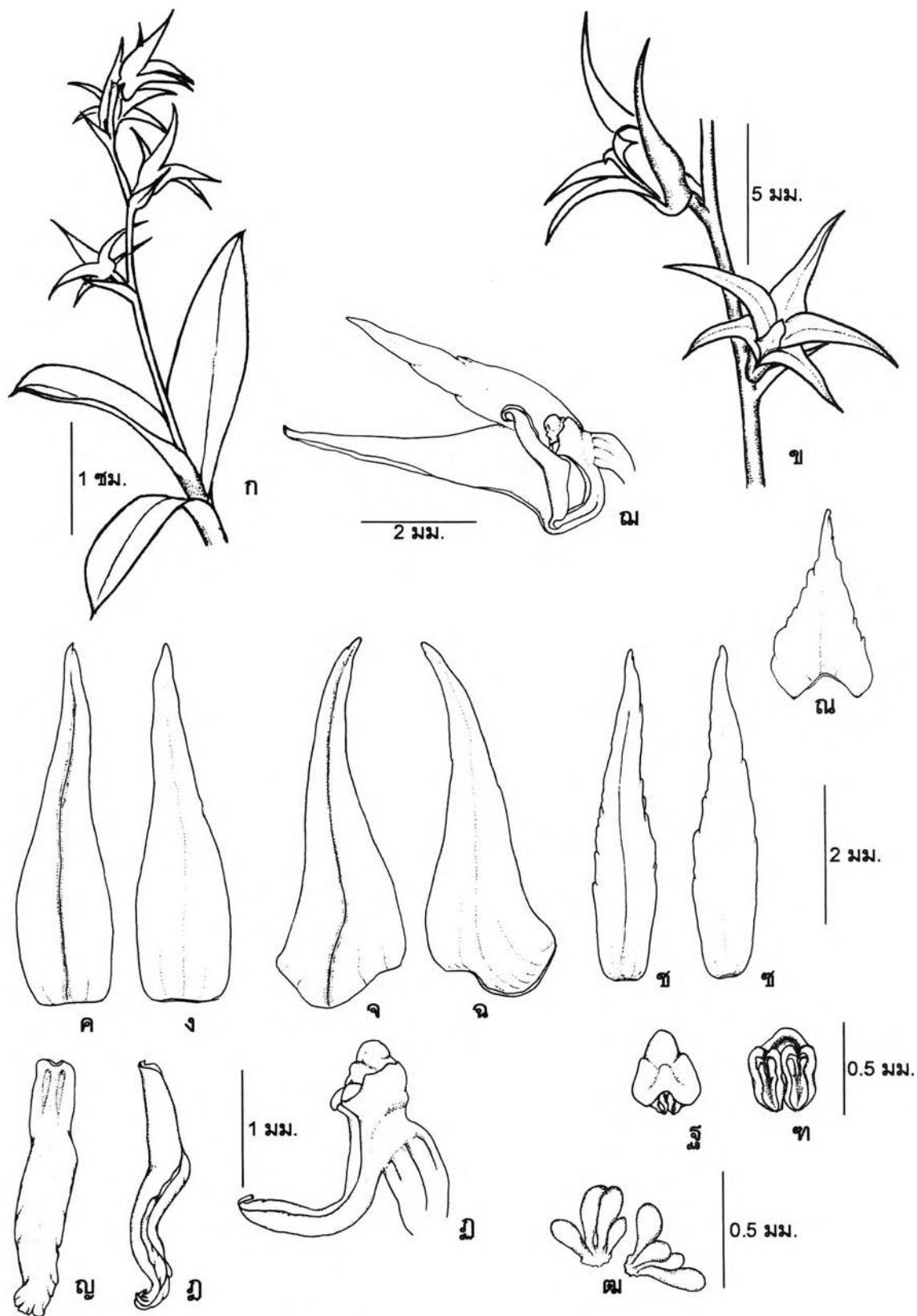
ภาพที่ 4.44 *Eria globulifera* Seidenf.

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฌ. กลีบปาก ญ. เส้าเกสร ฎ.-ฏ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู ท. ใบประดับย่อย

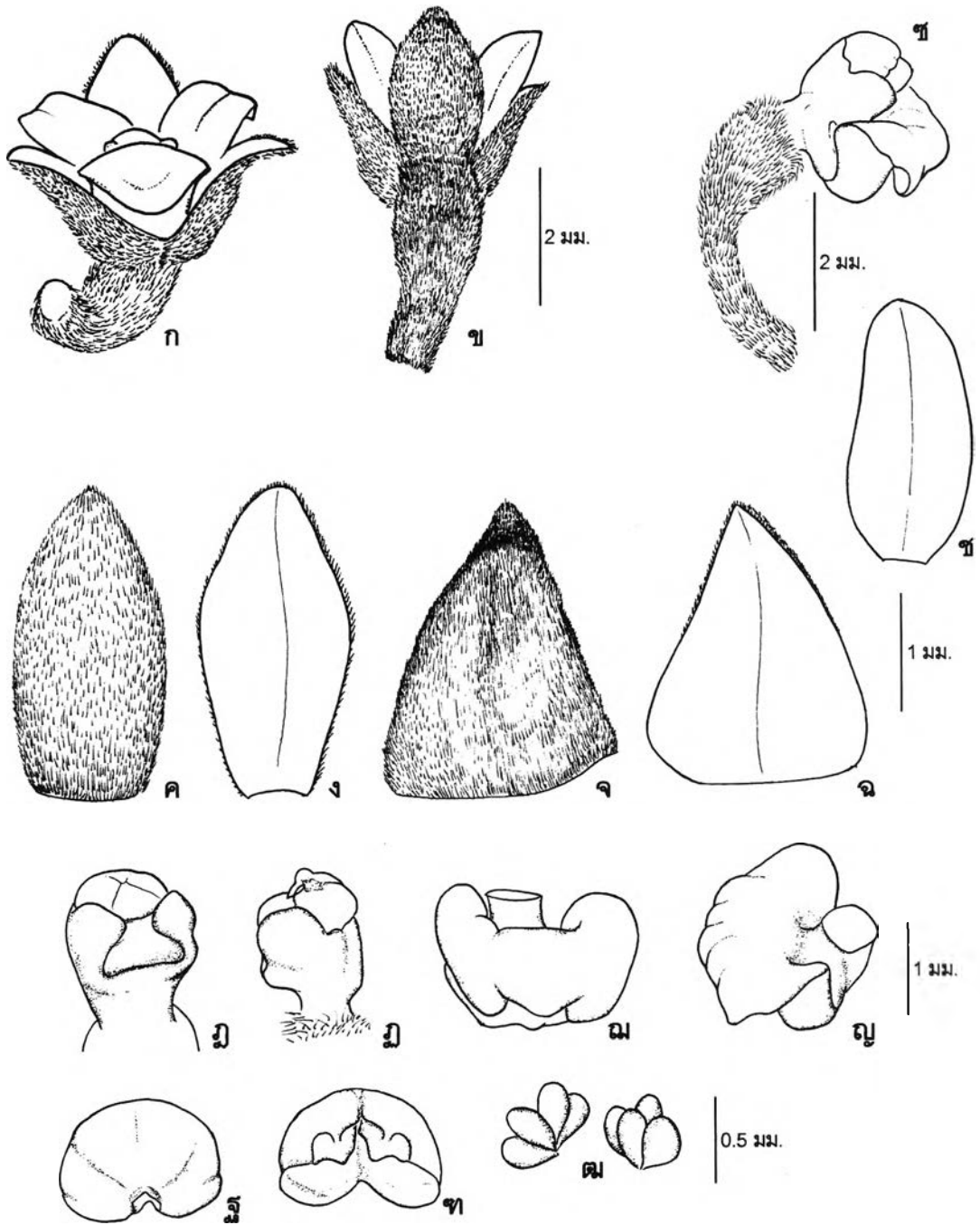
ภาพที่ 4.45 *Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฅ.-ฉ. เสาเกสร ฅ. ด้านหน้า ฉ. ด้านข้าง
 ฐ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฎ. กลุ่มเรณู ฏ. ใบประดับย่อย

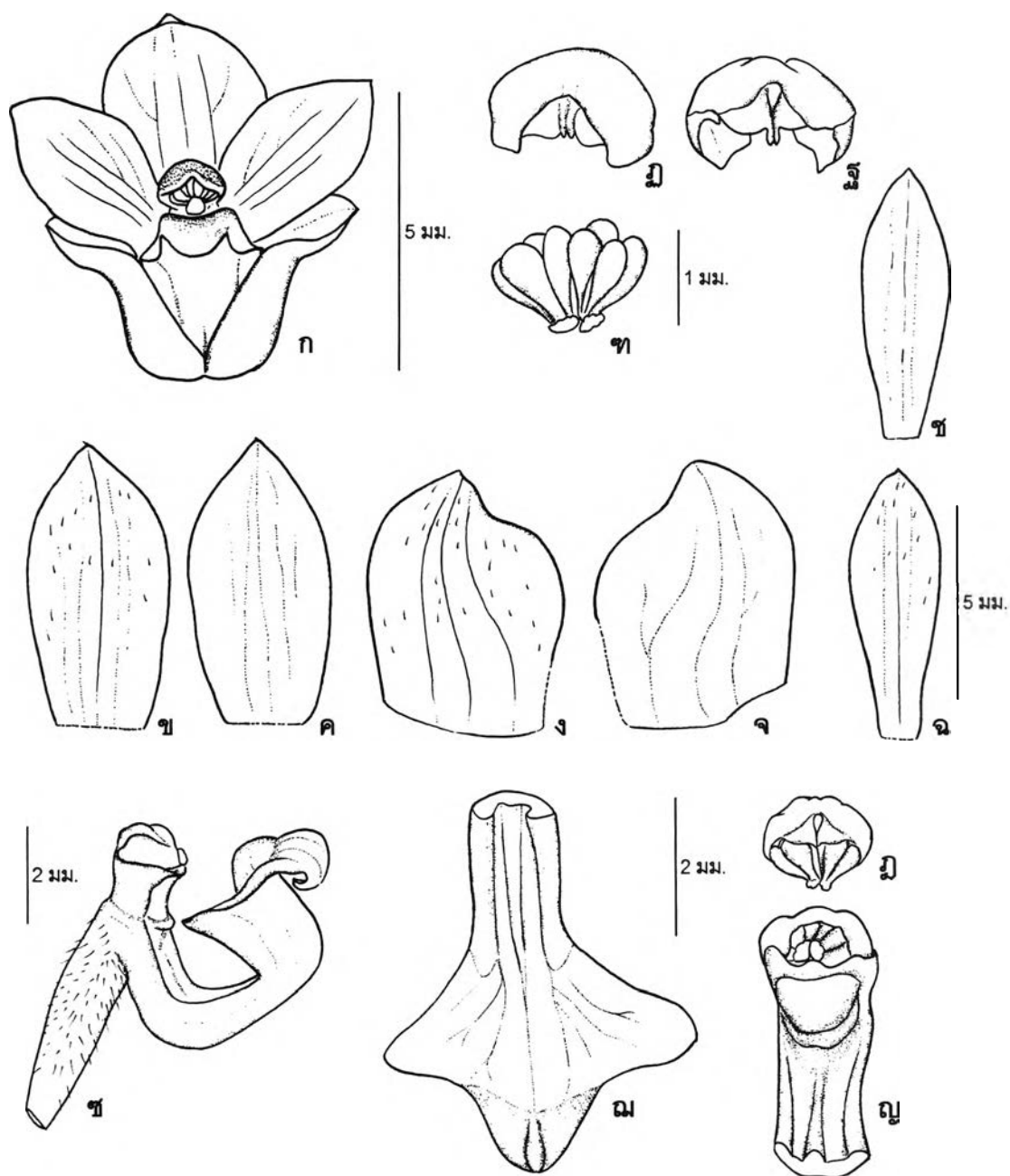
ภาพที่ 4.46 *Eria muscicola* (Lindl.) Lindl.

ก. ต้น ข. ช่อดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก
 ช. ด้านใน ฅ.-ฆ. กลีบดอก ฅ. ด้านนอก ฆ. ด้านใน ง. กลีบปากติดกับเส้าเกสร จ.-ฉ. กลีบปาก
 จ. ด้านบน ฉ. ด้านข้าง ช. เส้าเกสร ซ.-ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ซ. ด้านนอก ฌ. ด้านใน
 ญ. กลุ่มเรณู ฎ. ใบประดับย่อย

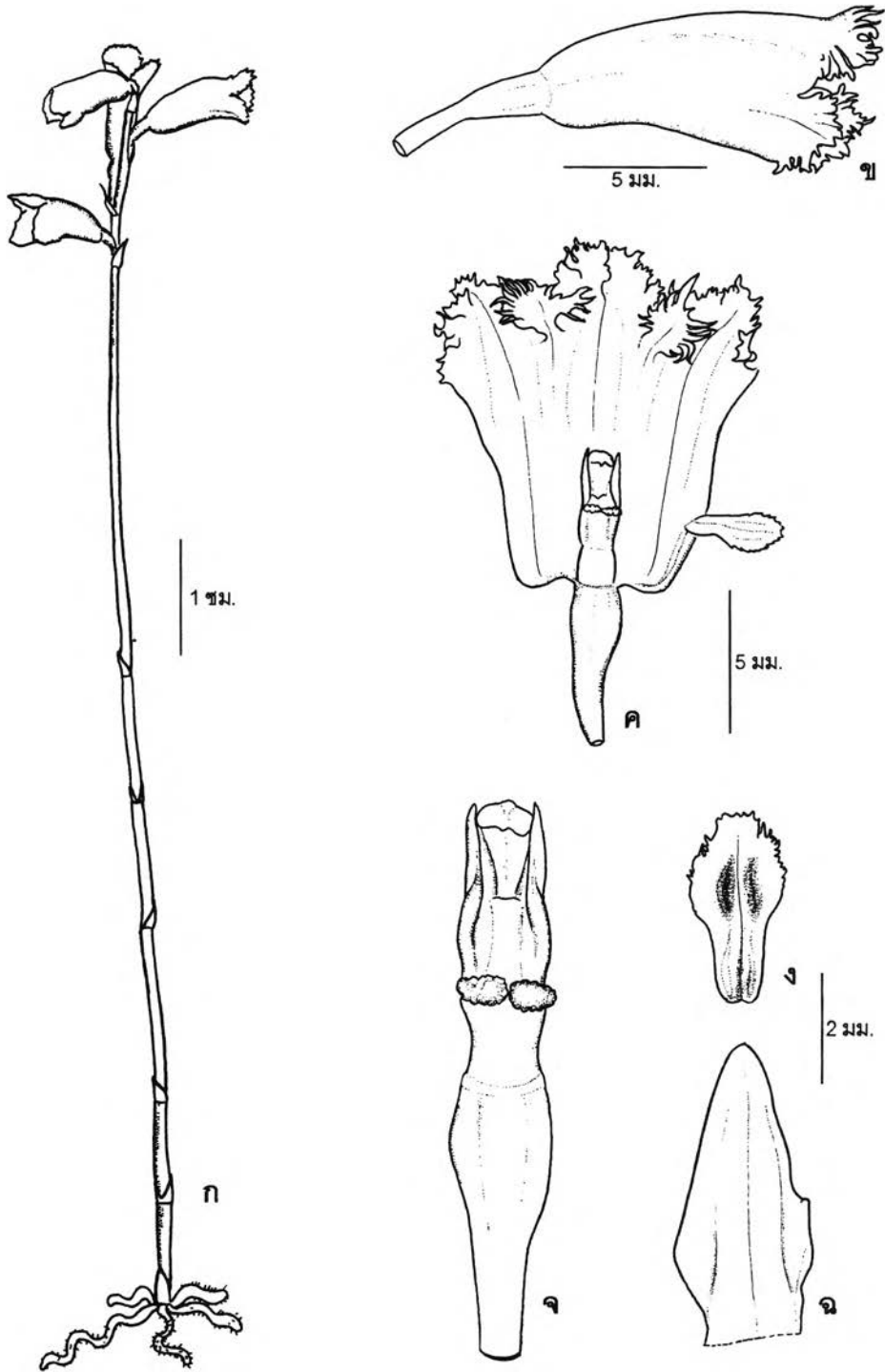
ภาพที่ 4.47 *Eria siamensis* Schltr.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านหลัง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช. กลีบดอก ช. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฉ.-ญ. กลีบปาก ฉ. ด้านหน้า
 ญ. ด้านข้าง ฎ.-ฏ. เส้าเกสร ฎ. ด้านหน้า ฏ. ด้านข้าง ฐ.-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก
 ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

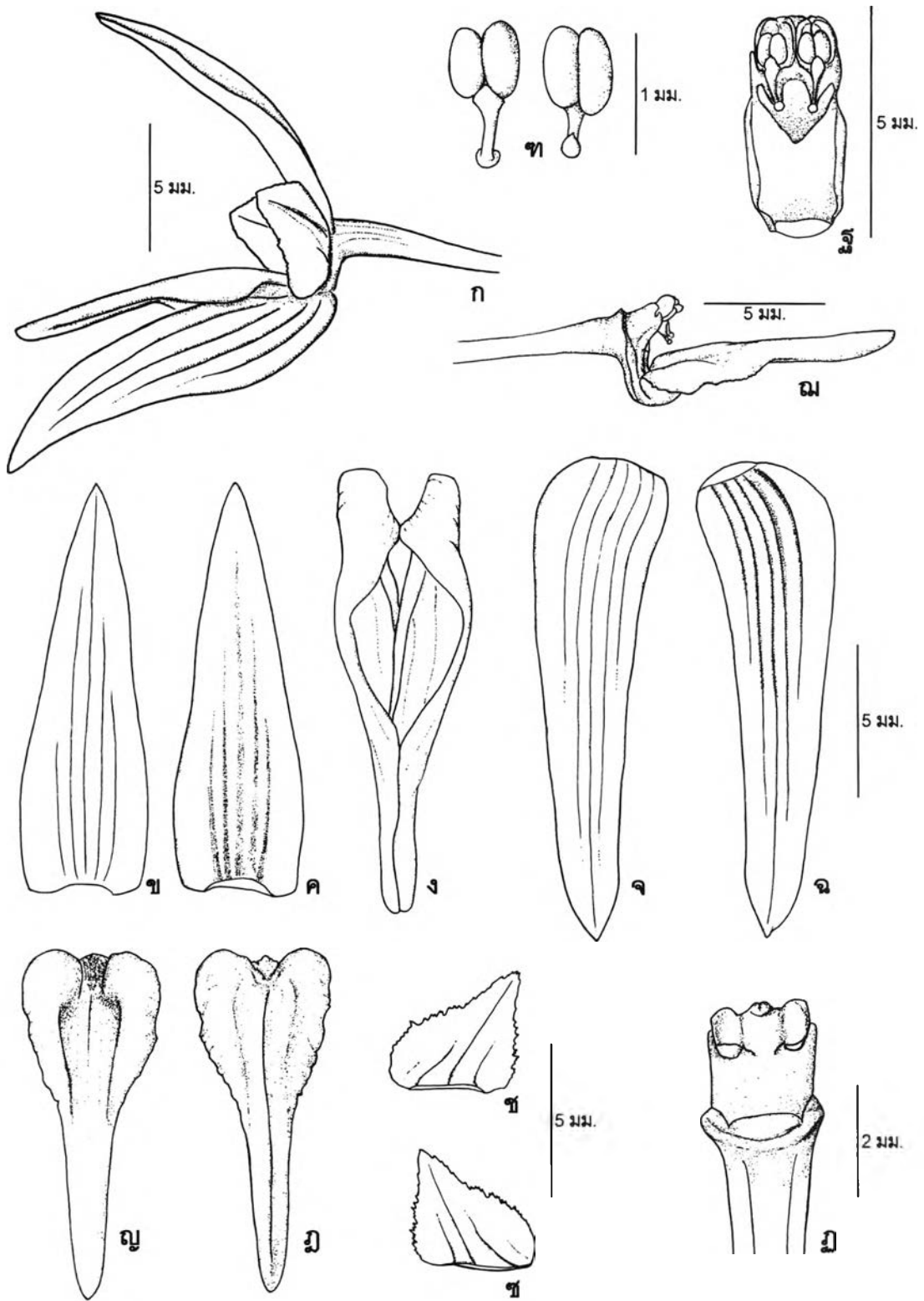
ภาพที่ 4.48 *Eria spicata* (D. Don.) Hand.-Mazz

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฌ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ณ. กลีบปาก ญ. เส้าเกสร
 ฎ. กลุ่มเรณูและฝาครอบกลุ่มเรณู ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฑ. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ฑ. กลุ่มเรณู

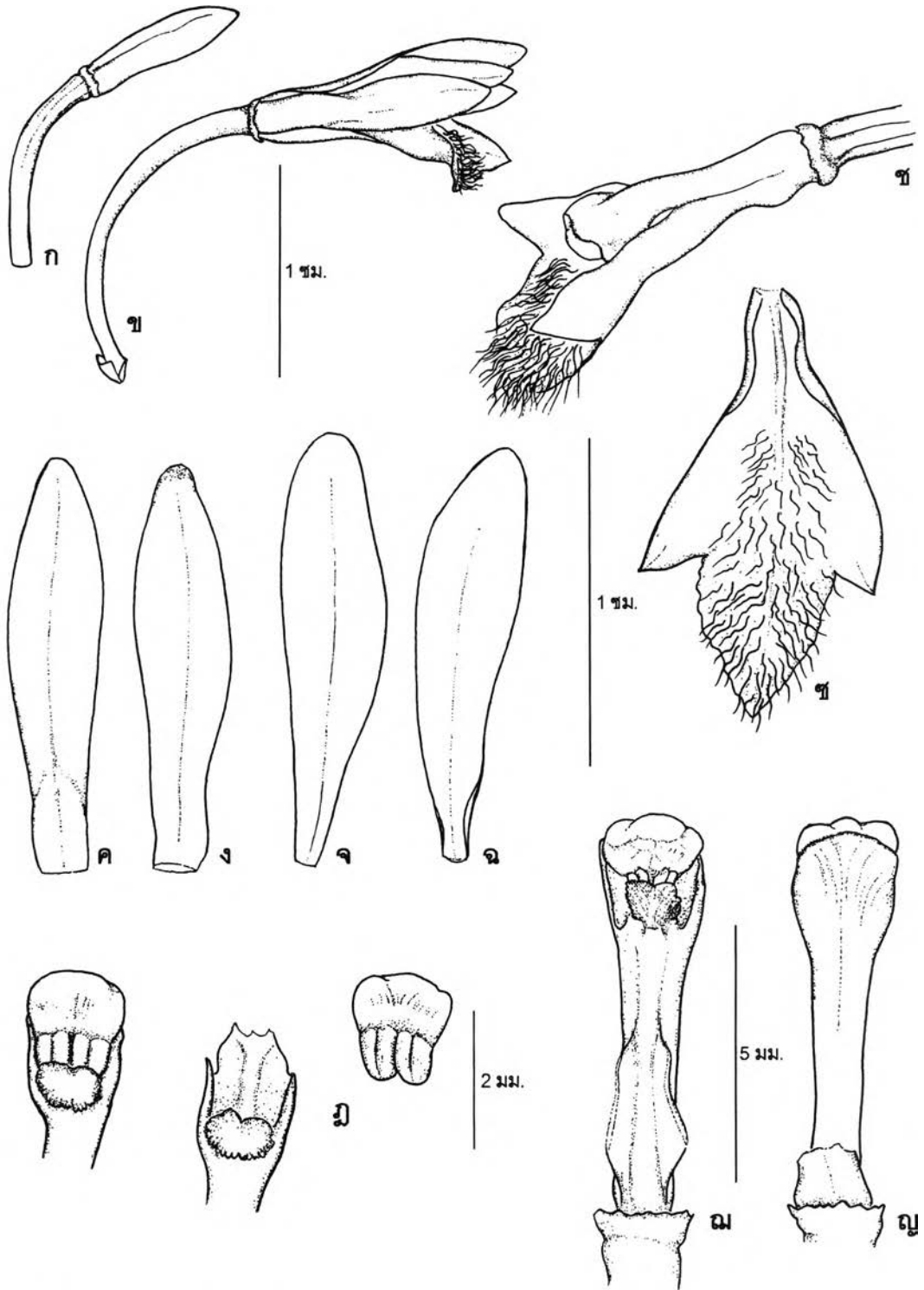
ภาพที่ 4.49 *Gastrodia exilis* Hook.f.

ก. ต้น ข. ดอก ค. ส่วนต่างๆ ของดอก ง. กลีบปาก จ. เส้าเกสร ฉ. โใบประดับย่อย

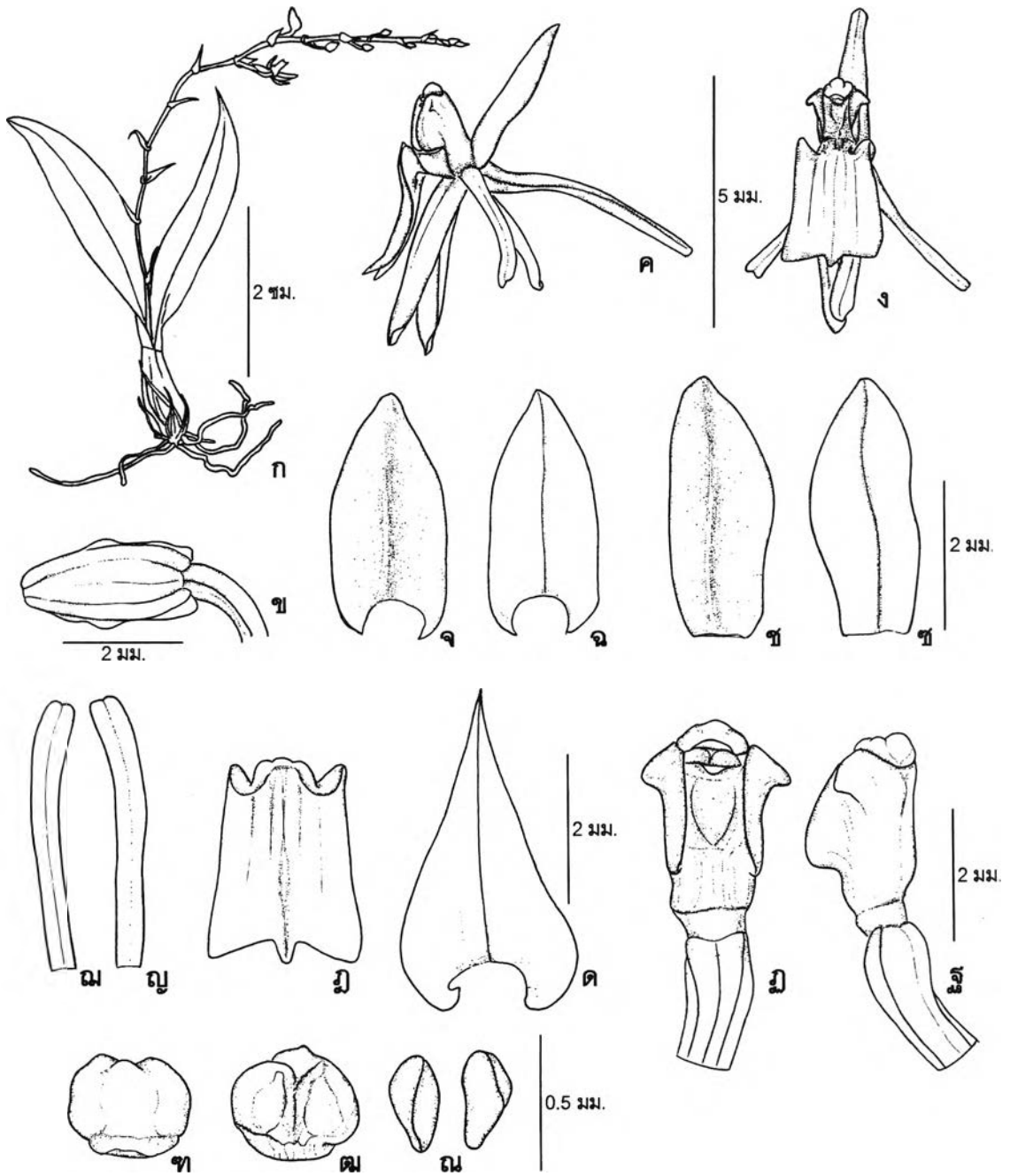
ภาพที่ 4.51 *lone cumberlegei* Seidenf.

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง. ปลายกลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกัน
 จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน
 ฌ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฅ.-ง. กลีบปาก ฅ. ด้านบน ง. ด้านล่าง จ.-ฐ. เส้าเกสร จ. ด้านหน้า
 ฐ. ด้านหลัง ฑ. กลุ่มเรณู

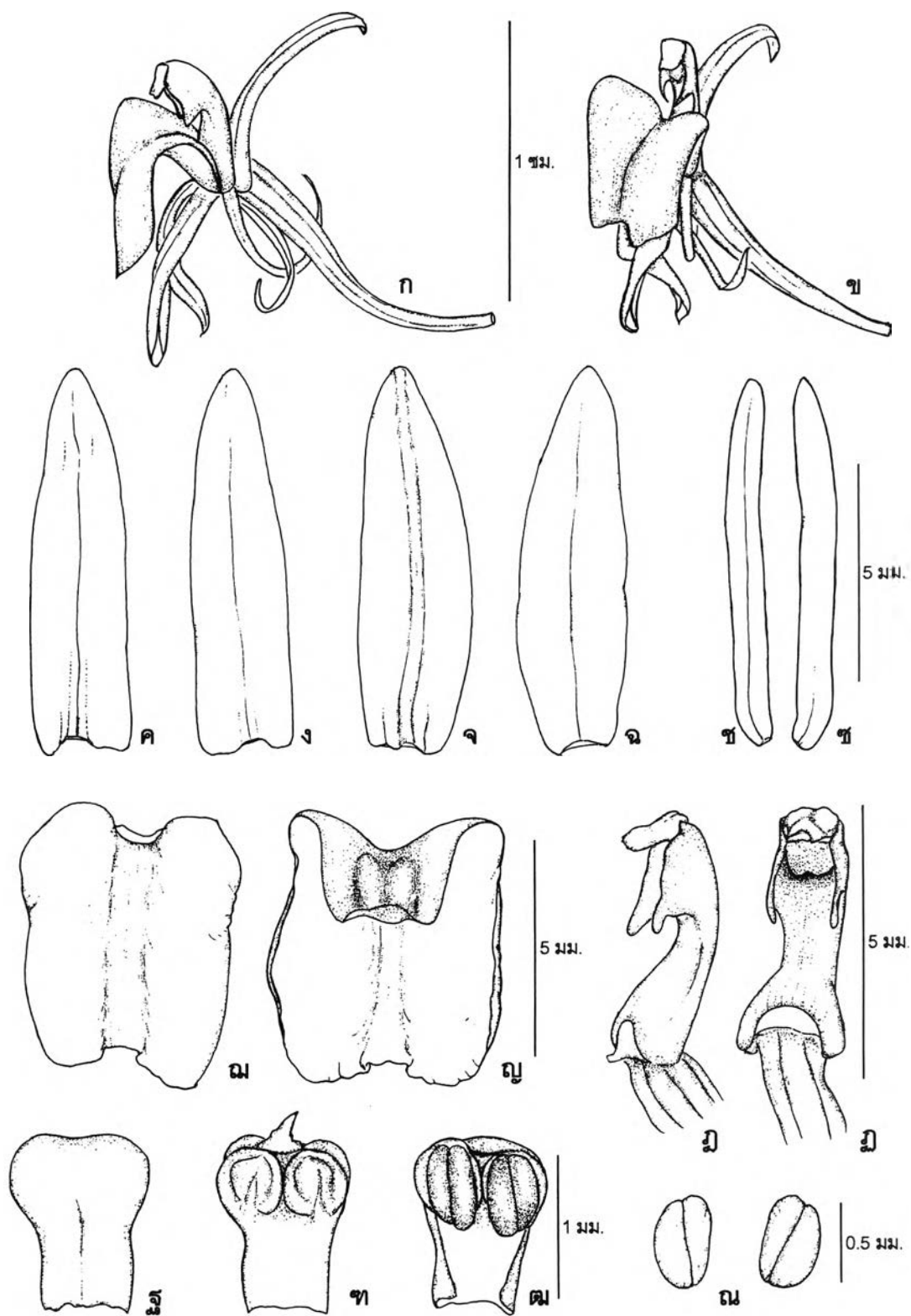
ภาพที่ 4.52 *Lecanorchis malaccensis* Ridl.

ก. ดอกตูม ข. ดอกบาน ค.-ง. กลีบเลี้ยง ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบดอก จ. ด้านนอก
 ฉ. ด้านใน ช. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ซ. กลีบปาก ฉ.-ญ. เส้าเกสร ฉ. ด้านหน้า ญ. ด้านหลัง
 ฎ. ฝาครอบกลุ่มเรณูและกลุ่มเรณู

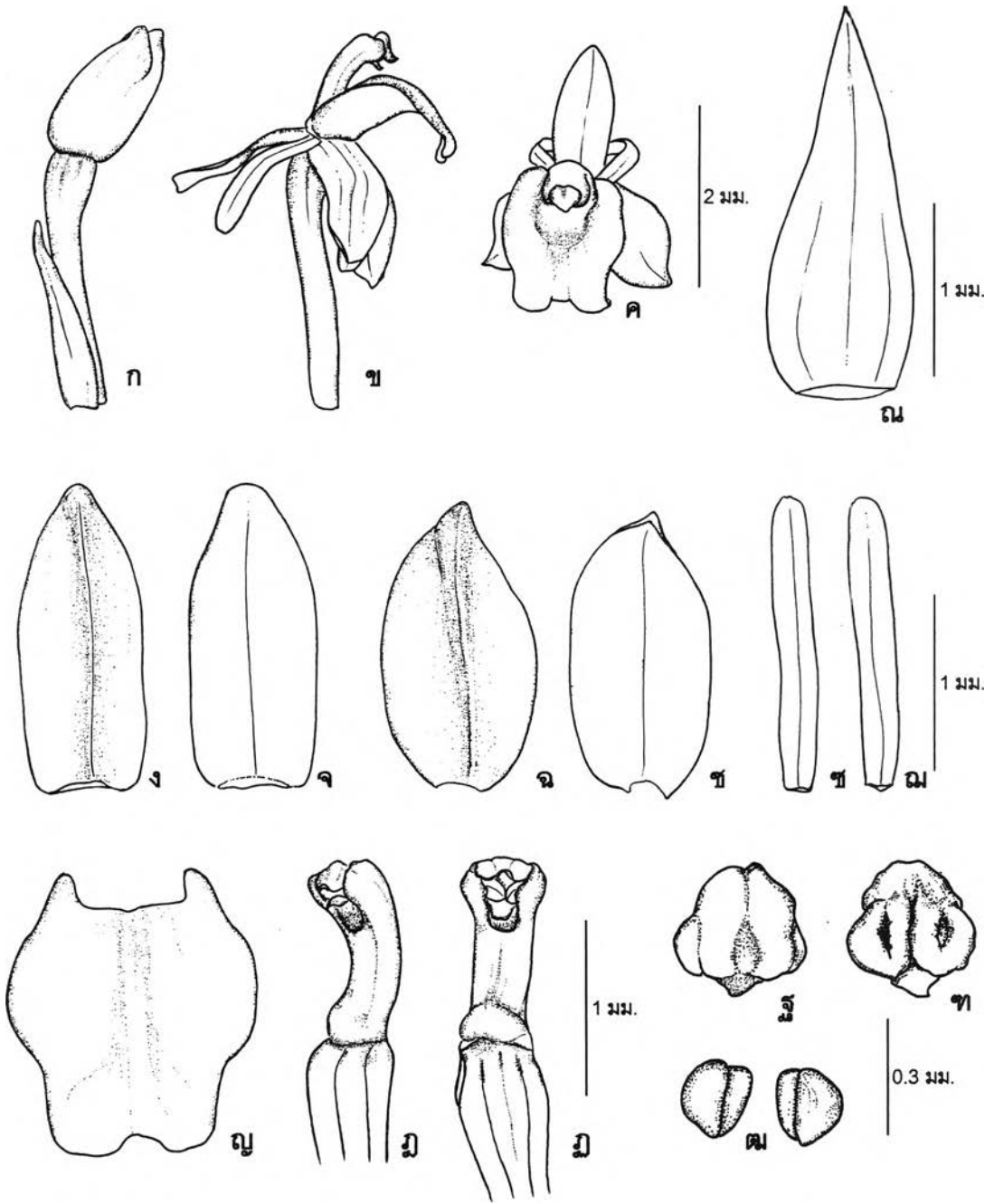
ภาพที่ 4.53 *Liparis aurita* Ridl.

ก. ต้น ข. ดอกตูม ค.-ง. ดอก ค. ด้านข้าง ง. ด้านหน้า จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงบน จ. ด้านนอก
 ฉ. ด้านใน ช.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ช. ด้านนอก ช. ด้านใน ฉ.-ฐ. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก
 ญ. ด้านใน ฎ. กลีบปาก ฎ.-ฐ. เส้าเกสร ฎ. ด้านหน้า ฐ. ด้านข้าง ฑ.-ฒ. ฝาครอบกลุ่มเรณู
 ฑ. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ณ. กลุ่มเรณู ด. ใบประดับย่อย

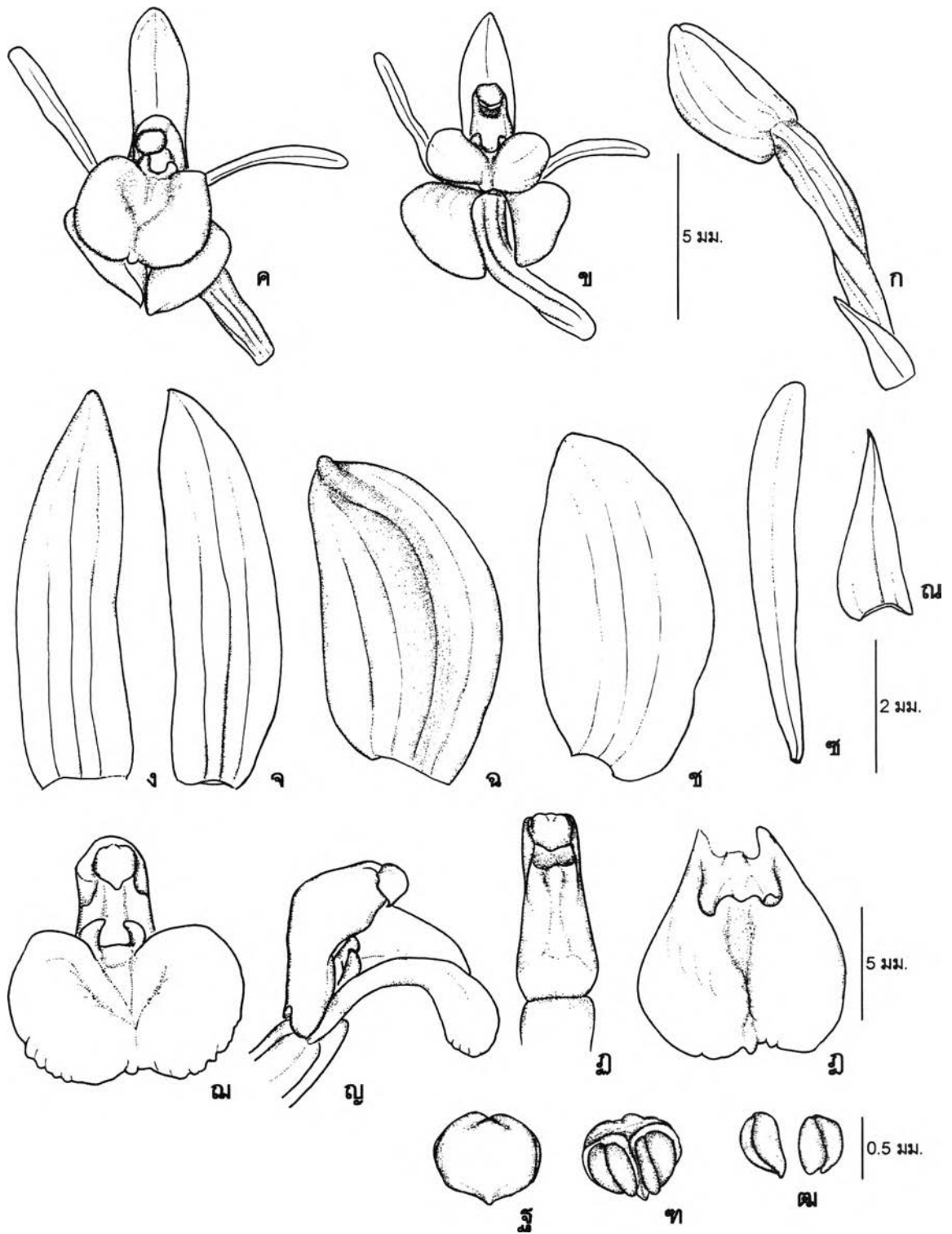
ภาพที่ 4.54 *Liparis bootanensis* Griff.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านข้าง ข. ด้านหน้า ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ช. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ.-ญ. กลีบปาก ฅ. ด้านหน้า ญ. ด้านหลัง ฎ-ฏ. เสาเกสร ฎ. ด้านข้าง ฏ. ด้านหน้า ฐ.-ซ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ. ฝากรอบกลุ่มเรณูและกลุ่มเรณู ณ. กลุ่มเรณู

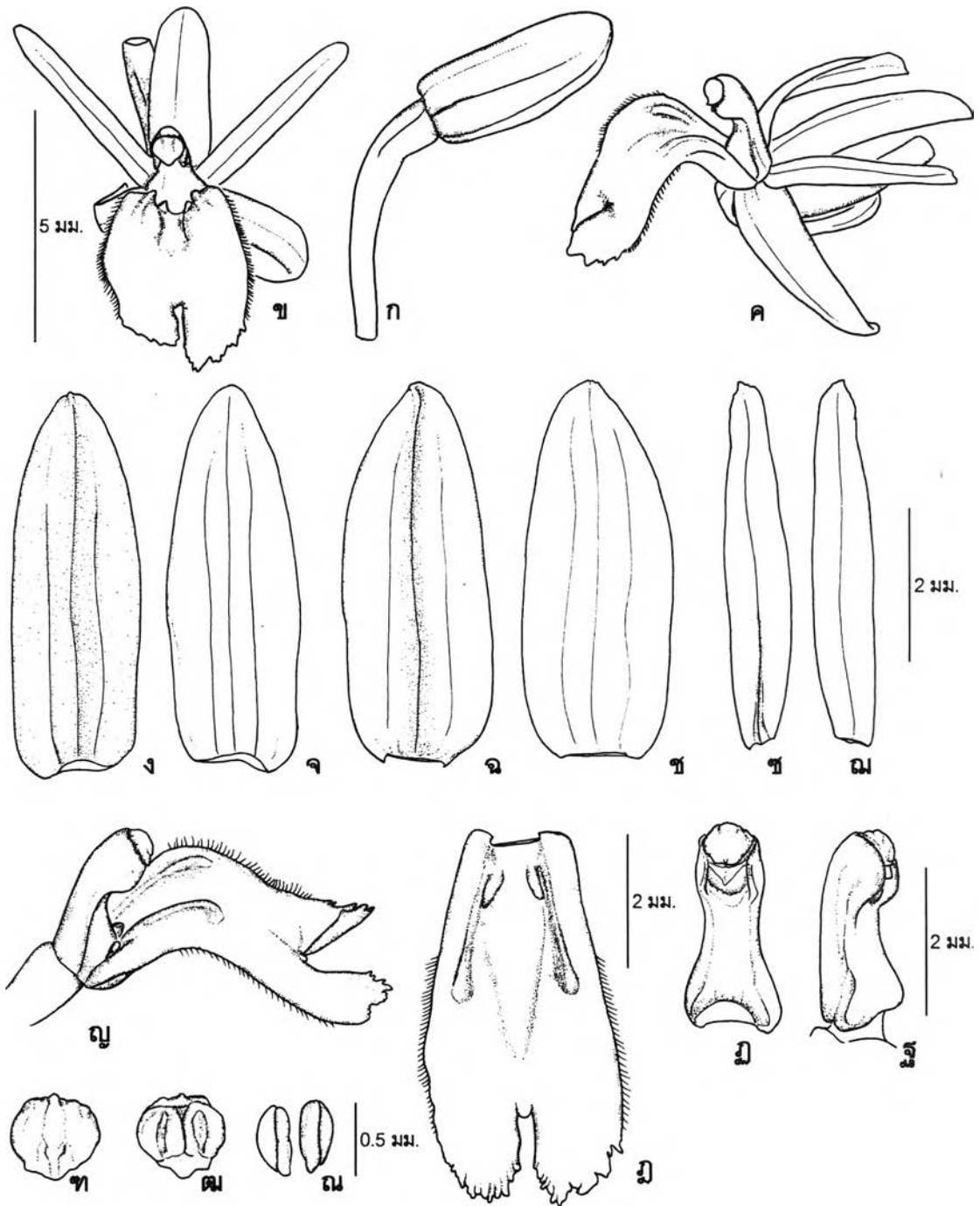
ภาพที่ 4.55 *Liparis caespitosa* (Lam.) Lindl.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอก ข. ด้านข้าง ค. ด้านหน้า ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ.-ฅ. กลีบดอก ซ. ด้านนอก ฅ. ด้านใน
 ญ. กลีบปาก ฎ.-ฏ. เส้าเกสร ฎ. ด้านข้าง ฏ. ด้านหน้า ฐ.-ฑ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก
 ฑ. ด้านใน ณ. กลุ่มเรณู ณ. ใบประดับย่อย

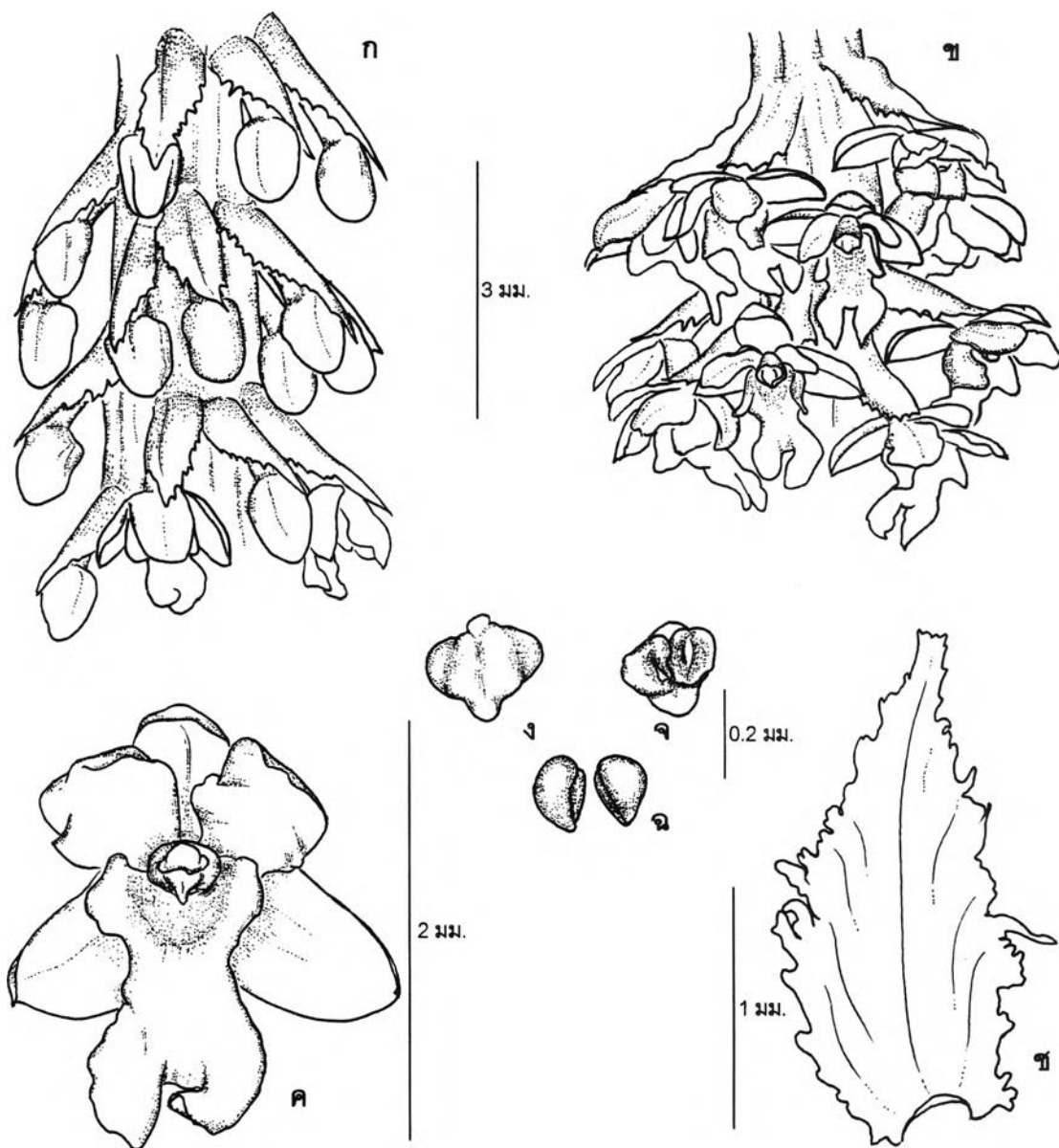
ภาพที่ 4.56 *Liparis nervosa* (Thunb. ex J.A.Murray) Lindl.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง
 ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ. กลีบดอก ณ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ณ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง
 ฎ. กลีบปาก ฏ. เส้าเกสร ฐ. ด้านนอกของฝาครอบกลุ่มเรณู ท. ด้านในฝาครอบกลุ่มเรณูและกลุ่ม
 เรณู ฒ. กลุ่มเรณู ณ. ใบประดับย่อย

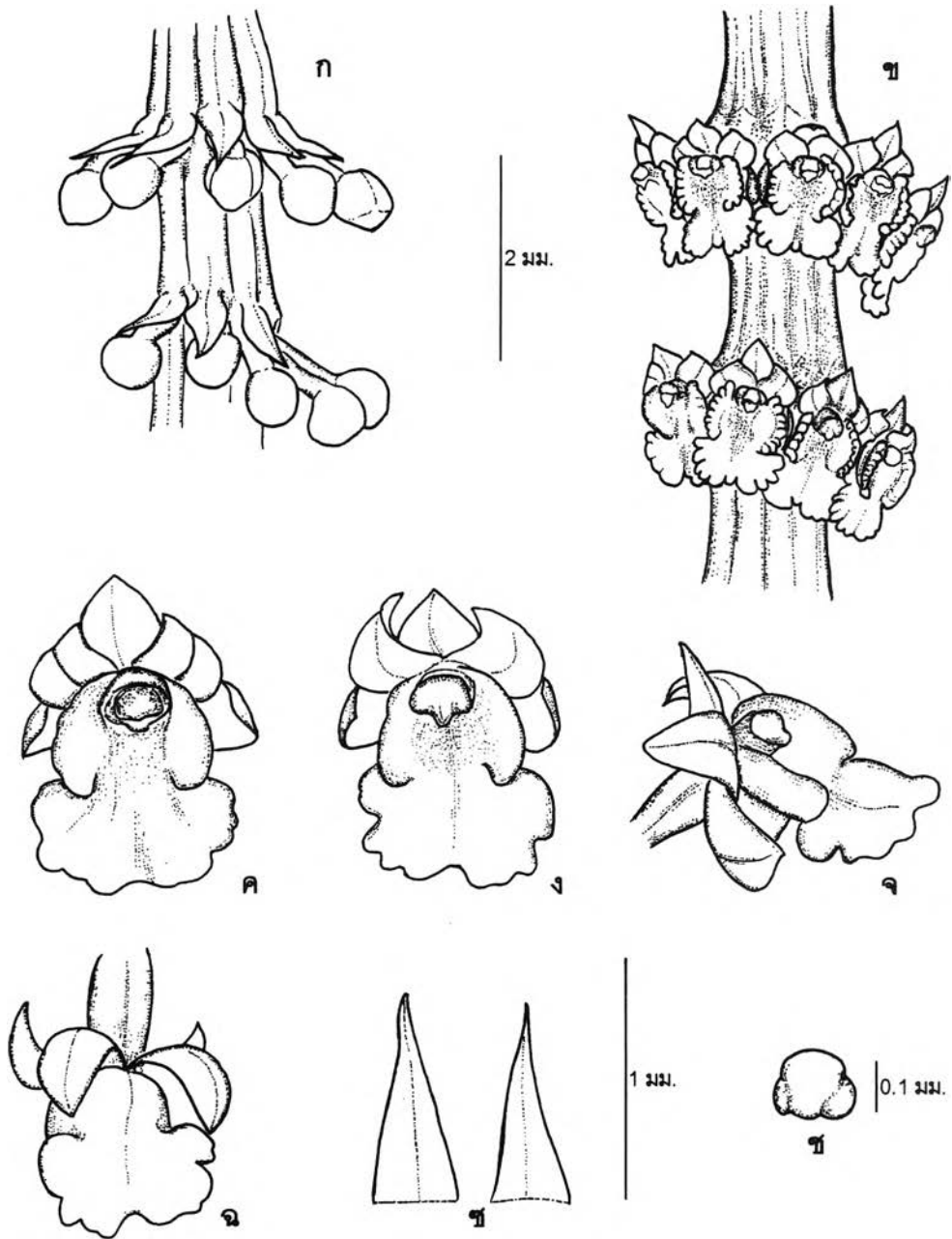
ภาพที่ 4.57 *Liparis parviflora* (Blume) Lindl.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ.-ฅ. กลีบดอก ซ. ด้านนอก ฅ. ด้านใน
 ฉ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ญ. กลีบปาก ญ.-ฐ. เส้าเกสร ญ. ด้านหน้า ฐ. ด้านข้าง ข.-ค. ฝาครอบ
 กลุ่มเรณู ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง. กลุ่มเรณู

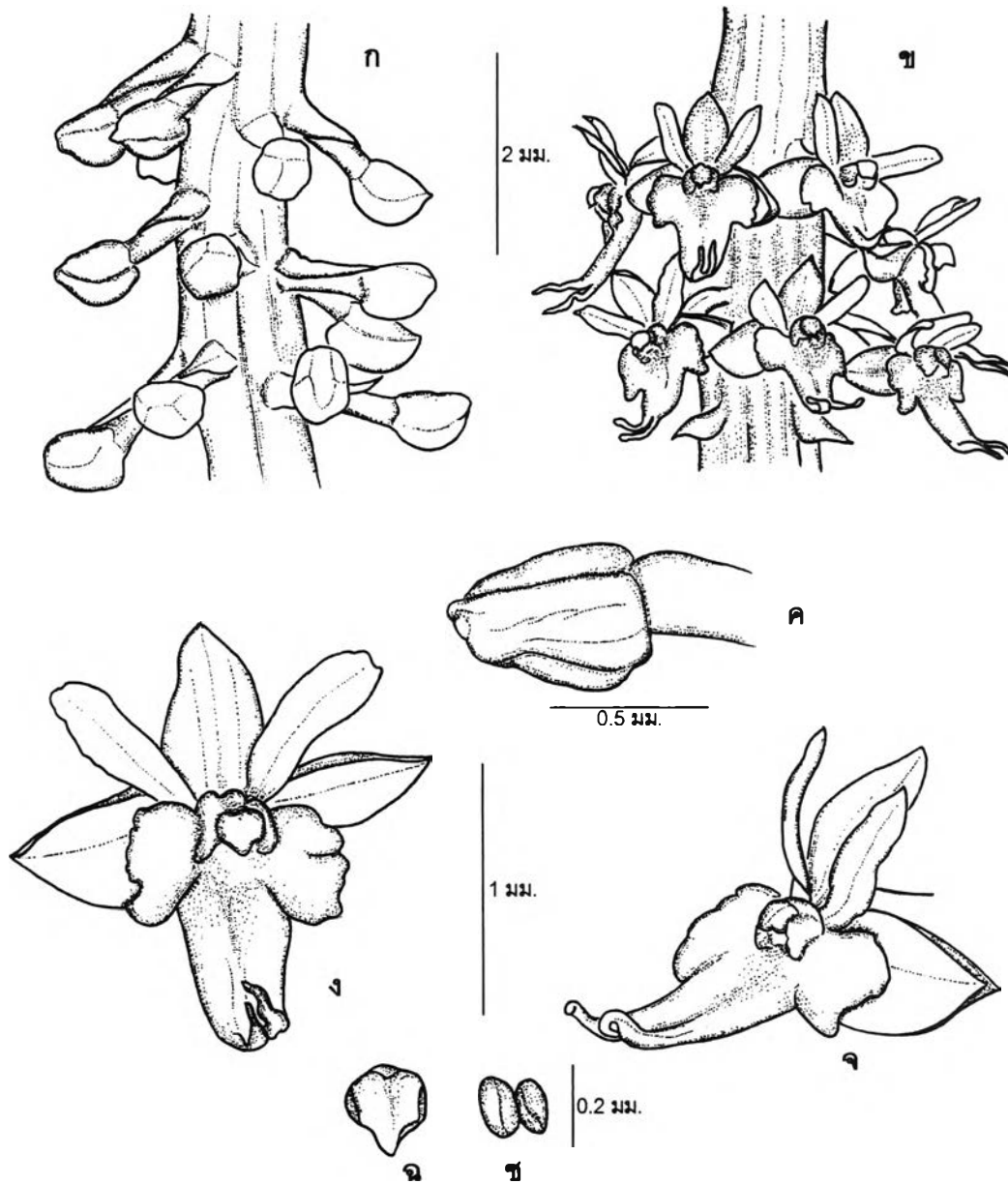
ภาพที่ 4.58 *Oberonia acaulis* Griff.

ก. ช่อดอกตูม ข. ช่อดอกบาน ค. ดอก ง.-จ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ. กลุ่มเรณู
 ช. ใบประดับย่อย

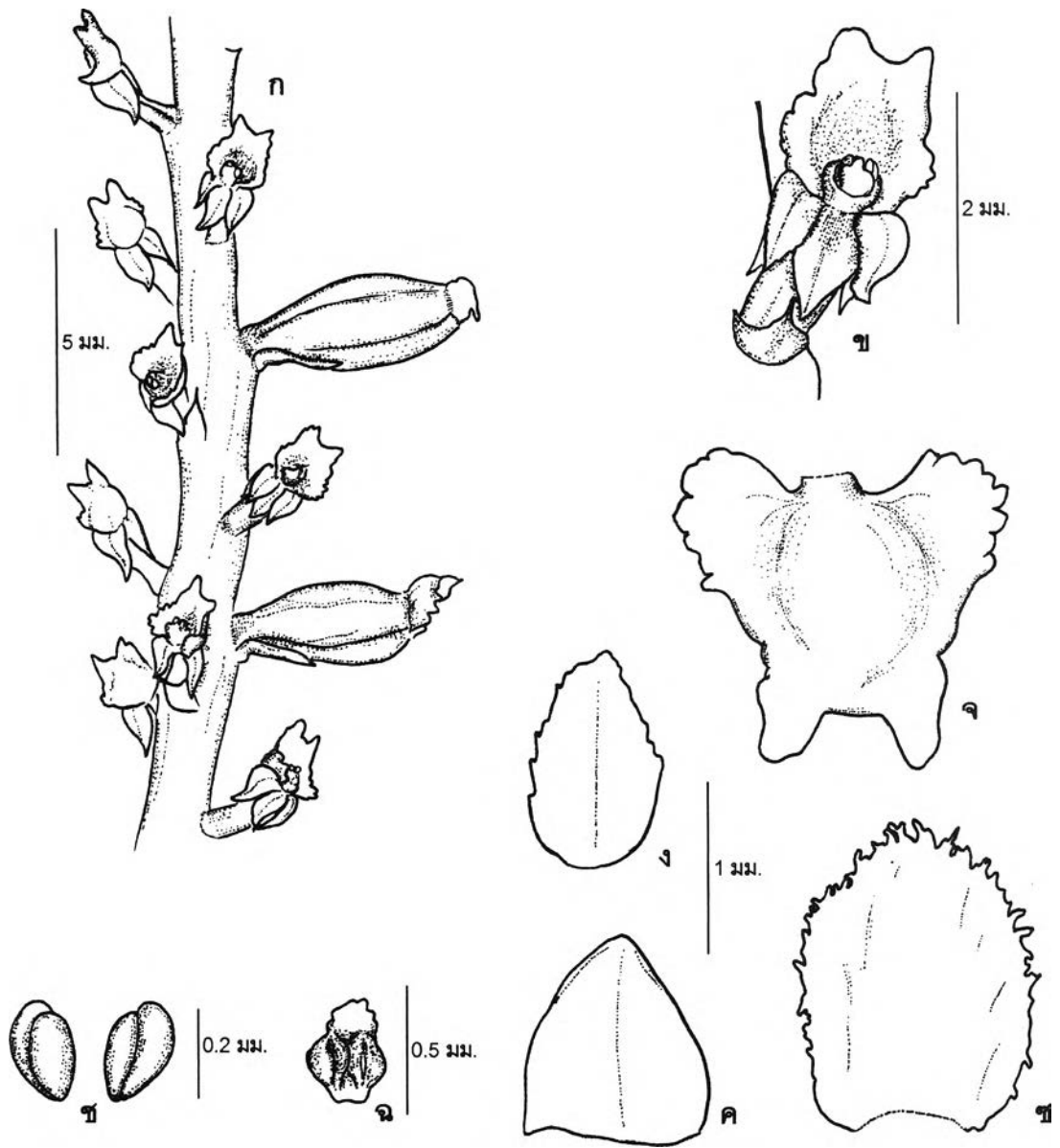
ภาพที่ 4.59 *Oberonia emarginata* King & Planch.

ก. ช่อดอกตูม ข. ช่อดอกบาน ค.-ง. ดอก ค.-ง. ด้านหน้า จ. ด้านข้าง ฉ. ด้านล่าง ช. ฝาครอบ
กลุ่มเรณู ซ. ใบประดับย่อย

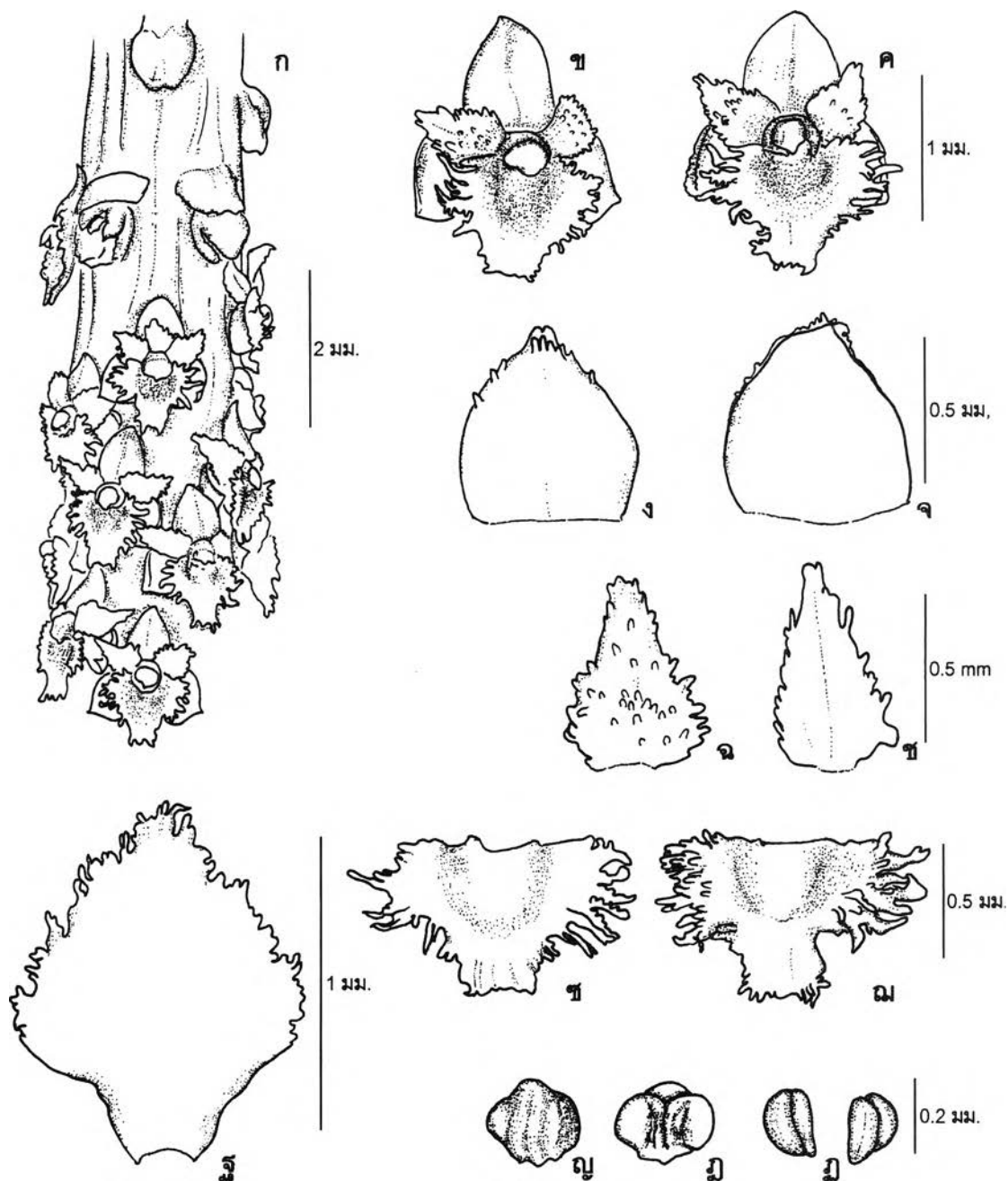
ภาพที่ 4.60 *Oberonia falcata* King & Planch.

ก. ช่อดอกตูม ข. ช่อดอกบาน ค. ดอกตูม ง.-จ. ดอกบาน ง. ด้านหน้า ฉ. ด้านข้าง จ. ฝาครอบ
กลุ่มเรณู ช. กลุ่มเรณู

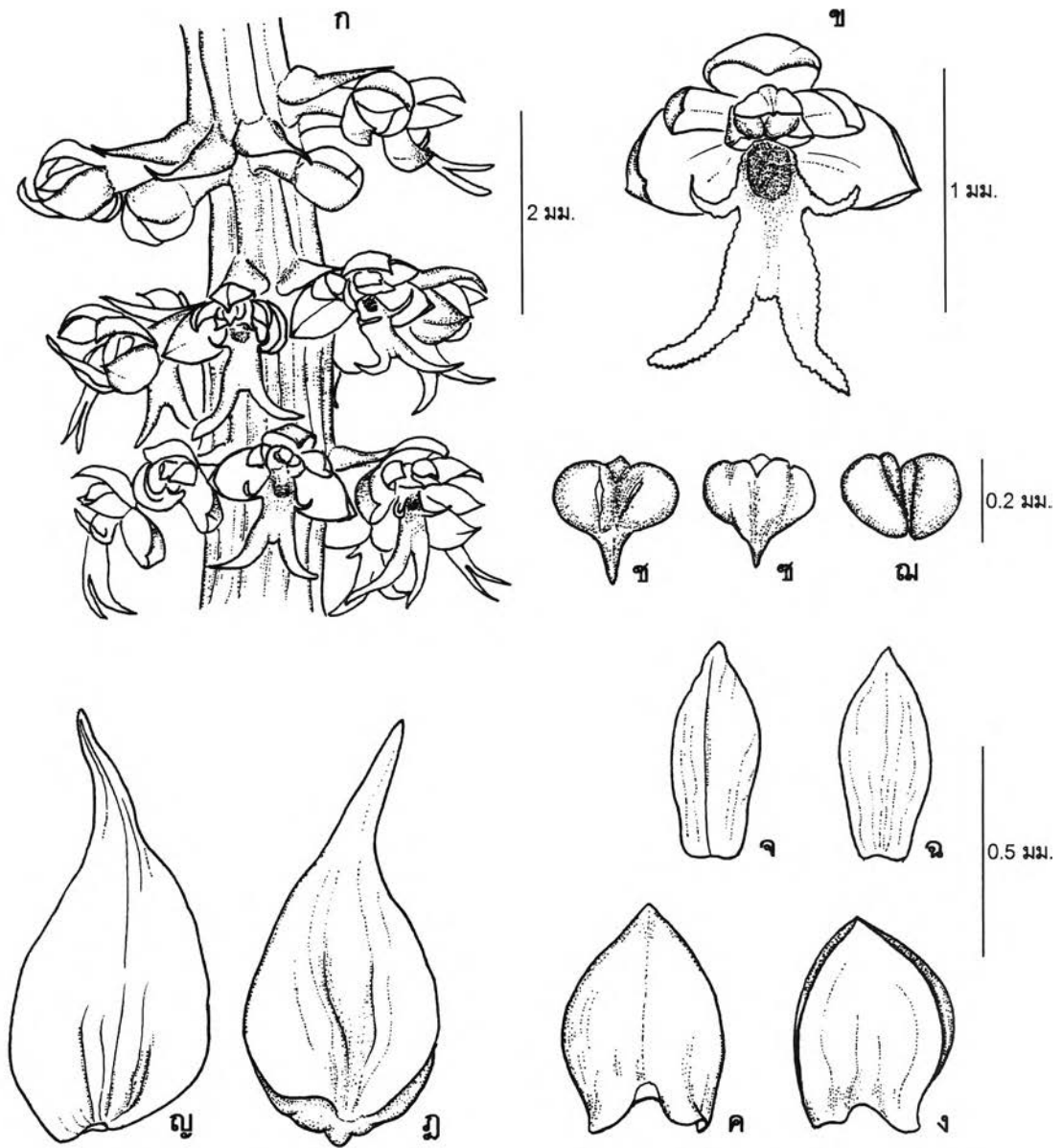
ภาพที่ 4.61 *Oberonia gammiei* King & Planch.

ก. ช่อดอกบานและฝัก ข. ดอก ค. กลีบเลี้ยง ง. กลีบดอก จ. กลีบปาก ฉ. ฝาครอบกลุ่มเรณู
 ช. กลุ่มเรณู ซ. ใบประดับย่อย

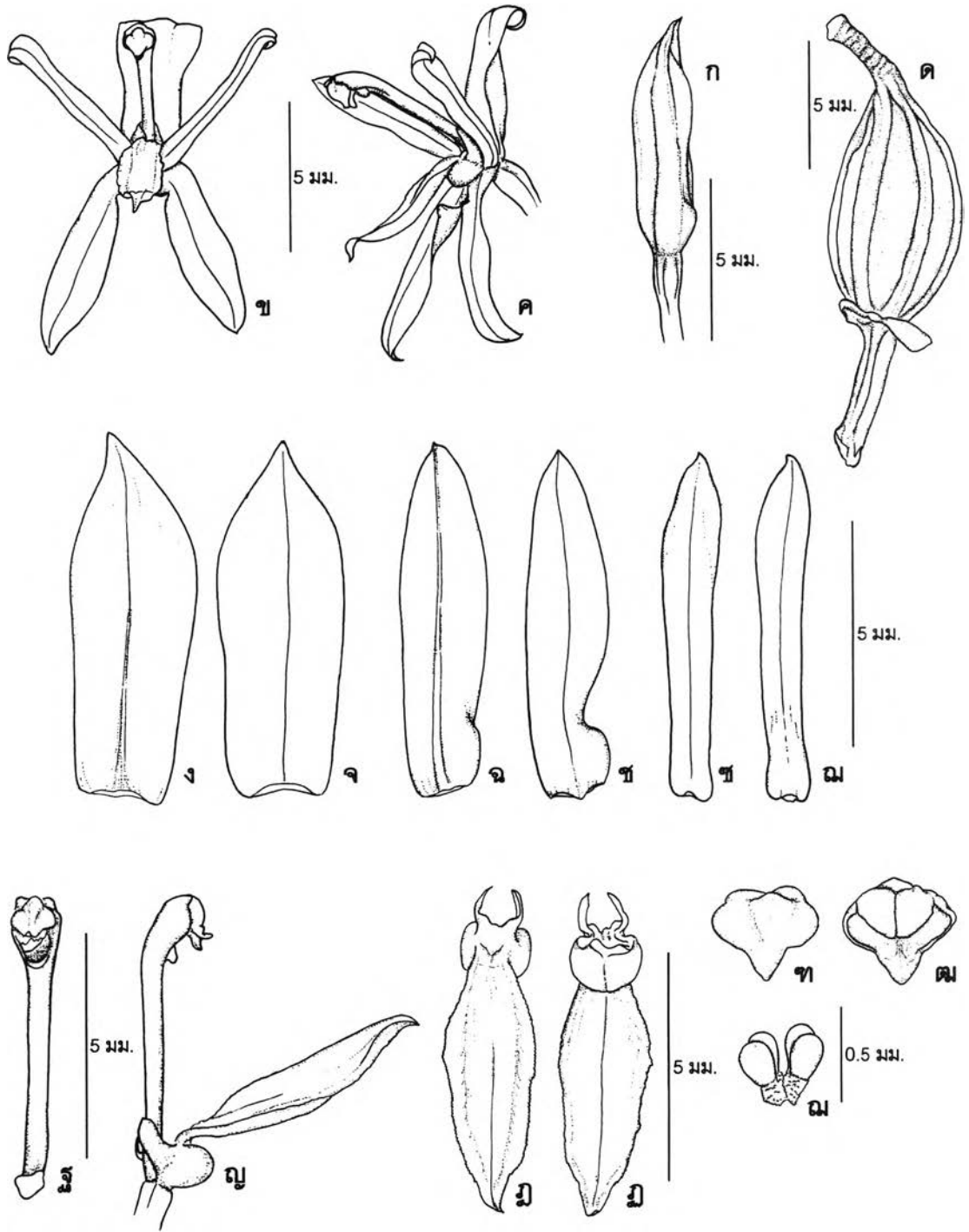
ภาพที่ 4.62 *Oberonia mucronata* (D. Don) Ormerod & Seidenf.

ก. ช่อดอกบาน ข.-ค. ดอก ง.-จ. กลีบเลี้ยง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก
 ซ. ด้านใน ซ.-ฅ. กลีบปาก ญ.-ฎ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ญ. ด้านนอก ฎ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู
 ร. ใบประดับย่อย

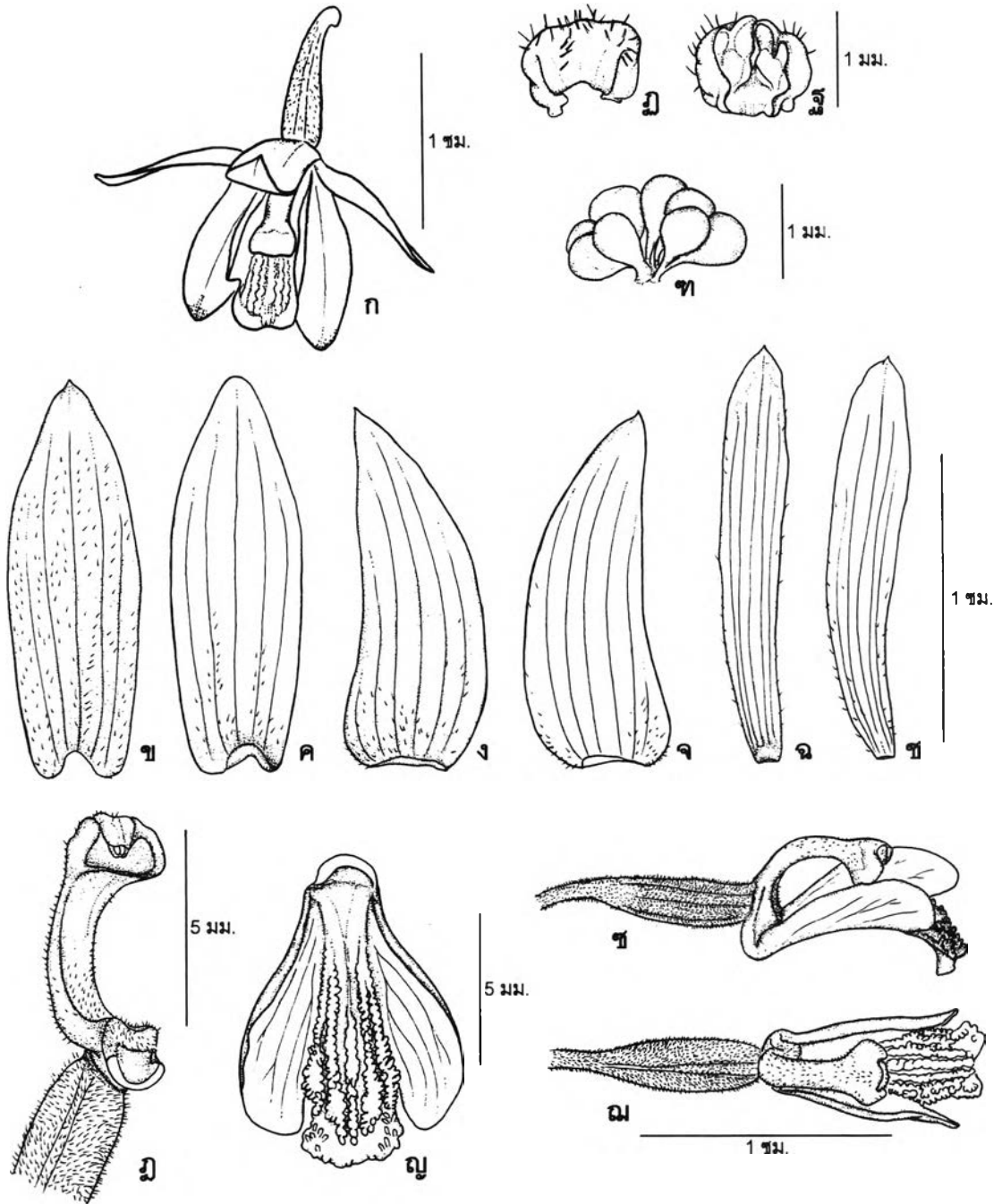
ภาพที่ 4.63 *Oberonia rufilabris* Lindl.

ก. ช่อดอกบาน ข. ดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยง ค. ด้านนอก ง. ด้านใน ฉ.-ฉ. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก
 ฉ. ด้านใน ช.-ช. ฝาครอบกลุ่มเรณู ช. ด้านใน ช. ด้านนอก ฉ. กลุ่มเรณู ฉ.-ฉ. ใบประดับย่อย
 ฉ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน

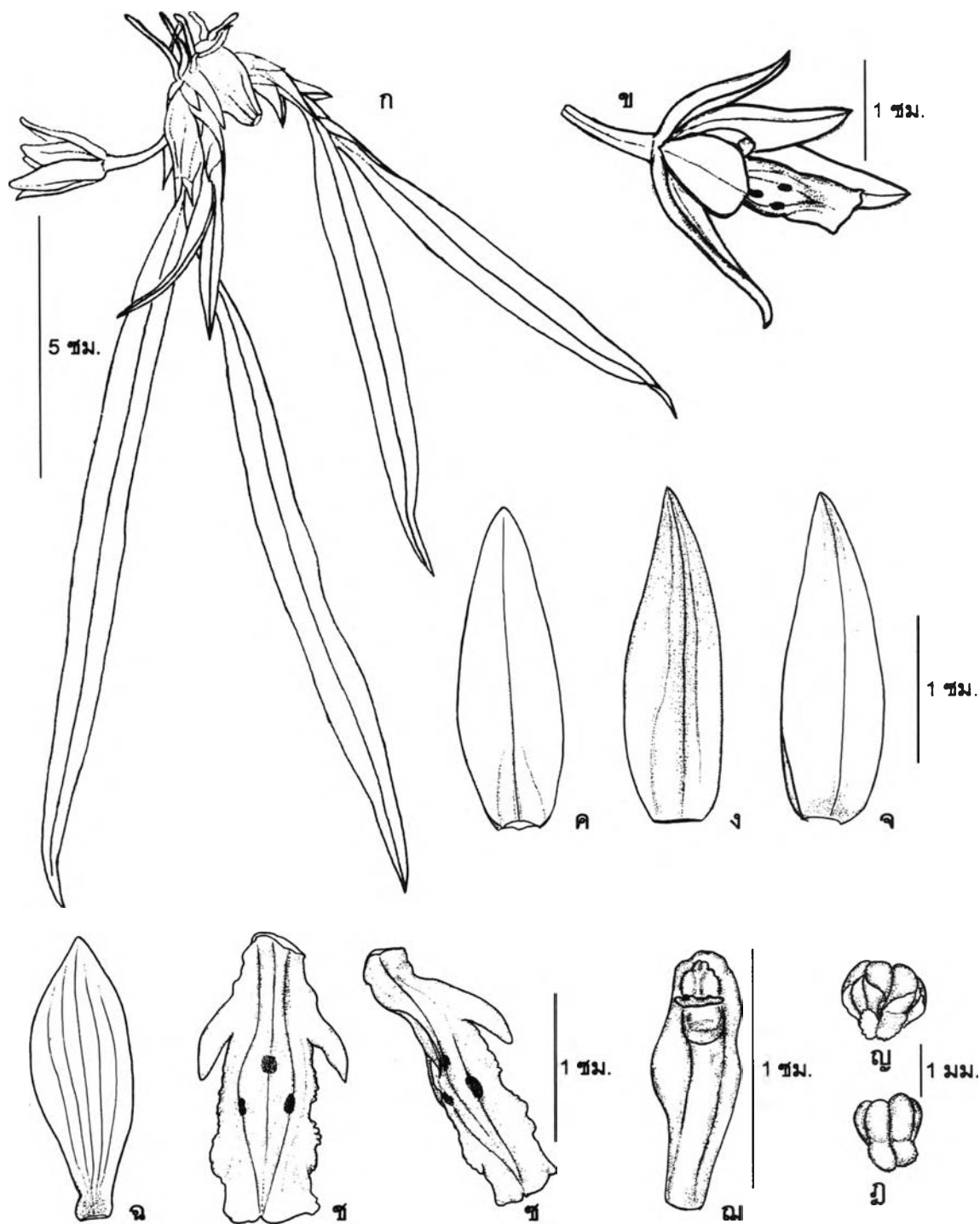
ภาพที่ 4.64 *Otochilus fuscus* Lindl.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอก ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ฐ. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ฑ.-ฒ. กลีบดอก ฑ. ด้านนอก ฒ. ด้านใน
 ณ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ.-ฏ. กลีบปาก ฎ. ด้านบน ฏ. ด้านล่าง ฐ. เส้าเกสร ฑ.-ฒ.
 ฝาครอบกลุ่มเรณู ฑ. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ณ. กลุ่มเรณู ค. ฝัก

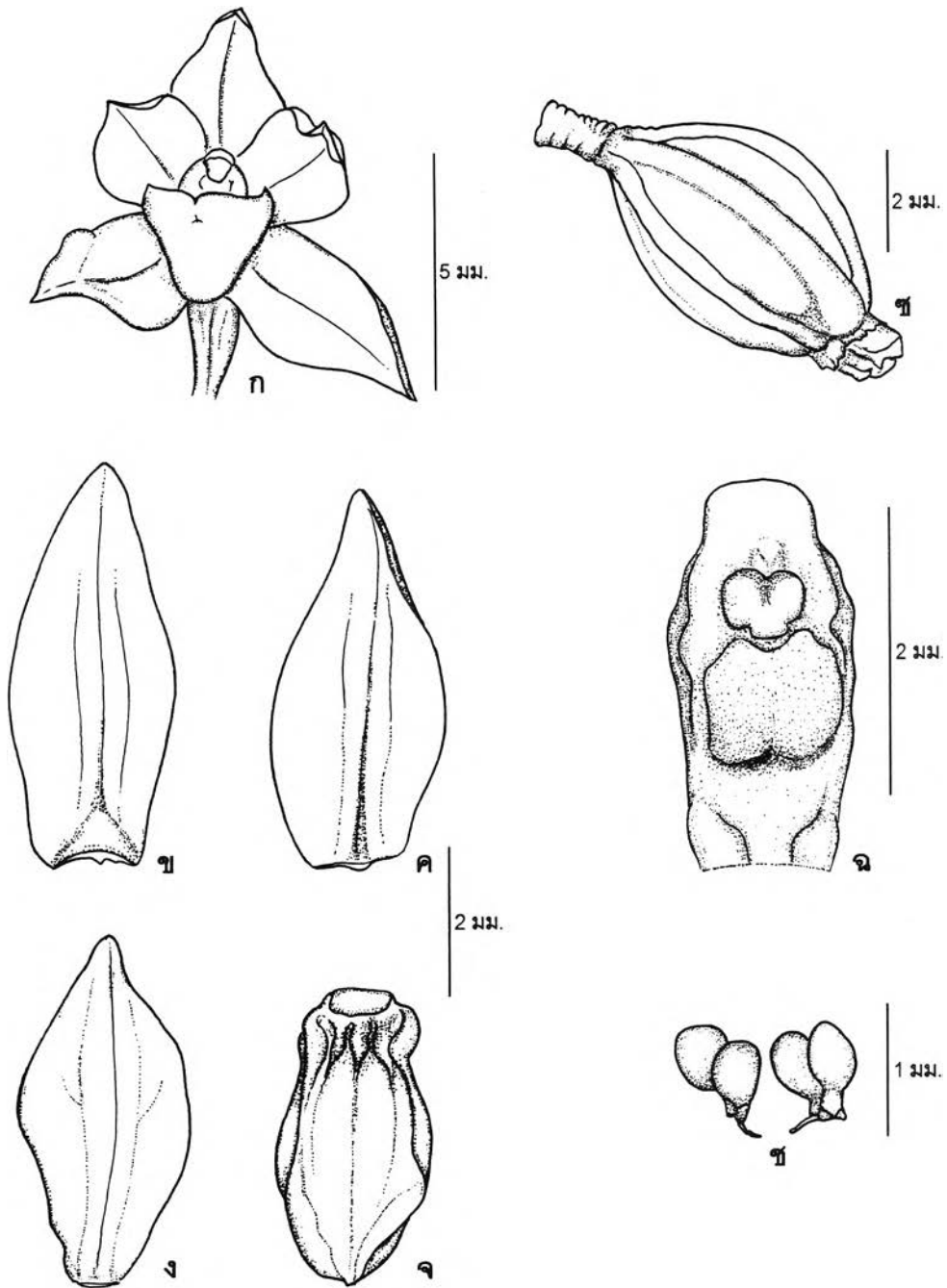
ภาพที่ 4.65 *Pachystoma pubescens* Blume

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฌ.-ฉ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฌ. ด้านข้าง ฉ. ด้านบน ฎ. กลีบปาก ฏ. เส้าเกสร ฐ.-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

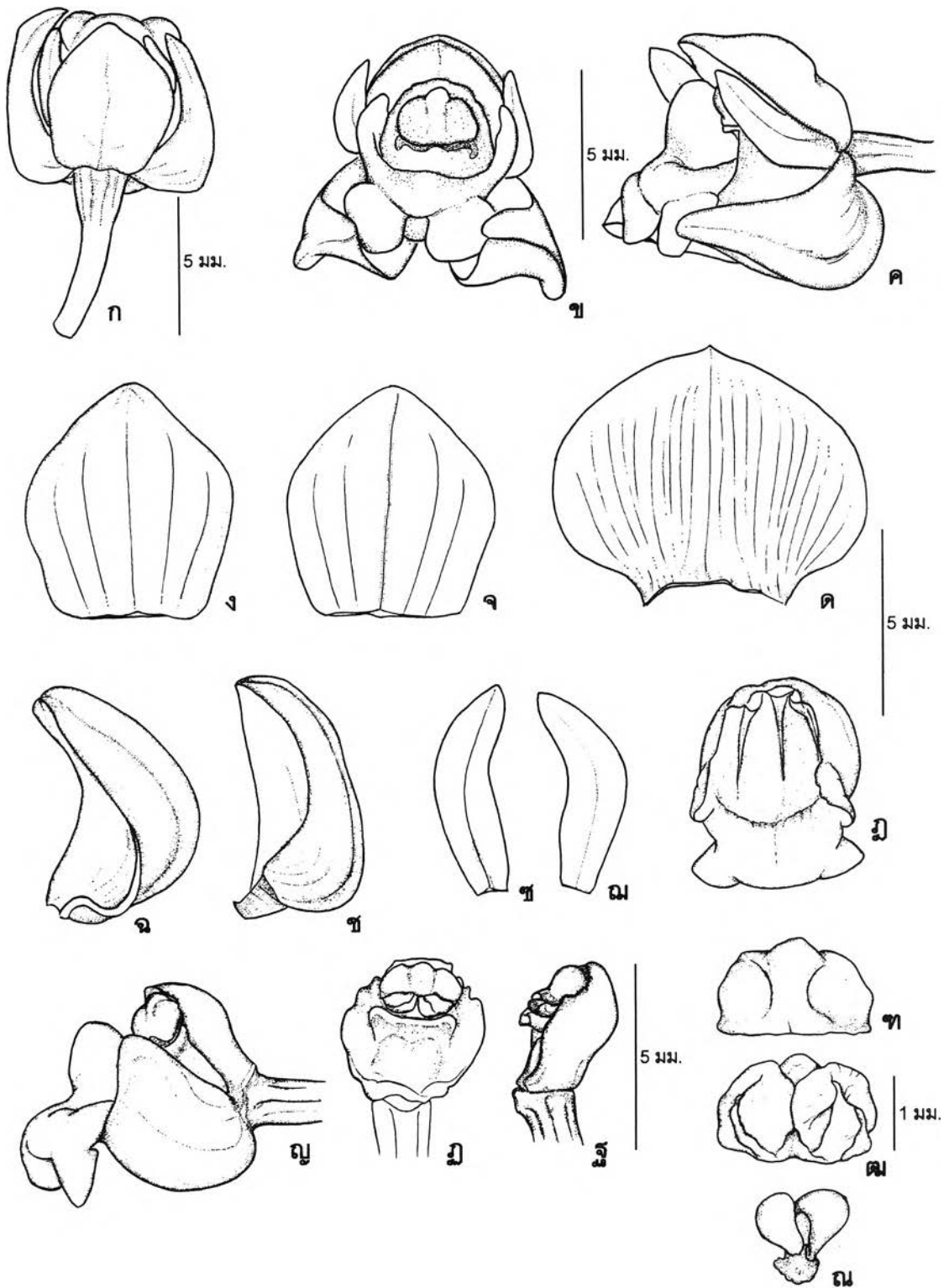
ภาพที่ 4.66 *Panisea uniflora* (Lindl.) Lindl.

ก. ต้น ข. ดอก ค. กลีบเลี้ยงบน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ. กลีบดอก
 ช.-ซ. กลีบปาก ซ. ด้านหน้า ซ. ด้านข้าง ฉ. เส้นเกสร ญ. ฝากรอบกลุ่มเรณูและกลุ่มเรณู
 ฎ. กลุ่มเรณู

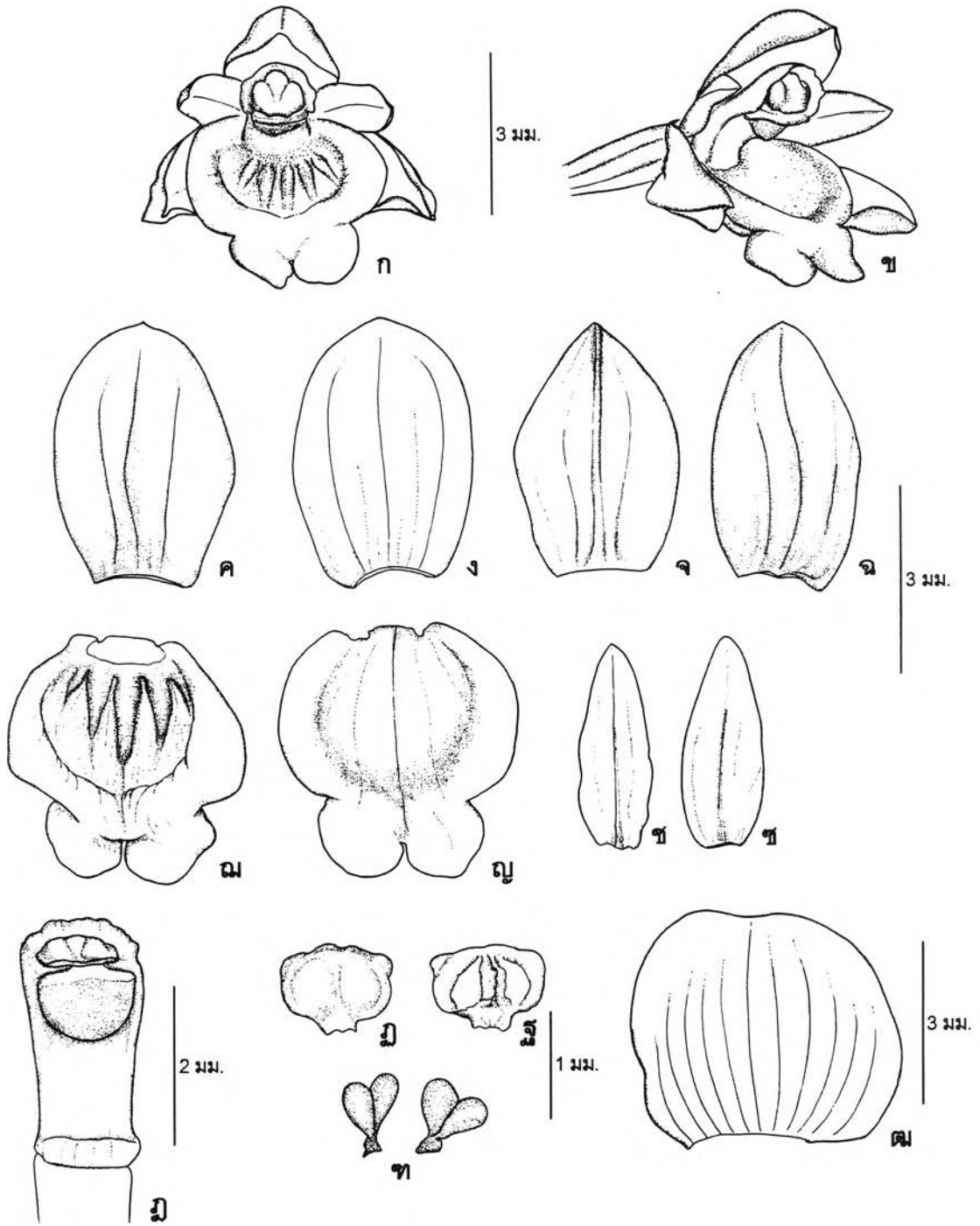
ภาพที่ 4.67 *Pholidota convallariae* Hook.f.

ก. ดอก ข. กลีบเลี้ยงบน ค. กลีบเลี้ยงข้าง ง. กลีบดอก จ. กลีบปาก ฉ. เส้นเกสร ช. กลุ่มเรณู
 ซ. ฝัก

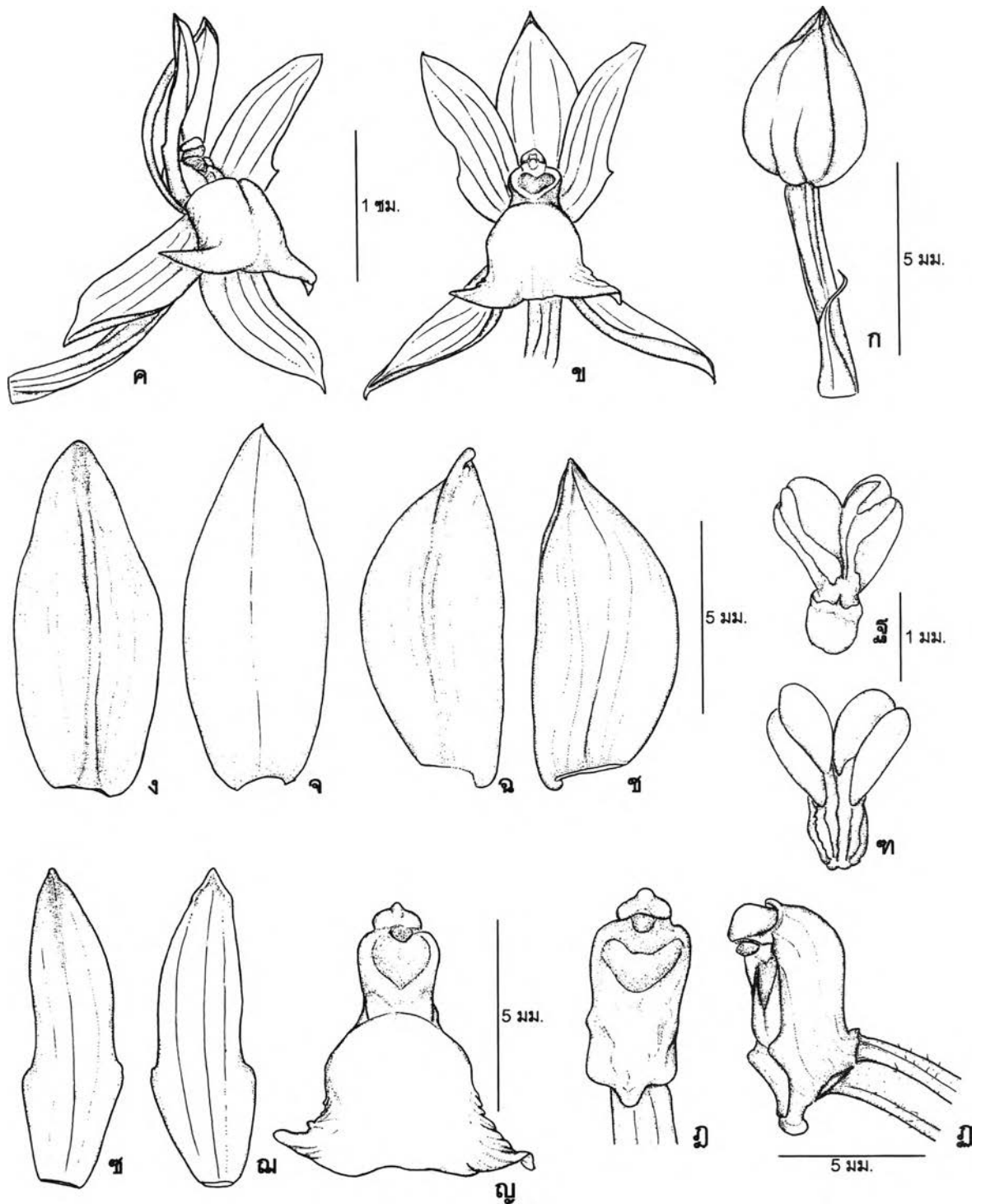
ภาพที่ 4.68 *Pholidota imbricata* Lindl.

ก.-ค. ดอก ก. ด้านบน ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฅ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฅ. ด้านใน ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฆ. กลีบปาก ญ.-ฐ. เส้าเกสร ญ. ด้านหน้า ฐ. ด้านข้าง ฑ.-ฒ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ฑ. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ณ. กลุ่มเรณู ด. ใบประดับย่อย

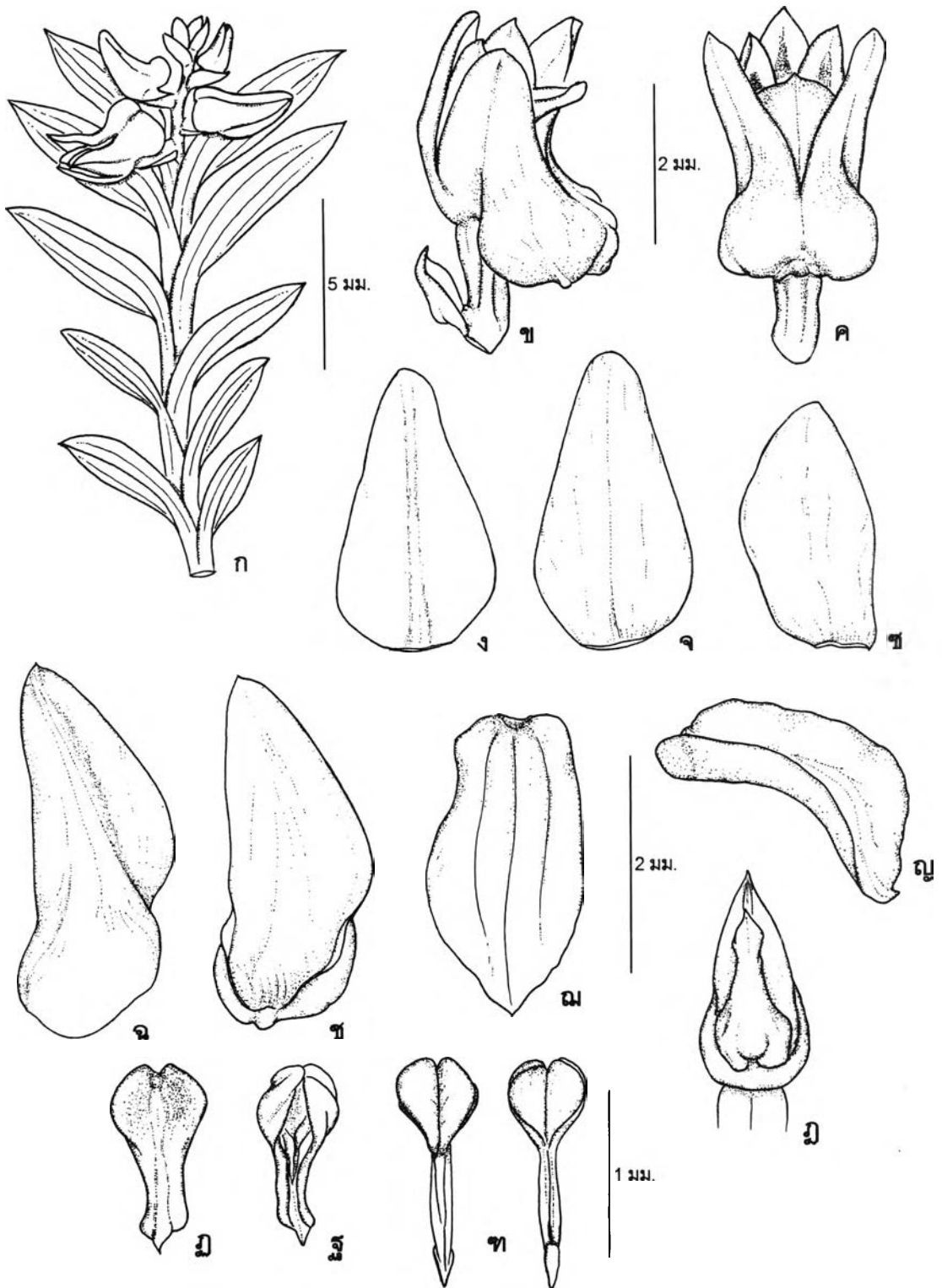
ภาพที่ 4.69 *Pholidota recurva* Lindl.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ. กลีบเลี้ยงข้าง
 ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ.-ซ. กลีบดอก ซ. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฉ.-ญ. กลีบปาก ฉ. ด้านบน
 ญ. ด้านล่าง ฏ. เส้าเกสร ฐ-ฑ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ซ. กลุ่มเรณู
 ฒ. ใบประดับย่อย

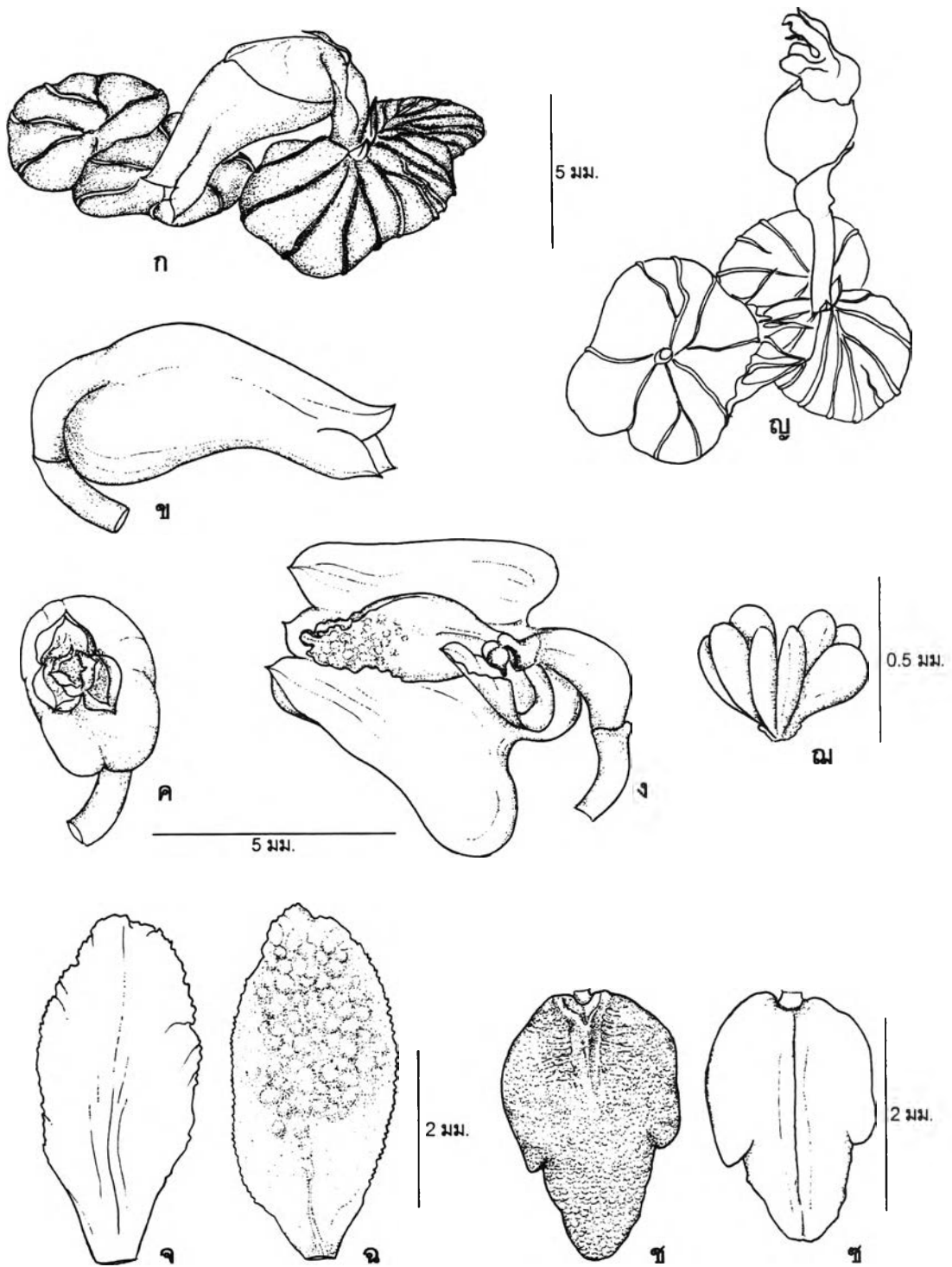
ภาพที่ 4.70 *Plocoglottis bokorensis* (Gagnep.) Seidenf.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฉ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ญ. ด้านหน้าของกลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ฎ-ฏ. เส้าเกสร ฎ. ด้านหน้า ฏ. ด้านข้าง ฐ. ฝากรอบกลุ่มเรณู
 ท. กลุ่มเรณู

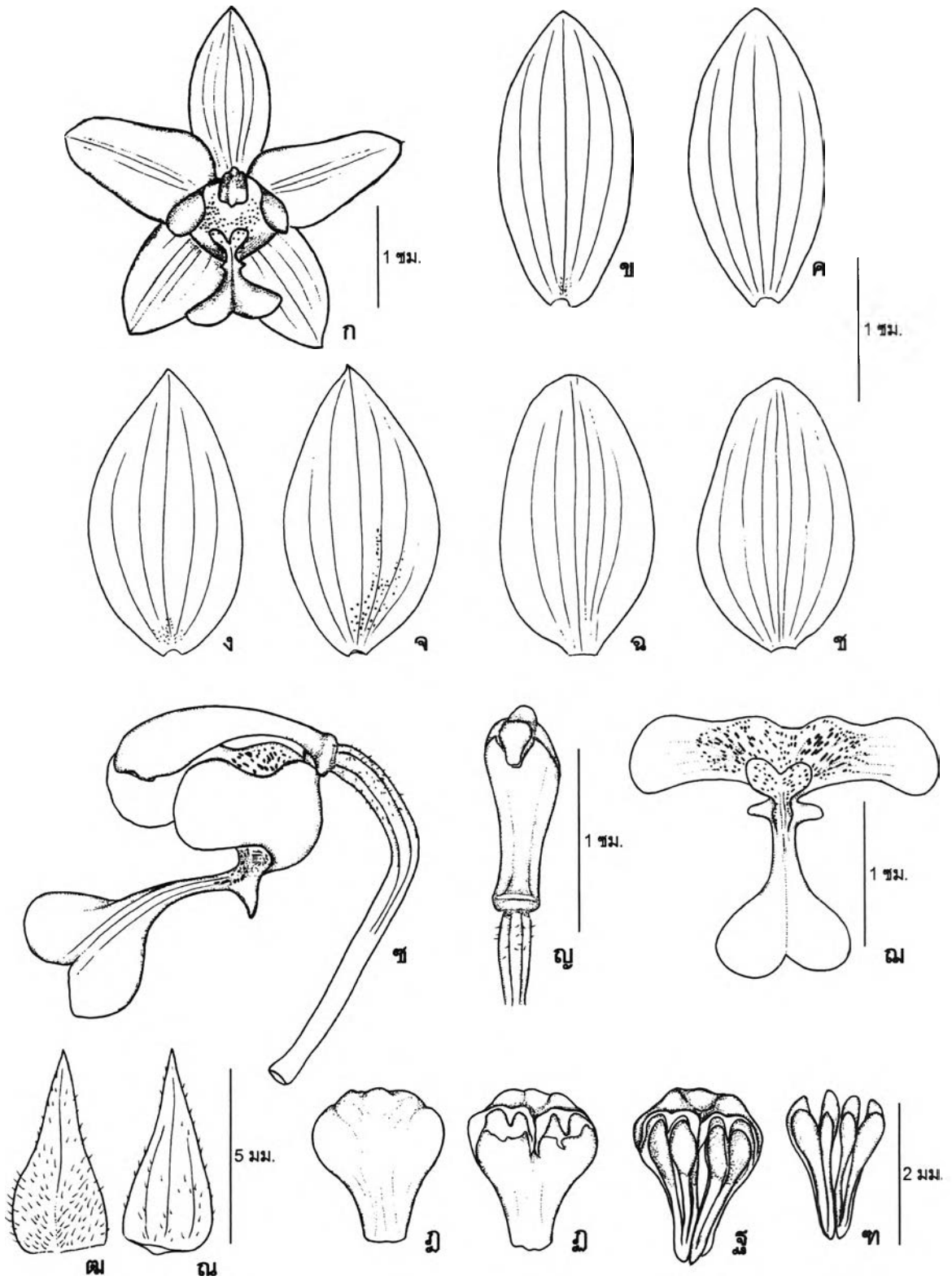
ภาพที่ 4.71 *Podochilus microphyllus* Lindl.

ก. ช่อดอก ข.-ค. ดอก ข. ด้านข้าง ค. ด้านล่าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฅ. กลีบดอก ฅ.-ฉ. กลีบปาก ฅ. ด้านบน
 ๓. ด้านข้าง ๔. เส้าเกสร ๕.-๖. ฝักครอบกลุ่มเรณู ๖. ด้านนอก ๗. ด้านใน ๘. กลุ่มเรณู

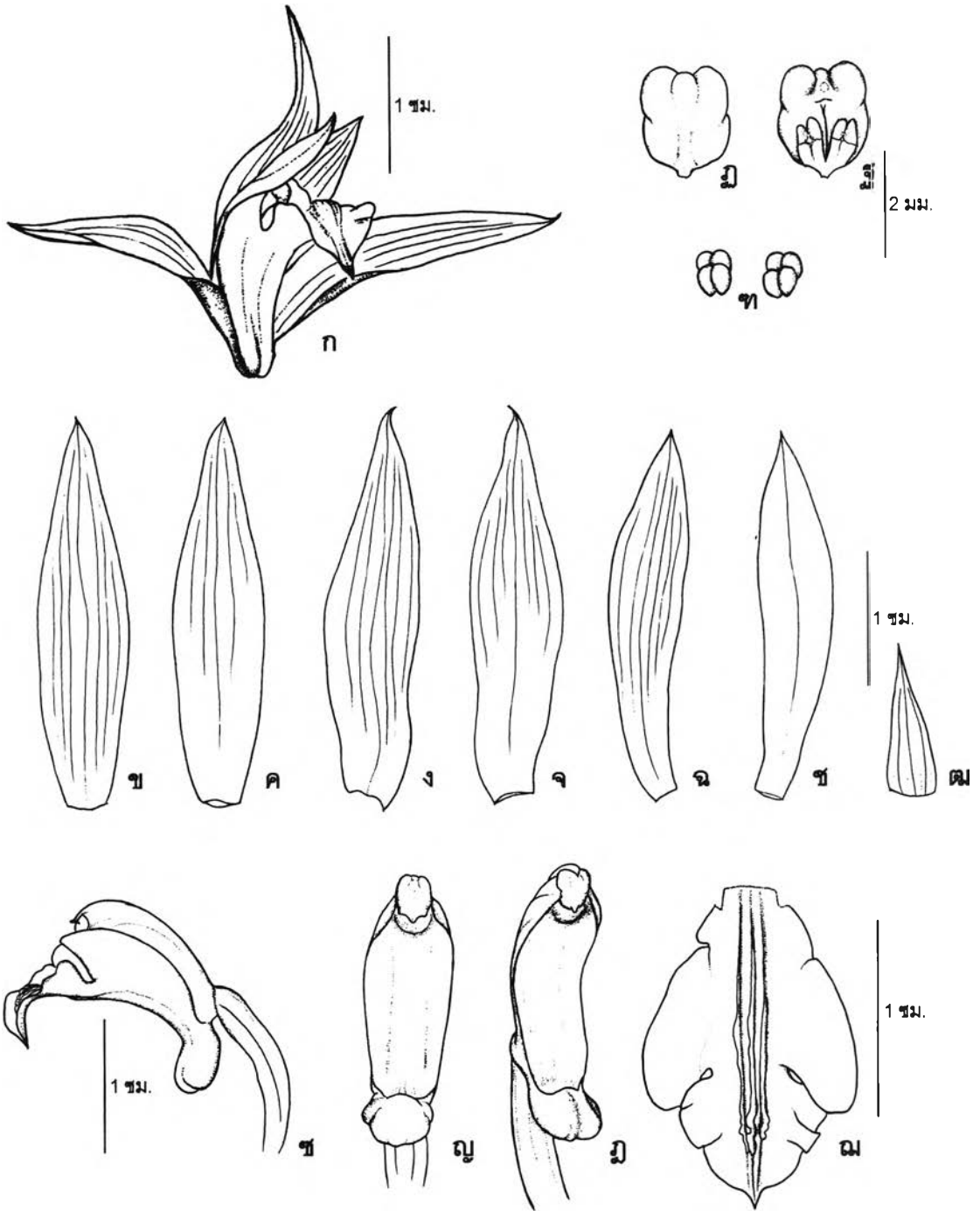
ภาพที่ 4.72 *Porpax elwesii* (Rchb.f.) Rolfe

ก. ดอกออกบริเวณยอดของหัวเทียม ข.-ค. ดอก ข. ด้านข้าง ค. ด้านหน้า ง. ส่วนต่างๆ ของดอก
 จ.-ฉ. กลีบดอก จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบปาก ช. ด้านบน ซ. ด้านล่าง ฌ. กลุ่มเรณู
 ญ. ฝัก

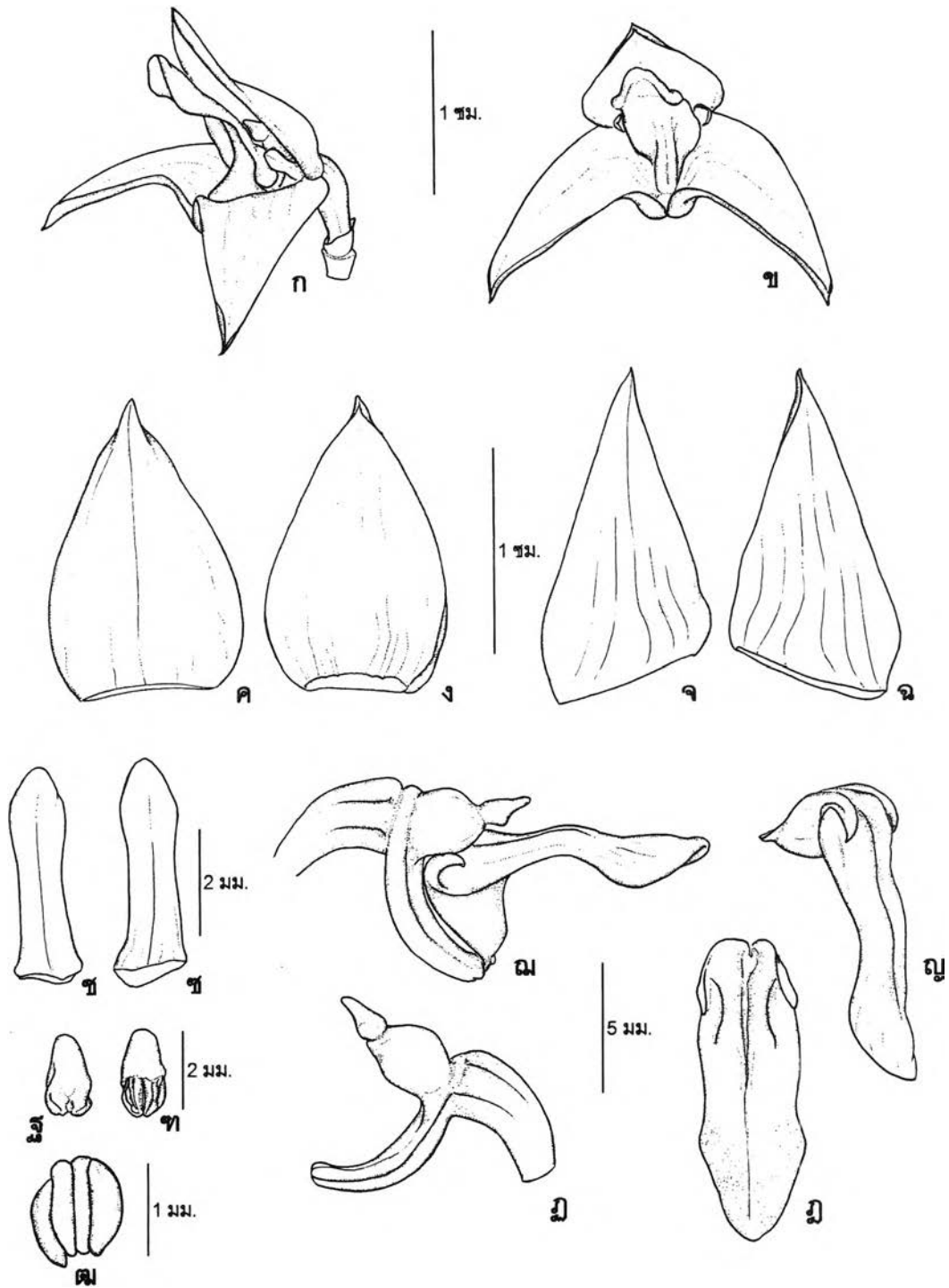
ภาพที่ 4.73 *Spathoglottis affinis* de Vriese

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฌ. กลีบปาก ญ. เส้าเกสร
 ฎ.-ฏ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณูและกลุ่มเรณู ฑ. กลุ่มเรณู
 ฒ.-ณ. ใบประดับย่อย ฒ. ด้านนอก ณ. ด้านใน

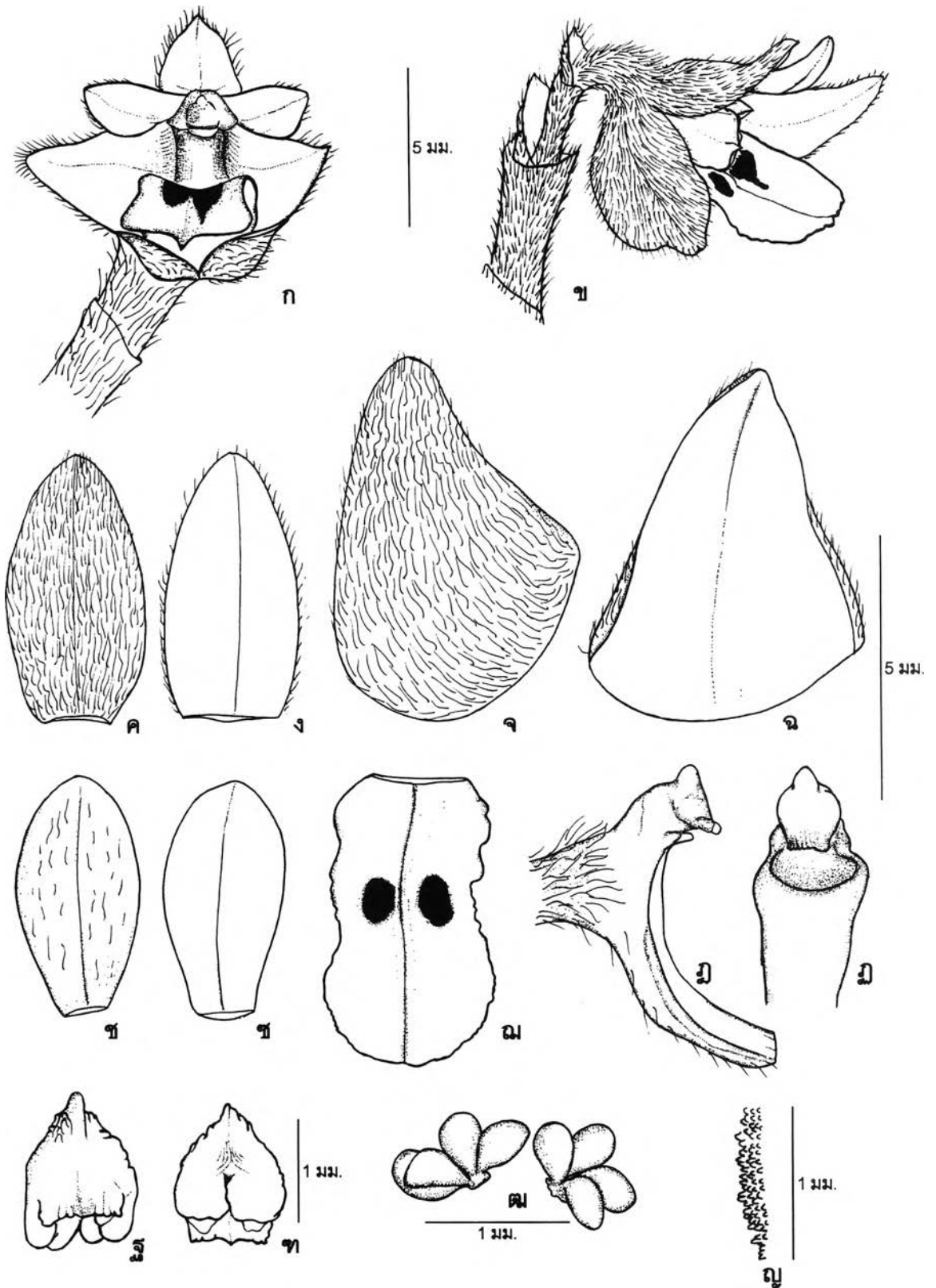
ภาพที่ 4.74 *Tainia penangiana* Hook.f.

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ณ. กลีบปาก ญ.-ฎ. เส้าเกสร ญ. ด้านหน้า ฎ. ด้านข้าง ฏ.-ฐ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฏ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ซ. กลุ่มเรณู ฅ. ใบประดับย่อย

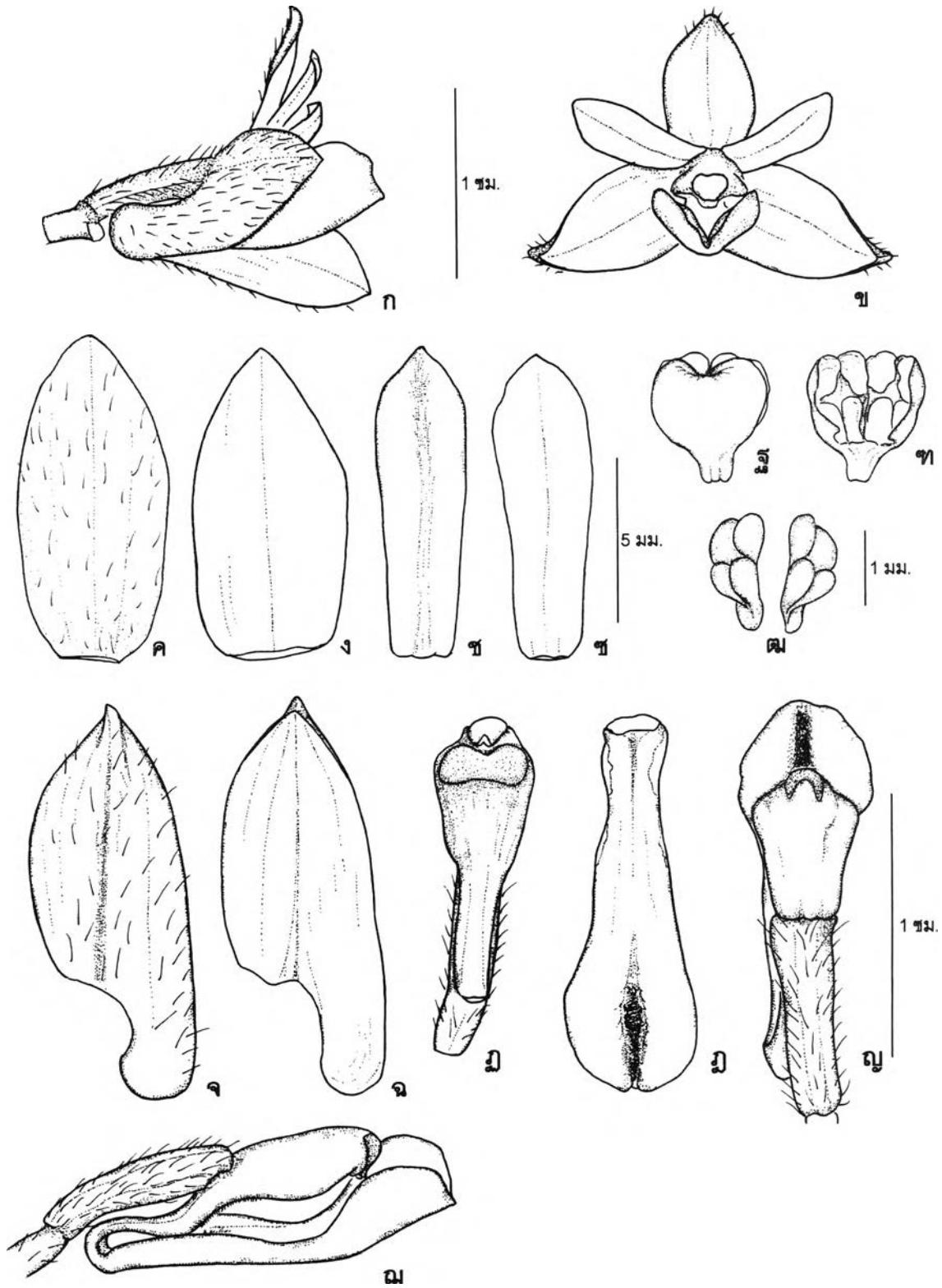

ภาพที่ 4.75 *Trias nasuta* (Rchb.f.) Stapf.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านข้าง ข. ด้านหน้า ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฌ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ญ.-ฎ. กลีบปาก ญ. ด้านข้าง ฏ. ด้านหน้า ฐ. เส้าเกสร ฑ.-ฒ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ฑ. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

ภาพที่ 4. 76 *Trichotosia dasyphylla* (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Kraenzl.
 ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ฌ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฌ. ด้านใน ฅ. กลีบปาก ฎ. ขอบกลีบปาก ฏ-ฏ. เส้าเกสร ฎ. ด้านข้าง ฏ. ด้านหน้า ฐ.-ฑ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

ภาพที่ 4.77 *Trichotosia pulvinata* (Lindl.) Kraenzl.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านข้าง ข. ด้านหน้า ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ณ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ณ. ด้านข้าง ญ. ด้านบน ฎ. กลีบปาก ฏ. เส้าเกสร ฐ.-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน
 ฒ. กลุ่มเรณู

VANDOIDEAE

กล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้ส่วนใหญ่เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย มีน้อยสกุลที่เป็นกล้วยไม้ดิน กลุ่มเรณูค่อนข้างเหนียวหรือแข็งอยู่เป็นชุด มีก้านและแป้นเหนียว (Dressler, 1981) ประเทศไทยมีรายงาน 78 สกุล 289 ชนิด (Thaithong, 1999) ในพื้นที่เขาเขียวพบกล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้ 23 สกุล 29 ชนิด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. ต้นมีการเจริญทางด้านข้าง
 2. กล้วยไม้อิงอาศัย ช่อดอกแยกแขนง กลีบปากอยู่ทางด้านบน 16. POLYSTACHYA
 2. กล้วยไม้ดินหรือกล้วยไม้อิงอาศัย ช่อดอกไม่แยกแขนง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง
 3. กลีบเลี้ยงข้างไม่เชื่อมกัน กลีบปากติดที่โคนเส้าเกสร
 4. ต้นมีหลายปล้อง มีหรือไม่มีหัวเทียม ใบ 1 ถึงหลายใบ
 5. มีใบ 1 ใบ เส้าเกสรมีปีกด้านข้าง บริเวณโคนมีสันนูนขนานกัน 1 คู่ กลุ่มเรณู 2 กลุ่มผิวเรียบ..... 4. CHRYSOGLOSSUM
 5. มีใบ 2-3 ใบ เส้าเกสรไม่มีปีกด้านข้าง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ผิวมีร่องเว้า
 6. มีหัวใต้ดิน โคนกลีบปากมีเดือย.....8. EULOPHIA
 6. มีหัวเทียม โคนกลีบปากไม่มีเดือย 6. CYMBIDIUM
 4. ต้นมีหัวเทียมซึ่งมี 1 ปล้อง ใบ 1 ใบ เส้าเกสรโค้งงอ ด้านข้างมีรยางค์ลักษณะคล้ายแขน22. THECOSTELE
 3. กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกันเป็นแผ่นเดียว กลีบปากเชื่อมติดบริเวณกึ่งกลางของเส้าเกสร 1. ACRIOPSIS
1. ต้นมีการเจริญทางยอด
 7. กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่ม ผิวไม่เรียบ อาจมีรอยปุ่มกลมหรือมีร่องแบ่งซึ่งอาจสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์
 8. ผิวกลุ่มเรณูมีร่องแบ่ง
 9. ร่องแบ่งบนผิวกลุ่มเรณูสมบูรณ์ (กลุ่มเรณูแต่ละกลุ่มมี 2 ซีก ขนาดมักจะไม่เท่ากัน)
 10. เส้าเกสรไม่มีคางหรือมีแต่ไม่ชัดเจน
 11. กลีบปากส่วนโคนไม่มีเดือย ส่วนปลายยาว แยกเป็น 2 แฉก..... 7. DIPLOPRORA

11. กลีบปากส่วนโคนมีเดือย
12. ภายในเดือยผิวเรียบ ไม่มีผนังกัน
13. กลีบปากเคลื่อนไหวได้ ขอบจักเป็นครุย ปลายเดือยชี้มาทางด้านหน้า 14. ORNITHOCHILUS
13. กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ขอบเรียบ ปลายเดือยห้อยลง
14. ดอกสีขาวแกมเขียว ปากเดือยมีแผ่นเนื้อเยื่อตั้งขึ้น
..... 21. SMITINANDIA
14. ดอกสีขาวแกมชมพู มีปุ่มเนื้อเยื่อบนกลีบปาก
..... 20. SCHOENORCHIS
12. ภายในเดือยมีผนังกัน
15. ต้นยาวมักเกาะเลื้อย จะงอยเล็กยื่นยาวคล้ายปากนก
..... 13. MICROPERA
15. ต้นตั้งตรงหรือห้อยลง จะงอยเล็กไม่ยื่นยาว
..... 5. CLEISOSTOMA
10. เล้าเกสรมีคางชัดเจน
16. ใบประดับย่อยติดทน เรียงสลับระนาบเดียว ดอกออกจากซอกใบประดับย่อย ดอกออกสลับ 23. THRIXSPERMUM
16. ใบประดับย่อยขนาดเล็กร่วงง่าย ดอกเรียงเวียน 11. KINGIDIUM
9. ร่องแบ่งบนกลุ่มเรณูไม่สมบูรณ์ เป็นร่องเว้า (กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่ม)
17. เล้าเกสรไม่มีคางหรือมีแต่สั้นมาก
18. ใบยาวและแคบ มีเส้นสีขีด ๆ พาดจากโคนไปปลาย ดอกสีขาว อาจมีจุดสีม่วงหรือสีน้ำเงิน 18. RHYNCHOSTYLIS
18. ใบกว้างสีเขียวเข้ม ดอกสีเหลือง มักมีแต้มสีแดง สีน้ำตาล สีม่วงแดงหรือสีชมพู 19. ROBIQUETIA
17. เล้าเกสรมีคางชัดเจน
19. ปลายกลีบปากแผ่แบน เดือยอยู่บริเวณโคนกลีบปาก 2. AERIDES
19. ปลายกลีบปากมีเนื้อ สั้น ตั้งตรง เดือยอยู่บริเวณกลางกลีบปาก
..... 17. PTEROCERAS
8. ผิวกลุ่มเรณูมีรอยบุ๋มกลม
20. กลีบปากเป็นแผ่นแบน เล้าเกสรมีคางชัดเจน 3. BIERMANNIA
20. กลีบปากเป็นแฉกรูปคล้ายอ่าง เล้าเกสรไม่มีคาง 9. GASTROCHILUS

7. กลุ่มเรณูมี 2 กลุ่ม ผิวเรียบ

21. กลีบปากเคลื่อนไหวได้ เล้าเกสรมีคางชัดเจน 10. GROSOURDYA

21. กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ เล้าเกสรไม่มีคาง

22. ช่อดอกห้อยลง แฉกข้างขนาดเล็ก ขอบเรียบ..... 12. MALLEOLA

22. ช่อดอกตั้งขึ้น แฉกข้างขนาดใหญ่ ขอบหยักฟันเลื่อย 15. PENNILABIUM

1. ACRIOPSIS

Blume, Bijdr. 6: pl. 2. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 79. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 189. f. 174. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 397. 1968; Seidenf., Opera Bot. 114: 347. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 562. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 246. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 118. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยเจริญทางด้านข้าง เหง้าสั้น หัวเทียมประกอบด้วยปล้องมากกว่า 1 ปล้อง ออกบริเวณโคนของหัวเดิม ทำให้มีลักษณะเป็นกลุ่มเกาะกันค่อนข้างแน่น ใบออกบริเวณยอด มี 1-4 ใบ เรียงตรงข้าม โคนใบแผ่เป็นกาบ ผิวใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกโปร่ง แบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง ออกบริเวณยอดของหน่อใหม่ ตั้งขึ้นหรือห้อยลง ดอกจำนวนมาก กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกันตลอดความยาวเป็นแผ่นเดียว อยู่ใต้กลีบปาก กลีบปากเชื่อมติดกับเล้าเกสรที่บริเวณกึ่งกลาง ช่วงโคนกลีบปากขอบโค้งขึ้นเชื่อมติดกับด้านข้างของเล้าเกสร ช่วงปลายเรียบหรือแยกเป็น 3 แฉก ไม่มีเดือย มักมีสันบนกลีบปาก เล้าเกสรผอมตรง ไม่มีคาง ปลายเล้าเกสรเป็นกระบังรูปคล้ายหมวก ถัดลงมา มีรยางค์เล้าเกสรรูปกระบองยื่นออกมาทั้งสองข้าง สีเขียวใส ปลายโค้งเข้าหากัน กลุ่มเรณูเป็นก้อนแข็ง 4 กลุ่ม แบ่งเป็น 2 คู่ ก้านกลุ่มเรณูเป็นแถบแคบ ปลายมีแป้นเหนียว

Acriopsis indica Wight, Ic. Pl. 5: 20. Pl. 1748. 1852; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 79. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part III: 515. f. 380. 1961; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 190. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 398. 1968; Seidenf., Opera Bot. 72: 103. f. 57. 1983; Seidenf., Opera Bot. 114: 347. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 566. f. 257c-f. 1992; Beaman, Orch. Sarawak: 119. 2001.

หัวเทียม สีเขียวใส รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. แต่ละปล้องมีกาบใบสีเงินเป็นแผ่นเยื่อบาง ๆ รูปสามเหลี่ยมหุ้ม ราก จำนวนมาก สีขาว ยาว 15-17 ซม. ออกที่โคนหัวเทียม ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.2 ซม. ยาว 7-10 ซม. โคนสอบ ปลายมน

แผ่นใบบาง ช่อดอก ตั้งขึ้น มักแยกแขนง ยาวประมาณ 20 ซม. ก้านและแกนช่อดอกสีเขียว ผอมแต่เหนียว ก้านช่อดอกยาวประมาณ 5 ซม. ดอกในช่อ 20-30 ดอก ดอก ขนาด 0.8-1 ซม. สีเขียวแกมเหลือง มีจุดสีม่วงกระจาย กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 4-5 มม. โคนสอบ ปลายแหลม ช่อดอกตั้งขึ้น กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-2 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน ขอบโค้งขึ้น กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 3-4 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก รูปไข่กลับ กว้าง 1-2 มม. ยาว 3-4 มม. สีขาว ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย กลางกลีบด้านบนมีสันนูน 2 สัน ยาวประมาณ 1 มม. ขนานกันตามแนวยาว เล้าเกสร กว้างประมาณ 0.7 มม. ยาวประมาณ 2 มม. รยางค์เล้าเกสรยาวประมาณ 2 มม. กลุ่มเรณู รูปยาวรี ยาวประมาณ 0.5 มม. ก้านเป็นแถบเยื่อบางยาวประมาณ 0.3 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.1 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ยอดเกสรเพศเมียเป็นแฉ่งรูปรี อยู่ทางด้านหน้าของเล้าเกสร จะงอยเล็กเป็นแผ่นรูปสามเหลี่ยมปลายแหลม ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 7 มม. ใบประดับย่อย สีเขียว เป็นเกล็ดรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. ฝัก รูปทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. (ภาพที่ 4.78, 4.236 และ 4.237)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ อมก๋อย บ่อหลวง ม่อนอังเก็ด แม่สะนาม ดอยอินทนนท์) เชียงราย (น้ำตกขุนกรณ์) แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาใหญ่); **ภาคตะวันออก:** ตราด (เกาะช้าง) จันทบุรี (มะขาม); **ภาคใต้:** ระนอง (ทับปด) ตรัง (ควาง) สุราษฎร์ธานี (ขุนทะเล) นราธิวาส (บ้านกะบุเลย์)

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย กัมพูชา เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบน้อย บนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.— จุกพราหมณ์ (กลาง); นมหนูหัวกลม (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 125, O. Thaihong 253, P. Ratchatra s.n., S. Suddee 24 (BCU); C. Niyomdham and W. Ueachairakan 1928 (BKF)

2. AERIDES

Lour., Fl. Cochinch. 2: 525. 1790; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 43. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 698. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 182. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 416. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 204. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 426. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 673. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 843. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 122. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นเป็นลำกลมยาวและมักจะแข็ง ใบจำนวนมากเรียงเป็น 2 แถว รูปคล้ายเส้นถึงรูปขอบขนานหรือรูปแถบ โคนใบแผ่เป็นกาบ ผิวใบเกลี้ยง มีเนื้อหนา ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกออกบริเวณซอกใบ แบบช่อกระจุกหรือแยกแขนง ดอกในช่อมากหรือน้อย ค่อนข้างแน่น ดอกขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มักมีกลิ่นหอมและมีสีสดุดตา กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน สีขาว สีชมพูหรือสีม่วง ปลายกลีบแผ่ออก ด้านนอกของกลีบเลี้ยงคู่ข้างแผ่เป็นครีบ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง โคนกลีบปากติดกับโคนเส้าเกสร ไม่เคลื่อนไหว มีเดือย ปลายเดือยมักชี้มาทางด้านหน้า เส้าเกสรสั้น มีคางยาว กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู ก้านกลุ่มเรณูเป็นแถบแคบ ส่วนบนกว้างกว่าส่วนโคน ปลายมีแป้นเหนียว

Aerides falcatum Lindl. ex Paxton, Paxt. Fl. Gard. 2: 142. 1852; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 46. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 701. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part III: 553. f. 412. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 416. 1968; Seidenf., Bot. Tidsskr. 68 (1): 73. 1973; Seidenf., Opera Bot. 95: 245. f. 154. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 428. 1992.—*Aerides larpentae* Hort, Makoy Prix Cour. 1862.—*Aerides mendellii* Hort. ex Williams, Orch. Man. 4. ed. 67. 1871.—*Aerides retrofractum* Wall. ex Hook. f., Fl. Brit. India 5: 46. 1888.—*Aerides siamense* Klinge, Act. Hort. Petrop. 47: 134. 1898.

ลำต้น เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. ยาว 30-50 ซม. ราก จำนวนไม่มาก สีขาว ยาวได้ถึง 45 ซม. มีเนื้อหนา ออกบริเวณโคนต้น ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 30-35 ซม. ปลายหยักเป็น 2 แฉกมน สีเขียว ผิวใบด้านบนค่อนข้างมัน ช่อดอก ห้อยลง ยาวประมาณ 45 ซม. ก้านและแกนช่อสีเขียว ก้านช่อยาว 12-15 ซม. ดอกในช่อ 20-30 ดอก ดอก ขนาด 2.5-3 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาว มีสีม่วงที่ปลายกลีบ กลีบเลี้ยงบน รูปไข่กลีบ กว้าง 7-8 มม. ยาว 10-12 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนานแกมรูปไข่ กว้าง 10-11 มม. ยาว 9-10 มม. ปลายมน กลีบดอก รูปช้อน กว้าง 6-7 มม. ยาว 10-12 มม. ปลายมน กลีบปาก มี 3 แฉก แฉกกลางสีม่วง แผ่ออกเป็นรูปไข่ กว้าง 13-15 มม. ยาว 14-16 มม. ปลายเว้า ขอบจักฟันเลื่อยไม่เป็นระเบียบ แฉกข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 3-4 มม. ยาว 11-12 มม. เส้าเกสร กว้าง 3-4 มม. ยาว 5-6 มม. ขอบสีม่วงเข้มทั้งสองข้างและเป็นสันชัดเจน กลุ่มเรณู รูปกลมขนาดประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบ ยาวประมาณ 4 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 1 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉงอยู่ทางด้านหน้า ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 3 ซม. ใบประดับย่อย เป็นเกล็ดเล็ก ๆ รูปสามเหลี่ยมกว้าง 4.5-5 มม. ยาว 3.5-4 มม. ฝัก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 1.2-1.5 ซม. (ภาพที่ 4.79, 4.238 และ 4.239)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— อัสมัม พม่า อินเดียจีน

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างมาก เกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-800 เมตร ออกดอกและผลเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— คำสบนก, เอื้องคำสบนก (ฉาน-แม่ฮ่องสอน); เอื้องกุหลาบกระเป่าเปิด, เอื้องกุหลาบป่า, เอื้องกุหลาบพวง (กรุงเทพฯ); เอื้องด้ามข้าว (ลำปาง); เอื้องปากเปิด (เหนือ)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 31, O. Thaithong 427 (BCU)

3. BIERMANNIA

King & Pantl., J. Asiat. Soc. Bengal. Pt. 2. Nat. Hist. 66(2): 591. 1897; Seidenf., Opera Bot. 114: 433. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 684. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 832. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ใบเรียงสลับระนาบเดียว โคนแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกด้านข้างลำต้น บางครั้งมีขนคล้ายหนาม แกนช่อหนา ดอกในช่อ 1 ถึงหลายดอก ขนาดเล็ก บานจากโคนไปสู่ปลายช่อ ช่วงเวลาบานสั้น กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากติดอยู่กับคางเส้าเกสร ไม่เคลื่อนไหว มีหรือไม่มีเดือย บางครั้งเดือยลดรูปไปเป็นช่องป่อง ๆ บริเวณโคนกลีบปาก เส้าเกสรมีคางสั้น กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม รูปกลม ผิวเป็นรอยบุ๋มกลม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่มีก้านและแป้นเหนียว

Biermannia ciliata (Ridl.) Garay, Bot. Mus. Leafl. 23(4):1972; Seidenf., Bot. Tidsskr. 68 (1): 64-66. f. 23. 1973; Seidenf., Opera Bot. 95: 269. f. 170. 1988; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 685. 1992.—*Dendrocolla ciliata* Ridl., J. Str. Br. As. Soc. 44: 192. 1905.—*Thrixspermum blepharoblum* Schltr., Orchis 5: 56. 1911.—*Pteroceras ciliatum* (Ridl.) Holttum, Kew Bull. 14: 269. 1960.

ต้น รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ยาว 6-7 ซม. ห้อยลง ราก สีขาวปลายสีเขียว ยาว 10-12 ซม. มีเนื้อ ออกเป็นกระจุกใกล้โคนต้น ใบ จำนวน 8-10 ใบ รูปใบหอก กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 6-7 ซม. ปลายหยักเป็น 2 แฉกไม่เท่ากัน ปลายแหลม แผ่นใบมีเนื้อ เส้นกลางใบเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ตรง จำนวน 4-5 ช่อ ยาว 3-5 ซม. ก้านช่อยาว 3.5-4 ซม. ดอกในช่อ 5-7 ดอกทยอยบานครั้งละ 1-2 ดอก ช่วงเวลาบานสั้น ดอก ขนาด 0.8-1 ซม. สีเหลืองอ่อน กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง คล้ายกัน สีเหลืองอ่อน รูปไข่ กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 6-7 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้าง 1.6-1.8 มม. ยาว 6-6.5 มม. โคนสอบ ปลายแหลม กลีบ

ปาก กว้างประมาณ 3.5 มม. ยาวประมาณ 5 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้น รูปขอบขนานปลายมน มีขนสั้น ๆ บริเวณปลาย แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1.5 มม. เส้นเกสร ยาวประมาณ 2 มม. มีคางสั้น ๆ กลุ่มเรณู สีส้มขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านเป็นแถบบางใส ยาวประมาณ 0.5 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 4 มม. ใบประดับย่อย เป็นเกล็ดรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1.4 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.80, 4.240 และ 4.241)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** พิชณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** นครราชสีมา (เขาใหญ่); **ภาคกลาง:** นครนายก

การกระจายพันธุ์.— มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบน้อยเกาะตามเปลือกต้นไม้ ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 48, O. Thaithong 1236 (BCU); K. Lasen et al. 257 (BKF)

4. CHRYSOGLOSSUM

Blume, Bijdr. 6: 337. Pl. 4. f.7. 1825; Holttum, Fl. Malaya: 178. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 111. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 289. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 125. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 322. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 531 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 804. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 220. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 201. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง พวกที่เป็นกล้วยไม้อิงอาศัยพบน้อยมาก มีเหง้าสั้นหรือยาว หัวเทียมมี 1 ปล้อง ค่อนข้างผอม มีใบ 1 ใบ ขนาดใหญ่ ก้านใบยาว แผ่นใบเกลี้ยง พับจีบตามแนวยาว ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกที่ปลายของหน่อใหม่ แบบช่อกระจุก ตั้งขึ้นดอกในช่อน้อยถึงมาก ช่อดอกโปร่ง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน กลีบเลี้ยงบนแยกเป็นอิสระ มักมีแต้มสีม่วงบนกลีบ กลีบปากเคลื่อนไหวได้ มักมีสันบนกลีบปาก ขอบของโคนกลีบปากพับจีบ แฉกข้างตั้งขึ้น เส้นเกสรตั้งตรง ขอบโค้งเข้าหากัน ช่วงกลางเส้นเกสรมีแผ่นเยื่อลักษณะคล้ายปีกยื่นออกมาทั้งสองด้าน ต่ำลงมา มีสันนูนขนานกัน 1 คู่ โคนเส้นเกสรมีคางชัดเจน กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ไม่มีเยื่อหรือก้านกลุ่มเรณูและไม่มีแป้นเหนียว

Chrysoglossum ornatum Blume, Bijdr.: 338. 1825; Holttum, Fl. Malaya: 178-179. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part IV (2): 749. f. 557. 1965; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 289-290. 1968; Seidenf., Opera Bot. 72: 20-21. f. 7. 1983; Seidenf., Opera Bot. 114: 322. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 533. f. 240e-h. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 806. Pl. 340. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 221-222. Pl. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 201. 2001.

เหง้า ทอดขนาน เส้นผ่านศูนย์กลาง 7-8 มม. หัวเทียม โคนป่องปลายเรียว เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.3-1.5 ซม. ความสูงรวมทั้งใบ 40-45 ซม. ราก สีขาว จำนวนไม่มาก มีขนรากหนาแน่น ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ ออกบริเวณปลายหัวเทียม รูปขอบขนาน กว้าง 4-6 ซม. ยาว 16-18 ซม. ปลายแหลม ก้านใบยาวประมาณ 15 ซม. ช่อดอก ยาวประมาณ 50 ซม. ก้านช่อดอก ยาว 30 ซม. ดอกในช่อ 13-15 ดอก ดอก ขนาดประมาณ 1.5 ซม. กลีบเลี้ยงด้านนอกสีเขียวแกมแดง ด้านในสีแดงเข้มปลายกลีบสีเขียว โคนกว้าง ปลายเรียวแหลม กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 1.7-2 ซม. กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน โค้งคล้ายรูปเคียว กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 1-1.3 ซม. กลีบดอก สีเหมือนกลีบเลี้ยง รูปไข่ โค้งคล้ายรูปเคียว กว้าง 5-5.5 มม. ยาว 1-1.4 มม. กลีบปาก รูปไข่ กว้าง 8-9 มม. ยาว 8.5-9 มม. มี 3 แฉก แฉกกลางขนาดใหญ่ รูปขอบขนาน ปลายผายออก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ขอบโค้งเข้าหากัน แฉกข้าง รูปขอบขนานปลายมน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. กลางกลีบปากด้านบนมีสันตามแนว ยาว 3 สันคดไปมา สันด้านข้างเป็นแผ่นบางยาวประมาณ 7 มม. สันกลางเตี้ยและนูน ยาวประมาณ 5 มม. โคนกลีบปากสอบแคบแต่ขอบเป็นคลื่นพับทบไปมา เส้าเกสร กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 8 มม. กลุ่มเรณู รูปรี ยาวประมาณ 1 มม. ผิวเรียบเป็นมัน ฝากรอบกลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉ่งอยู่ทางด้านหน้า ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 10 มม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 1-1.3 มม. ยาว 7-7.5 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.81, 4.242 และ 4.243)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (อมก๋อย ดอยขุนห้วยพอง) พิชณุโลก (ภูเมี่ยง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) ระนอง (เขาพ่อตาเชิงดง) สตูล (เขาเขียว)

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย หิมาลัย พม่า อินโดนีเซีย อินโดจีน นิวกินี

นิเวศวิทยา.— พบน้อยบนดินที่มีใบไม้ทับถม ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 75, O. Thaithong 1218, O. Thaithong 1595, S. Chantanaorrapint s.n. (BCU)

5. CLEISOSTOMA

Blume, Bijdr. 8: 362. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 71. 1890; Seidenf., Opera Bot. 114: 385. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 619. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 806. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 880. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 204. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ต้นกลมยาวและมักจะแข็ง ขึ้นตรงหรือห้อยลง มีกาบใบหุ้ม ใบเป็นแผ่นแบนหรือรูปทรงกระบอกหรือเป็นเส้น เรียงสลับระนาบเดียว จำนวน 2-3 หรือหลายใบ แผ่นใบเกลี้ยง มีเนื้อ โคนแผ่เป็นกาบ ปลายใบมักหยักเป็น 2 แฉกขนาดไม่เท่ากัน ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกด้านข้างลำต้น แบบช่อกระจุกหรือแยกแขนง ตั้งตรงหรือห้อยลง ดอกในช่อน้อยถึงมาก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกเป็นอิสระ ดอกบานกลีบกางออก กลีบปากเชื่อมติดต่อนื่องกับเส้าเกสร ปลายแยก 3 แฉก โคนกลีบปากมีเดือยหรือดง รูปแท่งหรือรูปกรวย ภายในมีผนังกันตามยาว บางครั้งผนังลดรูปลงไปเหลือเป็นสันเดี่ยว ๆ มักมีปุ่มเนื้อเยื่อรูปร่างต่าง ๆ ที่ผนังภายในเดือย แฉกข้างตั้งขึ้นรูปสามเหลี่ยม แฉกกลางตรงหรือโค้งลง รูปร่างคล้ายหัวลูกศรหรือรูปสามเหลี่ยม เส้าเกสรสั้น มักไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่มเรียงเป็น 2 คู่ ขนาดอาจเท่าหรือไม่เท่ากัน ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่มีก้านและมีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 3 ชนิด ทั้ง 3 ชนิดมีใบเป็นแผ่นแบน

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. แผ่นใบรูปขอบขนาน ปลายใบหยักเป็น 2 แฉก ช่อดอกตั้งตรงปลายช่อโค้งลง
2. ปลายกลีบปากมีรยางค์ 2 เส้นคล้ายลิ้นงู ภายในเดือยมีปุ่มเนื้อเยื่อที่ผนังด้านหน้า ก้านกลุ่มเรณูมีลักษณะคล้ายหมวก1. *C. birmanicum*
2. ปลายกลีบปากไม่มีรยางค์ ภายในเดือยมีปุ่มเนื้อเยื่อทั้งผนังด้านหน้าและผนังด้านหลัง ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบ2. *C. discolor*
1. แผ่นใบรูปแถบ ช่วงปลายใบคอดเรียวเป็นแท่งปลายแหลม ช่อดอกห้อยลง ภายในเดือยมีปุ่มเนื้อเยื่อขนาดใหญ่ที่ผนังด้านหลัง แฉกกลางของกลีบปากมีสันนูนพาดจากฐานยาวลงไปเชื่อมกับผนังกันภายในเดือย 3. *C. subulatum*

1. *Cleisostoma birmanicum* (Schltr.) Garay, Bot. Mus. Leaflet. Harv. Univ. 23(4): 170. 1972; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 29(3): 42. f. 17. Pl. 1. 1975; Seidenf., Opera Bot. 114: 393. 1992.—*Echioglossum birmanicum* Schltr., Notizbl. Bot. Gart. Berl. 8: 125. 1922.—*Sarcanthus ophioglossa* Guillaumin, Bull. Soc. Bot. Fr. 77: 330. 1930.

ต้น ขึ้นตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 7.5-8 มม. ยาว 18-20 ซม. ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาว 15-20 ซม. มีเนื้อ ออกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 8-10 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.3 ซม. ยาว 17-20 ซม. โคนใบบิดทำให้แผ่นใบหันมาทางด้านเดียวกัน เส้นกลางใบเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก แยกแขนง ตั้งตรงปลายช่อโค้งลง ยาว 37-40 ซม. ก้านและแกนช่อสีน้ำตาลแดง ก้านช่อยาว 20 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 มม. มีเนื้อ ดอกในช่อ 7-10 ดอก ดอก ขนาดประมาณ 2 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกลักษณะคล้ายกัน สีน้ำตาลแดง บริเวณขอบและกลางกลีบสีเขียวอ่อน ผิวเป็นมัน มีเนื้อ กลีบโค้งเป็นแอ่งตื้น ๆ กลีบเลี้ยงบน รูปไข่กลับ กว้าง 5-5.2 มม. ยาว 11-13 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 7-8.5 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 7-9 มม. ปลายมน กลีบปาก สีเหลือง รูปไข่ มีเนื้อ กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 12 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 5 มม. ปลายแหลม แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายแฉกกลางมีรยางค์ 2 เส้นลักษณะคล้ายลิ่ม ยาวประมาณ 5 มม. โคนกลีบปากมีเดือยปลายมน ยาวประมาณ 3.5 มม. ภายในเดือยมีปุ่มเนื้อเยื่อรูปกลม เส้นเกสร ตรง ยาวประมาณ 3.5 มม. จะงอยเล็กยื่นยาว กลุ่มเรณู รูปรี กว้างประมาณ 0.7 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ติดอยู่บนก้านกลุ่มเรณูที่มีลักษณะคล้ายหมวก กว้างประมาณ 2 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 15 มม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 2.5-3 มม. โคนมน ปลายแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.82, 4.244 และ 4.245)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงใต้: นครราชสีมา (เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เขากวน) ปราจีนบุรี (กบินทร์บุรี)

การกระจายพันธุ์.—พม่า จีน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างมากบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 1,000-1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนเมษายน-พฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องปากส้ม (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 16 (BCU); T. Smitinand 12047 (BKF)

2. *Cleisostoma discolor* Lindl., Bot. Reg. 31: 59. 1845; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 29(3): 12. f. 3. 1975; Seidenf., Opera Bot. 114: 387. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 627. f. 2841-n. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra 889-890. 2001; Beaman, Orch. Sarawak. 205. Pl. 10e. 2001.

ต้น ขึ้นตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 มม. ยาว 15-20 ซม. มีเนื้อ ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาวประมาณ 15 ซม. มีเนื้อ ออกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 4-5 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 10-13 ซม. โคนใบบิดทำให้แผ่นใบหันมาทางด้านเดียวกัน ปลายหยักลึกเป็น 2 แฉก ปลายแหลมขนาดไม่เท่ากัน ช่อดอก เดี่ยวหรือแยกแขนง ตั้งตรงปลายช่อโค้งลง ยาว 13-18 ซม. ก้าน และแกนช่อสีดำ ก้านช่อยาว 10-15 ซม. เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.2 มม. ดอกในช่อ 20-30 ดอก ดอก ขนาดประมาณ 1.3 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกลักษณะคล้ายกัน สีขาว มีแถบสีแดงเลือดนกกลางกลีบ มีเนื้อ กลีบเลี้ยงบน รูปไข่กลับ กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 5-5.5 มม. โคนมน ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่กลับ กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 4.5-5 มม. โคนเฉียงเบี้ยว ปลายมน กลีบดอก รูปช้อน กว้าง 2.5-2.8 มม. ยาว 4-4.5 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก สีขาวมีประสีแดง รูปไข่กว้าง ประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 5 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปครึ่งวงกลมตั้งขึ้น กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ขอบหยักที่พื้น แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม โค้งลง กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. โคนกลีบปากมีเดือยรูปกรวยปลายมน ยาวประมาณ 4.5 มม. ภายในเดือยมีปุ่ม เนื้อเยื่อขนาดเล็กรูปกลมที่ผนังด้านหน้าและปุ่มเนื้อเยื่อขนาดใหญ่รูปกลม ที่ผนังด้านหลัง ผนังกันตามยาวลดรูปลงเหลือเป็นสันสูงประมาณครึ่งเดือย เส้าเกสร ตรง ยาวประมาณ 2 มม. จะงอยเล็กยื่นยาว กลุ่มเรณู รูปกลม ขนาดประมาณ 0.4 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบ บางใส ยาวประมาณ 1.5 มม. แป้นเหนียวรูปกลมขนาดเล็ก ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 5 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.83, 4.246 และ 4.247)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: ศรีสะเกษ (เขาพระวิหาร) นครราชสีมา (บ้านท่าช้าง เขาใหญ่ เขาสวิวัต-เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (เขาสระบาป) ปราจีนบุรี (อรัญประเทศ); ภาคใต้: ยะลา (บันนังสตา) สตูล (ตะรุเตา)

การกระจายพันธุ์.—เดคคาน ลิกซิม อินโดนีเซีย เวียดนาม

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างมากบนต้นไม้ริมลำธาร บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-800 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 29, O. Thaihong 633 (BCU)

3. *Cleisostoma subulatum* Blume, Bijdr.: 363. 1825; Seidenf., Dansk. Bot. Ark. 29(3): 25. f. 8a, 9. 1975; Seidenf., Opera Bot. 114: 390. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 625. f. 283l-o. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 894. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 208. 2001.

ต้น ขึ้นตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.5-5 มม. ยาว 25-30 ซม. มีเนื้อ ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาวประมาณ 15 ซม. มีเนื้อ ออกบริเวณโคนต้น ใบ สีเขียวแกมม่วง จำนวน 6-8 ใบ รูปแถบ กว้าง 1.3-1.4 ซม. ยาว 15-30 ซม. ขอบพับเข้าหากันเป็นร่อง ช่วงปลายใบคอดเรียวเป็นแท่งปลายแหลม หลังใบเป็นสันชัดเจน ช่อดอก ห้อยลง ยาว 5-15 ซม. ก้านช่อยาว 3.5-4 ซม. ดอกในช่อ 30-40 ดอก ดอก ขนาดประมาณ 8 มม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกลักษณะคล้ายกัน สีน้ำตาลแดง บริเวณขอบและกลางกลีบสีเขียวแกมเหลือง มีเนื้อ กลีบโค้งเป็นแอ่งตื้น ๆ กลีบเลี้ยงบน รูปไข่กลับ กว้าง 2.5-2.7 มม. ยาว 4.5-5 มม. โคนมน ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปคล้ายช้อน กว้าง 2.2-2.6 มม. ยาว 4-5 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 1.5-1.6 มม. ยาว 3-3.5 มม. โคนสอบ ปลายมน ด้านนอกมีสันชัดเจน กลีบปาก รูปไข่ มี 3 แฉก แฉกข้างสีเหลือง รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 1.3 มม. มีเนื้อ ปลายเป็นติ่งแหลม แฉกกลางสีม่วง รูปสามเหลี่ยมค่อนข้างแบน ตั้งขึ้น กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. โคนกลีบปากมีเดือย รูปกรวยปลายมน โคนเดือยสีม่วงสด ปลายเดือยสีขาว ยาวประมาณ 6 มม. ภายในมีปุ่มเนื้อเยื่อ ขนาดค่อนข้างใหญ่รูปรีที่ผนังด้านหลังและมีสันนูนพาดจากฐานของแฉกกลางกลีบปากยาวลงไป เชื่อมกับผนังกันภายในเดือย เส้าเกสร อ้วนสั้น ตั้งตรง ยาวประมาณ 2 มม. ขอบทั้งสองด้านที่ปลายนูนเป็นก้านกลม กลุ่มเรณู รูปกลม ขนาดประมาณ 0.3 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวรูปกลมขนาดเล็ก ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 5 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.84, 4.248 และ 4.249)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: นครสวรรค์ (ปากน้ำโพ) พิษณุโลก (ทุ่งแสงหลวง); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** นครราชสีมา (เขาใหญ่); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** จันทบุรี (พลิว เขาสระบาป) ตราด (เกาะช้าง เกาะกูด) ชลบุรี (ศรีราชา); **ภาคใต้:** สุราษฎร์ธานี (บางบัว) ระนอง (ละอุ่น) นครศรีธรรมราช (ทุ่งสง) สตูล (อาดัง ตะรุเตา)

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ลิกซิม พม่า อินโดนีเซีย กัมพูชา ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อยบนต้นไม้ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องใบกิว (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 99 (BCU); FTP. 5113, G. Murata et al. 41998, K. Lasen et al. 32364 (BKF)

6. CYMBIDIUM

Sw., Nov. Act. Soc. Sc. Upsal. 6: 70. 1799; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 8. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 517. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 145. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 394. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 182. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 335. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 545. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 820. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 226. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 231. 2001.

กล้วยไม้ดินหรือกล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง เหง้าสั้นหรือเกือบไม่มีเหง้า หัวเทียมประกอบด้วย 1 หรือหลายปล้อง รูปไข่หรือรูปกระสวย สั้นถึงยาว ส่วนใหญ่มีกาบใบหุ้ม ใบ 2-3 หรือหลายใบ เรียงสลับ 2 แถว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกออกด้านข้างลำต้นบริเวณซอกใบ ตั้งขึ้นหรือห้อยลง ดอกในช่อ 2-3 หรือหลายดอก เป็นช่อแน่นหรือช่อโปร่ง บานไปสู่ปลายช่อ ดอกมักเด่นสะดุดตา ขนาดกลางถึงค่อนข้างใหญ่ บางชนิดมีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ไม่มีเดือยเคลื่อนไหวไม่ได้ ปลายกลีบแยก 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้นโอบเส้าเกสร แฉกกลางปลายโค้งลง มักมีสั้นหรือครีบบนกลีบปาก เส้าเกสรค่อนข้างยาว ไม่มีคางหรือมีแต่สั้นมาก กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว โดยก้านและแป้นกลุ่มเรณูต่อเนื่องเป็นโครงสร้างเดียวกัน พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 1 ชนิดและเป็นกล้วยไม้ดิน 1 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. กล้วยไม้อิงอาศัย ใบรูปขอบขนาน ช่อดอกห้อยลง ดอกสีน้ำตาลแดง 1. *C. bicolor*
1. กล้วยไม้ดิน ใบรูปรี ช่อดอกตั้งขึ้น ดอกสีขาวแกมเขียว มีลายสีม่วงแดง 2. *C. lancifolium*

1. *Cymbidium bicolor* Lindl., Gen. & Sp. Orch.: 164. 1833; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 11. 1890; Seidenf., Opera Bot. 72: 81-82. f. 44. Pl. Vb. 1983; Du Puy & P.J.Cribb, Gen. Cymbidium: 67-68. f. 53. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 338. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 551. f. 251a-d. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 238-239. Pl. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย ความสูงรวมทั้งใบ 30-45 ซม. หัวเทียม ค่อนข้างแบน รูปรี กว้างประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 6 ซม. ขึ้นชิดกันเป็นกอใหญ่ ราก สีขาว จำนวนมาก มีเนื้อ ออกหนาแน่นบริเวณโคนหัวเทียม ปลายรากมักตั้งขึ้น ใบ จำนวน 3-5 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2-2.3 ซม. ยาว 28-30 ซม. ปลายหยักเป็น 2 แฉกมน แผ่นใบหนาและแข็ง พับเข้าหากันเป็นร่อง ผิวใบด้านบนเป็นมันเงา เส้นกลางใบเป็นสันนูนทางด้านล่าง ช่อดอก ห้อยลง ยาว 25-30 ซม. ก้านช่อยาว 5 ซม. ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 10-15 ดอก เรียงเวียนรอบแกนช่อ ดอก ขนาด 2.8-3 ซม. สีน้ำตาลแดง กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกัน สีน้ำตาลแดง ขอบกลีบสีเหลือง รูปขอบขนาน โคนและปลายมน มีเนื้อกลีบเลี้ยงบน กว้าง 4.5-4.6 มม. ยาว 18-20 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 15-17 มม. กลีบดอก สีเหมือนกลีบเลี้ยง รูปไข่กลับ กว้าง 4.8-5 มม. ยาว 15-16 มม. โคนสอบ ปลายมน เมื่อดอกบานเต็มที่มีกลุ่มมาทางด้านหน้า กลีบปาก รูปรี กว้างประมาณ 15 มม. ยาวประมาณ 14 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปรี กว้างประมาณ 6 มม. ปลายมน แฉกกลางรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 7 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายมน กลางกลีบปากด้านบนมีสันนูนปลายมน 2 สันตามแนวยาว พาดจากโคนกลีบถึงโคนแฉกข้าง ปลายสันนูนหนา เส้าเกสร ใต้งเล็กน้อย กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 12 มม. กลุ่มเรณู รูปครึ่งวงกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ผิวเป็นมันเงา ก้านกลุ่มเรณูรูปสามเหลี่ยมบางใส ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ผิวขรุขระ ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉงรูปรีอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 3 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.85, 4.250 และ 4.251)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ศรีลังกา ติมอร์ พม่า อินโดนีเซีย อินโดจีน ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบเพียงกอเดียวบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-800 เมตร ออกดอกเดือนมกราคม

ชื่อพื้นเมือง.— กระด้ามผี (หนองคาย); กระเรกระร่อนด้ามข้าว (กลาง); กล้วยหางไหล (สุราษฎร์ธานี); นุงทุ่งทอง (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 121, O. Thaithong 591, P. Ratchatra s.n. (BCU); E. Hennipman 3967, J.F. Maxwell 95-284, T. Smitinand 11460 (BKF)

2. *Cymbidium lancifolium* Hook., Exot. Fl. 1: t. 51. 1823; Hook., Fl. Brit. India 9: 124. 1894; Holttum, Fl. Malaya: 518. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part III: 512. f. 377. 1961; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 146. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 395. 1968; Seidenf. Opera Bot. 72: 68-71. f. 37. Pl. VIII d. 1983; Du Puy & P.J.Cribb, Gen. Cymbidium: 186. Pl. 28. f. 139-140. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 343. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 547. f. 248c-e. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 829. Pl. 350. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 227-228. Pl. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 232. 2001; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 79. 2003.

กล้วยไม้ดิน ความสูงรวมทั้งใบ 30-45 ซม. หัวเทียม สีเขียวเข้ม รูปรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาว 7-8 ซม. ขึ้นชิดกันเป็นกอเล็ก ๆ ราก สีขาว จำนวนไม่มาก มีเนื้อ ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ สีเขียวเข้ม จำนวน 3-4 ใบ รูปรี กว้าง 3.8-4 ซม. ยาว 25-35 ซม. โคนสอบเรียวยาวเป็นก้าน ยาวประมาณ 10 ซม. ปลายแหลม แผ่นใบค่อนข้างบาง โค้งเอนออก ผิวใบมันเล็กน้อย ช่อดอก ตั้งตรง ยาว 20-25 ซม. ดอกในช่อโปร่ง จำนวน 4-8 ดอก ดอก ขนาด 2.3-2.5 ซม. มีกลิ่นหอม กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกัน สีขาวแกมเขียวมีแถบสีม่วงแดงขอบไม่ชัดเจนกลางกลีบ รูปไข่กลับ โคนสอบ ปลายแหลม มีเนื้อ กลีบเลี้ยงบน กว้าง 6-7 มม. ยาว 2-2.5 ซม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 6-6.5 มม. ยาว 2-2.5 ซม. กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 7-8 มม. ยาว 1.7-2 ซม. โคนสอบ ปลายแหลม สีเหมือนกลีบเลี้ยง กลีบปาก รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 10 มม. ยาวประมาณ 14 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างเว้าตื้น ปลายมน ยาวประมาณ 5 มม. แฉกกลางรูปไข่ ปลายแหลมม้วนลง กว้างประมาณ 7 มม. ยาวประมาณ 8 มม. มีแต้มสีม่วงแดงเป็นแถบตามขวาง ขอบกลีบค่อนข้างเรียบ กลางกลีบปากมีสัน 2 สันตามแนวยาว ปลายมนเอนมาชิดกัน **เส้าเกสร** กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 1.4 ซม. **กลุ่มเรณู** รูปครึ่งวงกลม ขนาดประมาณ 1.3 มม. ผิวเป็นมันเงา ก้านกลุ่มเรณูรูปสามเหลี่ยมบางใสยาวประมาณ 1 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ผิวขรุขระ **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแฉงรูปรีอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 3 ซม. ใบประดับย่อย รูปใบหอกยาวประมาณ 1 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.86, 4.252 และ 4.253)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ) เชียงราย (น้ำตกขุนกรณ์) แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย (ภูหลวง); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** จันทบุรี (เขาสระบาป)

การกระจายพันธุ์.— เนปาลถึงญี่ปุ่น อินโดนีเซียถึงนิวกินี

นิเวศวิทยา.— พบน้อยขึ้นเป็นกอริมลำธาร ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม บนดินที่มีใบไม้ทับถม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 40, O. Thaithong 1483 (BCU); H.B.G. 571, J.F. Maxwell 84-478 (BKF); J.F. Maxwell 84-478 (SINU)

7. DIPLOPRORA

Hook.f., Fl. Brit. India 6: 26. 1890; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 263. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 357. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 854. 2000.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ไม่มีหัวเทียม ต้นสั้นโค้งงอ มีเนื้อ บริเวณปล้องมีกาบใบหุ้ม ใบเรียงสลับระนาบเดียว โคนใบแผ่เป็นกาบ ไม่มีก้านใบ มีรอยต่อระหว่างกาบใบ ปลายใบหยักเป็น 2 แฉกขนาดไม่เท่ากัน แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ข้อดอกออกข้างลำต้น แบบช่อกระจุก ก้านช่อตรง มีเนื้อ ดอกในช่อน้อยถึงมาก ขนาดเล็ก เรียงสลับฟันปลา ทอยบานครั้งละ 1-2 ดอก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากไม่มีเดือย ขอบกลีบปากเชื่อมกับด้านข้างของเส้าเกสร กลีบปากส่วนโคนสั้น ส่วนปลายยาวและแคบแยกเป็น 2 แฉก ลักษณะคล้ายส้ม มีสันบนกลีบปาก เส้าเกสรสั้นมาก ไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ขนาดไม่เท่ากัน ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่มีก้านและแป้นเหนียว

Diploprora championii (Lindl.) Hook.f., Fl. Brit. India 6: 26. 1890; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 264. f. 117. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 39. f. 20. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 356. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 854. Pl. 362. 2000.—*Cottonia championii* Lindl. in Bentham. Hook. J. Bot. Kew misc. 7: 35. 1855.—*Diplopورا uriaensis* Hayata, Ic. Pl. Form. 4: 87. f. 43. 1914.—*Diplopورا kusukusensis* Hayata, Ic. Pl. Form. 4: 86. f. 42. 1914.—*Stauropsis championii* (Lindl.) T.Tang & F.T.Wang, Act. Phytotax. Sin 1(1): 93. 1951.—*Stauropsis kusukusensis* (Hayata) T.Tang & F.T.Wang, Act. Phytotax. Sin 1(1): 93. 1951.

ต้น รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.8-3 มม. ยาว 20-35 ซม. เกาะห้อยลง ส่วนปลายโค้งขึ้น ราก จำนวนไม่มาก ยาว 15-20 ซม. มีเนื้อ ออกบริเวณปล้องใกล้โคนต้น ใบ สีเขียวเข้ม มี 4-6 ใบ รูปรี กว้าง 1.3-2 ซม. ยาว 7-10 ซม. ขนาดคล้ายแผ่นหนัง ขอบใบเป็นคลื่น ช่อดอก ยาว 5-10 ซม. ดอกในช่อ 6-8 ดอก ออกสลับพันปลา ดอก ขนาด 1.5-2 ซม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอก สีเหลือง ปลายกลีบสีชมพูม่วง มีเนื้อ กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 4.5-5 มม. ยาว 9-10 มม. โคนมน ปลายมน ด้านนอกมีสันนูน กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่ กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 8-8.5 มม. โคนเฉียง เบี้ยว ปลายมน ด้านนอกมีสันนูน กลีบดอก รูปรี กว้าง 3.8-4 มม. ยาว 6.5-7 มม. กลีบปาก กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ส่วนโคนมีเนื้อ โค้งรูปคล้ายเรือ ส่วนปลายยาวและแคบหยักเป็น 2 แฉกปลายแหลม ลักษณะคล้ายลิ่ม เส้าเกสร ตรง ยาวประมาณ 3 มม. กลุ่มเรณู รูปไข่ กลีบกว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบ ยาวประมาณ 0.8 มม. เป็นเหนียวรูปรี ฝาดรอบกลุ่มเรณูรูปครึ่งวงกลมกว้างประมาณ 1.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 8 มม. ใบประดับย่อย สีเขียว รูปไข่ กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 3-4 มม. โคนสีม่วง ปลายเรียวแหลม ด้านนอกเป็นสันนูน ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.87, 4.254 และ 4.255)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— เดคคาน ศรีลังกา ลิกซิม หมู่เกาะอันดามัน พม่า ฮองกง ไต้หวัน

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อย เกาะตามเปลือกต้นไม้ ในพื้นที่เปิดโล่ง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 54, O. Thaithong 1384, S. Chantanaorrapint s.n.

(BCU)

8. EULOPHIA

R.Br. ex. Lindl., Bot. Reg. 8: Pl. 686. 1823; Holttum, Fl. Malaya: 533. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 140. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 392. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 168. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 326. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 536. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 874. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 211. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 318. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง มีหัวเทียมหรือหัวใต้ดิน เหง้าสั้น ใบเรียงสลับ แคบคล้ายใบหญ้าหรือใบกว้างพับจีบ บางครั้งไม่มีใบ โคนใบแผ่เป็นกาบ ใบอ่อนม้วนตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อ

ดอกออกด้านข้างหรือปลายของหัวเทียมหรือหัวใต้ดิน ตั้งตรง แบบช่อกระจະ ดอกในช่อค่อนข้างโปร่ง จำนวนมากหรือน้อย ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเป็นอิสระ ดอกบานกลีบกางออก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ โคนกลีบปากมีเดือยหรือถุง เส้นเกสรยาวหรือสั้น มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว

Eulophia macrobulbon (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Hook.f., Fl. Brit. India 6: 7. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part III: 484. f. 360. Pl. XXI3505. 1961; Seidenf., Opera Bot. 72: 38. f. 21. Pl. IIb. 1983; Seidenf., Opera Bot. 114: 328. 1992.—*Cyrtopera macrobulbon* C.S.P.Parish & Rchb. f., Trans. Linn. Soc. 30: 144. 1874.—*Eulophia cambodiensis* Guillaumin., Bull. Soc. Bot. Fr. 77: 337. 1930.

หัว ใต้ดินขนาดใหญ่ รูปร่างไม่แน่นอน ราก ออกรอบหัวใต้ดิน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 4-7 ซม. ยาว 15-30 ซม. พับจีบตามแนวยาว โคนสอบซ้อนทับกันหุ้มลำต้น ปลายแหลม แผ่นใบเกลี้ยงทั้ง 2 ด้าน ขอบใบเรียบ ช่อดอก ออกที่ด้านข้างของหัว ทั้งช่อยาวประมาณ 45 ซม. ก้านและแกนช่อมีเนื้อหนา ก้านช่อเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 20 ซม. ดอกในช่อ 15-20 ดอก ใบประดับ กว้าง 5-7 มม. ยาว 3-4 ซม. ดอก น้ำตาลแดง ขนาด 4.5-5.5 ซม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีน้ำตาล กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 2-2.2 ซม. ปลายเรียวแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปขอบขนาน กว้าง 0.9-1.3 ซม. ยาว 2-2.3 ซม. ปลายเรียวแหลม กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 7-9 มม. ยาว 1-1.5 ซม. กลีบปาก สีน้ำตาล รูปไข่กลับ กว้าง 1.4-1.6 ซม. ยาว 1.5-1.7 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างกว้างประมาณ 1 ซม. ปลายมน โอบเส้นเกสร แฉกกลางแผ่ออก รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.8 ซม. ยาวประมาณ 0.5 ซม. ปลายมนโค้งลง ขอบเป็นคลื่น มีขนสั้น ๆ ปกคลุม กลางกลีบปากด้านบนมีสันผิวไม่เรียบ ตามแนวยาว 2 สัน โคนกลีบปากมีเดือยสั้น ๆ เส้นเกสร กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. โคนยึดเป็นคางสั้น กลุ่มเรณู รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.3 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบ ยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวรูปรี ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 1.5-2 ซม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้าง 3.8-4 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.88 และ 4.256)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (บ้านน้ำออย แม่ต้า ดอยเชียงดาว ดอยสะเก็ด ห้วยผาลาด อมก๋อย); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: สกลนคร (ภูพาน) ขอนแก่น (ภูเวียง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (สระแกราช บ้านชุมแสง เขาใหญ่ พิมาย) ศรีสะเกษ (กันทรลักษณ์) ชัยภูมิ (หนองบัว

แดง ป่าหินงาม); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: เพชรบุรี นครพนม (ท่าอุเทน); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา)

การกระจายพันธุ์.— ลิกซิม พม่า กัมพูชา เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบต้นเดี่ยวบนดินร่วนปนทราย ในพื้นที่เปิดโล่ง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— ว่านอิ่ง (นครราชสีมา)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 38, O. Thaithong 386, S. Suddee 269 (BCU)

9. GASTROCHILUS

D. Don, Prodr. Fl. Nep.: 32. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 127. 1890; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 242. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 437. 1992; Seidenf. & J.J. Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 689. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 884. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 835. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นสั้นถึงยาว โบน้อยถึงมาก เรียงสลับซ้ายขวาชิดกัน โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ช่อดอกสั้น ออกด้านข้างลำต้น ดอกในช่อจำนวนมาก ขนาดค่อนข้างเล็ก มีเนื้อ บานครั้งละหลายดอกจากรอบนอกไปสู่กลางช่อ ดอกบานกลีบกางออก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากช่วงโคนรูปครึ่งวงกลมลักษณะคล้ายอ่าง ด้านข้างเชื่อมติดกับเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ ช่วงปลายแผ่แบนรูปครึ่งวงกลมหรือสามเหลี่ยมตรงกลางมีเนื้อเยื่อหนูน 2 ข้างแผ่เป็นปีก บางครั้งมีขน เส้าเกสรอ้วน สั้นมาก กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีรอยนูนกลมเล็ก ๆ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู มีก้านและแป้นเหนียว จะงอยเล็กสั้น ปลายแยก 2 แฉก พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ปลายใบหยักมนไม่เท่ากัน กลีบปากช่วงโคนสีเหลือง มีประสีน้ำตาลแดง ช่วงปลายขอบจัก ชายครุย ด้านบนมีขนสีขาวหนาแน่น..... 1. *G. calceolaris*
1. ปลายใบแหลม กลีบปากช่วงโคนสีขาว มีประสีม่วงขนาดเล็ก ช่วงปลายขอบหยักมนถี่ ด้านบนมีขนสีขาวประปราย..... 2. *G. rutilans*

1. *Gastrochilus calceolaris* (Buch.-Ham. ex J.J.Sm.) D.Don, Prodr. Fl. Nep. 32. 1825; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part IV (1): 632. f. 474. 1963; Seidenf., Opera Bot. 95: 289-293, f. 188. Pl. XXXIIIc. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 439. Pl. XXIc. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 689. f. 309a-e. 1992.—*Aerides calceolaris* Buch.-Ham. ex J.J.Sm., Rees. Cyclop. 39. 1818.—*Saccolabium calceolare* (Buch.-Ham. ex J.J.Sm.) Lindl. Gen. Sp. Orch. 233. 1833.

ต้น รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.8-5 มม. ยาว 5-10 ซม. ราก จำนวนไม่มาก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3.5 มม. ยาวประมาณ 25 ซม. ออกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 3-5 ใบ รูปแถบ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาว 12-15 ซม. ปลายหยักเป็น 2 แฉกปลายมนขนาดไม่เท่ากัน ช่อดอก แบบช่อเชิงหลั่น ห้อยลง ยาวประมาณ 3.5-4 ซม. จำนวน 1-2 ช่อ ก้านและแกนช่อสีเขียวสด เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ก้านช่อยาวประมาณ 1.5 ซม. มีเนื้อ ดอกในช่อ 7-10 ดอก ดอก ขนาดประมาณ 1.5 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน สีเขียวแกมเหลือง มีประสีน้ำตาลแดงขนาดใหญ่กระจายห่างทางด้านบน รูปไข่กลับ โคนสอบ ปลายมน ขอบกลีบโค้งเป็นแอ่ง กลีบเลี้ยงบน กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 6-6.5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 2.5-2.8 มม. ยาว 6-6.5 มม. กลีบดอก กว้าง 2.5-2.7 มม. ยาว 5.5-6 มม. กลีบปาก กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 7 มม. ช่วงโคนเป็นแอ่งกลม ลึกประมาณ 4.5 มม. สีเหลืองมีประสีน้ำตาลแดงทั่วผิวด้านบน ช่วงปลายเป็นแผ่นรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. ขอบจักชายครุย ด้านบนมีขนสีขาวหนาแน่น บริเวณเนื้อเยื่อตรงกลางกลีบปากมีสีเหลือง **เส้าเกสร** กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2.7 มม. **กลุ่มเรณู** รูปกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 1.5 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งรูปกลม อยู่ทางด้านหน้าของเส้าเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1.3 ซม. ใบประดับย่อย เป็นเกล็ดเล็กๆ สีเขียว รูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.89, 4.257 และ 4.258)

ประเทศไทย.—**ภาคเหนือ:** แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** นครราชสีมา (เขาแหลม เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคใต้:** นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) พังงา ระนอง (บางเบน)

การกระจายพันธุ์.— หิมาลัย ธิเบต พม่า จีน มาเลเซีย ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนมกราคม

ชื่อพื้นเมือง.— ตีนเต่ากระ เลือดาวน้อย เลือลาย (แม่ฮ่องสอน, นครราชสีมา, นครศรีธรรมราช)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 13, A. Buakhlai 120, O. Thaithong 1635 (BCU)

2. *Gastrochilus rutilans* Seidenf., Opera Bot. 95: 293-295. f. 190. Pl. XXXIVa. 1988.

ต้น รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.5-5 มม. ยาว 4-6 ซม. ราก จำนวนไม่มาก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 20 ซม. ออกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 4-5 ใบ รูปแถบ กว้างประมาณ 1.5 ซม. ยาว 7.8-8 ซม. ปลายแหลม ช่อดอก แบบช่อเชิงหลั่น ห้อยลง ยาวประมาณ 4.5 ซม. จำนวน 1-2 ช่อ ก้านและแกนช่อสีเขียวสด เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2.5 มม. ก้านช่อยาวประมาณ 2 ซม. มีเนื้อ ดอกในช่อ 5-7 ดอก ดอก มีกลิ่นหอม ขนาดประมาณ 1.3 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกลักษณะคล้ายกัน สีเขียวแกมเหลือง มีประสีน้ำตาลแดงขนาดเล็กกระจายทั่วทั้งทางด้านบน รูปไข่กลับ โคนสอบ ปลายมน ขอบกลีบโค้งเป็นแอ่ง กลีบเลี้ยงบน กว้าง 2.5-2.7 มม. ยาว 5-5.5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 2.5-2.7 มม. ยาว 4.8-5 มม. กลีบดอก กว้าง 1.6-2 มม. ยาว 4.5-4.8 มม. กลีบปาก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 5.5 มม. ช่วงโคนเป็นแอ่งกลม ลึกประมาณ 5.3 มม. สีขาวมีประสีม่วงขนาดเล็กทั่วผิวด้านบนนอก ช่วงปลายเป็นแผ่นรูปสามเหลี่ยมกึ่งครึ่งวงกลม สีขาวมีประสีม่วงขนาดเล็กกระจาย กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ขอบหยักมนถี่ ด้านบนมีขนสีขาวประปราย บริเวณเนื้อเยื่อศูนย์กลางกลีบปากสีเหลืองเส้าเกสร กว้างประมาณ 3.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. กลุ่มเรณู ขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านรูปแถบบางใสยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแอ่งรูปกลม อยู่ทางด้านหน้าของเส้าเกสร ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1.4 ซม. ใบประดับย่อย เป็นเกล็ดเล็กๆ สีเขียว รูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.90, 4.259 และ 4.260)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.—พบเฉพาะในประเทศไทย

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,100 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 44 (BCU)

10. GROSOURDYA

Rchb.f., Bot. Zeitung (Berlin) 22: 297. 1864; Seidenf., Opera Bot. 114: 446. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 694. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 819. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 327. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยขนาดเล็ก เจริญทางยอด ต้นสั้นมาก ใบเรียงสลับระนาบเดียว โคนใบเป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจະ ออกทางด้านข้างลำต้น มีปมหรือหนาม หรือขนละเอียด ก้านช่อยาว แกนช่อสั้น ดอกในช่อแน่น ออกชิดกัน บานครั้งละ 1-2 ดอก ช่วงเวลาในการบานสั้น กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเป็นอิสระ ดอกบานกลีบกางออก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง โคนติดกับปลายคางเส้าเกสร มีเดือย เส้าเกสรผอมยาว มีคางสั้น กลุ่มเรณู 2 กลุ่มมีเยื่อและก้านกลุ่มเรณู ปลายก้านมีแป้นเหนียว

Grosourdya appendiculata (Blume) Rchb.f., Xenia. Orch. 2: 123. 1867; Seidenf., Opera Bot. 95: 321-324. f. 210. Pl. XXXVIIc. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 446. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 695. f. 312a-g. 1992; Cootes., Orch. Philippines: 133. 2001; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 819-820. Pl. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 327. 2001.—*Dendrocolla appendiculata* Blume, Bijdr.: 289. 1825.—*Thrixspermum appendiculatum* (Blume) Kuntze, Rev. Gen. 2: 682. 1891.—*Pteroceras appendiculatum* (Blume) Holttum, Kew Bull. 14: 269. 1960.

ต้น ยาวประมาณ 1 ซม. ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาวประมาณ 10 ซม. ออกใกล้โคนต้น บางครั้งมีเฉพาะปลายรากเท่านั้นที่ยึดเกาะกับเปลือกไม้ ทำให้ต้นมีลักษณะคล้ายแขวนห้อยอยู่ใบ มี 5-8 ใบ เรียงตัวค่อนข้างชิดกัน รูปรี กว้าง 1-1.3 ซม. ยาว 5-7 ซม. ปลายแหลม แผ่นใบมีเนื้อค่อนข้างหนา ช่อดอก ออกใกล้โคนใบคู่ล่างสุด ยาว 3-5 ซม. ก้านช่อดอกมีติ่งเล็ก ๆ คล้ายหนาม ดอกออกที่ปลายช่อจำนวน 3-5 ดอก หยอยบานคราวละ 1 ดอก ดอก ขนาด 8-10 มม. สีเหลือง มีจุดหรือแต้มสีแดงแกมน้ำตาลกระจายทั่วกลีบ กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 5-6 มม. ปลายมน ด้านนอกมีติ่งแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปรี กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 5-5.5 มม. ปลายมีติ่งแหลม กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 4.8-5 มม. ปลายมน กลีบปาก สีขาว กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ช่วงโคนเป็นถุง ยาว 2-2.5 มม. เนื้อขอบถุงมี 3 แฉก แฉกข้างสีแดงแกมน้ำตาล รูปขอบขนานปลายมน ตั้งขึ้น กว้างประมาณ 1 มม. สูงประมาณ 2 มม. แฉกกลางสีขาวหรือสีนวล ปลายแยกเป็น 2 แฉกย่อย รูปขอบขนานสูงประมาณ 1.5 มม. เส้าเกสร ผอม สีเหลืองอ่อน ยาวประมาณ 5 มม. ปลายโค้งลง คางยาวประมาณ 3 มม.

กลุ่มเรณู เป็นก้อนแข็ง รูปเกือบกลมขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปคล้ายลิ้ม ยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 0.3 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 5-7 มม. ใบประดับย่อย เป็นเกล็ดสั้น ๆ สีเขียว รูปสามเหลี่ยม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.91 และ 4.261)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย เวียดนาม ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบหลายต้น เกาะตามเปลือกต้นไม้ ในพื้นที่เปิดโล่ง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม-ตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— อังกรพัตร เอื้องเล่นลม (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 52, O. Thaithong, S. Srpratet 183 (BCU)

11. KINGIDIUM

P.F.Hunt, Kew Bull. 24: 97. 1970; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 207. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 411. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 657. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 848. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ต้นสั้นค่อนข้างหนา ใบ 2-3 ใบ เรียงสลับระนาบเดียว โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ไม่มีก้านใบ แผ่นใบเกลี้ยง พับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง บางชนิดทิ้งใบหมดในฤดูแล้ง ช่อดอกออกข้างลำต้น แบบช่อกระจุกหรือช่อแยกแขนง ดอกเรียงเวียน ขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ มักเด่นสะดุดตา กลีบเลี้ยงแยกจากกันเป็นอิสระ กลีบดอกแคบกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากไม่เคลื่อนไหว มี 3 แฉก แต่ละแฉกลักษณะคล้ายกลีบสั้น ๆ มีหรือไม่มีเดือย ใ้แก่สรสั้น มีคางขอบแผ่ออกมาเป็นปีก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว

Kingidium deliciosum (Rchb.f.) H.R.Sweet, Amer. Orch. Soc. Bull. 39: 1095. 1970; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 207. f. 92. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 183. f. 113. Pl. XIVc. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 411. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 657. f. 297d-j. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 848-849. 2001; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 146. 2003.—*Phalaenopsis deliciosa* Rchb. f., Bonpl. 2: 93. 1854; Holttum, Fl. Malaya: 669. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 420. 1968.

ต้น ยาวประมาณ 2 ซม. ราก สีเขียวแกมเทา จำนวนไม่มาก อาจยาวได้ถึง 30 ซม. มีเนื้อ และแบน ออกบริเวณโคนต้นเกาะแนบกับเปลือกไม้ ใบ สีเขียวเข้ม จำนวน 3-4 ใบ รูปรี กว้าง 4-6 ซม. ยาว 11-17 ซม. ปลายมน ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย หนาเหนียวคล้ายแผ่นหนัง มีรอยเชื่อมกับ กาบใบ ช่อดอก ทอดเอน ออกบริเวณโคนต้น แยกแขนง ยาว 15-20 ซม. ก้านและแกนช่อดอกสีเขียว คดไปมา ก้านช่อดอกยาว 7-10 ซม. มีเนื้อ ดอกในช่อโปร่ง ทอยอบานครั้งละ 1-2 ดอก ดอก สีขาวมีจุด สีชมพูแกมม่วงกระจาย ขนาด 1-1.5 ซม. กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 7-7.5 มม. ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่กลับ กว้าง 4.5-5 มม. ยาว 6-6.5 มม. โคนเฉียงเบี้ยว ปลายมี ดิ่งแหลม ขอบกลีบทางด้านล่างบิดเล็กน้อย โคนติดทาบไปกับด้านข้างของเส้นเกสร กลีบดอก รูป ไข่กลับ กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 6-6.5 มม. โคนตัด ปลายมน กลีบปาก กว้างประมาณ 8 มม. ยาว ประมาณ 7 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้น รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน บริเวณโคนทั้งสองข้างมีแผ่นเนื้อเยื่อรูปสามเหลี่ยมยื่นขึ้นมา ปลายแผ่นเนื้อเยื่อเอนมา ขิดกัน แฉกกลางแผ่แบนรูปหัวใจกลับ กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 5.5 มม. กลางกลีบ ปากด้านบนมีสันนูนรูปรีตามยาว 1 ลัน ด้านข้างใกล้ปลายสันมีเส้นแหลม 2 เส้น ปลายขึ้นมา ทางด้านหน้า เส้นเกสร กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. กลุ่มเรณู แต่ละคู่รูปกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.3 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ยอดเกสรเพศเมีย เป็นแฉ่งกลม อยู่ใต้จะงอยเล็ก ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 1 ซม. ใบประดับย่อย ขนาดเล็ก สีเขียว รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายแหลม มีสันนูนด้านนอก ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.92 และ 4.262)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— เดคคาน ศรีลังกา หิมาลัย พม่า จีน อินโดนีเซีย อินโดจีน
ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบหลายต้นเกาะตามเปลือกต้นไม้ ในพื้นที่เปิดโล่ง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-800 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— กาดาค้อ (กะเหรี่ยง กาญจนบุรี)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 63, O. Thaihong 437 (BCU)

12. MALLEOLA

J.J.Sm. & Schltr. ex Schltr., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. Beih. 1: 979. 1914; Holttum, Fl. Malaya: 708. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 442. 1968; Seidenf., Opera Bot. 114: 448. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 699. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 820. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 347. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ขนาดปานกลาง ลำต้นสั้นถึงยาว บริเวณปล้องมีกาบใบหุ้ม ใบเรียงสลับระนาบเดียว จำนวน 2-3 หรือหลายใบ โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง มีรอยต่อกับกาบใบ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจະ ออกข้างลำต้น ห้อยลง ดอกในช่อน้อยถึงมาก ดอกขนาดเล็กถึงเล็กมาก มักมีลายสีน้ำตาลแกมแดงหรือม่วง กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ ดอกบานกลีบกางออก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ เตือรูปทรงกระบอกค่อนข้างยาว ภายในเรียบไม่มีแผ่นเยื่อชั้นใน เกสรอันสั้นรูปคล้ายค้อน ไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ผิวเรียบ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่มีก้านและปลายมีเป็นเหนียว

Malleola dentifera J.J.Sm., Bull. Buitenz. 3. s. 9: 191. 1927; Holttum, Fl. Malaya: 712. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part IV (1): 638. f. 478. 1963; Seidenf., Opera Bot. 95: 335, f. 219. Pl. XXXVIIIc 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 450. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 703. f. 315d-f. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 822. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 348. 2001.

ต้น รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3.5 มม. ยาว 10-12 ซม. มีเนื้อ คดไปมา เกาห้อยลงส่วนปลายโค้งขึ้น ราก จำนวนไม่มาก ยาว 15-20 ซม. มีเนื้อ ออกบริเวณโคนต้น ใบ สีเขียวปนน้ำตาลแดง จำนวน 8-10 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1.3 ซม. ยาว 5-6 ซม. ปลายใบหยักเป็น 2 แฉกขนาดไม่เท่ากัน หนาคคล้ายแผ่นหนัง เส้นใบเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อดอก ยาว 6-8 ซม. จำนวน 1-2 ช่อ ก้านและแกนช่อมีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.3-1.5 มม. ก้านช่อยาว 1-1.5 ซม. ดอกในช่อ 15-30 ดอก ดอก ขนาด 5-7 มม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเหลือง ขอบกลีบสีน้ำตาลแดง มีเนื้อ กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 1.6-1.8 มม. ยาว 3-3.5 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่กลับ กว้าง 2.5-2.7 มม. ยาว 3-3.5 มม. โคนมนเฉียงเบี้ยว ปลายมน กลีบดอก รูปรี กว้าง 1.3-1.5 มม. ยาว 3-3.3 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบปาก มี 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1.2 มม. มีเนื้อ ปลายเรียวแหลม โค้งม้วนลง แฉกข้างตั้งขึ้นรูปขอบขนาน ปลายหยักเป็น 2 แฉกแหลม ยาวประมาณ 1.2 มม. โคนกลีบปากมีเตือปลายมน ยาวประมาณ 6 มม. ปลายเตือคอดแล้วแผ่แบน เส้าเกสร สั้น ตั้งตรง กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2 มม.

กลุ่มเรณู รูปกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปช้อน กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. เป็นเหนียวรูปรีขนาดเล็ก ฝาดรอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 5 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.93, 4.263 และ 4.264)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ฝาง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ชัยภูมิ (ภูเขียว); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่ เขาเขียว-เขาใหญ่ ปักธงชัย สระแก้ว); ภาคกลาง: สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (สอยดาว) ชลบุรี (เขาเขียว ศรีราชา)

การกระจายพันธุ์.— มาเลเซีย เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม-กันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 83, O. Thaithong 424 (BCU)

13. MICROPERA

Lindl., Bot. Reg. 18: sub t. 1522. 1832; Seidenf., Opera Bot. 114: 381. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 615. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 897. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 350. 2001.

กล้วยไม้ดินหรือกล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ต้นยาว เป็นข้อปล้อง มักเกาะเลื้อย มีรากบริเวณปล้องตลอดต้น ใบจำนวนมากเรียงเป็น 2 แถว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจະ ออกด้านข้างลำต้น มี 2-3 หรือหลายดอก ดอกขนาดเล็ก มักมีสีเหลืองอาจมีแต้มสีชมพูหรือม่วง มีเนื้อ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ โคนกลีบปากมีเดือย ภายในเดือยมีผนังกันตามยาว มักมีปุ่มเนื้อเยื่อ 2 ปุ่มบริเวณผนัง เล้าเกสรไม่มีคาง จะงอยเล็กยื่นล้ำออกมาคล้ายปากนก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ขนาดค่อนข้างเท่ากัน เรียงเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว

Micropera pallida (Roxb.) Lindl., Bot. Reg. 18: sub t. 1522. 1832; Seidenf., Opera Bot. 95: 120-126. f. 71. Pl. XIIb. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 382. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 617. f. 280f-i. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 898-899. Pl. 2001.—*Aerides pallidum* Roxb., Hort. Beng. 63. 1814. nom nud.; Fl. Ind. ed. 3: 475. 1832.

กล้วยไม้อิงอาศัย ต้น เกาะเลื้อย กลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.8-3 มม. ยาว 30-40 ซม. แต่ละปล้องยาวประมาณ 2 ซม. ราก สีขาว ยาว 15-20 ซม. ค่อนข้างเหนียว ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 6-9 มม. ยาว 7-10 มม. โคนมน ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ช่อดอก ยาว 3-4 ซม. ก้านและแกนช่อมีเนื้อ ดอกในช่อ 3-5 ดอก ดอก สีเหลือง ขนาด 8-12 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 2.5-3 มม. ยาว 5-6 มม. โคนมน ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่กลับ กว้าง 3-3.2 มม. ยาว 5-6 มม. โคนมน ปลายมนเฉียงเล็กน้อย กลีบดอก รูปขอบขนาน กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 4-4.5 มม. โคนมน ปลายมนเฉียงเบี้ยว กลีบปาก สีขาว มีเนื้อ มี 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. แฉกข้างรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. โคนมีเดือยรูปกรวยปลายมน ยาวประมาณ 6 มม. ภายในเดือยมีผนังกันตามยาว เส้นเกสร สั้น ตรง กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. กลุ่มเรณู แต่ละคู่รูปกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปรี ขนาดเล็ก ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาว 5-8 มม. ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.94, 4.265 และ 4.266)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า อินโดนีเซีย กัมพูชา เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— หวายเข็ม (นราธิวาส); เอื้องแมลงปอทอง (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 68, O. Thaithong 197 (BCU)

14. ORNITHOCHILUS

(Lindl.) Benth., Gen. Pl. 3: 581. 1880; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 76. 1890; Seidenf., Opera Bot. 114: 356. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 588. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra 901. 2001.—*Aerides* sect. *Ornithochilus* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 242. 1833

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ต้นสั้นมาก ใบขนาดค่อนข้างใหญ่ 2-3 ใบ เรียงสลับระนาบเดียว โคนแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง มีเนื้อหนาแต่ไม่แข็ง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกเดี่ยวหรือแยกแขนง ออกบริเวณซอกใบ ดอกขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวได้ กลางกลีบมีเดือยขนาดใหญ่ปลายชี้มาทางด้านหน้า ภายในเดือยผิวเรียบ ใกล้เคียงเดือยมีเนื้อเยื่อหนูนเป็นแท่งที่มีขน กลีบปากรูปคล้ายพัดหรือรูป

สีเหลืองผืนผ้า ขอบจักหรือเป็นครุย เส้นเกสรมีคางสั้นมาก จะงอยเล็กยาว กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่น มี 4 กลุ่มขนาดไม่เท่ากัน เรียงเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและแป้นเหนียว

Ornithochilus difformis (Wall. ex Lindl.) Schltr., Fed. Repert. Beih 4: 277. 1919; Seidenf., Opera Bot. 95: 43-44. f. 23. Pl. III d. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 357. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 588. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 901. 2001.—*Aerides difforme* Wall. ex Lindl., Gen. Sp. Orch.: 242. 1833.—*Ornithochilus fuscus* Wall. ex Lindl., Gen. & Sp. Orch.: 242. 1833; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part IV (1): 545. f. 405. Pl. XXIII 2158. 1963.

ต้น รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.8-5 มม. ยาว 1-2 ซม. ราก สีขาว จำนวนมาก ยาว 40-50 ซม. ออกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 3-4 ใบ รูปรี กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 8-15 ซม. ปลายมน **ช่อดอก** แยกแขนง ยาวประมาณ 25 ซม. ก้านและแกนช่อมีเนื้อ สีเขียวอ่อน ก้านช่อยาว 5-7 ซม. ดอกในช่อ 50-60 ดอก ดอก ขนาดประมาณ 1 ซม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเหลืองมีลายเป็นแถบสีม่วงแดงตามยาว **กลีบเลี้ยงบน** รูปขอบขนาน กว้าง 1.8-2.2 มม. ยาว 3.5-4 มม. โคนมน ปลายมน โค้งเป็นแอ่งตื้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่กลับเฉียงเบี้ยว กว้าง 1.8-2 มม. ยาว 3.8-4 มม. โคนมน ปลายมน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 0.7-0.9 มม. ยาว 3-3.5 มม. โคนมน ปลายมน **กลีบปาก** สีแดงเข้มเกือบดำ รูปพัด กว้างประมาณ 7 มม. ขอบจักเล็กเป็นเส้น กลางกลีบปากมีเดือยเรียว ปลายมน ยาวประมาณ 2.7 มม. **เส้าเกสร** สั้นตั้งตรง กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** แต่ละคู่รูปรี กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 1 มม. **แป้นเหนียวรูปรี** ยาวประมาณ 0.3 มม. **ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปไข่** กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 1-2 ซม. **ใบประดับย่อย** รูปไข่ กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 10 มม. ปลายเรียวแหลม **ฝัก** ไม่พบ (ภาพที่ 4.95, 4.267 และ 4.268)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—พม่า หิมาลัย จีน ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 700 เมตร ออกดอกและผลเดือนมิถุนายน-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— มังกรทอง สร้อยทอง (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 62, O. Thaithong 1097, O. Thaithong 1365 (BCU)

15. PENNILABIUM

Sm., Bull. Jard. Bot. Buitenz. sér. 2. 13: 47. 1914; Holttum, Fl. Malaya: 705. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 413. 1968; Seidenf., Opera Bot. 114: 448. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 704. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 825. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 367. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยขนาดเล็ก เจริญทางยอด ต้นสั้นมาก ใบน้อยหรือมาก เรียงตัวเป็น 2 แถว ใบรูปรีไม่สมมาตร โคนแผ่เป็นกาบ ปลายหยักเป็น 2 แฉก แผ่นใบเกลี้ยง มีเนื้อ ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกด้านข้างลำต้น แบบช่อกระจະ แขนงช่อมีเนื้อ ดอกในช่อน้อย บานช่วงเวลาสั้น ทยอยบานครั้งละ 1-2 ดอก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ มี 3 แฉก แฉกข้างขนาดค่อนข้างใหญ่หรือบางชนิดลดรูป โคนกลีบปากมีเดือยผอมยาว ผนังภายในเรียบ มักมีขอบกลีบปากหนา เส้นเกสรสั้นไม่มีคาง กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นมี 2 กลุ่ม ผิวเรียบ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและแป้นเหนียว

Pennilabium struthio Carr, Gard. Bull. Sing. 5: 151. Pl. 4. 1930; Holttum, Fl. Malaya: 706. 1957; Seidenf., Opera Bot. 95: 330. f. 214. Pl. XXXVIIIb. 1988; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 706. f. 316d-h. 1992; Beaman, Orch. Sarawak: 367. Pl. 25d. 2001.

ต้น รูปกลมและยาว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3.3-3.5 มม. ยาว 10-20 มม. เกาะห้อยลง ส่วนปลายโค้งขึ้น ราก จำนวนไม่มาก ยาว 15-20 ซม. มีเนื้อ ออกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 4-5 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1.3 ซม. ยาว 6-8 ซม. โคนใบบิดทำให้แผ่นใบอยู่ในระนาบเดียวกัน ปลายหยักเป็น 2 แฉกแหลมขนาดไม่เท่ากัน ผิวใบด้านบนเป็นมัน ช่อดอก ยาว 2-3 ซม. จำนวน 1-2 ช่อ ก้านช่อแบน กว้าง 1.3-1.5 มม. ก้านช่อยาว 3-4 ซม. ดอกในช่อ 3-5 ดอก ดอก ขนาด 1-1.5 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้าง ลักษณะคล้ายกัน สีเหลือง บางใส มีจุดสีม่วงแดงกระจายบริเวณโคนกลีบ รูปรี มีเนื้อ ขอบกลีบส่วนปลายเป็นคลื่นเล็กน้อย กลีบเลี้ยงบน กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 8-9 มม. โคนมน ปลายมน โค้งเป็นแอ่ง ด้านนอกมีสันเตี้ยตามแนวยาว กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 4.8-5 มม. ยาว 9-10 มม. โคนมน ปลายมีติ่งแหลม กลีบดอก สีเหลืองใส ปลายกลีบสีขาว มีจุดสีม่วงแดงกระจายบริเวณขอบกลีบด้านบน รูปไข่กลับ กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 8-9 มม. โคนสอบเรียว ขอบกลีบมีชายครุย กลีบปาก สีขาว แฉกข้าง รูปขอบขนาน โคนแคบปลายแผ่ออก กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 5-5.5 มม. ขอบหยักฟันเลื่อยมีชายครุยหนาหลายชั้น ยื่นมาทางด้านหน้า แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม มีเนื้อ ยาวประมาณ 3.5 มม. ตั้งขึ้นบังปากเดือย เดือยสีเหลือง รูปทรงกระบอกขนานกับ

รังไข่ ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเดือยคอดแล้วพองออกเป็นกะเปาะรูปรี **เส้าเกสร** สั้น ตั้งตรง ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** รูปกลม ขนาดประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูเป็นแถบรูปสามเหลี่ยม บางใส ยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปรี ขนาดเล็ก ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 3-5 มม. **ฝัก** ไม่พบ (ภาพที่ 4.96 และ 4.269)

ประเทศไทย.—**ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาใหญ่); **ภาคใต้:** นราธิวาส (บางโต) ยะลา (เบตง บันนังสตา)

การกระจายพันธุ์.— มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบน้อยบนต้นไม้ในพื้นที่ค่อนข้างร่ม ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 800 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 69, P. Ratchatra s.n. (BCU); T. Smitinand 3403 (BKF)

16. POLYSTACHYA

Hook., Exot. Fl. 2: Pl. 103. 1824; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 20. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 546. 1957; Benth. & Hook. f., Gen. Pl. 3: 540. 1965; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 152. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 324. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 270. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 319. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 566. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 317. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 388. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง บางครั้งพบขึ้นบนหิน เหง้าสั้นมาก ต้นตรง หัวเทียม เจริญมาจากปล้องมากกว่า 1 ปล้อง ใบน้อย เรียงสลับเป็น 2 แถว รูปขอบขนาน โคนแผ่เป็นกาบ ซ้อนทับกัน ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกที่ยอดใหม่ซึ่งจะเจริญไปพร้อมกับดอก แบบช่อกระจุกหรือแยกแขนง ดอกจำนวนมากหรือน้อย ก้านช่อก้อยู่ในกาบใบ กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร กลีบดอกขนาดเล็กกว่ากลีบเลี้ยง กลีบปากอยู่ทางด้านบน ติดอยู่ที่ปลายคางของเส้าเกสร ขอบเรียบหรือมี 3 แฉก เส้าเกสรสั้นมีคางชัดเจน กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นมี 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่มีก้านและแป้นเหนียว

Polystachya concreta (Jacq.) Garay & H.R.Sweet, *Orquideologia* 9(3): 206. 1974; Dassan. & Fosberg, *Fl. Ceylon* 2: 271-273. f. 120. 1981; Seidenf., *Opera Bot.* 95: 14. f. 1. Pl. la. 1988; Seidenf., *Opera Bot.* 114: 319. f. 213. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, *Orch. Pen. Mal. & Sing.*: 566. f. 258. 1992; Cootes. *Orch. Philipines*: 165. 2001; J.B. Comber, *Orch. Sumatra*: 318. 2001; Beaman, *Orch. Sarawak*: 388. 2001.—*Epidendrum concretum* Jacq., *Enum. Syst. Pl.*: 30. 1760.—*Onychium flavescens* Blume, *Bijdr.*: 325. 1825.—*Dendrobium flavescens* (Blume) Lindl., *Gen. & Sp. Orchid. Pl.*: 85. 1830.—*Polystachya siamensis* Ridl., *J. Linn. Soc.* 32: 343. 1896; Ridl., *Fl. Malay. Penin.* 4: 152. 1967.—*P. penangensis* Ridl., *J. Linn. Soc.* 32: 344. 1896.—*P. flavescens* (Blume) J. J. Sm., *Fl. Buitenz.* 6: 285. f. 218. 1905; Holttum, *Fl. Malaya*: 546. 1957; Seidenf. & Smitinand, *Orch. Thailand Part II* (2): 326. f. 248. 1960; Backer & Bakh. f., *Fl. Java* 3: 324. 1968.

หัวเทียม ขนาดเล็ก ค่อนข้างแบน มีกาบใบหุ้ม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. มักขึ้นเป็นกลุ่ม ราก สีขาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.5-5 มม. ยาวได้ถึง 25 ซม. มีเนื้อหนา ออกเป็นกระจุกแน่นบริเวณโคนหัวเทียม ใบ จำนวน 2-3 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 10-15 ซม. ปลายแหลมหยักตื้นเป็น 2 แฉกขนาดไม่เท่ากัน ขอบใบเรียบหรือบิดเป็นคลื่นเล็กน้อย แผ่นใบเกลี้ยง มีเนื้อค่อนข้างหนา กาบใบมีสันตามยาว **ช่อดอก** ยาว 10-22 ซม. ตั้งตรง มักแยกแขนง ก้านและแกนช่อแบน กว้าง 2-2.5 มม. ขอบก้านแผ่บางเป็นปีกแคบ ก้านช่อยาว 6-8 ซม. ดอกในช่อค่อนข้างโปร่ง **ดอก** สีเขียวแกมเหลือง ขนาด 5-7 มม. กลีบกางออกไม่มาก **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 2-2.2 มม. ยาว 2.5-2.8 มม. โคนมน ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 3.7-4 มม. ปลายแหลม **กลีบดอก** รูปแถบ กว้าง 0.7-0.9 มม. ยาว 3-3.5 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลืองอ่อน รูปไข่กลับ กว้าง 3.5-3.7 มม. ยาว 3.8-4 มม. ขอบเป็นคลื่นเล็กน้อย มี 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้น รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ปลายมน แฉกกลาง รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1.6 มม. ปลายมน ขอบหยักเล็กน้อย ด้านบนมีขนละเอียดกระจายทั่ว กลางกลีบปากด้านบนมีสันสีแดงเข้ม 1 สันยาวมาถึงบริเวณโคนแฉกข้าง **เส้าเกสร** ขนาดเล็ก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. เรียงเป็น 2 คู่ ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1.2 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 4-5 มม. **ใบประดับย่อย** รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม **ฝัก** ขนาดเล็ก รูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 8.5 มม. (ภาพที่ 4.97 และ 4.270)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— มีเขตการกระจายพันธุ์กว้างในเขตร้อนขึ้นทั่วโลก (Pantropic)

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อยบนต้นไม้เตี้ย ๆ บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 600 เมตร ออกดอกและผลเดือนมิถุนายน-สิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องคางอ้ม (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 50, O. Thaithong 277, S. Suddee 117 (BCU)

17. PTEROCERAS

Hasselt ex Hassk., Flora. 25 (Beibl. 2): 6. 1842; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 410. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 190. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 429. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 674. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 862. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 393. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ไม่มีหัวเทียม ต้นสั้นหรือยาว ใบจำนวนน้อยหรือมาก เรียงสลับเป็น 2 แถว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยงและแบน ไม่ค่อยพบพวกที่มีใบกลมยาว ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกด้านข้างบริเวณโคนต้น เกลี้ยงหรือมีขน ดอกในช่อ น้อยถึงมาก บานจากโคนไปสู่ปลายช่อ ครั้งละ 1 หรือ 2-3 ดอก บานไม่ทน เหี่ยวเร็ว กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ ดอกบานกลีบกางออก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ติดกับคางเส้าเกสรแบบบานพับ ช่วงโคนแคบคล้ายก้าน โคนของช่วงปลายมีเดือยยาว ขนานกับคางหรือทำมุมต่าง ๆ กัน ภายในเดือยผิวเรียบ ช่วงบนของเดือยปลายแยกเป็น 3 แฉก เส้าเกสรอ้วน มีคางชัดเจน คางยาวอย่างน้อยเท่าความสูงของเส้าเกสร กลุ่มเรณู 2 กลุ่มเป็นก้อนแน่น แต่ละกลุ่มมีร่อง น้อยมากที่แยกเป็น 4 กลุ่ม ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่มีก้านและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด ทั้ง 2 ชนิดมีใบเป็นแผ่นแบน

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. กลีบดอกและกลีบปากสีขาว มีจุดสีม่วงแดง บริเวณระหว่างแฉกกลางและแฉกข้างเรียบ 1. *P. compressum*
1. กลีบดอกและกลีบปากสีเหลือง มีประสีน้ำตาล บริเวณระหว่างแฉกกลางและแฉกข้างมีปุ่มเนื้อเยื่อรูปกลม สีขาว 2. *P. teres*

1. *Pteroceras compressum* (Blume) Holttum, Kew Bull. 14: 270. 1960; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 411. 1968; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 679. 1992; Seidenf., Opera Bot. 124: 65. 1995; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 864-865. 2001.—*Dendrocolla compressa* Blume, Bijdr.: 289. 1825.—*Sarcochilus sumatranus* Schltr., Engl. Bot. Jahrb. 45. Beibl. 104: 59. 1911.—*Pteroceras sumatranum* (Schltr.) Seidenf., Opera Bot. 95: 256. f. 163. Pl. XXXIXa 1988.

ต้น รูปกลมและยาว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3.8-4 มม. ยาว 3-4 ซม. ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาวประมาณ 20 ซม. มีเนื้อ ออกบริเวณโคนต้นเกาะแนบไปกับเปลือกไม้ ใบ จำนวน 5-7 ใบ รูปแถบ กว้าง 1.8-2 ซม. ยาว 10-12 ซม. ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกแหลม ช่อดอก ยาวประมาณ 15 ซม. จำนวน 4-5 ช่อต่อต้น ดอกในช่อ 8-15 ดอก ทอยบานเป็นเวลานาน ก้าน และแกนช่อ สีเขียว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ก้านช่อยาว 5-6 ซม. ดอก สีขาว ขนาด 8-10 มม. กลีบเลี้ยงลักษณะคล้ายกัน สีขาว มีจุดสีม่วงแดงที่โคนกลีบด้านใน กลีบเลี้ยงบน รูปไข่กลับ กว้าง 3.8-4 มม. ยาว 6-6.5 มม. โคนมน ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปคล้ายช้อน กว้าง 4-4.5 มม. ยาว 6.5-6.7 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบดอก สีขาว รูปคล้ายช้อน กว้าง 2.5-2.7 มม. ยาว 6-6.5 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก สีขาว ช่วงโคนคอดคล้ายก้าน ยาวประมาณ 3.5 มม. เตี้ยรูปกรวย ยาวประมาณ 3.8 มม. ปลายกรวยสีแดงคล้ำ ยื่นเป็นติ่งรูปกลม แบนทางด้านข้าง ช่วงบนแยก 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้น รูปขอบขนาน ปลายมน กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ด้านในมีลายเป็นแถบสีม่วงแดงตามแนวยาว แฉกกลางเป็นสันเดี่ยว ๆ มีเนื้อหนา เส้นเกสร ตรง ยาวประมาณ 1.5 มม. กลุ่มเรณู รูปกลม ขนาดประมาณ 0.6 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 0.7 มม. แป้นเหนียวรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1.2 มม. ยาวประมาณ 0.8 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 5.5 มม. ฝัก รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.3-2.5 มม. ยาว 3.5-4 ซม. (ภาพที่ 4.98 และ 4.271)

ประเทศไทย.—ตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว-เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.— เกาะสุมาตรา

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 900 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 45 (BCU)

2. *Pteroceras teres* (Blume) Holttum, Kew. Bull. 14: 271. 1960; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 412. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 254-256. f. 161. Pl. XXXVIIIc 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 430. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 868. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 394. 2001.— *Dendrocolla teres* Blume, Bijdr.: 289. 1825.

ต้น รูปกลมและยาว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 4.8-5 มม. ยาวประมาณ 5 ซม. มักแตกยอดใหม่ทางด้านข้างลำต้น ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาวประมาณ 25 ซม. มีเนื้อ ออกบริเวณโคนต้นเกาะแนบกับเปลือกไม้ ใบ จำนวน 4-5 ใบ รูปแถบ กว้าง 2.4-2.5 ซม. ยาว 13-15 ซม. ปลายหยักเป็น 2 แฉกแหลมขนาดไม่เท่ากัน ช่อดอก ยาวประมาณ 15 ซม. จำนวน 2-3 ช่อต่อด้านก้านและแกนช่อ สีเขียว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 มม. ก้านช่อยาว 4-5 ซม. ดอกในช่อ 15-20 ดอก ทยอยบานครั้งละดอกเป็นเวลานาน ดอก สีเหลืองมีประสีน้ำตาลกระจาย ขนาดประมาณ 1.2 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอก สีเหลืองมีประสีน้ำตาลกระจายทั่วกลีบด้านใน กลีบเลี้ยงบน รูปไข่กลับ กว้าง 3.2-3.5 มม. ยาว 6-6.3 มม. โคนมน ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปคล้ายช้อน กว้าง 3.3-3.6 มม. ยาว 5.8-6 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบดอก รูปคล้ายช้อน กว้าง 3-3.3 มม. ยาว 6-6.3 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก สีเหลือง ช่วงโคนคอดคล้ายก้าน ยาวประมาณ 2 มม. เดือยรูปกรวย ยาวประมาณ 3.7 มม. ผิวกรวยด้านบนสีขาว มีจุดสีน้ำตาลกระจาย ปลายกรวยยื่นเป็นติ่งมน สีแดงคล้ำ ช่วงบนแยก 3 แฉก แฉกข้างตั้งชัน รูปขอบขนาน ปลายมน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ด้านในมีจุดสีแดงกระจาย แฉกกลางเป็นสันเตี้ย ๆ มีเนื้อ ระหว่างแฉกกลางและแฉกข้างทั้งสองข้างมีปุ่มกลม ๆ สีขาว เส้าเกสร ตรง ยาวประมาณ 2.5 มม. กลุ่มเรณู รูปกลม ขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 0.5 มม. แป้นเหนียวรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.8 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 6 มม. ฝัก รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.4-1.5 มม. ยาว 3.8-4 ซม. (ภาพที่ 4.99 และ 4.272)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— อัสสัม หิมาลัย พม่า อินโดนีเซีย ลาว เวียดนาม ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 81, O. Thaithong 756, O. Thaithong 1101, C. Torat s.n. (BCU)

18. RHYNCHOSTYLIS

Blume, Bijdr. 7: 285. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 32. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 703. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 417. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 199. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 418. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 660. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 870. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ต้นค่อนข้างสั้น มีเนื้อ ไม่มีหัวเทียม ใบยาว มีเส้นสีขีด ๆ บนแผ่นใบจากโคนไปปลาย เรียงสลับซ้ายขวา โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง พับเข้าหากันเป็นร่อง มีเนื้อหนา ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกออกบริเวณซอกใบ ตั้งขึ้นหรือห้อยลง ดอกในช่อค่อนข้างแน่น จำนวนดอกต่อช่อมาก มักมีกลิ่นและมีสีสะดุดตา บานไปสู่ปลายช่อดอกบานกลีบกางออก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน สีขาวอาจมีหรือไม่มีจุดสีม่วงหรือสีน้ำเงินบนกลีบ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ อยู่ทางด้านล่าง ปลายกลีบเรียบหรือแยก 3 แฉก มีเดือยยาว เล้าเกสรมีคางสั้น กลุ่มเรณูเป็นก้อนแน่นมี 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว

Rhynchostylis retusa (L.) Blume, Bijdr.: 286. f. 49. 1825; Hook. f. Fl. Brit. India 6: 124. 1890; Holttum, Fl. Malaya: 703. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part IV (1): 555. f. 380. 1963; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 417. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 1199, 201-202. f. 89. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 214-216. f. 133. Pl. XXIIIb 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 418. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 661. f. 299a-f. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 870-871. 2001.—*Epidendrum retusum* L., Sp. Pl.: 935. 1753.—*Rhynchostylis violacea* auct. non Rchb. f.: Ames, Orch. 1: 105. 1905.

ต้น ขึ้นตรง รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 10-12 มม. ยาว 10-25 ซม. บริเวณโคนมีกาบใบเก่าหุ้ม ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาวได้ถึง 40 ซม. มีเนื้อหนา ออกบริเวณโคนต้น ใบ ออกค่อนข้างไปทางยอด จำนวน 8-10 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-2.5 ซม. ยาว 30-35 ซม. ปลายใบหยักเป็นแฉกแหลมคล้ายหางปลา 2-3 แฉก ช่อดอก ห้อยลงยาว 25-30 ซม. ก้านและแกนช่อสีเขียวอ่อน มีเนื้อ ก้านช่อยาวประมาณ 10 ซม. ดอกในช่อ 50-80 ดอก บานพร้อมกันเกือบทั้งช่อ ดอก มีกลิ่นหอม ขนาด 1.8-2 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาวมีจุดสีชมพูม่วงกระจายทั่ว กลีบเลี้ยงบนรูปรี กว้าง 6.5-7 มม. ยาว 8-10 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่กลับเฉียงเบี้ยว กว้าง 8-9 มม. ยาว 10-11 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 5-6 มม. ยาว 9-10 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 12 มม.

ปลายผายออก มีเดือยรูปรีสีม่วงสด ยาวประมาณ 7 มม. **เส้าเกสร** กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 5 มม. มีคางชัดเจน **กลุ่มเรณู** รูปกลมขนาดประมาณ 2 มม. ผิวมัน ก้านกลุ่มเรณูเป็นแถบแคบส่วนปลายผายออก ยาวประมาณ 8 มม. **แป้นเหนียวรูปรี** ยาวประมาณ 3 มม. ฝาดรอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ใบประดับย่อย** รูปหัวใจ กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. ปลายแหลม **ฝัก** รูปขอบขนานแกมรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 3-4 ซม. (ภาพที่ 4.100, 4.273 และ 4.274)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—อินโดจีน ศรีลังกา อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.—พบค่อนข้างน้อยบนต้นไม้เตี้ย ๆ บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกและผลเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.—พอลีเหม่ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน); **เอื้องไอยเรศ** (กรุงเทพฯ); เอื้องพวงหางฮอก เอื้องหางฮอก (เหนือ)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 51, O. Thaithong 418 (BCU)

19. ROBIQUETIA

Gaudich., Voy. Uranie 426. 1829.; Holttum, Fl. Malaya: 714. 1957; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 442. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 251. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 420. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 663. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra 872. 2001; Beaman, Orch. Sarawak. 396. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ต้นยาว เกาะห้อยลงปลายโค้งขึ้น ใบน้อยถึงมาก เรียงสลับเป็น 2 แถว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจະ ออกด้านข้างลำต้น ห้อยลง ดอกขนาดเล็ก สีเหลืองมีแต้มสีแดง น้ำตาล ม่วงแดงหรือชมพู ดอกในช่อมาก ค่อนข้างแน่น กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ ดอกบานกลีบกางออก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง โคนเชื่อมติดกับเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย ภายในเดือยผิวเรียบหรือไม่เรียบ ปลายเดือยมักแบน เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มมีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณูแต่มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว

Robiquetia spathulata (Blume) J.J.Sm., Nat. Tijdschr. Ned. Ind. 72: 114. 1912; Holttum, Fl. Malaya: 714. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part IV (1): 644. f. 485. 1963; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 442. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 224. f. 139. Pl. XXIVb 1988; Seidenf. Opera Bot. 114: 422. f. 288. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 663. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 872-873. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 397. Pl. 30a. 2001.—*Cleisostoma spatulatum* Blume, Bijdr.: 364. 1825.

ต้น รูปกลมและยาว ค่อนข้างแบน เส้นผ่านศูนย์กลาง 10-12 มม. ยาว 35-45 ซม. แต่จะปล้องยาว 2-3 ซม. ราก สีขาว จำนวนไม่มาก ยาว 25-30 ซม. มีเนื้อหนา ออกบริเวณโคนต้น ใบ ออกข้างลำต้นค่อนข้างยาวรูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 4-5 ซม. ยาว 20-22 ซม. ปลายใบหยักเป็น 2 แฉกมน ขนาดไม่เท่ากัน มีเนื้อ โคนใบบิดทำให้ใบมาอยู่ในระนาบเดียวกัน **ช่อดอก** ยาว 13-15 ซม. ก้านและแกนช่อมีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ก้านช่อยาวประมาณ 4 ซม. ดอกในช่อ 30-45 ดอก บานพร้อมกันครั้งละหลายดอก **ดอก** มีกลิ่นหอมอ่อน ขนาดประมาณ 1 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีน้ำตาลแดง ขอบกลีบสีเหลือง **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่กลับ กว้าง 3.8-4 มม. ยาว 6-6.5 มม. โคนสอบ ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่กลับเฉียงเบี้ยว กว้าง 5.2-5.4 มม. ยาว 7-7.2 มม. โคนสอบ ปลายมน **กลีบดอก** รูปไข่กลับ กว้าง 3.4-3.6 มม. ยาว 6-6.5 มม. โคนสอบ ปลายมน ด้านนอกเป็นสันต่ำ **กลีบปาก** มี 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลมที่ขึ้น มีเนื้อ แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. เดือยยาว 5-6 มม. ปลายเดือยตัดตรง มีปุ่มเนื้อเยื่อ 2 ปุ่มที่ผนังภายใน เดือยด้านหลังใกล้ปากเดือย **เส้าเกสร** อ้วนสั้น กว้างประมาณ 3 มม. ยาว ประมาณ 2 มม. ไม่มีคาง **กลุ่มเรณู** รูปกลมขนาดประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปตะขอกว้าง ยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปรี ขนาดเล็ก ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาว 6-7 มม. **ใบประดับย่อย** รูปใบหอกกว้าง 1.8-2 มม. ยาว 5-7 มม. โคนตัด ปลายเรียวแหลม **ฝัก** ไม่พบ (ภาพที่ 4.101, 4.275 และ 4.276)

ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ลิกซิม อินโดนีเซีย มาเลเซีย อินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างน้อยเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลาง ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน-กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 43, O. Thaithong 137, O. Thaithong 673, O. Thaithong 844 (BCU)

20. SCHOENORCHIS

Blume, Bijdr. 8: 361. 1825.; Holttum, Fl. Malaya: 662. 1957; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 244. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 367. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 596. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1029, 1031. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 914. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 400. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ขนาดเล็กหรือค่อนข้างเล็ก ต้นขึ้นตรงหรือห้อยลง บางชนิดแตกกิ่ง ใบจำนวนมาก เรียงสลับเป็น 2 แถว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยงแบนหรือกลม ยาว ใบอ่อนพับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจະเดี่ยวหรือแยกแขนง ออกด้านข้างลำต้น ตั้งขึ้นหรือออกในแนวขนานกับพื้น ประกอบด้วยดอกขนาดเล็กจำนวนมาก บางชนิดดอกมีสีสด ดอกบานกลีบกางออกไม่มาก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ โคนกลีบปากมีเดือยรูปกรวยหรือรูปรี ภายในเดือยผิวเรียบ เล้าเกสรสั้น ไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่มเรียงเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและปลายก้านมีแป้นเหนียว ยอดเกสรเพศเมียเป็นหลุมเล็ก ๆ อยู่ที่ฐานของเล้าเกสร

Schoenorchis gemmata (Lindl.) J.J.Sm., Nat. Tijds. Ned. Ind. 72: 100. 1912; Seidenf., Opera Bot. 95: 71. f. 39. Pl. VIIa 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 369. 1992; Pridgeon, Illust. Ency. Orch.: 257. 2003.—*Saccolabium gemmatum* Lindl., Bot. Reg. 42 misc. 50. 1838.

ต้น ขึ้นตรง รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. สูง 7-10 ซม. ราก จำนวนไม่มาก ยาวประมาณ 10 ซม. แตกแขนงเล็กน้อย ออกบริเวณโคนต้น ใบ รูปแถบ กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 6-10 ซม. ปลายแหลม พับเข้าหากันเป็นร่อง ช่อดอก แยกแขนง ทั้งช่อยาวประมาณ 15 ซม. ก้านช่อยาว 7-8 ซม. ดอกในช่อ 18-20 ดอก ดอก ขนาดประมาณ 3 มม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาวแกมชมพู มีเนื้อ กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 0.9-1 มม. ยาว 1.8-2 มม. โคนมน ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่เฉียงเบี้ยว กว้าง 1-1.2 มม. ยาว 2.3-2.5 มม. โคนมน ปลายมน ขอบบริเวณปลายโค้งเข้าหากลิบ กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 0.6-0.7 มม. ยาวประมาณ 1 มม. โคนสอบ ปลายเว้ามนตื้น กลีบปาก สีชมพูแกมม่วง รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 1.1 มม. ยาวประมาณ 3.8 มม. มีเนื้อหนา ขอบกลีบเรียบ เดือยยาว 1-1.5 มม. แนวกลางกลีบปากด้านบน ค่อนข้างไปทางปลาย มีปุ่มเนื้อเยื่อรูปรี 1 ปุ่ม เล้าเกสร ยาวประมาณ 0.5 มม. กลุ่มเรณู แต่ละคู่รูปรี ขนาดประมาณ 0.15 มม. ก้านรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 0.4 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 2 มม. ฝัก รูปรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 มม. ยาว 4-4.5 มม. (ภาพที่ 4.102, 4.277 และ 4.278)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ); **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:** เลย (ภูหลวง); **ภาคตะวันออก:** นครราชสีมา (เขาแหลม เขาเขียว-เขาใหญ่); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** จันทบุรี (เขาสอยดาวน้อย เขาสอยดาว)

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย เนปาล ภูฏาน พม่า จีน อินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างมากเกาะบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงค่อนข้างมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนสิงหาคม-ธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 3, A. Buakhlai 78, C. Torat 167, O. Thaithong 1225, O. Thaithong 1494 (BCU)

21. SMITINANDIA

Holtum, Gard. Bull. Straits Settlem. 25: 105. 1969; Seidenf., Opera Bot. 114: 363. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 590. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ขนาดกลาง ต้นพอมอาจคดโค้ง ใบเรียงสลับเป็น 2 แถว เป็นแผ่นแคบยาว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง มีเนื้อ พับกลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกแบบช่อกระจุกออกด้านข้างลำต้น ประกอบด้วยดอกขนาดเล็กจำนวนมาก กลีบเลี้ยงเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ส่วนโคนมีเดือย ผิวภายในเดือยเรียบ ปลายกลีบปากแยก 3 แฉก แฉกข้างขนาดเล็กตั้งขึ้น แฉกกลางหนา เล้าเกสรสั้น ไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่มเรียงตัวเป็น 2 คู่ แต่ละคู่รูปคล้ายฝาประกบกัน ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและปลายก้านมีแป้นเหนียว

Smitinandia helferi (Hook.f.) Garay, Bot. Mus. Leaflet. Harv. Univ. 23(4): 204. 1972; Seidenf., Opera Bot. 95: 54. f. 29. Pl. Va 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 364. f. 244. 1992.—*Saccolabium helferi* Hook. f., Fl. Brit. India 6: 57. 1890.

ต้น รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. สูง 8-10 ซม. มักขึ้นชิดกันเป็นกลุ่ม รากจำนวนมาก ยาว 15-25 ซม. ค่อนข้างมีเนื้อ ออกบริเวณโคนต้น ใบ จำนวน 8-10 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 7-9 ซม. ปลายแหลมหยักตื้นเป็น 2 แฉกขนาดไม่เท่ากัน โคนใบบิดทำให้ใบมาเรียงอยู่ในระนาบเดียวกัน ช่อดอก แยกแขนง ทอดไปตามใบ ยาว 7-8 ซม. จำนวน 2-3 ช่อ ก้านช่อยาว 2-2.5 ซม. ดอกในช่อโปร่ง ดอก สีขาวแกมเขียว ขนาดประมาณ 4 มม. กลีบเลี้ยงบน รูปรี กว้าง 1.4-1.5 มม. ยาว 2-2.2 มม. โคนตัด ปลายมน กลีบเลี้ยงข้าง รูปรีเฉียงเบี้ยว กว้าง 1.6-1.8 มม. ยาว 2.3-2.4 มม. โคนมน ปลายมน กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 0.9-1 มม. ยาว 1.5-

1.6 มม. โคนสอบ ปลายมน กลีบปาก รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1.8 มม. มีเนื้อ ปลายแยก 3 แฉก แฉกข้างรูปคล้ายสามเหลี่ยม แฉกกลางรูปรี ยาวประมาณ 1.5 มม. เดือย ยาวประมาณ 1.5 มม. ปลายมน มีเนื้อเยื่อหนูนเป็นแผ่นตั้งขึ้นบังปากเดือย **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1.2 มม. **กลุ่มเรณู** แต่ละคู่รูปกลม ขนาดประมาณ 0.4 มม. ก้านรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 0.8 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.5 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 3 มม. **ฝัก** ไม่พบ (ภาพที่ 4.103, 4.281 และ 4.282)

ประเทศไทย.—**ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** นครราชสีมา (เขาใหญ่); **ภาคตะวันตกเฉียงใต้:** กาญจนบุรี (สังขละ); **ภาคตะวันออกเฉียงใต้:** ตราด (บ้านสะพานหิน น้ำตกท่าสาร) จันทบุรี (มะขาม พลิ้ว); **ภาคใต้:** ระนอง (เขาพะหมี่ คำพูน) สตูล (ทะเลบัน) ตรัง (กันดั่ง เขาช่อง) พังงา

การกระจายพันธุ์.— หมู่เกาะอันดามัน พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.— พบค่อนข้างมาก เกาะบนต้นไม้สูง บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกและผลเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 30, C. Torat 180, O. Thaithong 713 (BCU)

22. THECOSTELE

Rchb.f., Bonplandia (Hanover) 5: 37. 1857; Holttum, Fl. Malaya: 557. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 191. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 389. 1968; Seidenf., Opera Bot. 114: 346. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing. 560. 1992; J.B. Comber, Orch. Sumatra 281. 2001; Beaman, Orch. Sarawak. 409. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง มีเหง้าสั้น หัวเทียมเจริญมาจากปล้อง 1 ปล้อง ใบ ออกบริเวณยอด จำนวน 1 ใบ โคนใบสอบเรียวคล้ายก้านสั้น ๆ แผ่นใบมีเนื้อแต่เปราะ ใบอ่อนพับ กลางตามยาว ใบแก่หลุดร่วง ช่อดอกออกบริเวณโคนหัวเทียม แบบช่อกระจจะ ห้อยลง ดอกในช่อ มาก ขนาดค่อนข้างเล็ก ทยอยบานเป็นเวลานาน กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกกันเป็นอิสระ ขนาด ใกล้เคียงกัน ดอกบานกลีบกางออก กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ติดกับปลายคางเส้าเกสรแบบบาน พับ เส้าเกสรผอม โค้งงอ มีรยางค์คล้ายแขนยื่นออกมาทางด้านข้าง คางเส้าเกสรโค้งตั้งขึ้น ต่อมมน้ำ ต้อยอยู่ด้านบนของคางเส้าเกสรบริเวณฐานกลีบปาก กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีร่องเว้า ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู แต่มีก้านและแป้นเหนียว

Thecostele alata (Roxb.) C.S.P.Parish & Rchb.f., Trans. Linn. Soc. 30: 35. 114. Pl. 29. 1874; Holttum, Fl. Malaya: 558. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part III: 515. f. 381. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 389. 1968; Seidenf., Opera Bot. 72: 100. f. 55 Pl. VIIIc. 1983; Seidenf., Opera Bot. 114: 346. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 562. f. 255. 1992; Cootes, Orch. Philippines: 177. 2001; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 218-219. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 409. 2001.—*Cymbidium alatum* Roxb., Fl. Ind. ed. 3: 459. 1832.

หัวเทียม สีเขียวแกมเหลือง รูปรี ค่อนข้างแบน มีสันตามแนวยาว 5-7 สัน เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. ขึ้นชิดกันเป็นกอใหญ่ ราก จำนวนไม่มาก สีขาว ยาว 5-7 ซม. มีเนื้อหนา ออกบริเวณโคนหัวเทียม ใบ สีเขียวอ่อน รูปขอบขนาน กว้าง 3.5-4 ซม. ยาว 18-22 ซม. โคนสอบเป็นก้าน ยาวประมาณ 2.5 ซม. ปลายแหลม เส้นใบ 1 เส้นเห็นชัดทางด้านล่าง ช่อ ดอก ยาว 15-30 ซม. ก้านและแกนช่อสีเขียว เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 มม. ก้านช่อยาว 3-5 ซม. ดอกในช่อโปร่ง มี 20-25 ดอก ดอก ขนาดประมาณ 1.5 ซม. ทั้งกลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีเนื้อ สีขาวนวล มีประสีม่วงแดงขนาดใหญ่ กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 9-10 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบเลี้ยงข้าง รูปไข่กลับเฉียงเบี้ยว กว้าง 5-5.2 มม. ยาว 8-8.5 มม. โคนมน ปลายแหลม โค้งเข้าหากัน กลีบดอก รูปแถบ กว้าง 1.4-1.5 มม. ยาว 9-10 มม. โคนมน ปลายแหลม กลีบปาก สีนวล ปลายและกลางกลีบสีม่วง มี 3 แฉก แฉกข้างตั้งชัน รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายมน โค้งมาทางด้านหน้าเล็กน้อย มีสันเดี่ยว ๆ 2 สันอยู่บริเวณโคนของแฉกข้าง แฉกกลางรูปขอบขนาน ยาวประมาณ 6.4 มม. กว้างประมาณ 5 มม. ปลายแยกเป็น 2 แฉกมน ด้านบนแผ่นกลีบปากมีขนสั้น สีขาว จำนวนมากกระจายทั่ว เส้า เกสร โค้งงอ สูงประมาณ 7 มม. รยางค์เส้าเกสรเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. กลุ่มเรณู รูปกลม ขนาดประมาณ 0.3 มม. ก้านรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 0.3 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝากรอบกลุ่มเรณูค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 1.1 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านดอกและรังไข่ โค้ง ยาวประมาณ 1 ซม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแหลม ฝัก ไม่พบ (ภาพที่ 4.104, 4.279 และ 4.280)

ประเทศไทย.—ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขา เขียว-เขาใหญ่) ชัยภูมิ (ภูเขี้ยว น้ำพรม); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) สระแก้ว (ปาง สีดา); ภาคใต้: ตรัง (ฉวาง) นครศรีธรรมราช (ศรีวงค์) ปัตตานี ระนอง นราธิวาส พัทลุง (เขาพับผ้า)

การกระจายพันธุ์.— อินเดียน พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย ลาว เวียดนาม ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบน้อยบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงปานกลางถึงค่อนข้างน้อย ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.— -

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 134, O. Thaithong 375, P. Jaikrasane 230 (BCU)

23. THRIXSPERMUM

Lour., Fl. Cochinch. 2: 516, 519. 1790; Holttum, Fl. Malaya: 598. 1957; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 183. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 404. 1968; Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 192. 1981; Seidenf., Opera Bot. 114: 400. 1992; Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 637. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1046. 2000; J.B. Comber, Orch. Sumatra: 914. 2001; Beaman, Orch. Sarawak: 412. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด พบเจริญบนดินน้อยมาก ต้นสั้นถึงยาวมาก ไม่มีหัวเทียม ใบจำนวนน้อยถึงมาก เรียงสลับเป็น 2 แถว โคนใบแผ่เป็นกาบ แผ่นใบเกลี้ยง มีเนื้อ พับกลางตามยาว ใบแก่ร่วง ช่อดอกออกด้านข้างลำต้น แบบช่อเชิงลด ก้านช่อยาว ผอมบางหรืออ้วนสั้น บางครั้งมีหลายช่อ ใบประดับย่อยเห็นชัดเจน มีเนื้อ ติดทน เรียงสลับระนาบเดียว ดอกขนาดเล็กถึงขนาดค่อนข้างใหญ่ จำนวน 2-3 หรือหลายดอก ออกจากซอกใบประดับย่อย บานช่วงเวลาสั้นจากโคนไปปลาย กลีบเลี้ยงแยกเป็นอิสระ กลีบดอกมักมีจุดประสีน้ำตาลแดง กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง ติดกับคางของเส้าเกสร เคลื่อนไหวไม่ได้ กลางกลีบเป็นแอ่งและมักจะมีเนื้อเยื่อหนูนบริเวณโคนมีตุ่มสั้น ๆ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคาง บางครั้งมีปีกด้านข้าง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม ขนาดไม่เท่ากันเรียงตัวเป็น 2 คู่ ไม่มีเยื่อกลุ่มเรณู มีก้านและปลายมีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด ทั้ง 2 ชนิดเป็นกล้วยไม้อิงอาศัย

รูปวิธานจำแนกชนิด

1. ต้นขนาดเล็ก ยาวประมาณ 3 ซม. ดอกสีขาว ขนาดประมาณ 1 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกรูปรี 1. *T. annamense*
1. ต้นขนาดใหญ่ ยาวได้ถึง 50 ซม. ดอกสีส้ม ขนาด 4-6 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกรูปขอบขนานปลายแหลม 2. *T. centipeda*

1. *Thrixspermum annamense* (Guillaumin) Garay, Bot. Mus. Leaf. Harv. Univ. 23(4): 206. 1972; Seidenf., Opera Bot. 95: 167, f. 102. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 407. f. 276. 1992; H.J. Su in Fl. Taiwan 5: 1048. 2000.—*Ascochilus annamensis* Guillaumin, Bull. Mus. Nat. Hist. Paris. 2 sér. 33(3): 333. 1961.

ต้น ขึ้นตรง รูปกลมและยาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3.5 มม. ยาวประมาณ 3 ซม. ราก สีขาว จำนวนมาก ยาว 8-10 ซม. ออกตามข้อใกล้โคนต้น ใบ จำนวน 3-5 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 0.4-0.5 ซม. ยาว 4-5 ซม. ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน ช่อดอก ตรง ยาว 3.5-4 ซม. ก้านช่อยาว ประมาณ 3 ซม. ดอกออกที่ปลายช่อ จำนวน 3-5 ดอก ดอก สีขาว ขนาด 1-1.3 ซม. บานครึ่งละ 1 ดอกและบานเพียง 1 วัน กลีบเลี้ยงสีขาว แนวกลางกลีบมีสีแดงเรื่อ รูปรี โคนมน ปลายมน ขอบโค้งเป็นแฉ่ง กลีบเลี้ยงบน กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 6-6.5 มม. กลีบเลี้ยงข้าง กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 6-6.5 มม. กลีบดอก สีขาว รูปรี กว้าง 3.8-4 มม. ยาว 5-6 มม. โคนมน ปลายมน ขอบโค้งเป็นแฉ่ง กลีบปาก สีขาว ด้านนอกมีแถบสีเหลือง กว้างประมาณ 7 มม. ยาวประมาณ 5 มม. มี 3 แฉก แฉกข้างรูปสามเหลี่ยม ปลายมน ด้านในมีขีดสีแดง 3 ขีดตามแนวยาว กว้างประมาณ 3 มม. ยาว ประมาณ 3 มม. ตั้งขึ้นโอบเส้าเกสร แฉกกลางรูปรี มีเนื้อ ปลายโค้งขึ้น กว้างประมาณ 2.5 มม. แนวกลางกลีบและที่ปลายกลีบทางด้านบนมีกลุ่มเนื้อเยื่อหนูนสีขาว ขนาดเล็กจำนวนมาก เส้าเกสร กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.8 มม. กลุ่มเรณู แต่ละคู่รูปรี ขนาดประมาณ 0.3 มม. ก้านรูปแถบบางใส ยาวประมาณ 0.3 มม. แป้นเหนียวรูปรี ยาวประมาณ 0.2 มม. ฝาครอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 0.7 มม. ก้านดอกและรังไข่ ยาวประมาณ 3.5 มม. ใบประดับ สีเขียว รูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมน มีเนื้อ แบนทางด้านข้าง คงอยู่ ฝัก รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.8-3 มม. ยาว 3-3.1 ซม. (ภาพที่ 4.105, 4.283 และ 4.284)

ประเทศไทย.—ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.— เวียดนาม ได้หวัน

นิเวศวิทยา.— พบมาก ขึ้นบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-1,200 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.—

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 79 (BCU)

2. *Thrixspermum centipeda* Lour., Fl. Cochinch. 2: 520. 1790; Seidenf., Opera Bot. 95: 152, F. 92. Pl. XVc 1988; Seidenf. Opera Bot. 114: 402. F. 269, pl. XXVIIIc. 1992;

Seidenf. & J.J.Wood, Orch. Pen. Mal. & Sing.: 643. F. 291b-e. 1992; J.B. Comber. Orch. Sumatra: 951-952. Pl. 2001.—*Dendrocolla arachnites* Blume, Bijdr.: 287. f. 67. 1825; Holttum. Fl. Malaya: 601. 1957.—*Thrixspermum arachnites* (Blume) Rchb. f., Xen. Orch. 2: 121. 1867; Holttum. Fl. Malaya: 601. 1957; Seidenf. & Smitinand, Orch. Thailand Part IV: 519, f. 383. Pl. XXII1502. 1962; Ridl., Fl. Malay. Penin. 4: 185. 1967; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 405. 1968; Beaman, Orch. Sarawak: 414. 2001.

ต้น ขึ้นตรง รูปกลมและยาว มีเนื้อ เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-7 มม. ยาว 15-20 ซม. มักขึ้นเป็นกอขนาดใหญ่ ราก จำนวนมาก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ยาว 20-30 ซม. ออกตามข้อใกล้โคนต้น **ใบ** สีเขียวเข้ม จำนวน 8-12 ใบ รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 7-10 ซม. ปลายหยักตื้นเป็น 2 แฉกมน ขอบใบเรียบ แผ่นใบหนาและเหนียว **ช่อดอก** ยาว 10-15 ซม. ก้านช่อยาว 7-10 ซม. ดอกในช่อ 10-15 ดอก **ดอก** สีเหลืองหรือเหลืองแกมส้ม ขนาด 4-6 ซม. บานครั้งละ 2-3 ดอก โดยบานในช่วงเที่ยงเป็นเวลาล้าน ๆ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกคล้ายกัน สีเหลือง รูปขอบขนาน โคนมน ปลายเรียวแหลม **กลีบเลี้ยงบน** กว้าง 3.5-4 มม. ยาว 3.5-4 ซม. **กลีบเลี้ยงข้าง** กว้าง 4.5-5 มม. ยาว 4-4.5 ซม. **กลีบดอก** กว้าง 2.8-3 มม. ยาว 3.5-4 ซม. **กลีบปาก** สีเหลืองมีจุดประสีน้ำตาลตรงกลาง รูปไข่ กว้างประมาณ 9 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. มี 3 แฉก แฉกข้างตั้งขึ้น สีขาว รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 10 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน แฉกกลางเป็นถุงปลายมน สีขาว กว้างประมาณ 4.5 มม. ยาวประมาณ 7 มม. กลางกลีบปาก ด้านบนมีปุ่มเนื้อเยื่อรูปลิ้ม 1 ปุ่ม **เส้าเกสร** ยาว 3.5-4 มม. **กลุ่มเรณู** แต่ละคู่รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านรูปแถบบางใส ฝากรอบกลุ่มเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2.5 มม. **ก้านดอกและรังไข่** ยาวประมาณ 6 มม. **ใบประดับ** สีเขียว รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายมน มีเนื้อ แบนทางด้านข้าง คงอยู่ ฝัก รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-5.5 มม. ยาว 4-6 ซม. (ภาพที่ 4.106, 4.285 และ 4.286)

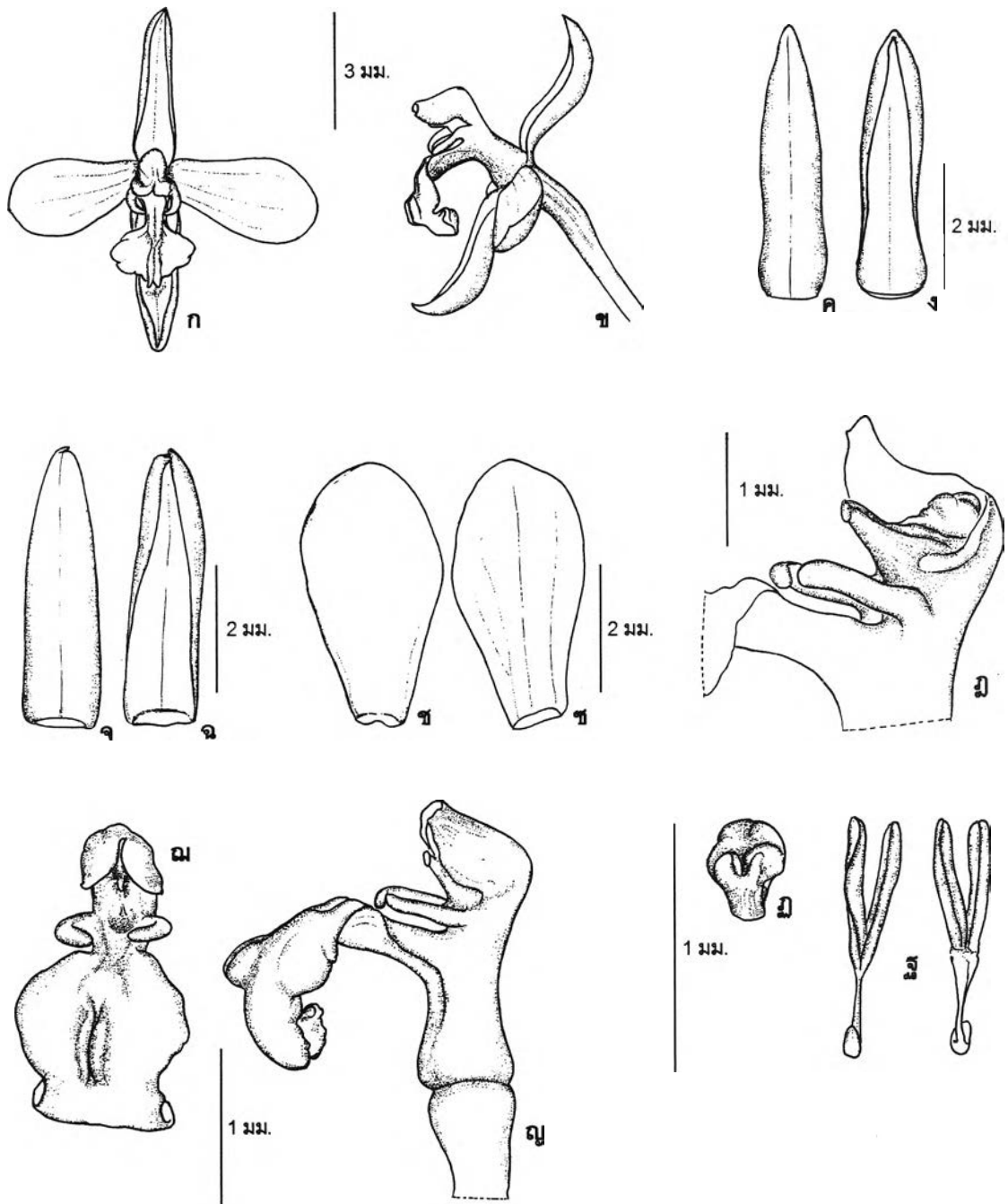
ประเทศไทย.—พบทั่วประเทศ

การกระจายพันธุ์.—เดคคาน ลิกซิม อินโดนีเซีย อินโดจีน ฟิลิปปินส์ ออสเตรเลีย

นิเวศวิทยา.—พบมาก ขึ้นบนต้นไม้บริเวณที่มีแสงมาก ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 600-1,200 เมตร ออกดอกและผลเดือนเมษายน-พฤษภาคม

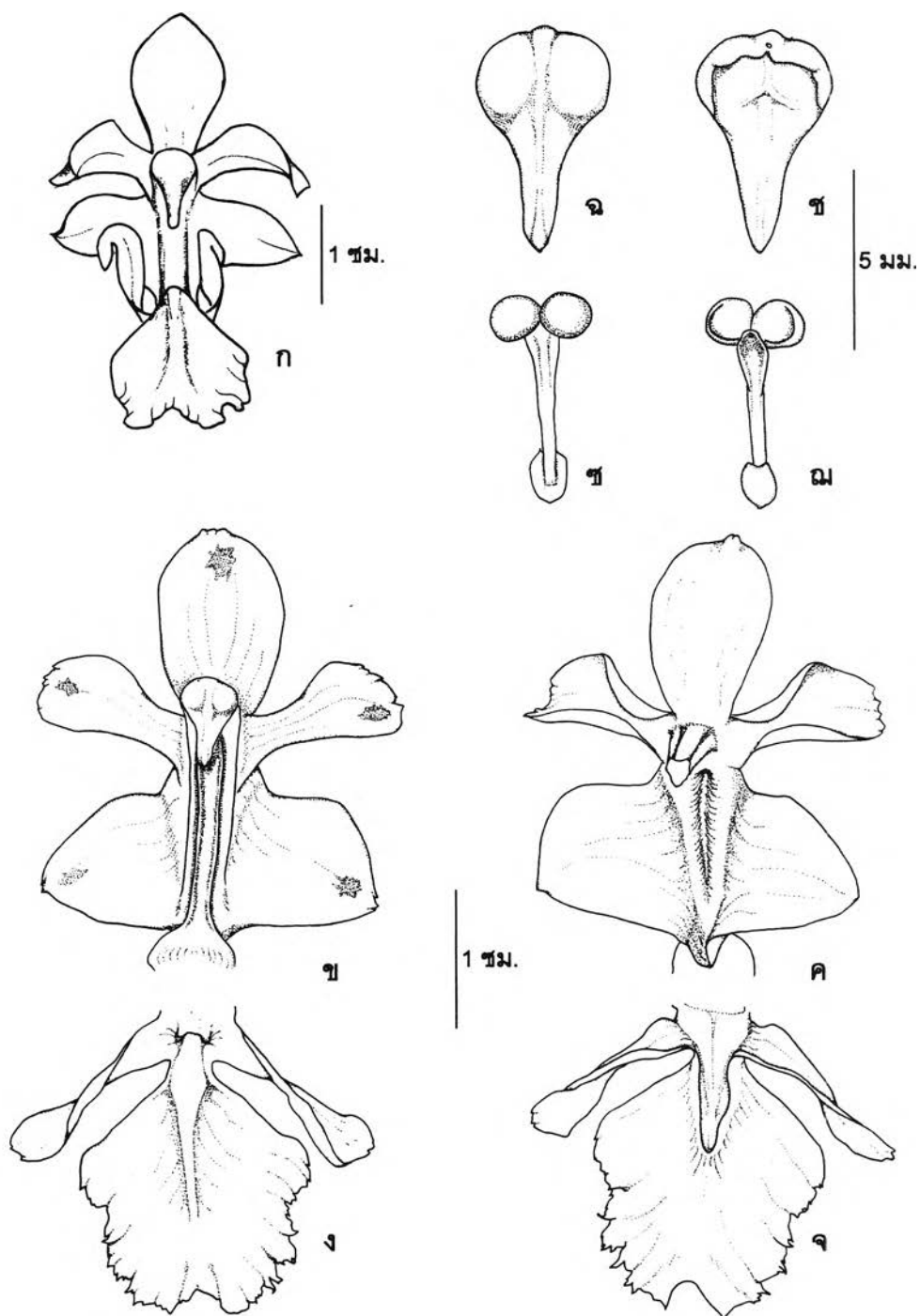
ชื่อพื้นเมือง.—กระต่ายหูเดียว ตะขาบเหลือง ดินตะขาบ เอื้องแมงมุมขาว (ทั่วไป)

พันธุ์ไม้ที่ใช้ศึกษา.— A. Buakhlai 15, O. Thaithong 449, O. Thaithong 577, O. Thaithong 1354 (BCU); H. Keng et al. 44 (SINU)

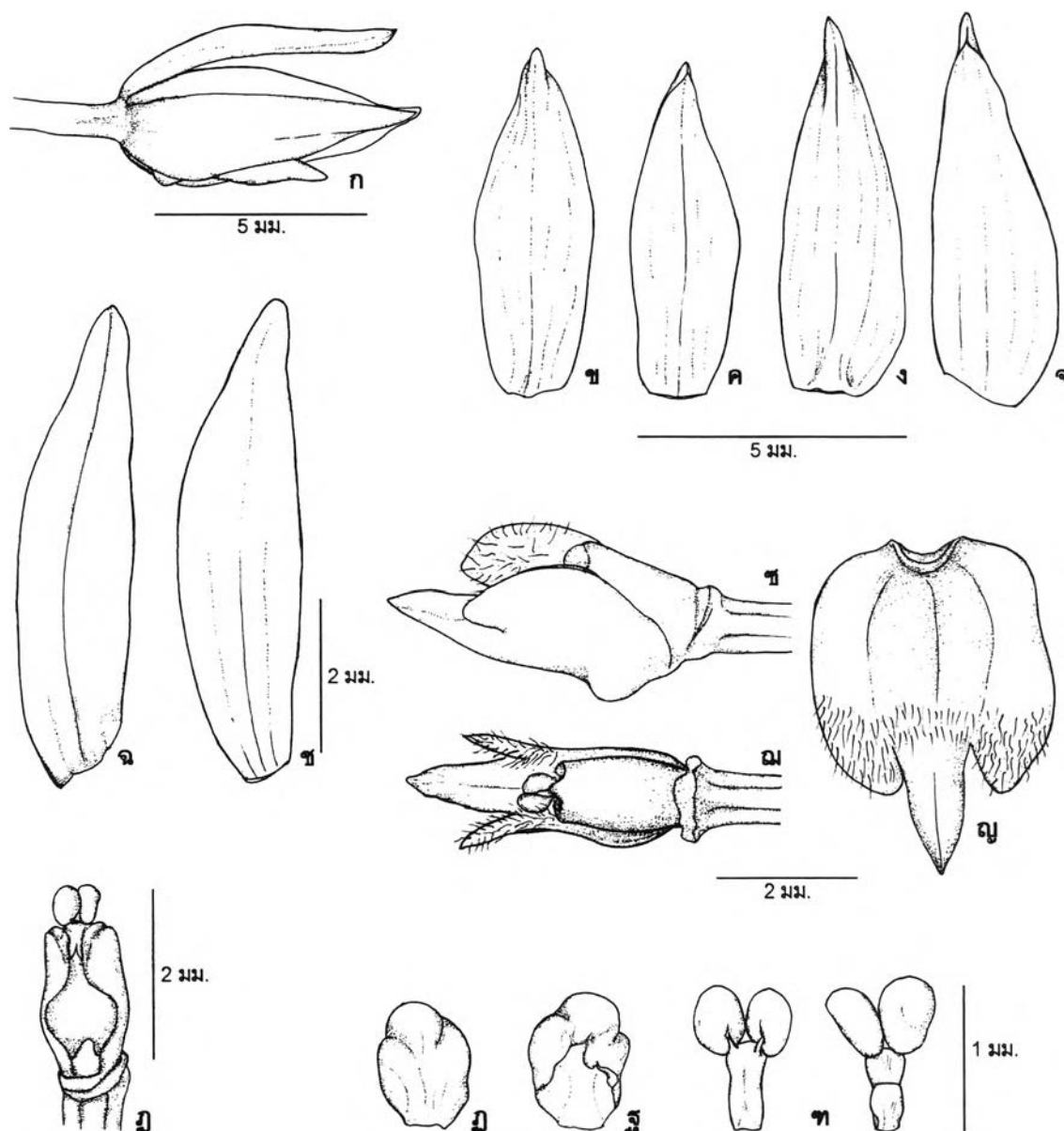
ภาพที่ 4.78 *Acriopsis indica* Wight

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้างที่เชื่อมกัน ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฉ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฉ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง ฎ. ด้านข้างของเส้าเกสร ฏ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฐ. กลุ่มเรณู

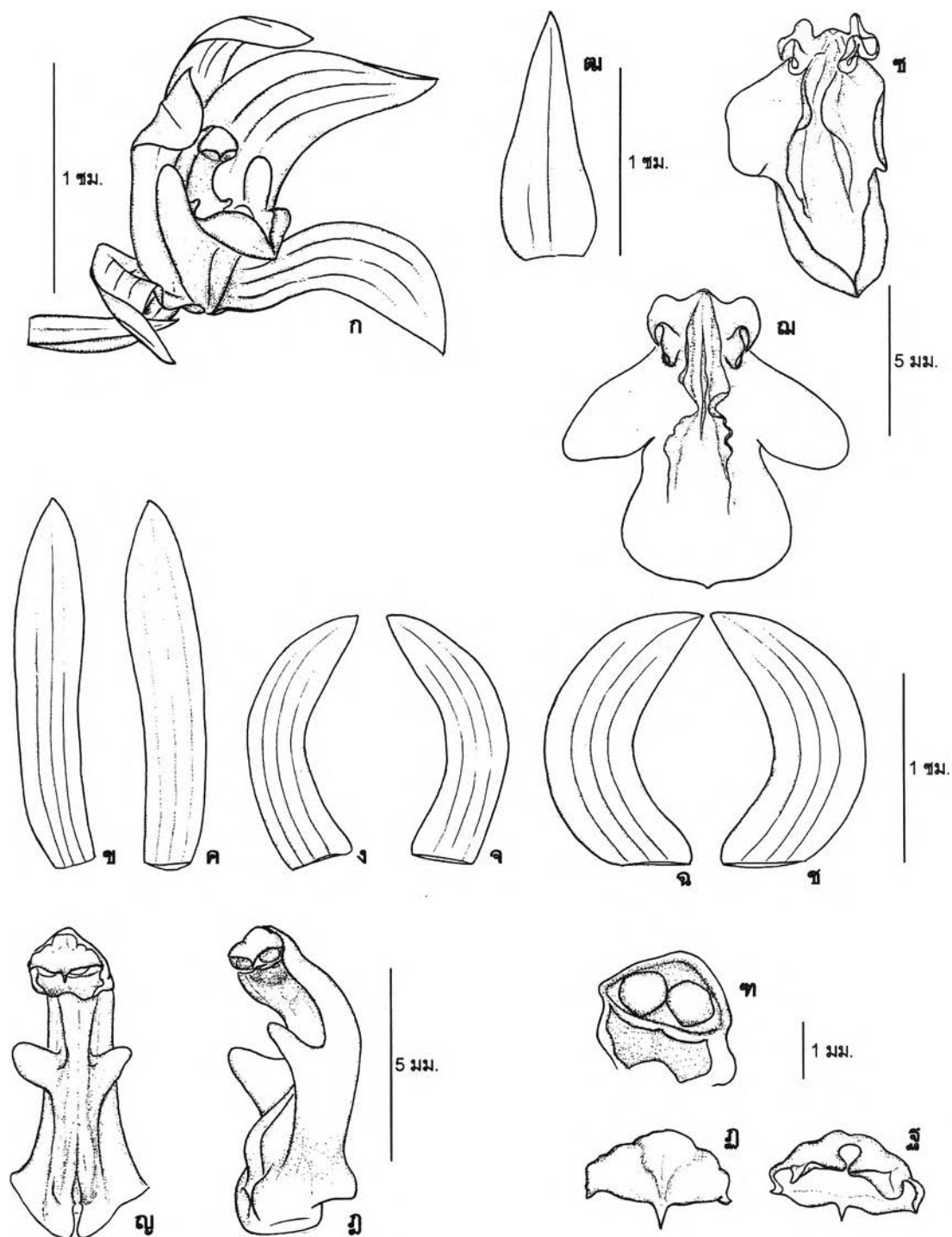
ภาพที่ 4.79 *Aerides falcatum* Lindl. ex Paxton

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยง กลีบดอกและเส้าเกสร ข. ด้านหน้า ค. ด้านหลัง ง.-จ. กลีบปาก
 ง. ด้านหน้า จ. ด้านหลัง ฉ.-ช. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฉ. กลุ่มเรณู
 ช. ด้านหน้า ฉ. ด้านหลัง

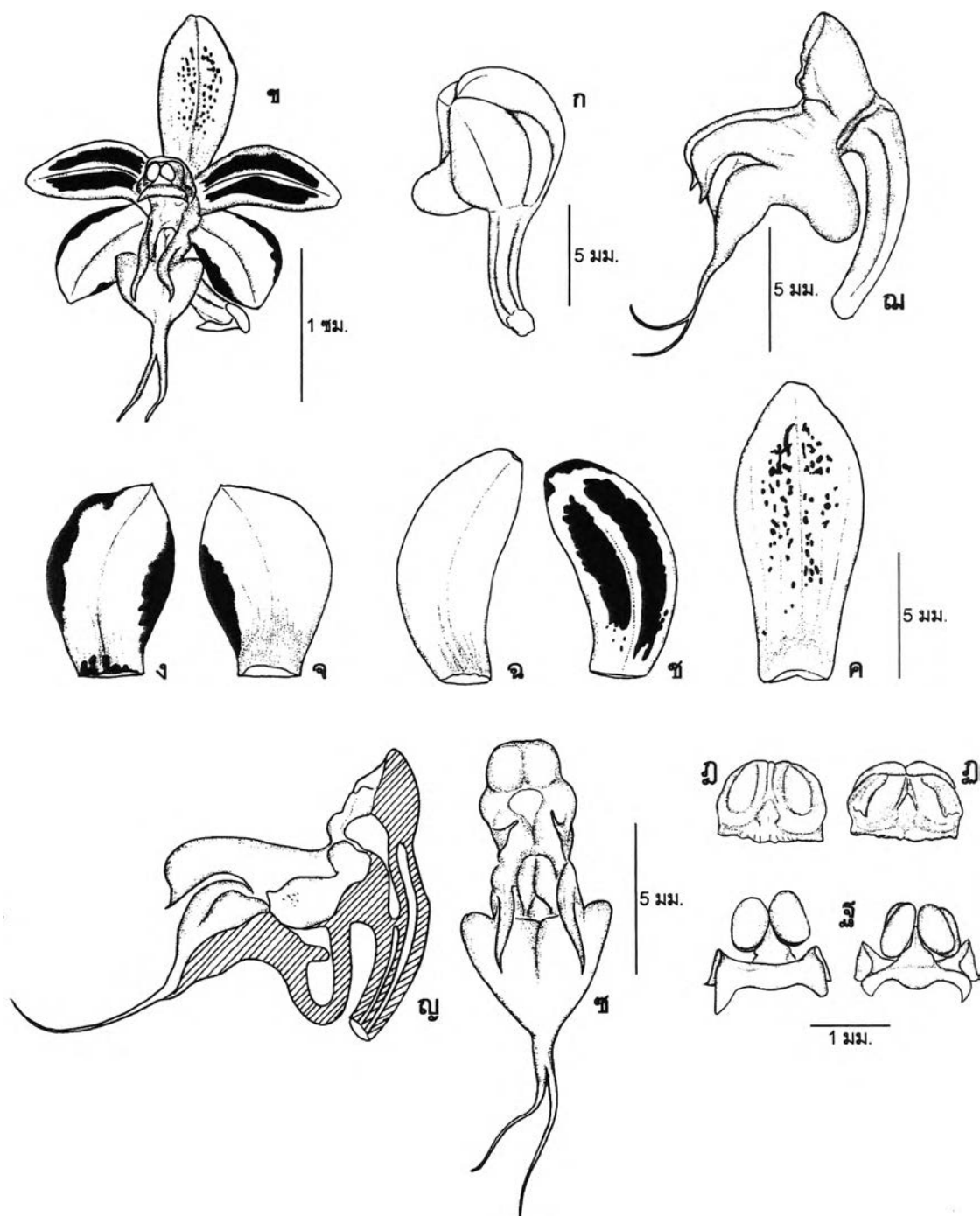
ภาพที่ 4.80 *Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ช. ด้านข้าง ฅ. ด้านบน
 ฌ. กลีบปาก ฎ. เส้าเกสร ฎ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ฑ. กลุ่มเรณู

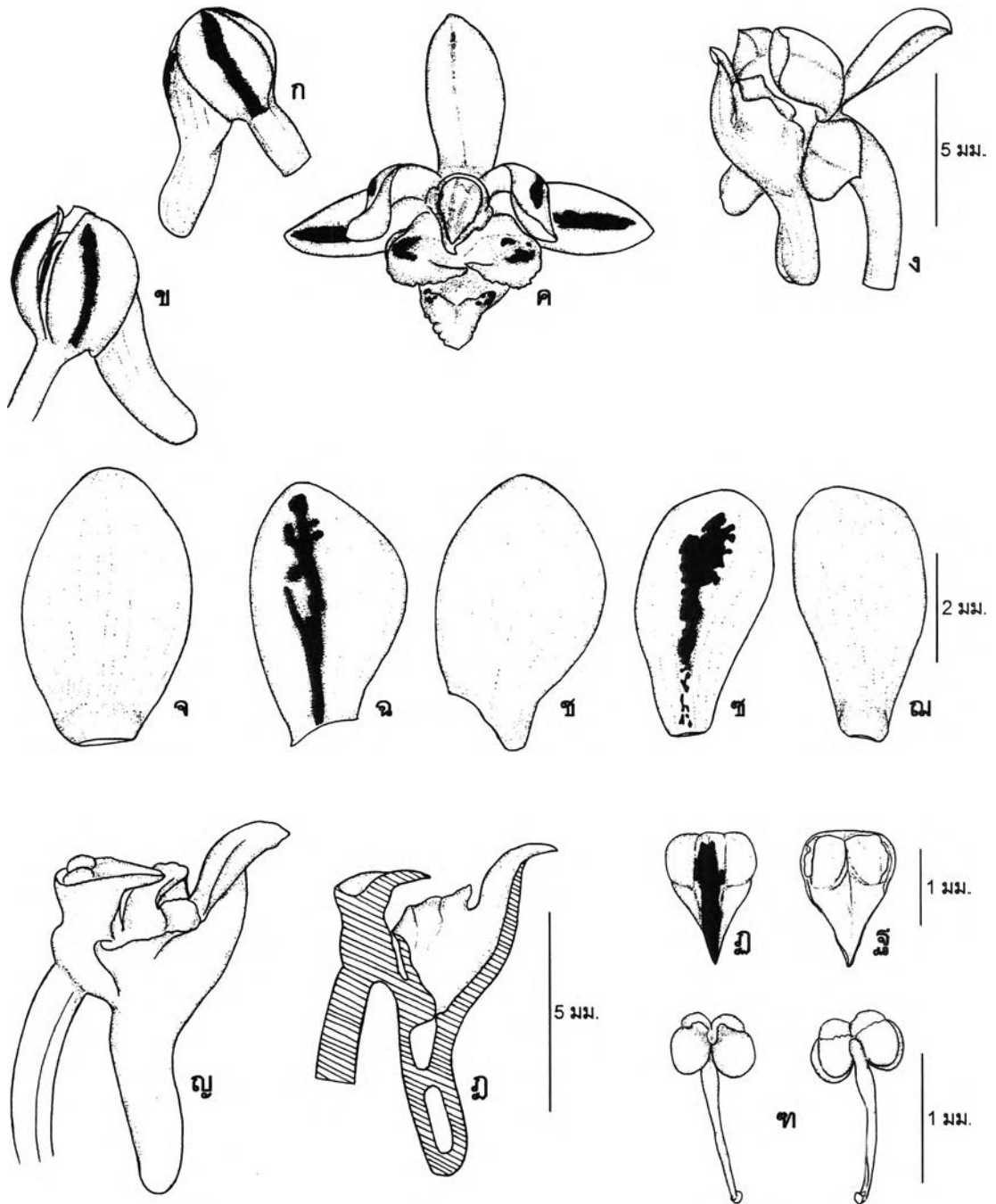
ภาพที่ 4.81 *Chrysoglossum ornatum* Blume

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฌ. กลีบปาก ฉ.ฎ.-ฎ. เส้าเกสร ฉ.ด้านหน้า ฉ.ด้านข้าง ฉ.ฐ.-ฑ. ฝักครอบกลุ่มเรณู ฉ.ด้านนอก ฐ. ด้านใน ฌ. กลุ่มเรณู

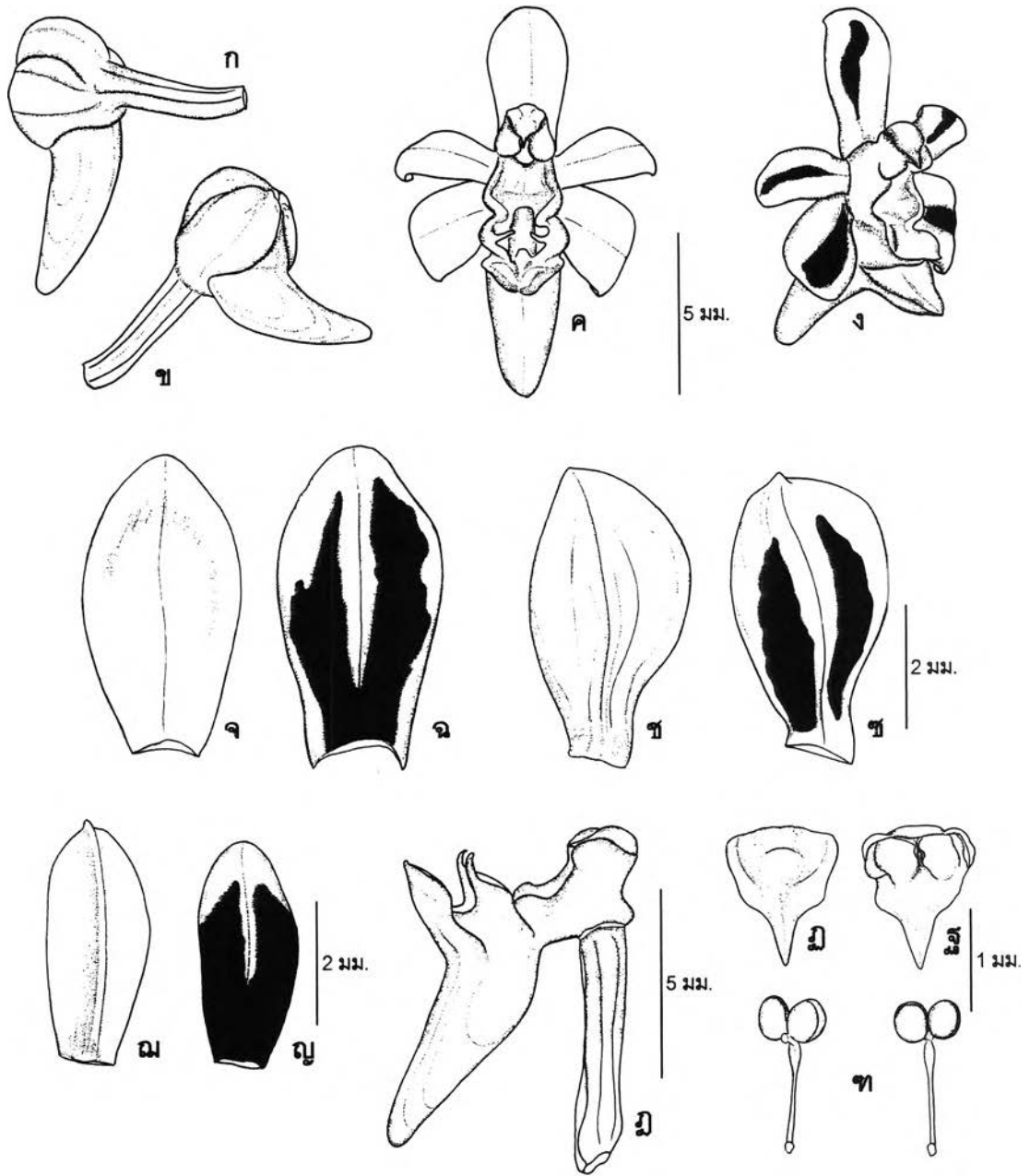
ภาพที่ 4.82 *Cleisostoma birmanicum* (Schltr.) Garay

ก. ดอกตูม ข. ดอกบาน ค. กลีบเลี้ยงบน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ช. ด้านหน้า ฉ. ด้านข้าง
 ญ. ผ่าตามยาว ฎ.-ฏ. ผ่าครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู

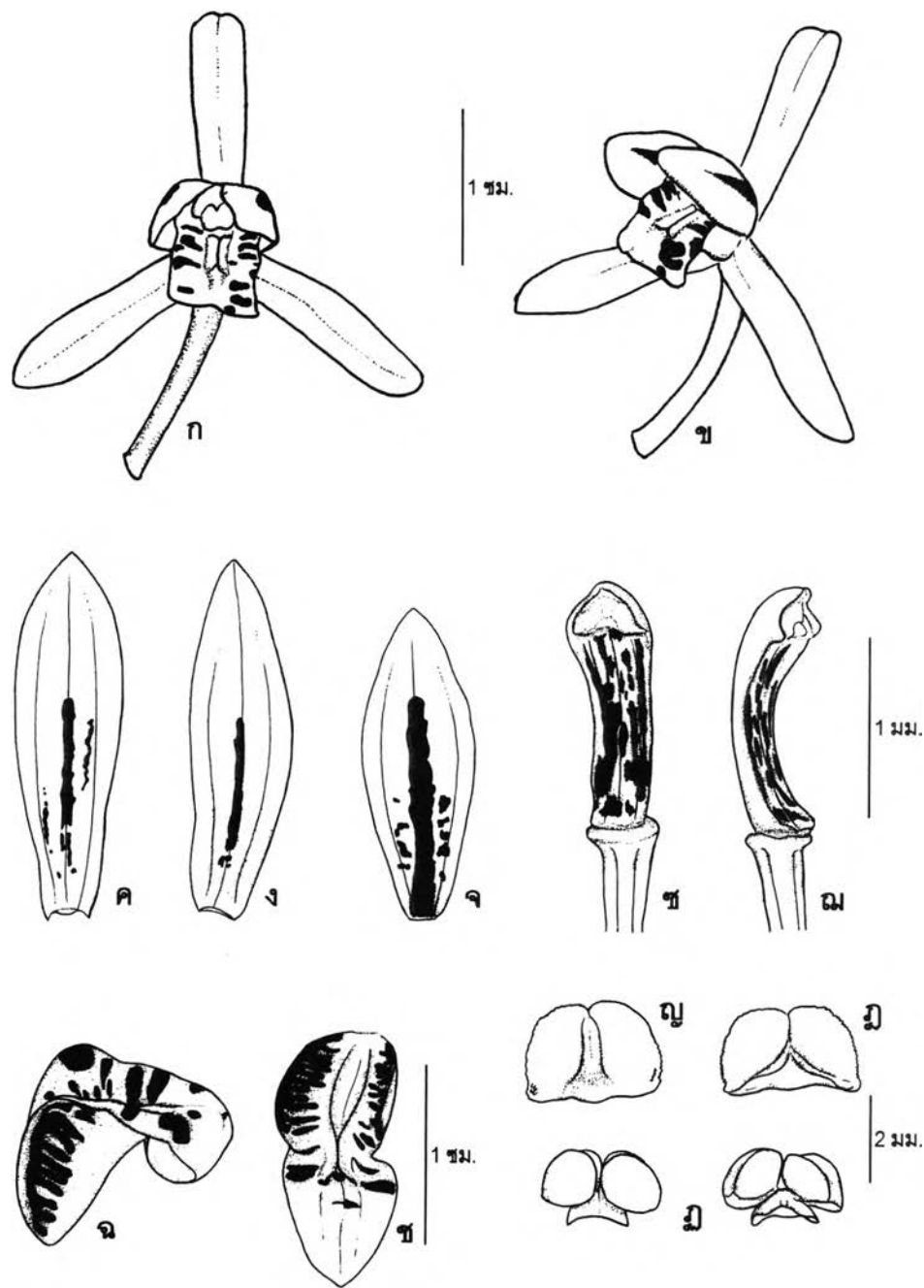
ภาพที่ 4.83 *Cleisostoma discolor* Lindl.

ก.-ข. ดอกตูม ค.-ง. ดอกบาน ค. ด้านหน้า. ง. ด้านข้าง จ. กลีบเลี้ยงบน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง
 ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฉ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ญ.-ฎ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ญ. ด้านข้าง ฏ. ผ่าตามยาว ฏ.-ฐ. ผ่าครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ท. กลุ่มเรณู

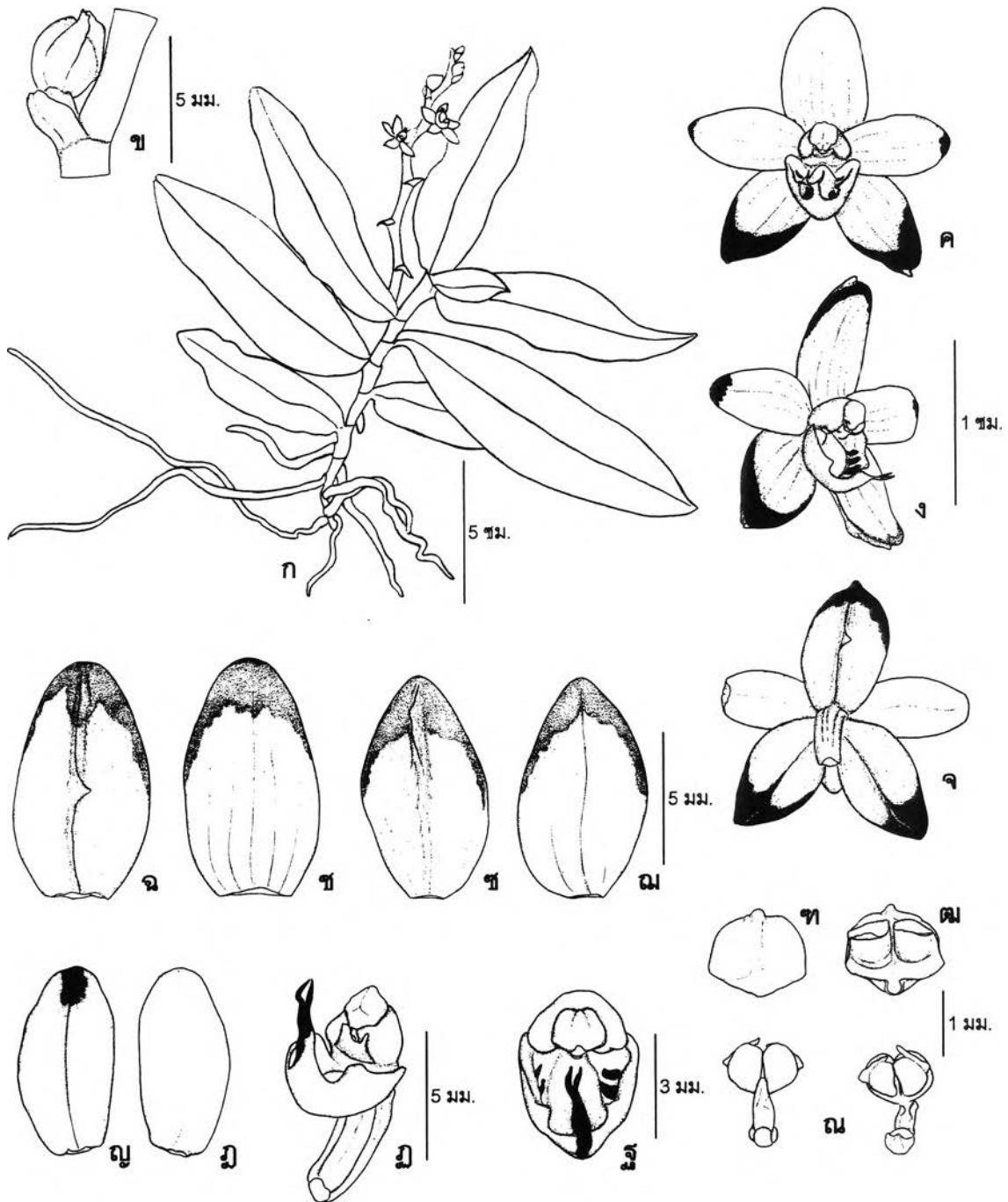
ภาพที่ 4.84 *Cleisostoma subulatum* Blume

ก.-ข. ดอกตูม ก. ด้านหลัง ข. ด้านข้าง ค.-ง. ดอกบาน ค. ด้านหน้า ง. ด้านข้าง จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงบน จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ช. ด้านนอก ช. ด้านใน ฉ.-ญ. กลีบดอก ฉ.ด้านนอก ญ. ด้านใน ฎ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ฑ. กลุ่มเรณู

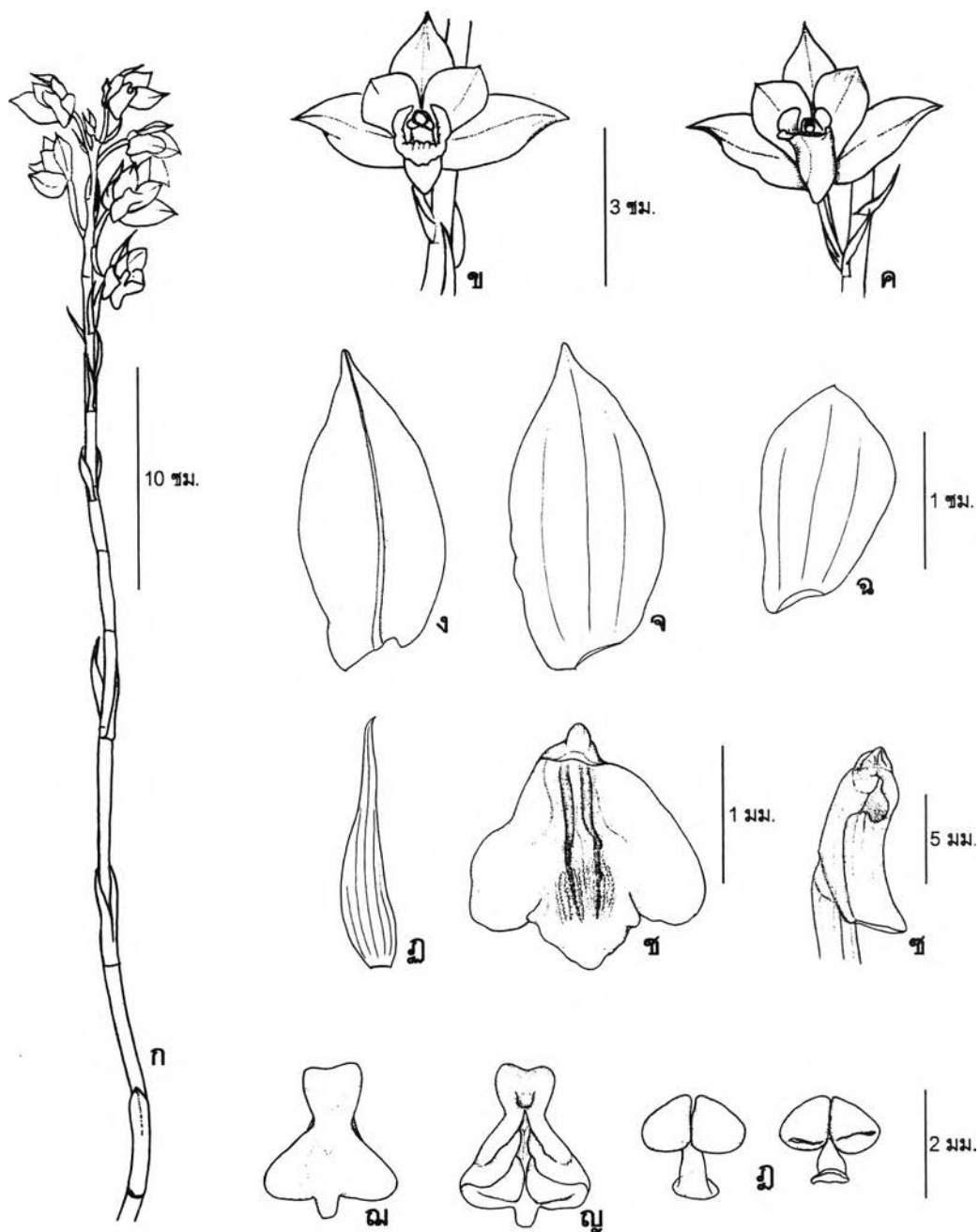
ภาพที่ 4.86 *Cymbidium lancifolium* Hook.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค. กลีบเลี้ยงบน ง. กลีบเลี้ยงข้าง จ. กลีบดอก ฉ.-ช. กลีบปาก ฉ. ด้านข้าง ช. ด้านหน้า ช.-ฉ. เส้าเกสร ช. ด้านหน้า ฉ. ด้านข้าง ญ.-ฎ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ญ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฏ. กลุ่มเรณู

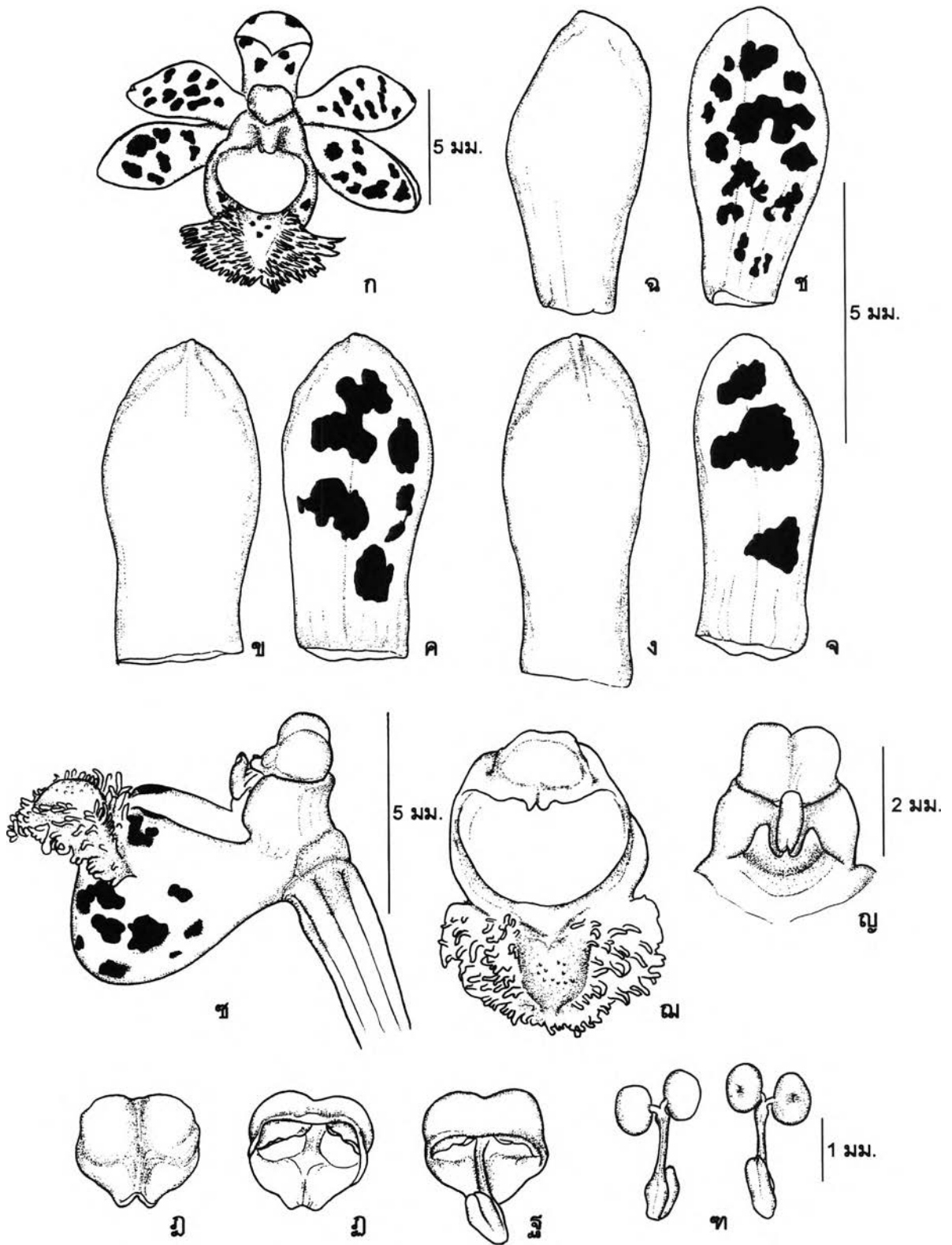
ภาพที่ 4.87 *Diploprora championii* (Lindl.) Hook.f.

ก. ต้น ข. ดอกตูม ค.-จ. ดอกบาน ค. ด้านหน้า ง. ด้านข้าง จ. ด้านหลัง ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงบน
 ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง ช. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ฉ.-ง. กลีบดอก ฉ. ด้าน
 นอก ง. ด้านใน ง.-ช. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ง. ด้านข้าง ช. ด้านหน้า ช.-ฉ. ฝาครอบกลุ่ม
 เรณู ช. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ฉ. กลุ่มเรณู

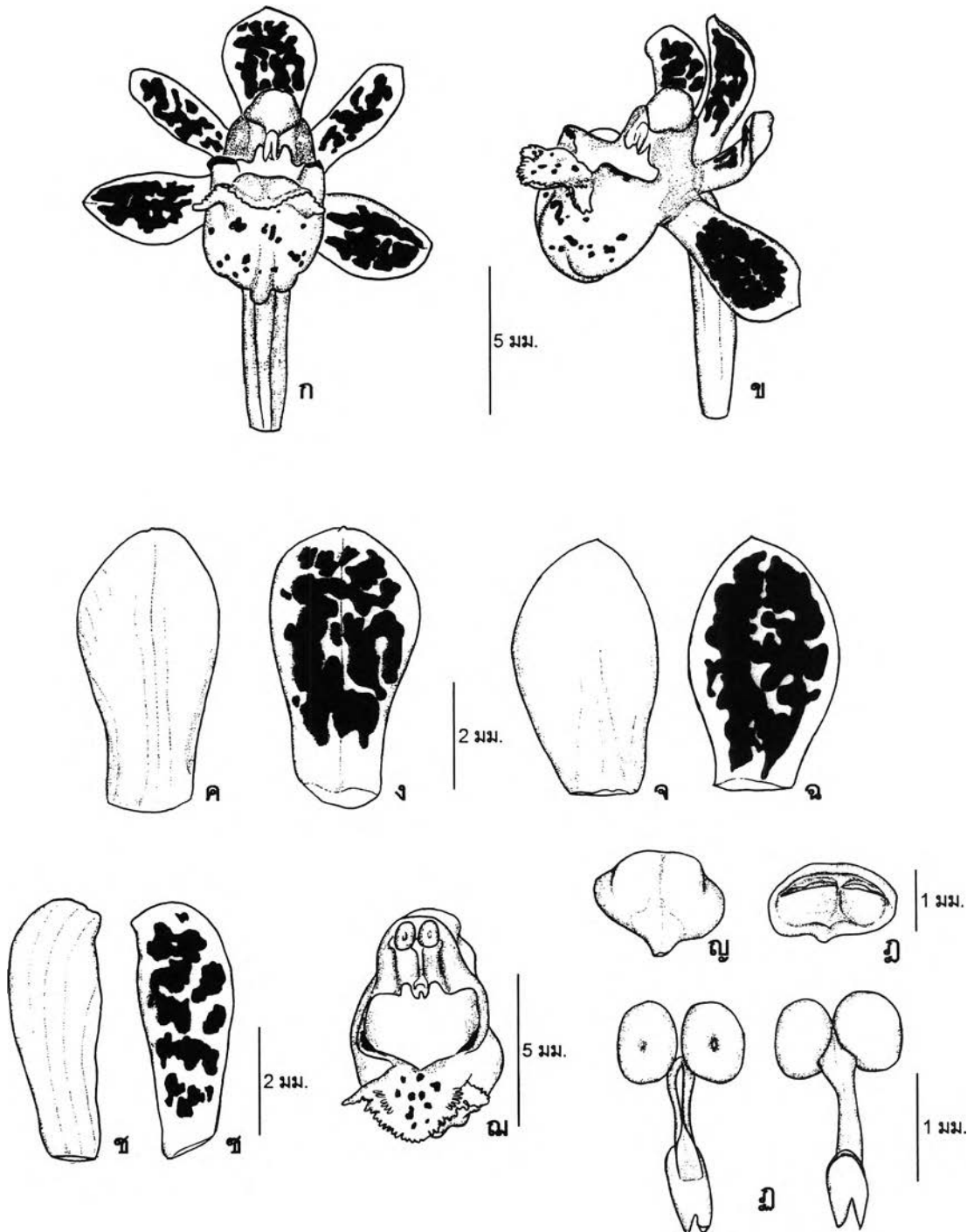
ภาพที่ 4.88 *Eulophia macrobulbon* (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Hook.f.

ก. ช่อดอก ข.-ค. ดอก ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง.-จ. กลีบเลี้ยง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ. กลีบดอก ช. กลีบปาก ซ. เส้าเกสร ฅ.-๑. ฝักครอบกลุ่มเรณู ฅ. ด้านนอก ฆ. ด้านใน ๗. กลุ่มเรณู ๘. ใบประดับย่อย

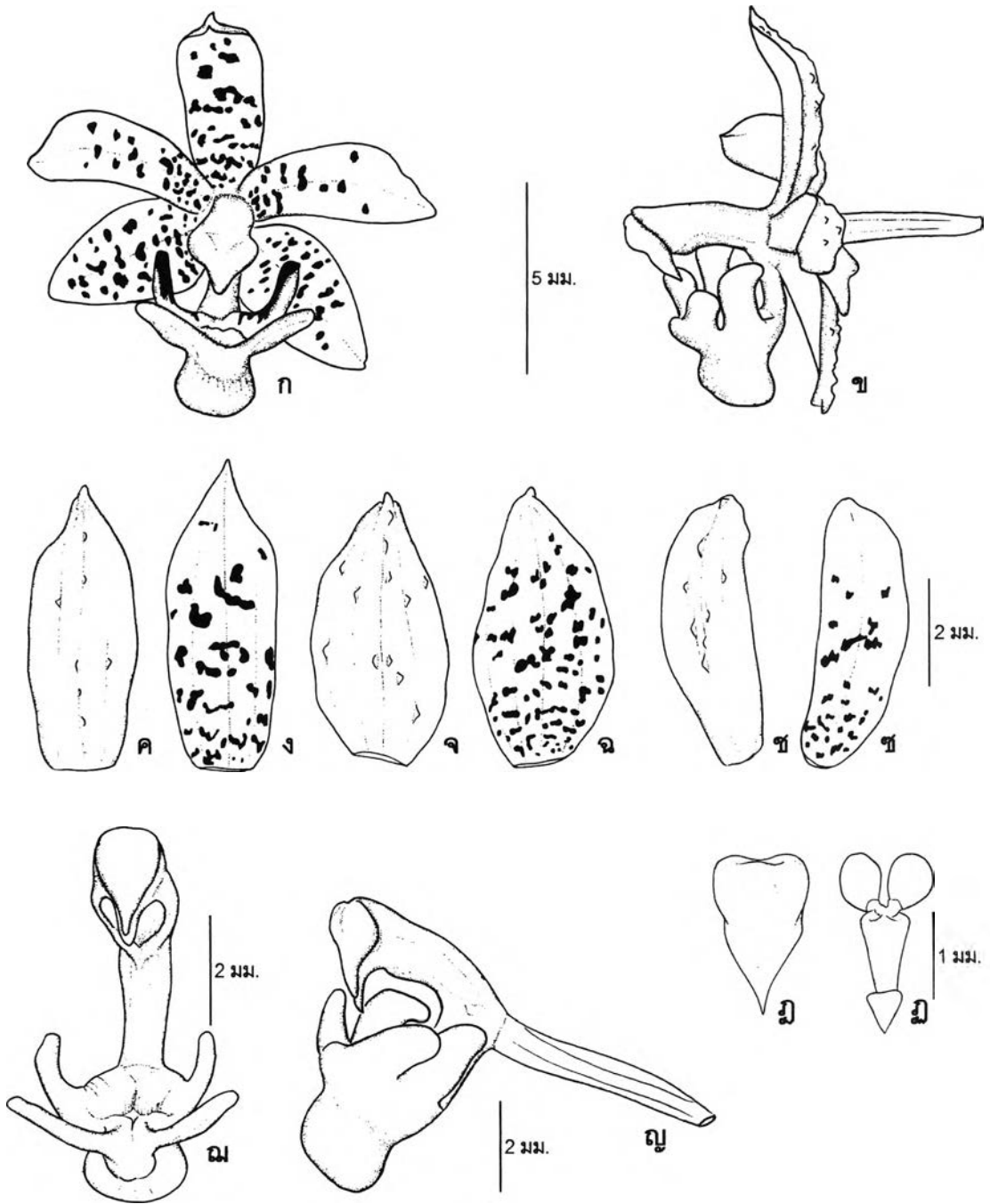
ภาพที่ 4.89 *Gastrochilus calceolaris* (Buch.-Ham. ex J.J.Sm.) D. Don

ก. ดอก ข.-ค. กลีบเลี้ยงบน ข. ด้านนอก ค. ด้านใน ง.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบดอก ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฉ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ซ. ด้านข้าง ฉ. ด้านหน้า
 ญ. เส้าเกสร ฎ.-ฏ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ญ. ด้านนอก ฎ. ด้านใน ฐ. ฝักรอบกลุ่มเรณูและกลุ่มเรณู
 ซ. กลุ่มเรณู

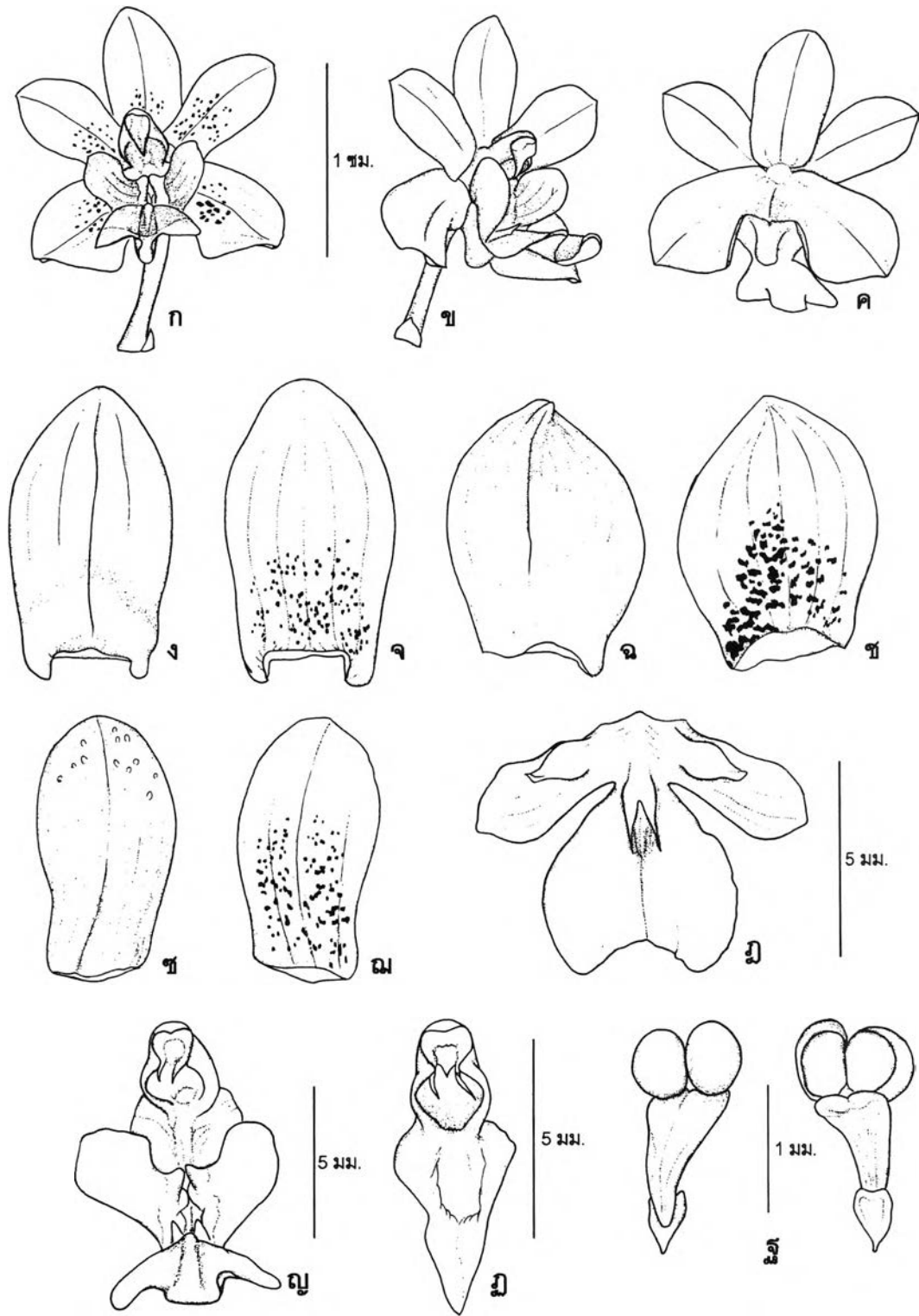
ภาพที่ 4.90 *Gastrochilus rutilans* Seidenf.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ญ.-ฎ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ญ. ด้านนอก ฎ. ด้านใน ฏ. กลุ่มเรณู

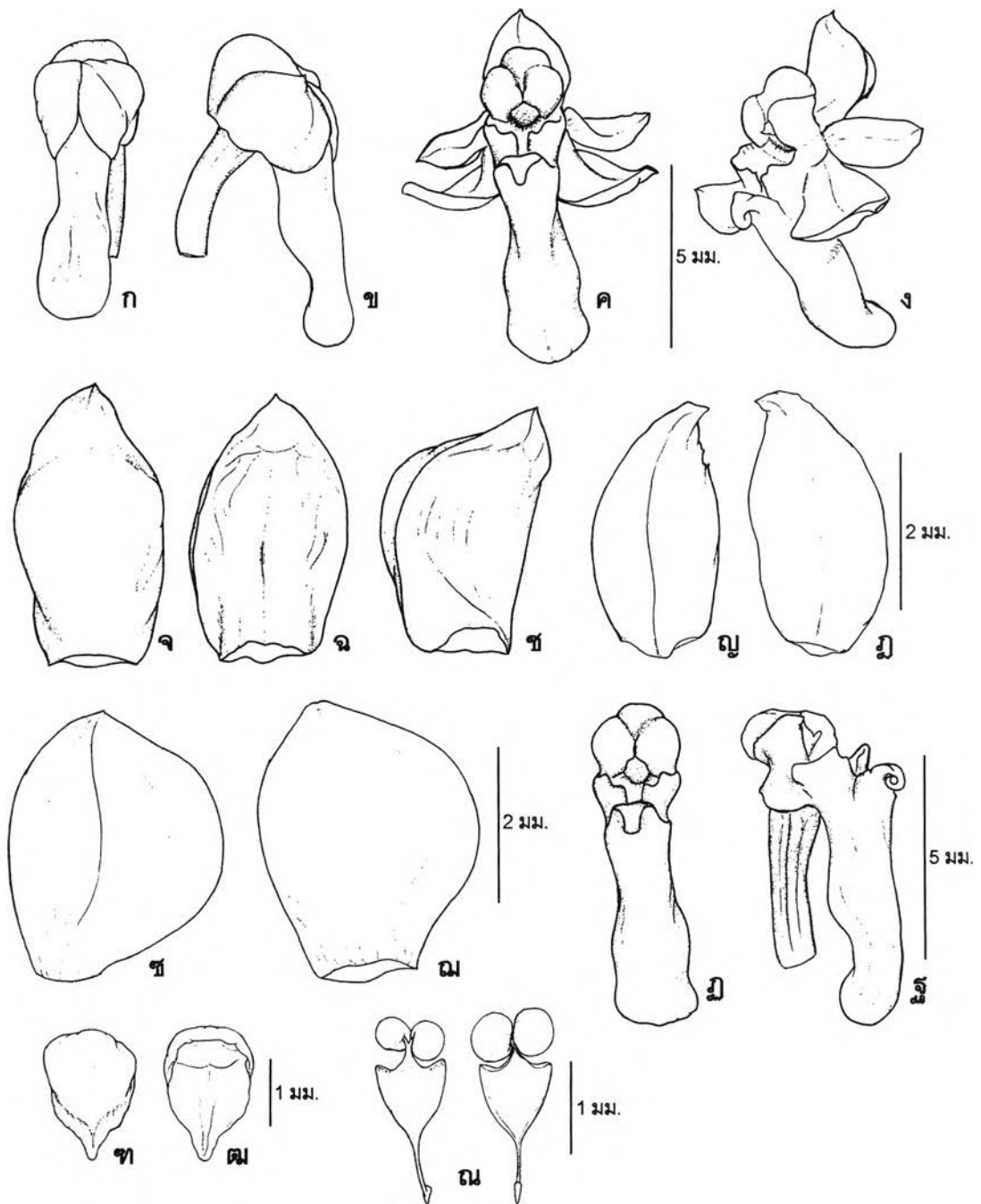
ภาพที่ 4.91 *Grosourdyia appendiculata* (Blume) Rchb.f.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฌ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฌ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง ฎ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ฏ. กลุ่มเรณู

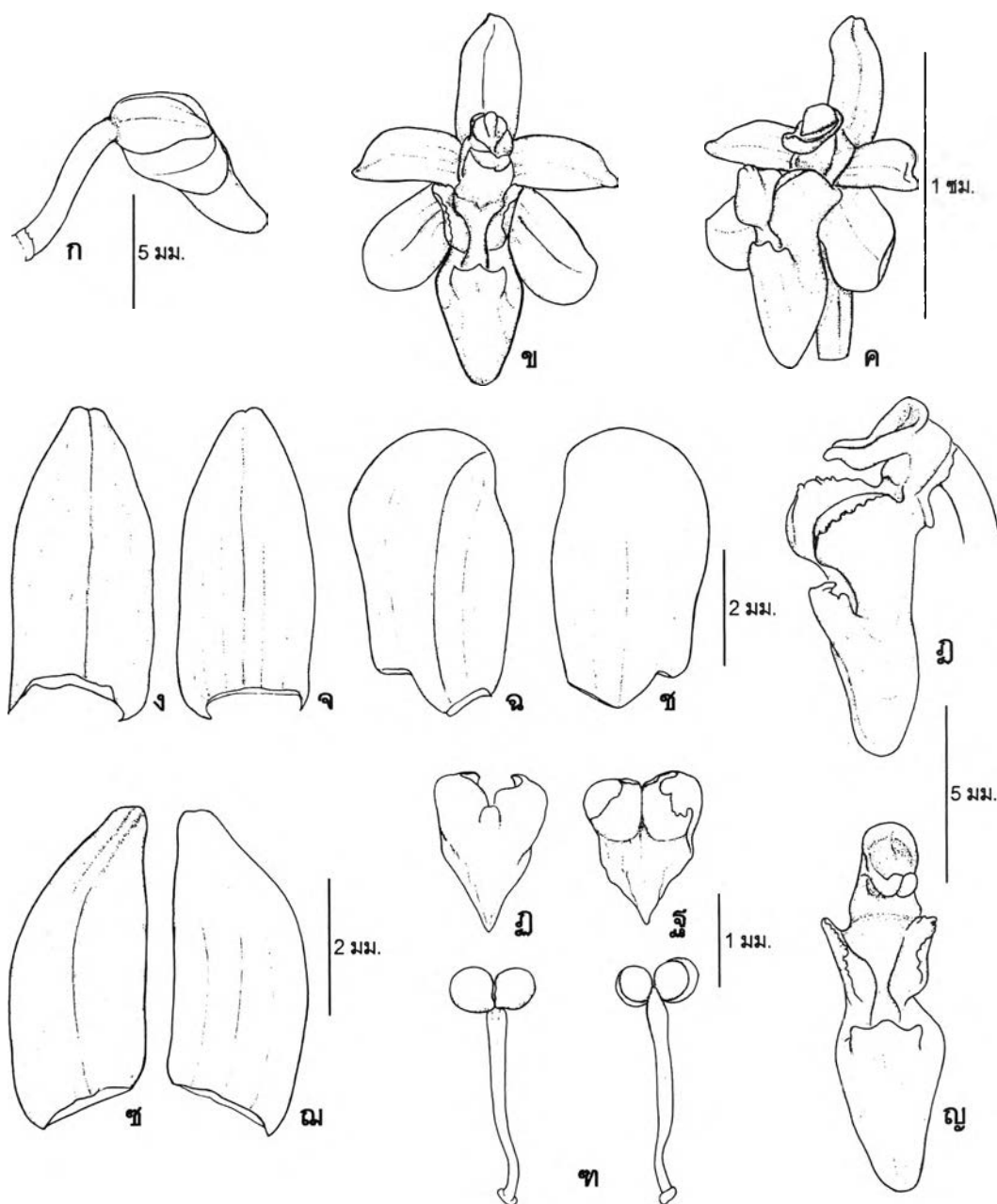
ภาพที่ 4.92 *Kingidium deliciosum* (Rchb.f.) H.R.Sweet

ก.-ค. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค. ด้านหลัง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ฅ-ฉด. กลีบดอก ฅ. ด้านนอก ฉน. ด้านใน ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ. กลีบปาก ฏ. เส้าเกสร ฐ. กลุ่มเรณู

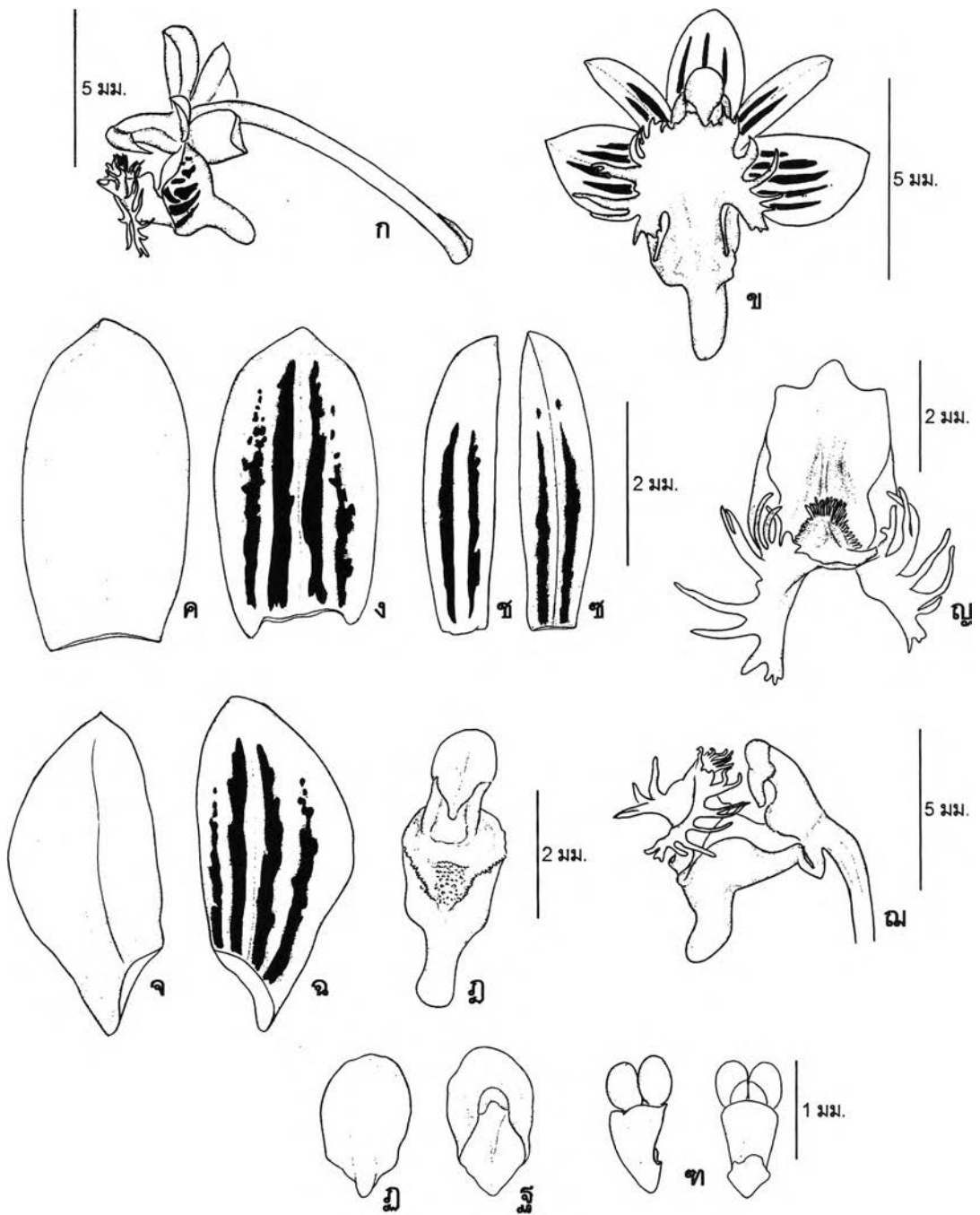
ภาพที่ 4.93 *Malleola dentifera* J.J.Sm.

ก.-ข. ดอกตูม ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. ดอกบาน ค. ด้านหน้า ง. ด้านข้าง จ.-ช. กลีบเลี้ยงบน
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช. ด้านข้าง ช.-ฌ. กลีบเลี้ยงข้าง ซ. ด้านนอก ฅ. ด้านใน ญ.-ฎ. กลีบดอก
 ญ. ด้านนอก ฎ. ด้านใน ฏ.-ฐ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฏ. ด้านหน้า ฐ. ด้านข้าง ท.-ฒ. ฝักครอบ
 กลุ่มเรณู ท. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ณ. กลุ่มเรณู

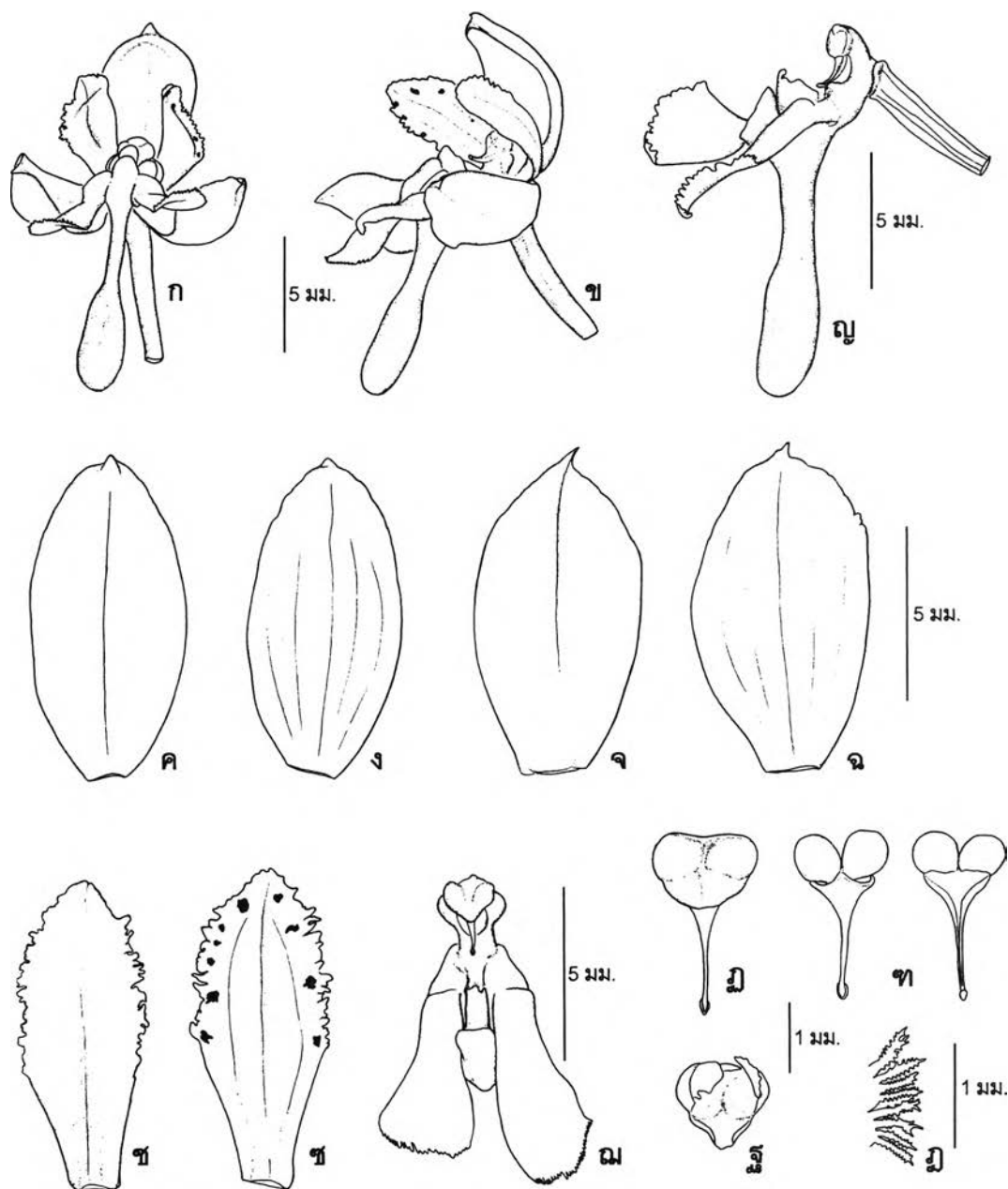
ภาพที่ 4.94 *Micropera pallida* (Roxb.) Lindl.

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ข. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน
 ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ.-ฅ. กลีบดอก ซ. ด้านนอก ฅ. ด้านใน ญ.-ฎ.
 กลีบปากติดกับเส้าเกสร ญ. ด้านหน้า ฎ. ด้านข้าง ญ.-ฐ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ญ. ด้านนอก
 ฐ. ด้านใน ท. กลุ่มเรณู

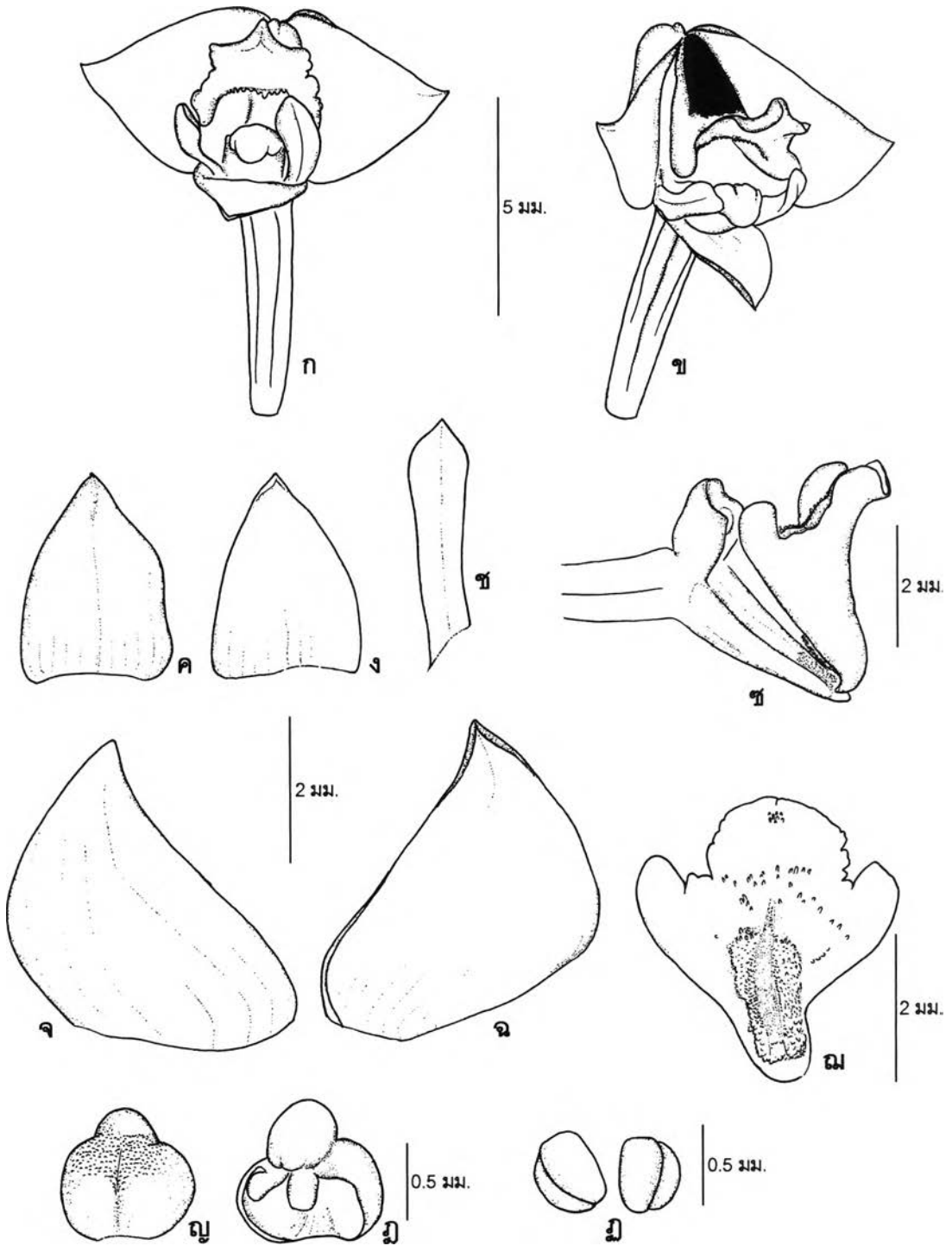
ภาพที่ 4.95 *Omithochilus difformis* (Wall. ex Lindl.) Schltr.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านข้าง ข. ด้านหน้า ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ช. กลีบดอก ช. ด้านนอก ช. ด้านใน ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ฅ. กลีบปาก ฅ. เส้าเกสร ฅ.-ฅ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฅ. ด้านนอก ฅ. ด้านใน ฅ. กลุ่มเรณู

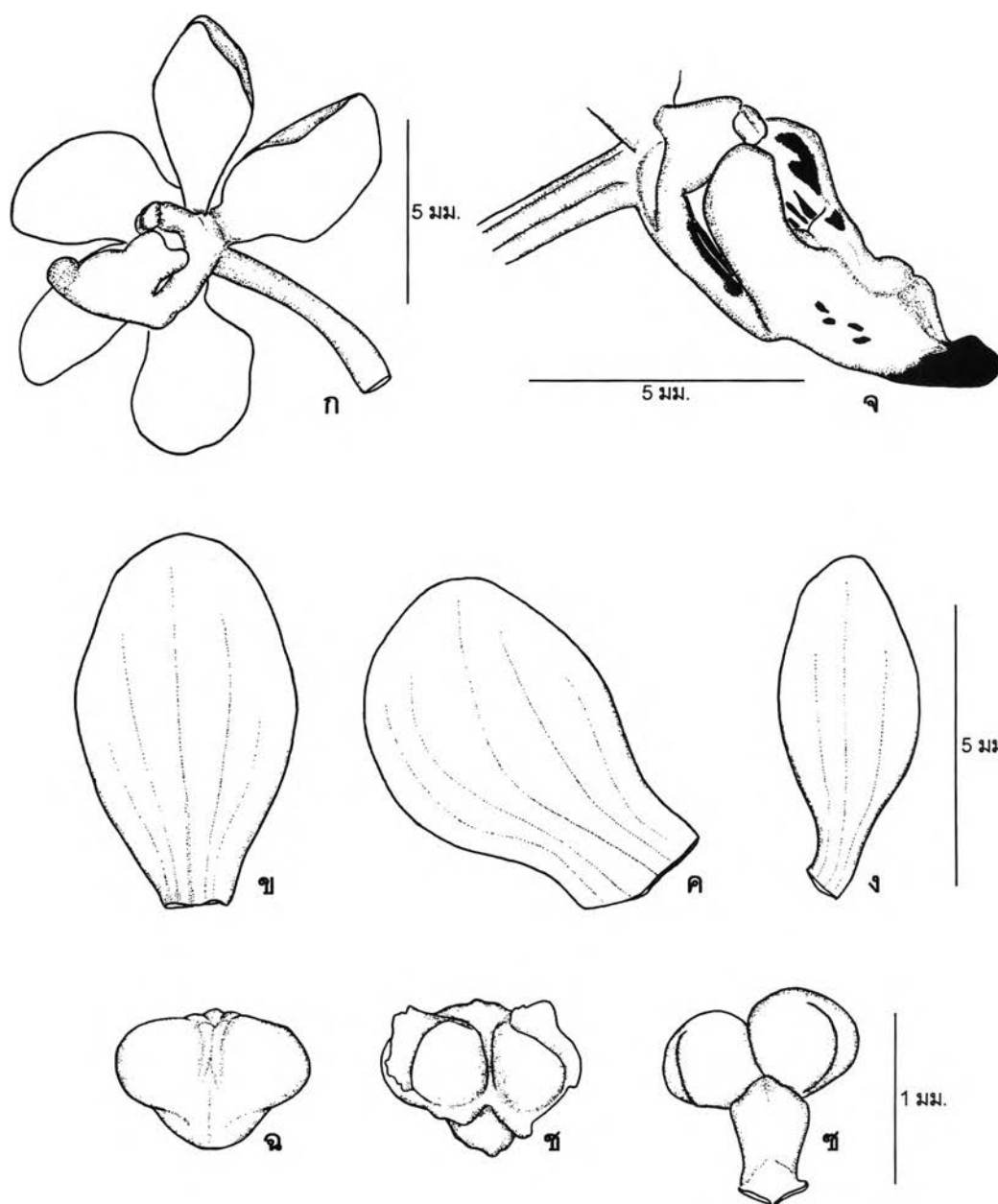
ภาพที่ 4.96 *Pennilabium struthio* Carr

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฉ.-ญ. กลีบปากติดกับ
 เส้าเกสร ฉ. ด้านหน้า ญ. ด้านข้าง ฎ. ขอบกลีบปาก ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฑ. ด้านนอก
 ฒ. ด้านใน ซ. กลุ่มเรณู

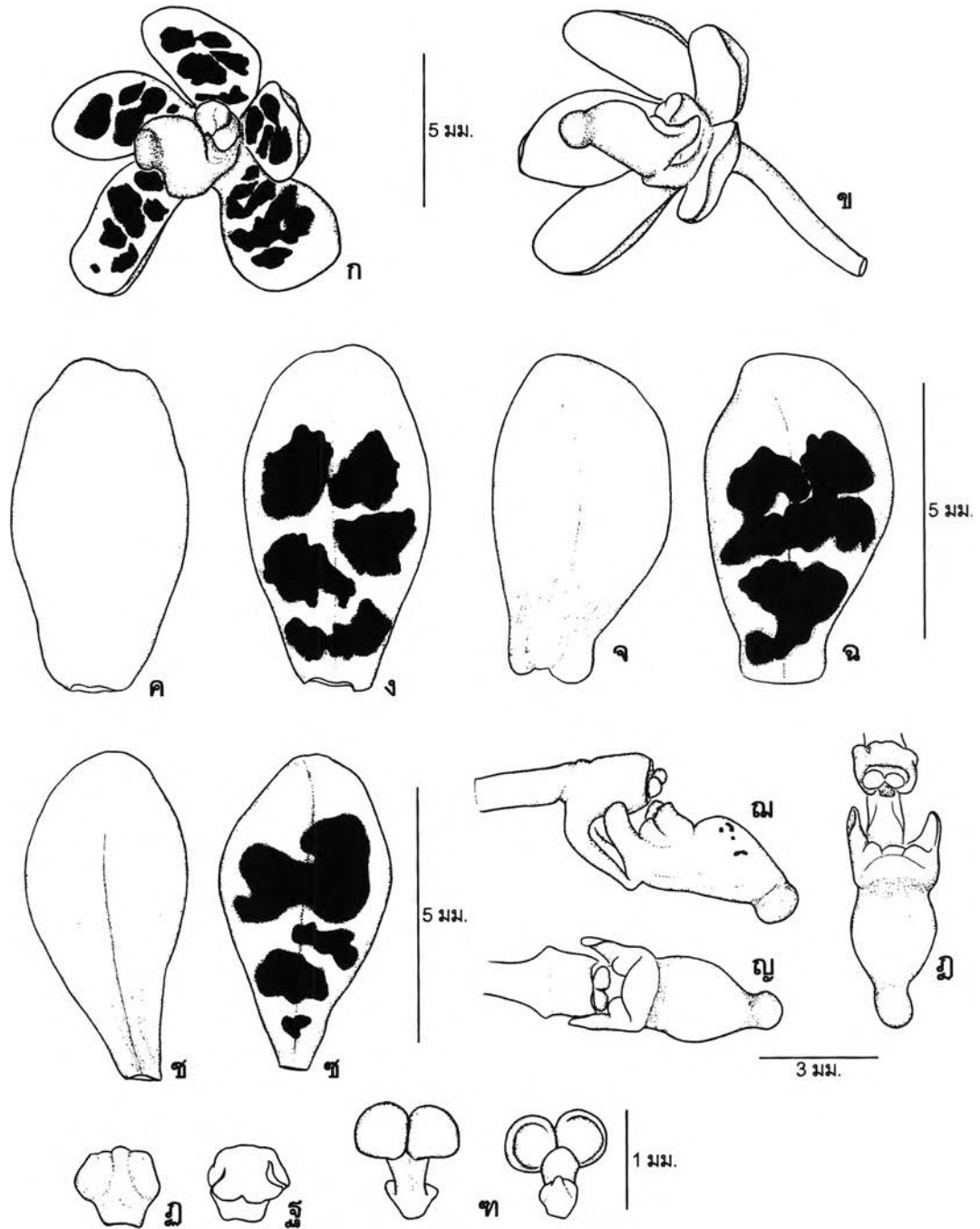
ภาพที่ 4.97 *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H.R.Sweet

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน ฉ.-จ. กลีบเลี้ยงข้าง
 ฌ. ด้านนอก ญ. ด้านใน ช. กลีบดอก ช. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ. กลีบปาก ฏ.-ฏ. ฝักรอบ
 กลุ่มเรณู ฏ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฏ. กลุ่มเรณู

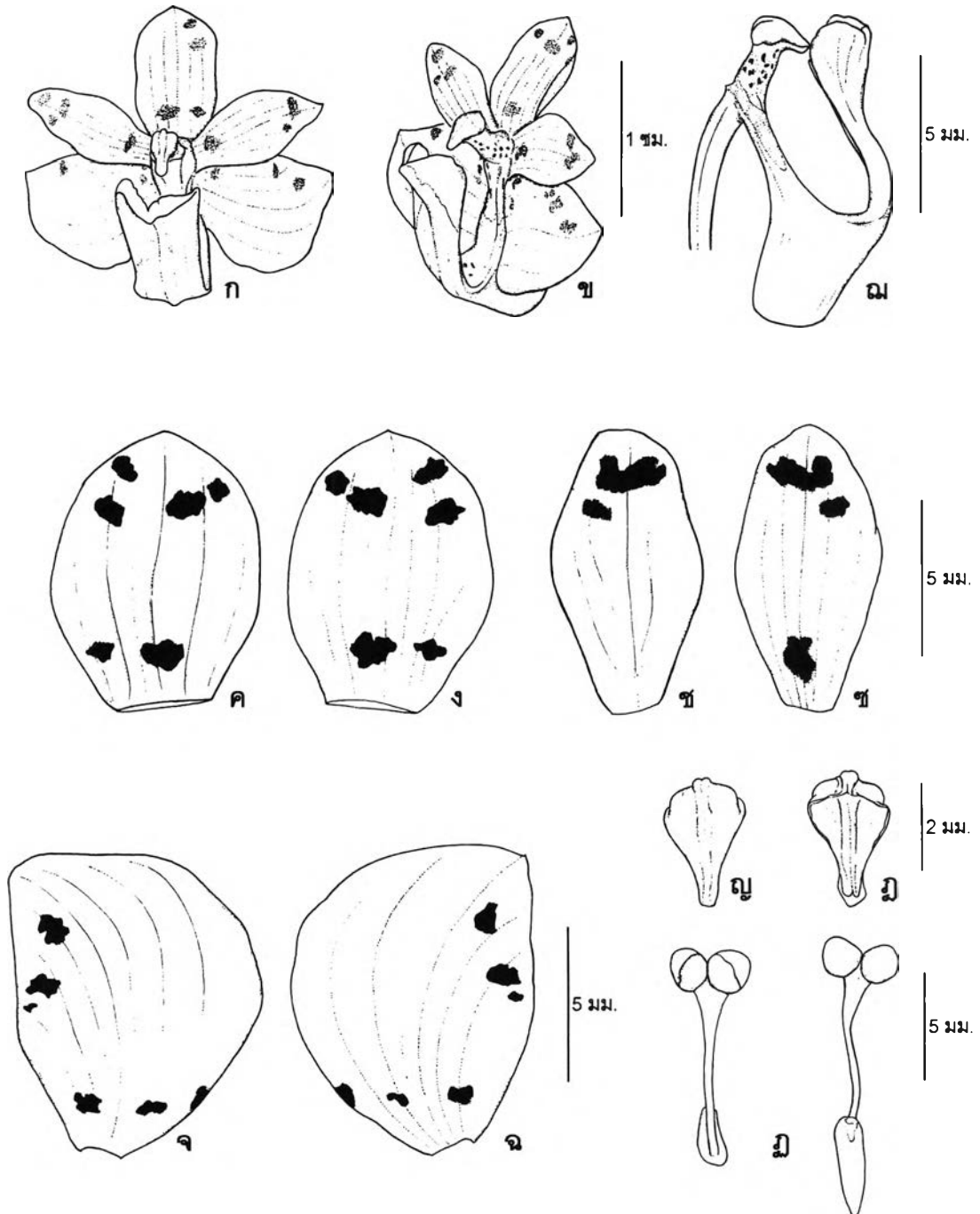
ภาพที่ 4.98 *Pteroceras compressum* (Blume) Holttum

ก. ดอก ข. กลีบเลี้ยงบน ค. กลีบเลี้ยงข้าง ง. กลีบดอก จ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฉ.-ช. ฝากรอบ
กลุ่มเรณู ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ซ. กลุ่มเรณู

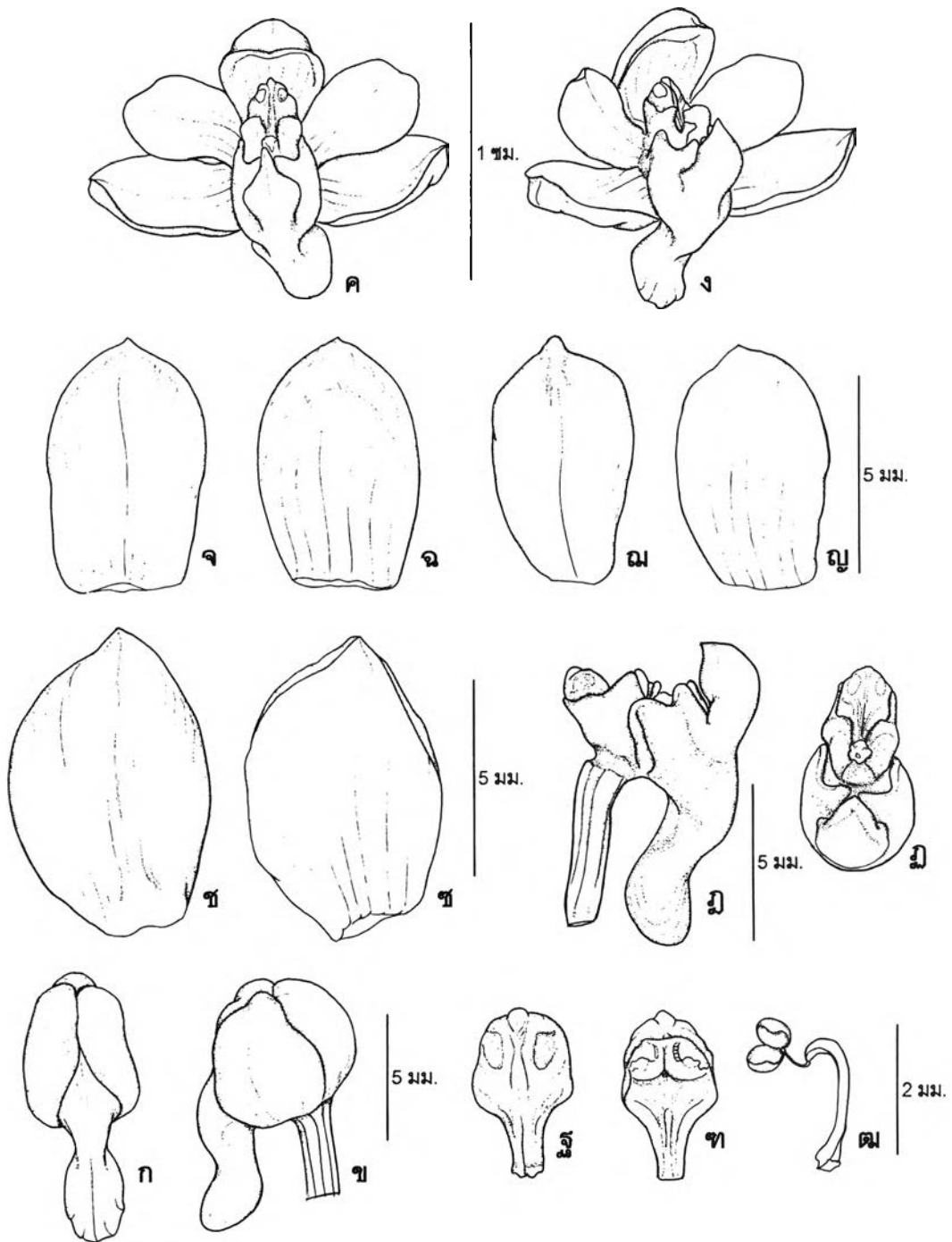
ภาพที่ 4.99 *Pteroceras teres* (Blume) Holttum

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฌ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฌ. ด้านข้าง ญ. ด้านบน ฎ. ด้านหน้า ฏ.-ฐ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ฑ. กลุ่มเรณู

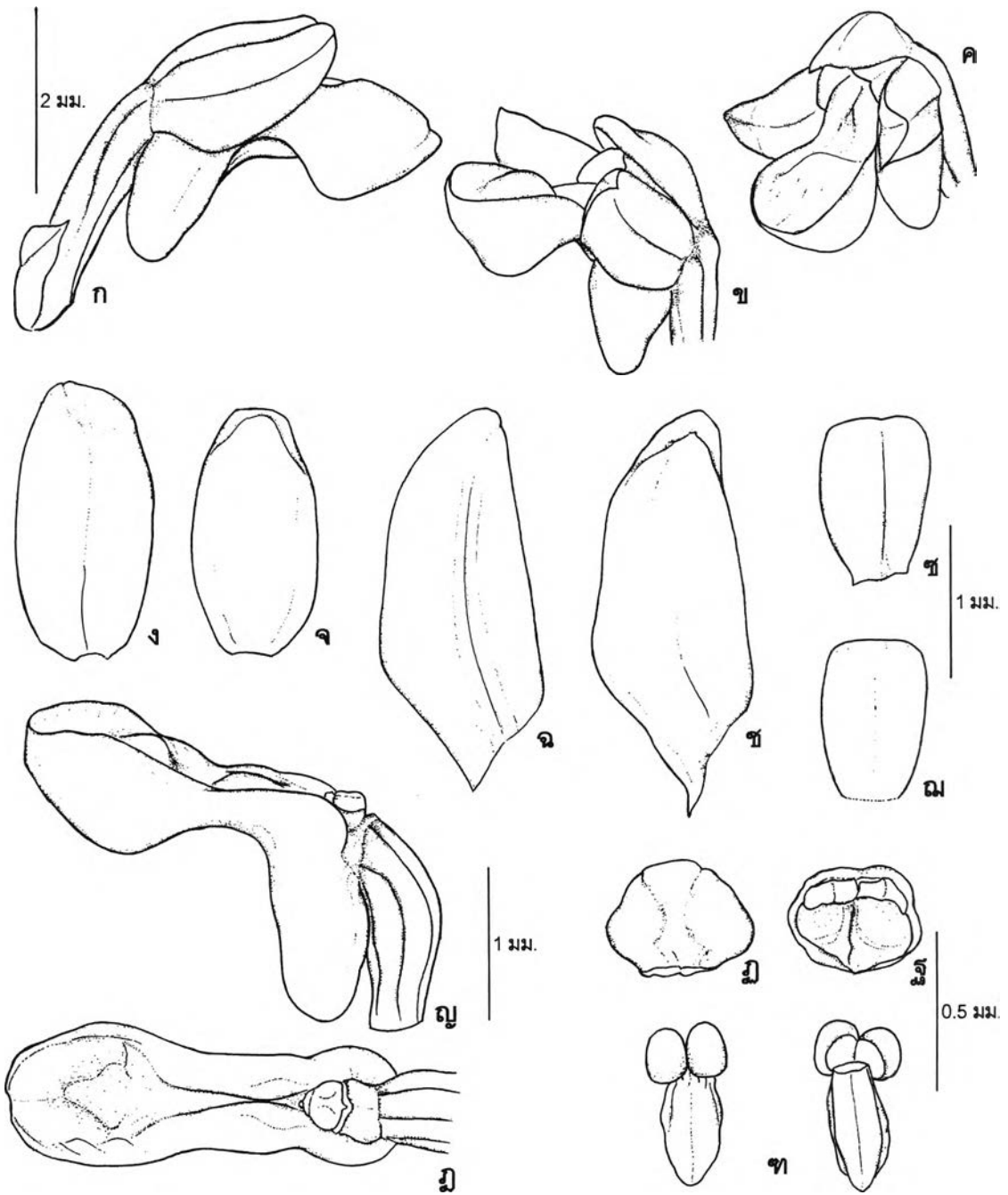
ภาพที่ 4.100 *Rhynchosyilis retusa* (L.) Blume

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ญ.-ฎ. ฝักรอบกลุ่มเรณู ฎ. ด้านนอก ฏ. ด้านใน ฐ. กลุ่มเรณู

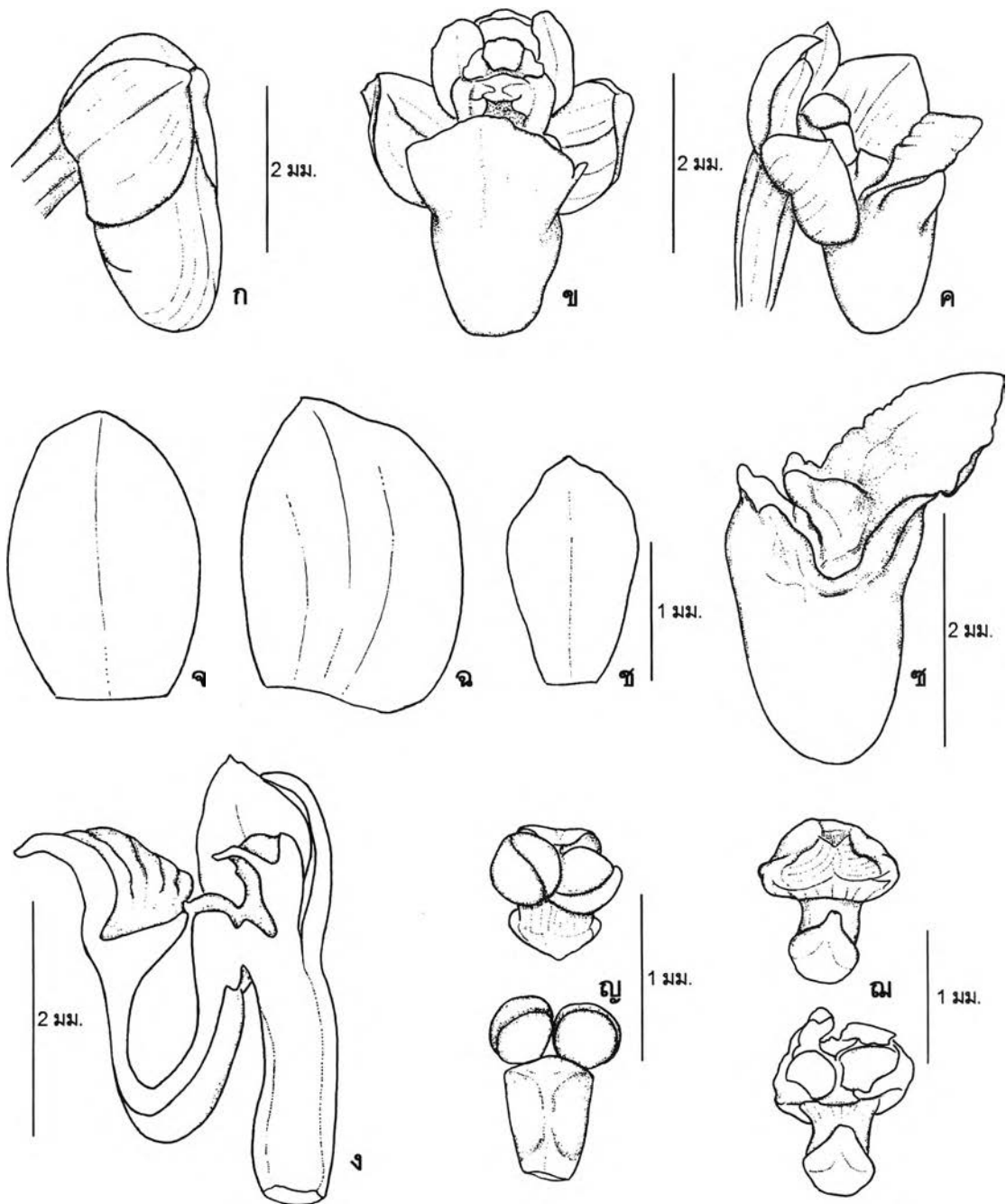
ภาพที่ 4.101 *Robiquetia spathulata* (Blume) J.J.Sm.

ก.-ข. ดอกตูม ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. ดอกบาน ค. ด้านหน้า ง. ด้านข้าง จ.-ฉ. กีบเลี้ยงบน
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กีบเลี้ยงข้าง ซ. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ.-ญ. กีบดอก ฅ. ด้านนอก
 ญ. ด้านใน ฏ.-ฎ. กีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ. ด้านข้าง ฎ. ด้านบน ฐ.-ฑ. ฝากรอบกลุ่มเรณู
 ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน ค. กลุ่มเรณู

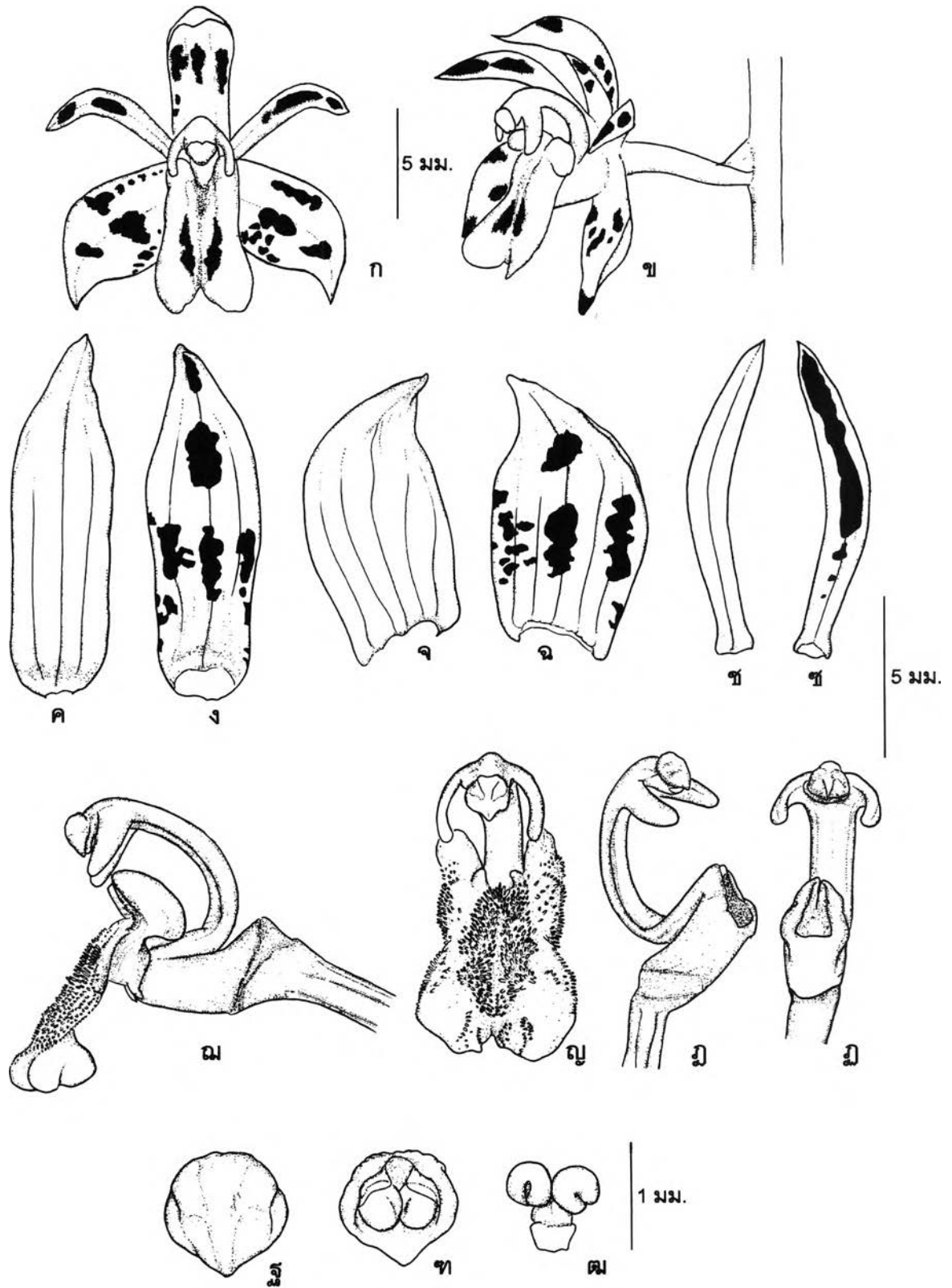
ภาพที่ 4.102 *Schoenorchis gemmata* (Lindl.) J.J.Sm.

ก.-ค. ด้านข้างของดอก ง.-จ. กลีบเลี้ยงบน ง. ด้านนอก จ. ด้านใน ฉ.-ช. กลีบเลี้ยงข้าง ฉ. ด้านนอก ช. ด้านใน ช.-ฌ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฌ. ด้านใน ญ.-ฎ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ญ. ด้านข้าง ฎ. ด้านบน ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฏ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ท. กลุ่มเรณู

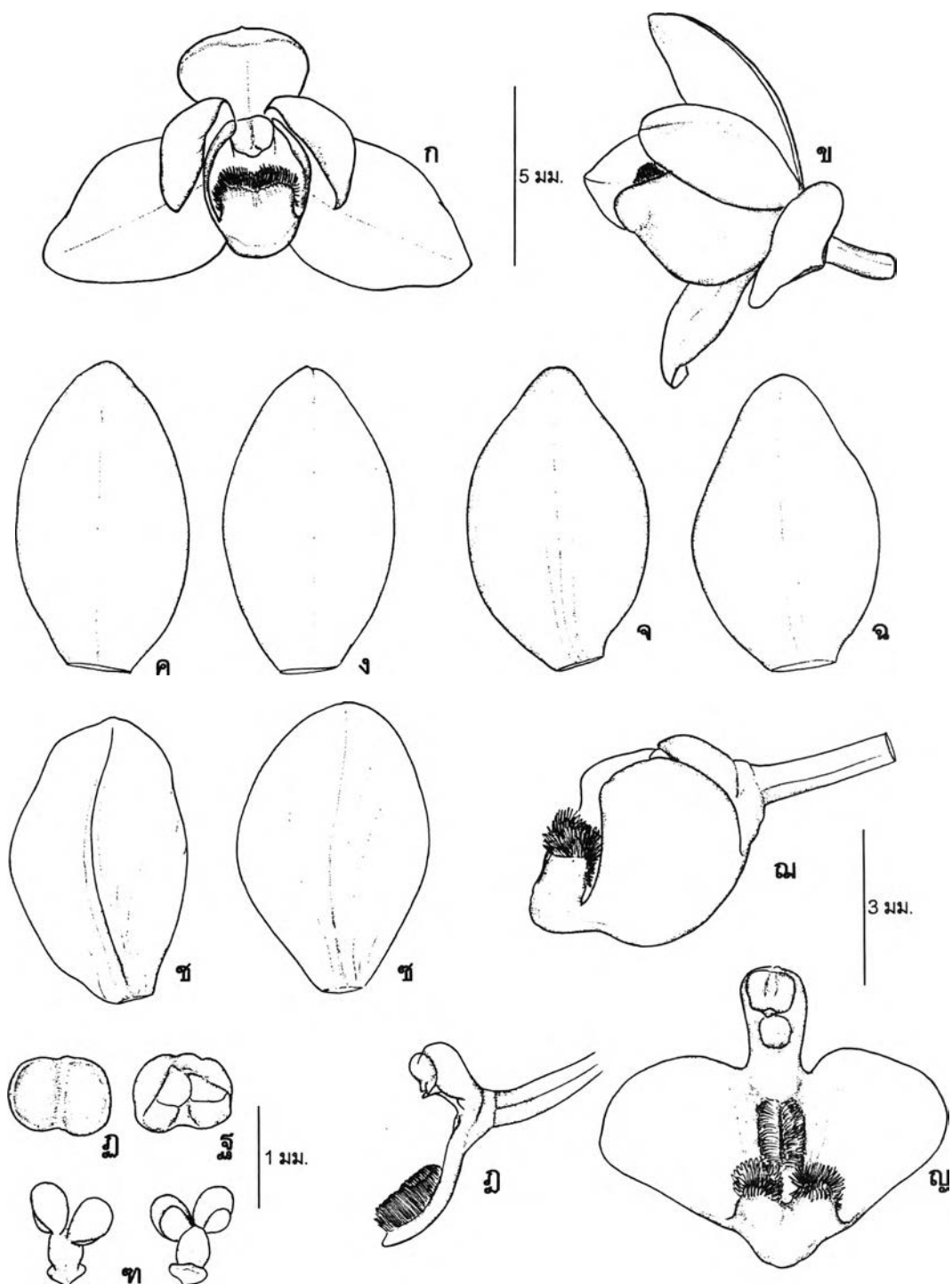
ภาพที่ 4.103 *Smitinandia helferi* (Hook.f.) Garay

ก. ดอกตูม ข.-ค. ดอกบาน ข. ด้านหน้า ค. ด้านข้าง ง. ดอกผ่าตามขวาง จ. กลีบเลี้ยงบน
ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง ข. กลีบดอก ข. กลีบปาก ฉ. ด้านในฝักรอบกลุ่มเรณู ฉ. กลุ่มเรณู

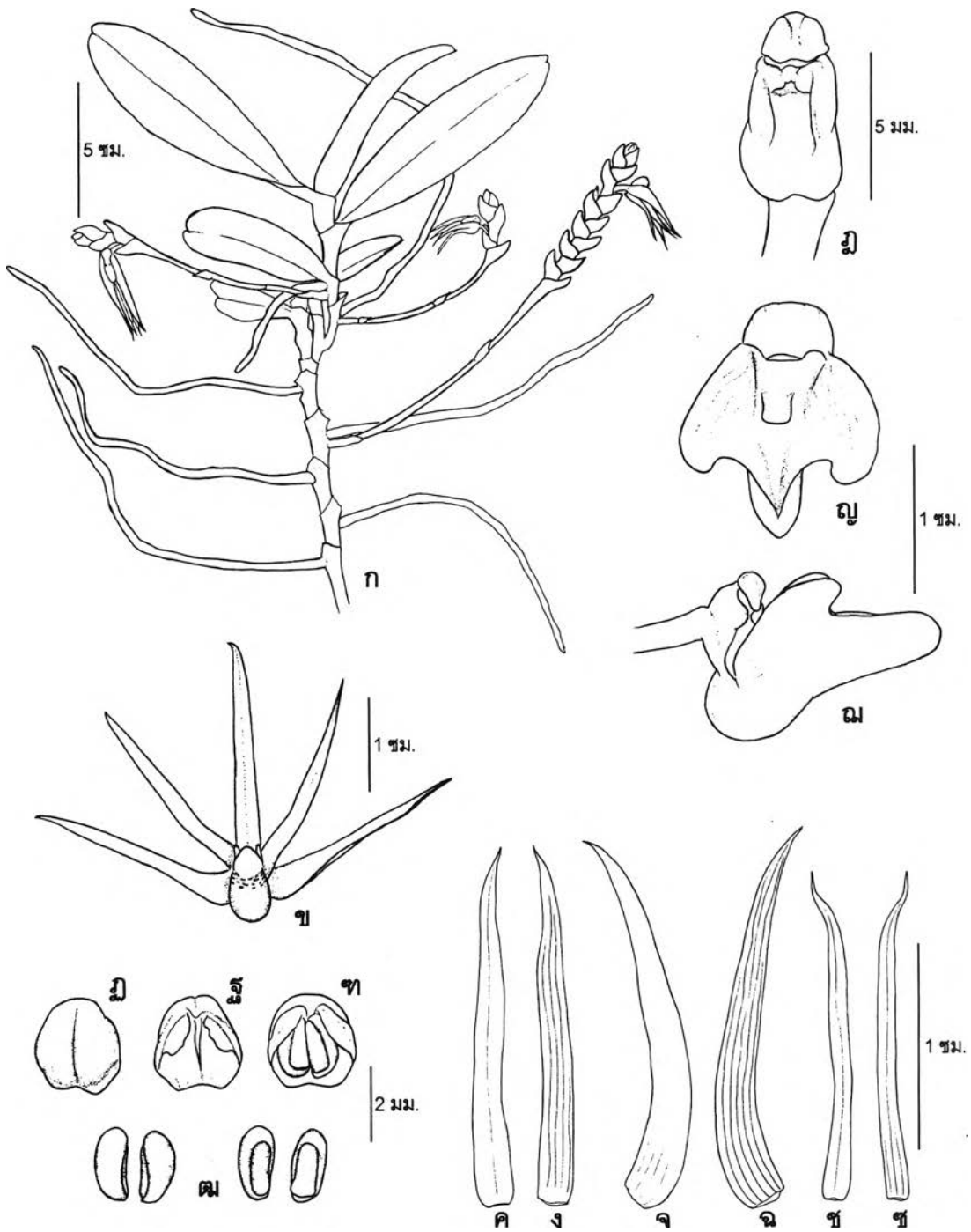
ภาพที่ 4.104 *Thecostele alata* (Roxb.) C.S.P. Parish & Rchb.f.

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง
 จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ณ.-ญ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร
 ณ. ด้านข้าง ญ. ด้านหน้า ฎ.-ฏ. เส้าเกสร ฎ. ด้านข้าง ฏ. ด้านหน้า ฐ.-ฑ. ฝาครอบกลุ่มเรณู
 ฐ. ด้านนอก ฑ. ด้านใน ฒ. กลุ่มเรณู

ภาพที่ 4.105 *Thrixspermum annamense* (Guillaumin) Garay

ก.-ข. ดอก ก. ด้านหน้า ข. ด้านข้าง ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ซ. กลีบดอก ช. ด้านนอก ซ. ด้านใน ฅ.-ณ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฅ. ด้านข้าง ณ. ด้านหน้า ฎ. ด้านข้างของเส้าเกสร ฏ.-ฐ. ฝาครอบกลุ่มเรณู ฏ. ด้านนอก ฐ. ด้านใน ท. กลุ่มเรณู

ภาพที่ 4.106 *Thrixspermum centipeda* Lour.

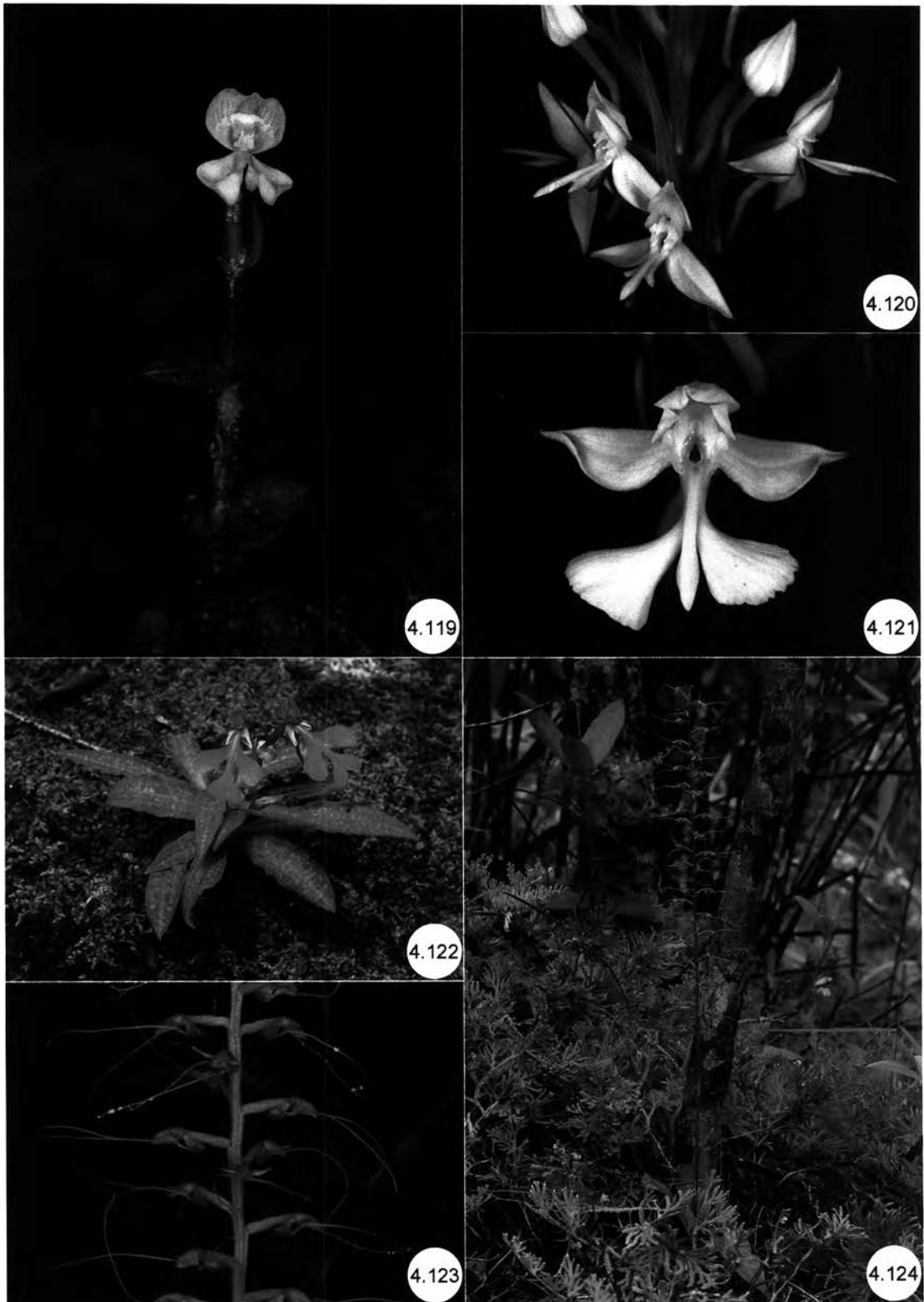
ก. ต้น ข. ดอก ค.-ง. กลีบเลี้ยงบน ค. ด้านนอก ง. ด้านใน จ.-ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง จ. ด้านนอก ฉ. ด้านใน ช.-ช. กลีบดอก ช. ด้านนอก ฅ. ด้านใน ฌ. กลีบปากติดกับเส้าเกสร ฎ. กลีบปาก ฏ. เส้าเกสร ฐ. ฝากรอบกลุ่มเรณู ฑ. ด้านนอก ฒ. ด้านใน ฅ. ฝากรอบกลุ่มเรณูและกลุ่มเรณู ฌ. กลุ่มเรณู

ภาพที่ 4.107-4.112 4.107 ต้น *Apostasia nuda* R.Br. 4.108 ช่อดอก *Apostasia nuda* R.Br.
 4.109 ต้น *Apostasia odorata* Blume 4.110 ดอก *Apostasia odorata* Blume 4.111 ต้น *Apostasia wallichii* R.Br. 4.112 ช่อดอก *Apostasia wallichii* R.Br.

ภาพที่ 4.113-4.118 4.113 *Anoectochilus albolineatus* C.S.P.Parish & Rchb.f. 4.114 *Tropidia curculigoides* Lindl. 4.115 ช่อดอก *Cryptostylis arachnites* (Blume) Hassk. 4.116 ดอก *Cryptostylis arachnites* (Blume) Hassk. 4.117 *Zeuxine affinis* (Lindl.) Benth. ex Hook.f. 4.118 *Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex C.B.Clarke

ภาพที่ 4.119-4.124 4.119 *Disperis neilgherrensis* Wight 4.120 ดอกรูปแบบที่ 1 *Habenaria dentata* (Sw.) Schltr. 4.121 ดอกรูปแบบที่ 2 *Habenaria dentata* (Sw.) Schltr. 4.122 *Habenaria rhodocheila* Hance 4.123 ดอก *Peristylus tentaculatus* (Lindl.) J.J.Sm. 4.124 ต้น *Peristylus tentaculatus* (Lindl.) J.J.Sm.

ภาพที่ 4.125-4.131 4.125 *Acanthephippium sylhetense* Lindl. 4.126 *Agrostophyllum brevipes* King & Plantl. 4.127 *Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb.f. 4.128 ต้น *Appendicula cornuta* Blume 4.129 ช่อดอก *Appendicula cornuta* Blume 4.130 ต้น *Bulbophyllum angustifolium* (Blume) Lindl. 4.131 ดอก *Bulbophyllum angustifolium* (Blume) Lindl.

ภาพที่ 4.132-4.137 4.132 ต้น *Bulbophyllum clandestinum* Lindl. 4.133 ดอก *Bulbophyllum clandestinum* Lindl. 4.134 *Bulbophyllum pumilio* C.S.P.Parish & Rchb.f. 4.135 *Bulbophyllum siamense* Rchb.f. 4.136 ต้น *Bulbophyllum suavissimum* Rolfe 4.137 ดอก *Bulbophyllum suavissimum* Rolfe

ภาพที่ 4.138-4.143 4.138 ต้น *Calanthe hirsuta* Seidenf. 4.139 ดอก *Calanthe hirsuta* Seidenf. 4.140 ต้น *Calanthe triplicata* (Willemet) Ames 4.141 ช่อดอก *Calanthe triplicata* (Willemet) Ames 4.142 ต้น *Coelogyne cumingii* Lindl. 4.143 ดอก *Coelogyne cumingii* Lindl.

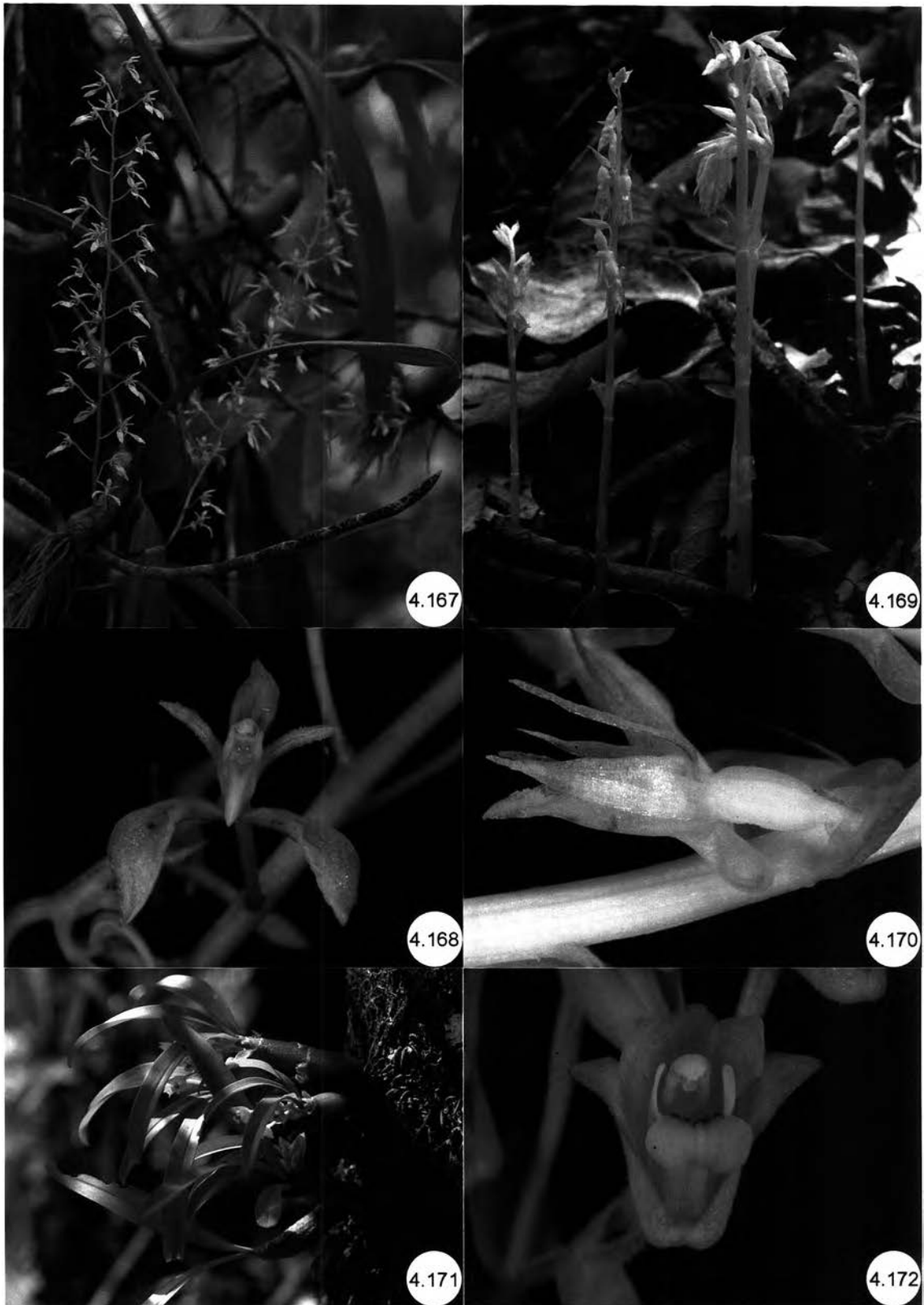
ภาพที่ 4.144-4.151 4.144 ต้น *Coelogyne fimbriata* Lindl. 4.145 ดอก *Coelogyne fimbriata* Lindl. 4.146 ต้น *Coelogyne schultesii* S.K.Jain & S.Das 4.147 ดอก *Coelogyne schultesii* S.K.Jain & S.Das 4.148 *Coelogyne quadratiloba* Gagnep. 4.149 *Coelogyne trinervis* Lindl. 4.150 ต้น *Dendrobium acinaciforme* Roxb. 4.151 ดอก *Dendrobium acinaciforme* Roxb.

ภาพที่ 4.152-4.159 4.152 *Dendrobium calicopsis* Ridl. 4.153 ดอก *Dendrobium ciliatilabellum* Seidenf. 4.154 ต้น *Dendrobium ciliatilabellum* Seidenf. 4.155 *Dendrobium crumenatum* Sw. 4.156 *Dendrobium crystallinum* Rchb.f. 4.157 ต้น *Dendrobium dantaniense* Guillaumin 4.158 ช่อดอก *Dendrobium dantaniense* Guillaumin 4.159 *Dendrobium ellipsophyllum* T.Tang & F.T.Wang

ภาพที่ 4.160-4.166 4.160 *Dendrobium heterocarpum* Wall. ex Lindl. 4.161 ต้น *Dendrobium salaccense* (Blume) Lindl. 4.162 ดอก *Dendrobium salaccense* (Blume) Lindl. 4.163 ดอก *Dendrobium scabrilingue* Lindl. 4.164 ต้น *Dendrobium scabrilingue* Lindl. 4.165 ต้น *Dienia ophrydis* (J.König) Ormerod & Seidenf. 4.166 ดอก *Dienia ophrydis* (J.König) Ormerod & Seidenf.

ภาพที่ 4.167-4.172 4.167 ต้น *Drymoda gymnopus* (Hook.f.) Garay, Hamer & Siegerist
 4.168 ดอก *Drymoda gymnopus* (Hook.f.) Garay, Hamer & Siegerist 4.169 ต้น *Epipogium roseum* (D.Don) Lindl.
 4.170 ดอก *Epipogium roseum* (D.Don) Lindl. 4.171 ต้น *Eria bractescens* Lindl. 4.172 ดอก *Eria bractescens* Lindl.

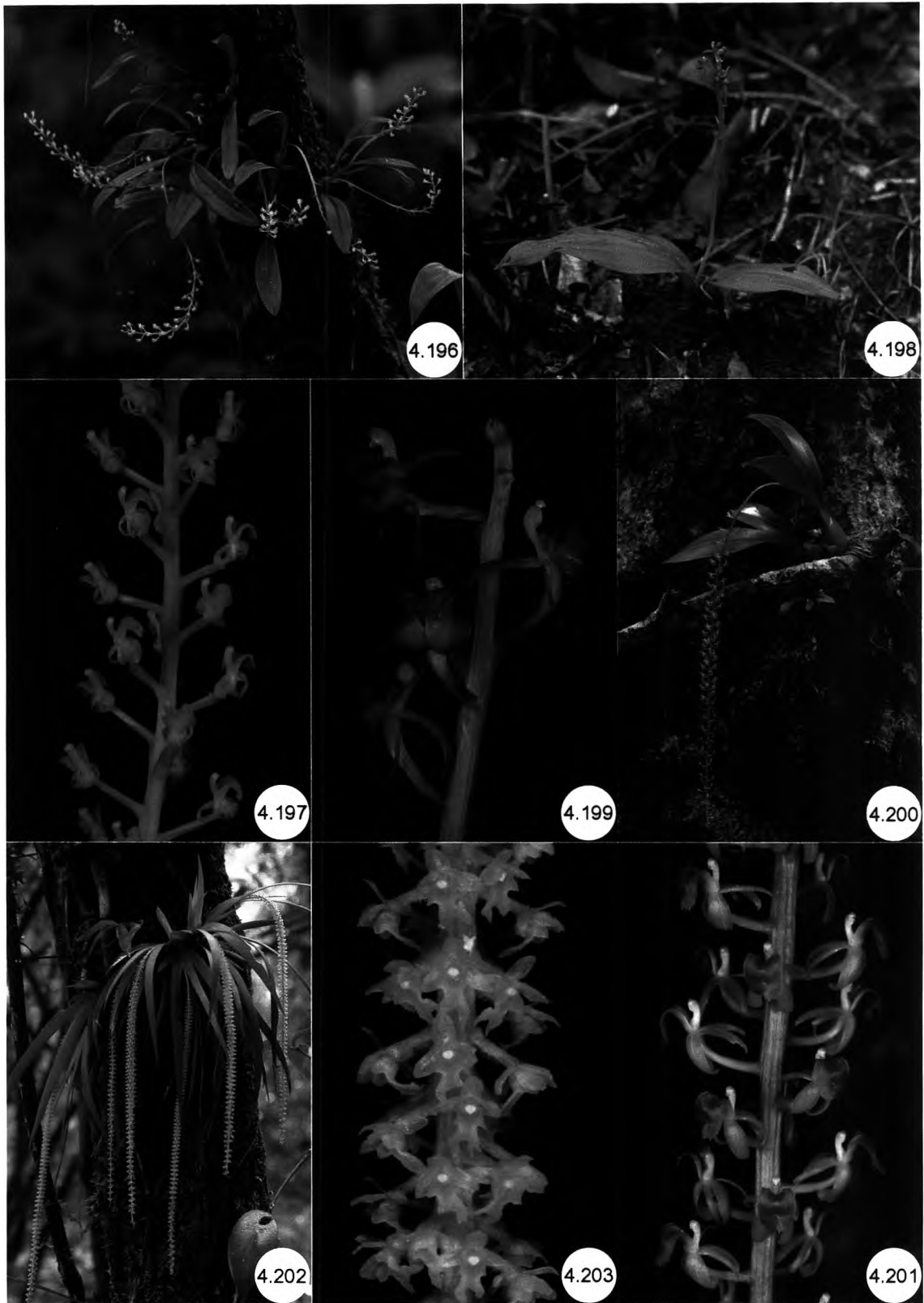
ภาพที่ 4.173-4.180 4.173 ต้น *Eria eriopsidobulbon* C.S.P.Parish & Rchb.f. 4.174 ดอก *Eria eriopsidobulbon* C.S.P.Parish & Rchb.f. 4.175 ต้น *Eria globulifera* Seidenf. 4.176 ช่อดอก *Eria globulifera* Seidenf. 4.177 ต้น *Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod 4.178 ดอก *Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod 4.179 ต้น *Eria muscicola* (Lindl.) Lindl. 4.180 ช่อดอก *Eria muscicola* (Lindl.) Lindl.

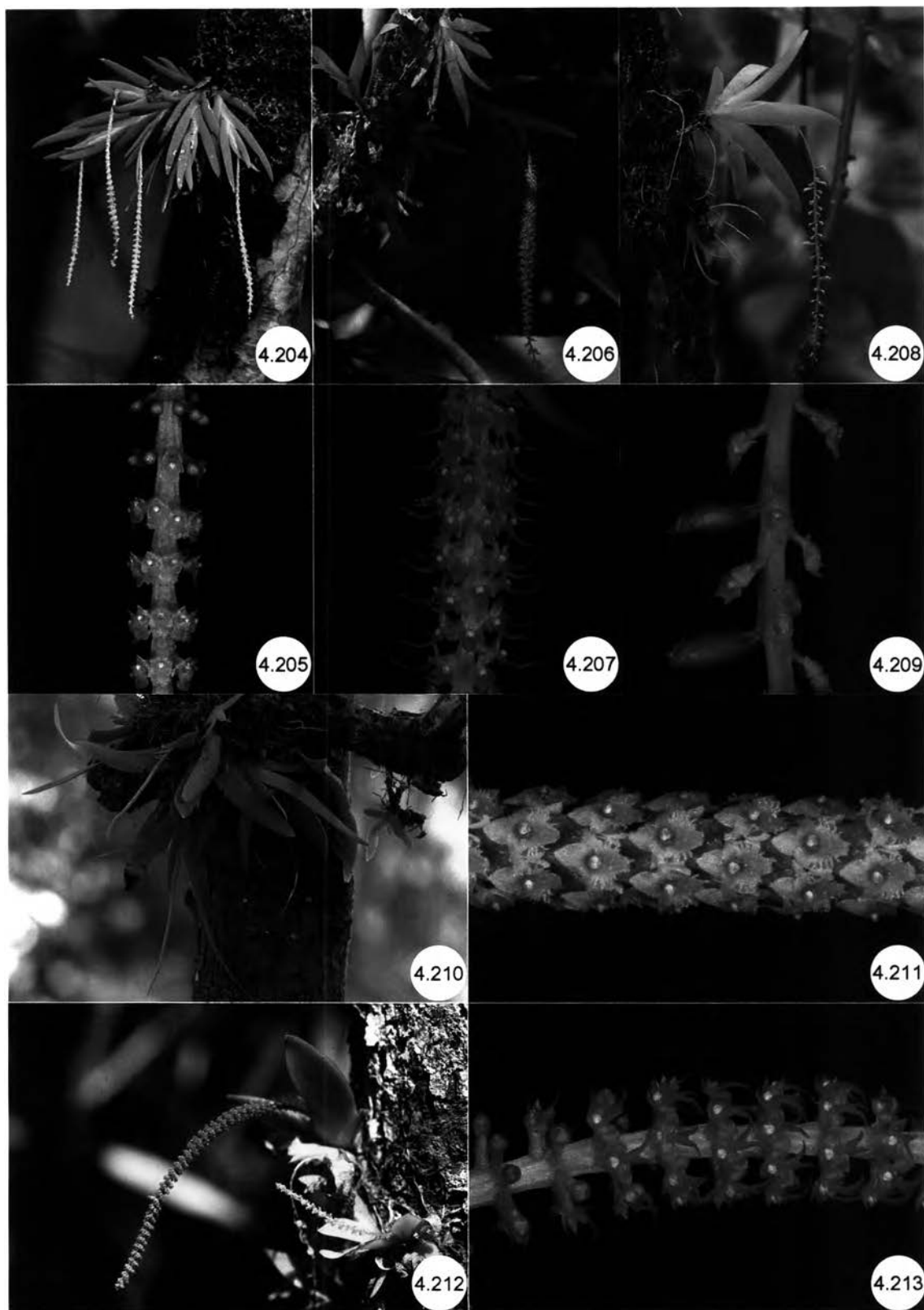
ภาพที่ 4.181-4.188 4.181 ต้น *Eria siamensis* Schltr. 4.182 ดอก *Eria siamensis* Schltr.
 4.183 ช่อดอก *Eria spicata* (D. Don.) Hand.-Mazz 4.184 ต้น *Eria spicata* (D. Don.) Hand.-Mazz
 4.185 ดอก *Gastrodia exilis* Hook.f. 4.186 ต้น *Gastrodia exilis* Hook.f. 4.187 ต้น
Glossochilopsis chamaeorchis (Schltr.) Szlach. 4.188 ดอก *Glossochilopsis chamaeorchis*
 (Schltr.) Szlach.

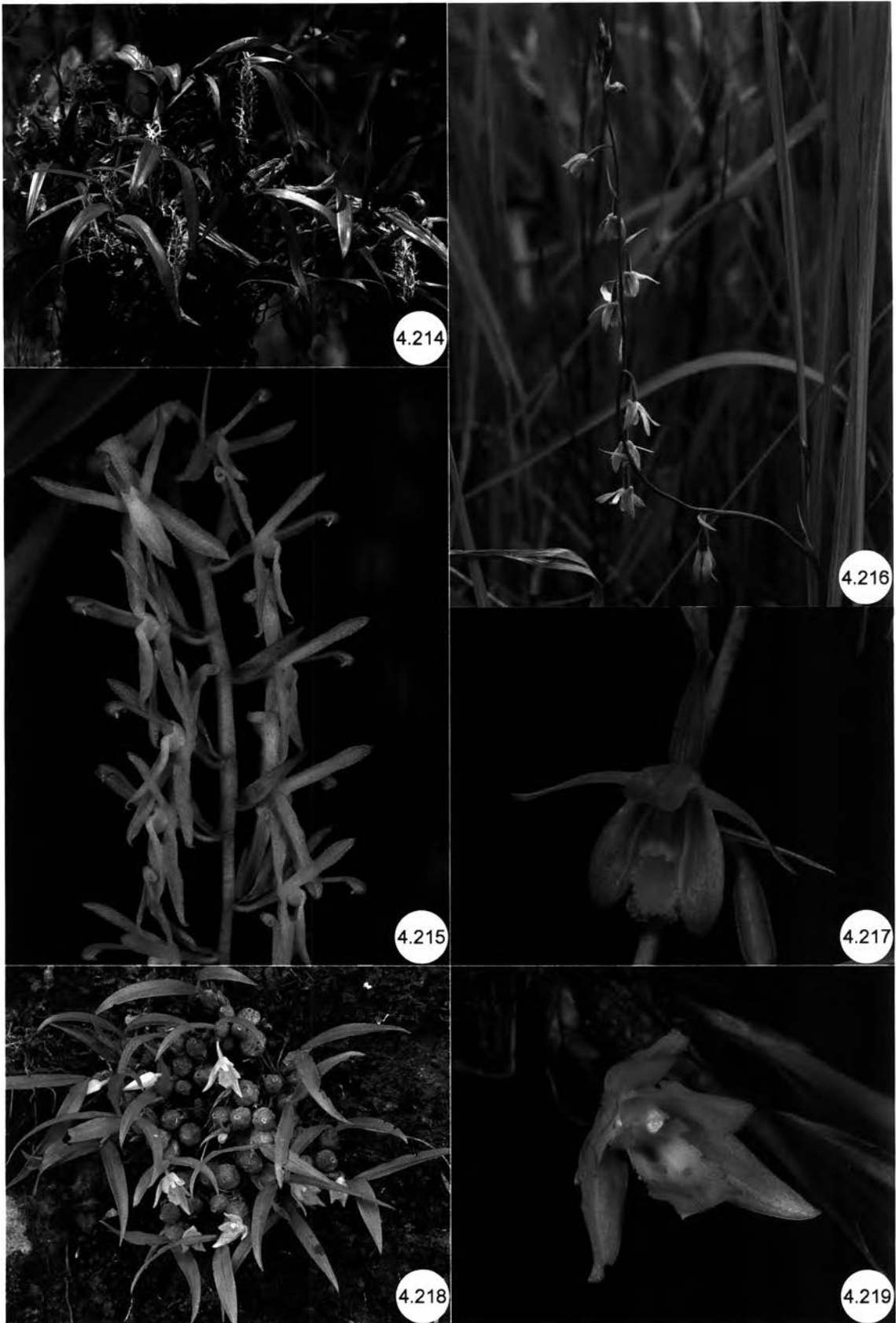
ภาพที่ 4.189-4.195 4.189 *Ione cumberlegei* Seidenf. 4.190 ดอก *Lecanorchis malaccensis* Ridl. 4.191 ต้น *Lecanorchis malaccensis* Ridl. 4.192 ต้น *Liparis aurita* Ridl. 4.193 ดอก *Liparis aurita* Ridl. 4.194 ต้น *Liparis bootanensis* Griff. 4.195 ดอก *Liparis bootanensis* Griff.

ภาพที่ 4.196-4.203 4.196 ต้น *Liparis caespitosa* (Lam.) Lindl. 4.197 ดอก *Liparis caespitosa* (Lam.) Lindl. 4.198 ต้น *Liparis nervosa* (Thunb. ex J.A.Murray) Lindl. 4.199 ดอก *Liparis nervosa* (Thunb. ex J.A.Murray) Lindl. 4.200 ต้น *Liparis parviflora* (Blume) Lindl. 4.201 ดอก *Liparis parviflora* (Blume) Lindl. 4.202 ต้น *Oberonia acaulis* Griff. 4.203 ดอก *Oberonia acaulis* Griff.

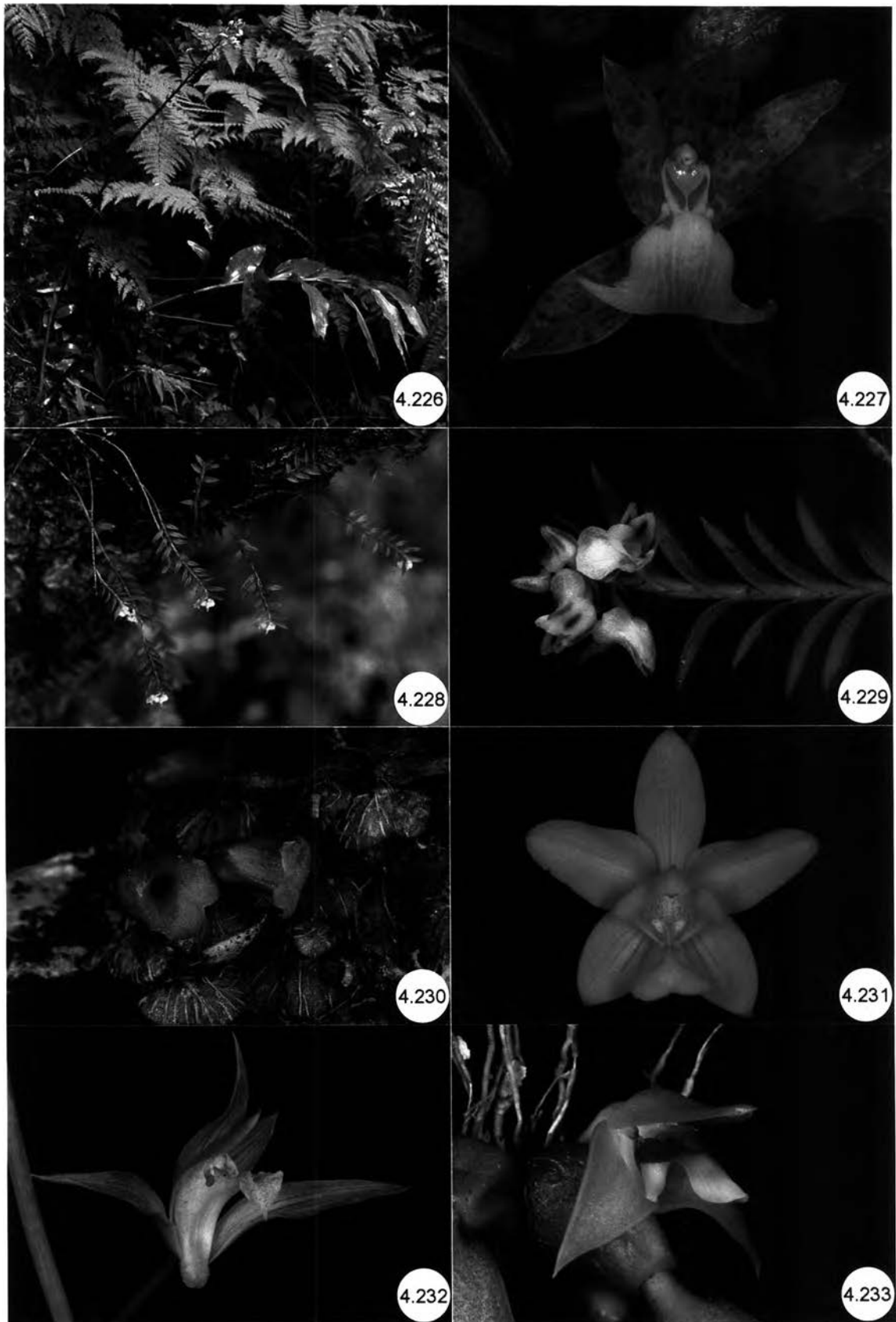
ภาพที่ 4.204-4.213 4.204 ต้น *Oberonia emarginata* King & Plantl. 4.205 ดอก *Oberonia emarginata* King & Plantl. 4.206 ต้น *Oberonia falcata* King & Plantl. 4.207 ดอก *Oberonia falcata* King & Plantl. 4.208 ต้น *Oberonia gammiei* King & Plantl. 4.209 ดอก *Oberonia gammiei* King & Plantl. 4.210 ต้น *Oberonia mucronata* (D.Don) Ormerod & Seidenf. 4.211 ดอก *Oberonia mucronata* (D.Don) Ormerod & Seidenf. 4.212 ต้น *Oberonia rufilabris* Lindl. 4.213 ดอก *Oberonia rufilabris* Lindl.

ภาพที่ 4.214-4.219 4.214 ต้น *Otochilus fuscus* Lindl. 4.215 ดอก *Otochilus fuscus* Lindl.
 4.216 ช่อดอก *Pachystoma pubescens* Blume 4.217 ดอก *Pachystoma pubescens* Blume
 4.218 ต้น *Panisea uniflora* (Lindl.) Lindl. 4.219 ดอก *Panisea uniflora* (Lindl.) Lindl.

ภาพที่ 4.220-4.225 4.220 ต้น *Pholidota convallariae* Hook.f. 4.21 ดอก *Pholidota convallariae* Hook.f. 4.222 ต้น *Pholidota recurva* Lindl. 4.223 ดอก *Pholidota recurva* Lindl. 4.224 ต้น *Pholidota imbricata* Lindl. 4.225 ดอก *Pholidota imbricata* Lindl.

ภาพที่ 4.226-4.233 4.226 ต้น *Plocoglottis bokorensis* (Gagnep.) Seidenf. 4.227 *Plocoglottis bokorensis* (Gagnep.) Seidenf. 4.228 ต้น *Podochilus microphyllus* Lindl. 4.229 *Podochilus microphyllus* Lindl. 4.230 *Porpax elwesii* (Rchb.f.) Rolfe 4.231 *Spathoglottis affinis* de Vriese 4.232 *Tainia penangiana* Hook.f. 4.233 *Trias nasuta* (Rchb.f.) Stapf.

ภาพที่ 4. 234-4.241 4.234 *Trichotosia dasyphylla* (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Kraenzl. 4.235 *Trichotosia pulvinata* (Lindl.) Kraenzl. 4.236 ต้น *Acriopsis indica* Wight 4.237 ดอก *Acriopsis indica* Wight 4.238 ต้น *Aerides falcatum* Lindl. ex Paxton 4.239 ดอก *Aerides falcatum* Lindl. ex Paxton 4.240 ต้น *Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay 4.241 ดอก *Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay

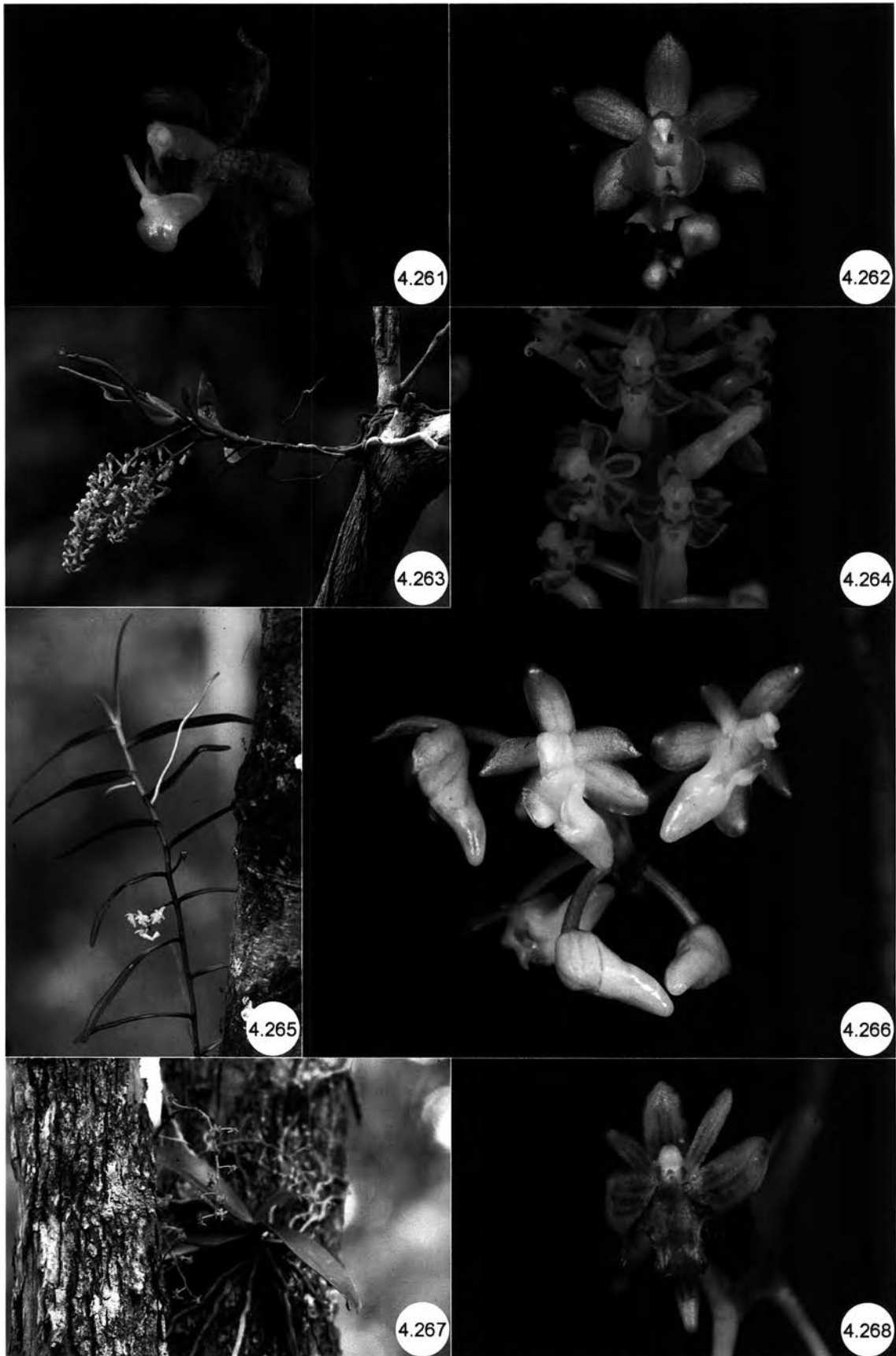
ภาพที่ 4.242-4.247 4.242 ต้น *Chrysoglossum ornatum* Blume 4.243 ดอก *Chrysoglossum ornatum* Blume 4.244 ดอก *Cleisostoma birmanicum* (Schltr.) Garay 4.245 ต้น *Cleisostoma birmanicum* (Schltr.) Garay 4.246 ต้น *Cleisostoma discolor* Lindl. 4.247 ดอก *Cleisostoma discolor* Lindl.

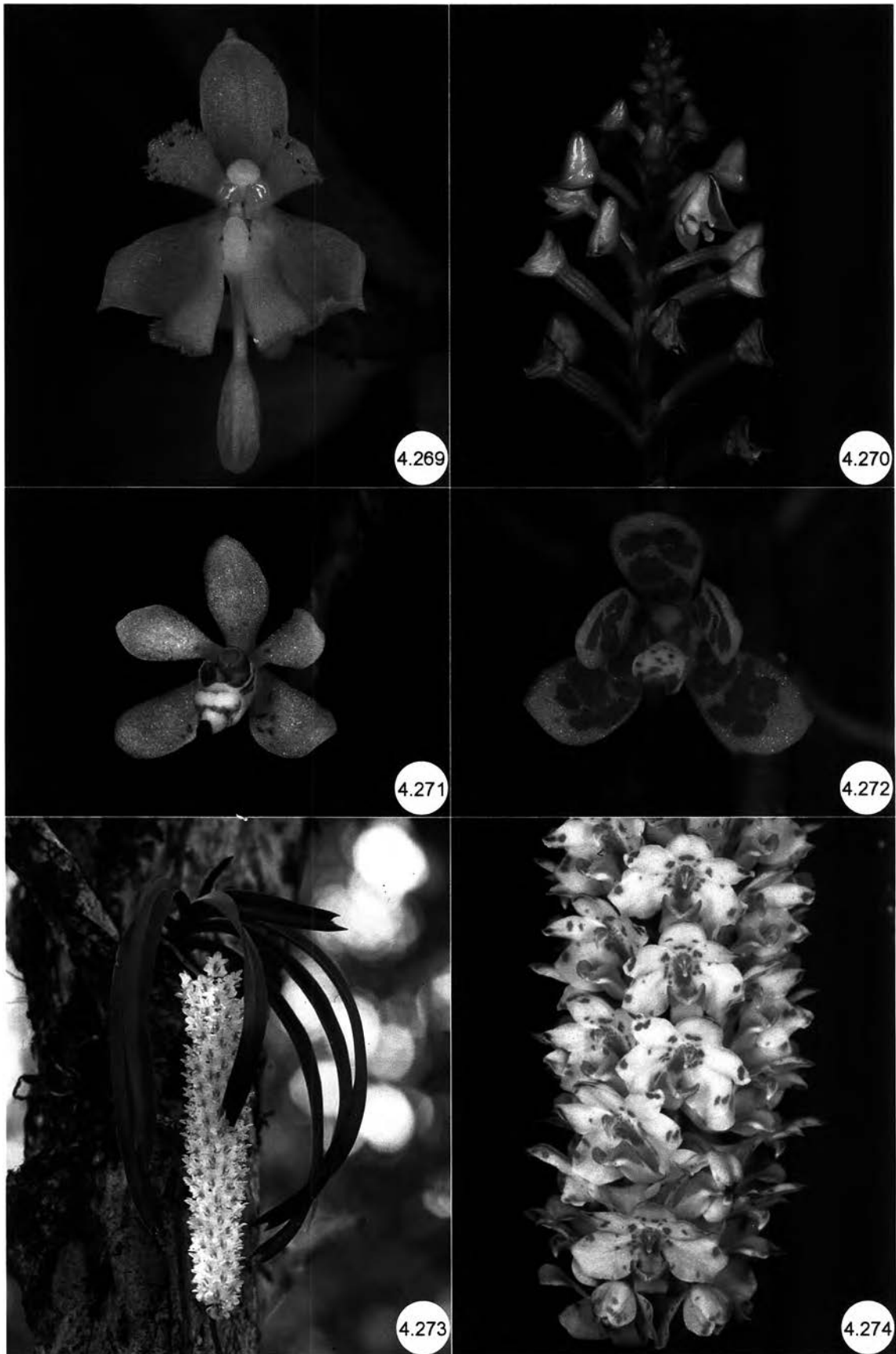
ภาพที่ 4.248-4.253 4.248 ต้น *Cleisostoma subulatum* Blume 4.249 ดอก *Cleisostoma subulatum* Blume 4.250 ต้น *Cymbidium bicolor* Lindl. 4.251 ดอก *Cymbidium bicolor* Lindl. 4.252 ต้น *Cymbidium lancifolium* Hook. 4.253 ดอก *Cymbidium lancifolium* Hook.

ภาพที่ 4.254-4.260 4.254 ต้น *Diploprora championii* (Lindl.) Hook.f. 4.255 ดอก *Diploprora championii* (Lindl.) Hook.f. 4.256 *Eulophia macrobulbon* (C.S.P.Parish & Rchb.f.) Hook.f. 4.257 ต้น *Gastrochilus calceolaris* (Buch.-Ham. ex J.J.Sm.) D.Don 4.258 ดอก *Gastrochilus calceolaris* (Buch.-Ham. ex J.J.Sm.) D.Don 4.259 ต้น *Gastrochilus rutilans* Seidenf. 4.260 ช่อดอก *Gastrochilus rutilans* Seidenf.

ภาพที่ 4.261-4.268 4.261 *Grosourdya appendiculata* (Blume) Rchb.f. 4.262 *Kingidium
deliciosum* (Rchb.f.) H.R.Sweet 4.263 ต้น *Malleola dentifera* J.J.Sm. 4.264 ดอก *Malleola
dentifera* J.J.Sm. 4.265 ต้น *Micropera pallida* (Roxb.) Lindl. 4.266 ช่อดอก *Micropera pallida*
(Roxb.) Lindl. 4.267 ต้น *Ornithochilus difformis* (Wall. ex Lindl.) Schltr. 4.268 ดอก
Ornithochilus difformis (Wall. ex Lindl.) Schltr.

ภาพที่ 4.269-4.274 4.269 *Pennilabium struthio* Carr 4.270 *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H.R.Sweet 4.271 *Pteroceras compressum* (Blume) Holttum 4.272 *Pteroceras teres* (Blume) Holttum 4.273 ต้น *Rhynchosyilis retusa* (L.) Blume 4.274 ดอก *Rhynchosyilis retusa* (L.) Blume

ภาพที่ 4.275-4.280 4.275 ต้น *Robiquetia spathulata* (Blume) J.J.Sm. 4.276 ดอก *Robiquetia spathulata* (Blume) J.J.Sm. 4.277 ต้น *Schoenorchis gemmata* (Lindl.) J.J.Sm. 4.278 ดอก *Schoenorchis gemmata* (Lindl.) J.J.Sm. 4.279 ดอก *Thecostele alata* (Roxb.) C.S.P.Parish & Rchb.f. 4.280 ต้น *Thecostele alata* (Roxb.) C.S.P.Parish & Rchb.f.

ภาพที่ 4.281-4.286 4.281 ต้น *Smitinandia helferi* (Hook.f.) Garay 4.282 ดอก *Smitinandia helferi* (Hook.f.) Garay 4.283 ต้น *Thrixspermum annamense* (Guillaumin) Garay 4.284 ดอก *Thrixspermum annamense* (Guillaumin) Garay 4.285 ต้น *Thrixspermum centipeda* Lour. 4.286 ดอก *Thrixspermum centipeda* Lour.